TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERÎ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

SINIRLAR, ULUSAŞIRICILIK VE ENTEGRASYON: TÜRKİYE İLE SURİYE SINIRININ İKİ YAKASINDAKİ (HATAY VE İDLİB'DEKİ) SURİYELİLERİN ULUSAŞIRI FAALİYETLERİ

Doktora Tezi

Alaa ALAHMAD

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERÎ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

SINIRLAR, ULUSAŞIRICILIK VE ENTEGRASYON: TÜRKİYE İLE SURİYE SINIRININ İKİ YAKASINDAKİ (HATAY VE İDLİB'DEKİ) SURİYELİLERİN ULUSAŞIRI FAALİYETLERİ

Doktora Tezi

Alaa ALAHMAD

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ertuğrul Murat ÖZGÜR

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERÎ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

SINIRLAR, ULUSAŞIRICILIK VE ENTEGRASYON: TÜRKİYE İLE SURİYE SINIRININ İKİ YAKASINDAKİ (HATAY VE İDLİB'DEKİ) SURİYELİLERİN ULUSAŞIRI FAALİYETLERİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ertuğrul Murat ÖZGÜR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR

2- Prof. Dr. Mutlu YILMAZ

3- Prof. Dr. Salih ŞAHİN

4- Prof. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN

5- Prof. Dr. Mustafa YAKAR

Tez Savunması Tarihi

24.06.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Ertuğrul Murat ÖZGÜR'ün danışmanlığında hazırladığım, "Sınırlar, Ulusaşırıcılık ve Entegrasyon: Türkiye ile Suriye Sınırının İki Yakasındaki (Hatay ve İdlib'deki) Suriyelilerin Ulusaşırı Faaliyetleri" *(Borders, Transnationalism and Integration: Transnational Activities of Syrians on Both Sides (Hatay and İdlib) of the Turkish-Syrian Border)* adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 28.06.2024

Alaa ALAHMAD

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……..…….....……...…….. I

KISALTMALAR LİSTESİ ……...…….....…….....V

ŞEKİLLER LİSTESİ VI

ÇİZELGELER LİSTESİ VII

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....VIII

ÖNSÖZ IX

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Tezin Konusu ve Araştırma Alanı ……..... 2

1.2.Tezin Araştırma Problemleri 7

1.3.Tezin Amacı ve Önemi 8

1.4.Tez Araştırmasının Kısıtları ve Sınırlılıkları 12

1.5.Araştırmacının Konumsallığı 13

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Felsefi Arka Plan 23

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni 25

2.3. Veri Toplama Süreci ….....26

2.4. Verilerin Analizi 32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1.Sınır Çalışmaları…….……34

3.2.Göçmen Ulusaşırıcılığı…….....38

3.3.Kültürleşme ve Entegrasyon…….....41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-SURİYE SINIRI ve ETKİLERİ

4.1.Suriye İç Savaşından Önce Türkiye-Suriye Sınırı: "*Sınır, kardeşler arasındaki bağları ayıran bir engel olarak görülmezdi.*" .....…….....48

4.2.Suriye İç Savaşından Sonra Türkiye-Suriye Sınırı: "*Artık sınırlar diye bir şey kalmadı, tamamen kapatılmış bir kapı var.*"….....…….....56

4.3. Sınırda Kaçakçılık Ekonomisine Bir Parantez Açmak: "*Kaçakçılıkla uğraşan insanlar için bölgede para bolluğu vardı.*".....…….....72

4.3.1. Mal Kaçakçılığı……...…….....72

4.3.2. Akaryakıt Kaçakçılığı…….....…75

4.3.3. İnsan (Göçmen) Kaçakçılığı…….....…78

4.3.4. Tarihi Eser Kaçakçılığı…...…….....…86

4.3.5. Uyuşturucu Kaçakçılığı…….....…87

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNSANİ KRİZ SONRASINDA HATAY'DAKİ ve İDLİB'DEKİ SURİYELİLERİN ULUSAŞIRI FAALİYETLERİ

5.1. Hatay'daki Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Ulusaşırılaşması .....……..……....91

5.1.1. Sosyo-Kültürel Ulusaşırı Faaliyetleri...…….....…91

5.1.1.1. Köken Bölge ile Telefon, İnternet ve Sosyal Medya Bağlantısı …….....91

5.1.1.2. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme…...……...……...101

5.1.1.3. Köken Bölge Ziyareti……..……..104

5.1.1.4. Köken Bölgeye İhtiyaç Maddeleri ve Hediye Gönderimi ……110

5.1.1.5. İnsani Yardım ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine Katılım ……...111

5.1.2. Ekonomik Ulusaşırı Faaliyetler…...…….....119

5.1.2.1.Köken Bölgeye Para Transferi…….....119

5.1.2.2. [Türkiye'de ve Suriye'de] Yatırım Yapma…...…….....….124

5.1.2.3.Türkiye ile İdlib Arasında Ticaret ve İş Ortaklığı …….....130

5.1.3. Siyasi Ulusaşırı Faaliyetler…...…….....135

5.1.3.1. Diasporik Faaliyet (Rejim Muhaliflerini Destekleme) ……..136

5.1.3.2. Vatandaşlık…….....140

5.1.4. Geri Dönüş...……...…….....144

5.2.İdlib'deki Suriyelilerin Ulusaşırılaşması ...…….....147

5.2.1.Sosyo-Kültürel Ulusaşırı Faaliyetler…….....….148

5.2.1.1. Türkiye'ye Göç Etmeyerek İdlib'de Kalmayı Tercih Etme……..…….....148

5.2.1.2. Zorunlu Göçmenler ile Telefon, İnternet ve Sosyal Medya Bağlantısı 154

5.2.1.3.Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme…...…….....162

5.2.1.4.İdlib'den Türkiye'ye Ziyaretler…...…….....……163

5.2.1.5.Köken Bölgeden Tersine İhtiyaç Maddeleri ve Hediye Gönderimi……..…….....165

5.2.2.İdlib'deki Suriyelilerin Ekonomik Ulusaşırılaşması...…….....……166

5.2.2.1. Zorunlu Göçmenlere Para Transferi…….....166

5.2.2.2. İdliblilerin [Türkiye'de ve Suriye'de] Yatırım Yapması…..…….....…..173

5.2.2.3. İdlib'de Ekonomik Girişimler ve İş Ortaklıkları…..…….....177

5.2.3.Zorunlu Göçmenlerin Siyasi Ulusaşırılaşmasına İdliblilerin Perspektifinden Bir Bakış 192

ALTINCI BÖLÜM

SURİYELİLERİN ENTEGRASYONU ve ULUSAŞIRI FAALİYETLERİN ENTEGRASYONA ETKİSİ

6.1.Suriyeli Zorunlu Göçmenler İçin Entegrasyonun Anlamı…….....197

6.2.Suriyelilerin Yerel Entegrasyonunda Etkili Olan Etmenler…….....205

6.3.Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Geliştirdikleri Uyumsal Taktikler .....……211

6.4.Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Ulusaşırı Faaliyetlerinin Entegrasyona Etkisi……217

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

KAYNAKÇA.....237

INTERNET KAYNAKLARI.....256

EKLER.....258

EK-1: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu.....258

EK-2: Hududa (Sınıra) İlişkin Mülakat Soruları.....260

EK-3: Hatay'daki Suriyeli Zorunlu Göçmenler Yöneltilen Görüşme Soruları.....262

Ek-4: İdlib'deki Akrabalara Yönelik Görüşme Soruları.....265

Ek-5: Etik Kurul Kararı.....268

ÖZET 269

ABSTRACT 271

KISALTMALAR LİSTESİ

GİB: Göç İdaresi Başkanlığı

HTŞ: Hay'at Tahrir El-Şam (Şam Kurtuluş Heyeti)

IOM: Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ)

IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD)

İHH: İnsani Yardım Vakfı (İHH)

UN: Birleşmiş Milletler (BM)

UN DESA: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Alanı (Hatay ve İdlib'in lokasyonları) ……6

Şekil 2. Katılımcıların Eğitim Düzeyi...……...……28

Şekil 3. Katılımcıların Medeni durumu……28

Şekil 4. Kültürleşme stratejileri (Berry, 2005: 705) ……44

Şekil 5. Türkiye ile Suriye arasındaki sınır hattı ve geçiş kapıları……...64

Şekil 6. Türkiye'de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı …….……84

Şekil 7. Kuzey coğrafyasında Captagon'un dağılımını gösteren haritası 90

Şekil 8. 2022 yılında Cilvegözü sınır kapısı üzerimde Suriye giren İnsani yardım türleri…114

Şekil 9. Göçmen ulusaşırı faaliyetleri ve ulusaşırı mekân..……...148

Şekil 10. İdlib'de yaşamaya devam eden Suriyelilerin Türkiye'de yakınlarının olma durumu.....153

Şekil 11. Türkiye'deki (Hatay'daki) Suriyelilerin Yerel Entegrasyonunda Etkili Olan Etmenler…….....209

Şekil 12. Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Geliştirdikleri Uyumsal Taktikler…….....212

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Hatay'da Yaşayan Suriyeli Katılımcılara İlişkin Bazı Özellikler…..…….....29

Çizelge 2. İdlib'de Yaşayan Suriyeli Katılımcılara İlişkin Bazı Özellikler..…….....30

Çizelge 3. Sınıra İlişkin Bilgisine Başvurulan Katılımcılara İlişkin Bazı Özellikler..….....31

Çizelge 4. Türkiye'nin Suriye ile Dış Ticareti, 1980-2012 (milyon ABD doları) 52

Çizelge 5. Türkiye ile Suriye Arasındaki Ziyaret Hareketliliği, 2000-2010..…….....55

Çizelge 6. Türkiye'nin Suriye ile Dış Ticareti, 2009-2022 (milyon ABD doları).....63

Çizelge 7. Türkiye ile Suriye arasındaki sınır kapıları..…….....65

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1. Türkiye ile Suriye arasındaki beton sınır duvarı…….....60

Foto 2. Suriye ile Türkiye arasındaki ticari faaliyet yoğunluğunu gösteren Cilvegözü Sınır Kapısı'ndaki TIR kuyruğu….....…….....65

Foto 3. İdlib'deki mülteci kamplarında……....95

Foto 4. Suriyeli tüccarların Türkiye'ye girişi sırasında yapılan işlemler……104

Foto 5. Türkiye'deki zorunlu göçmenlerin Covid-19 salgını döneminde Suriye'ye gerçekleştirdikleri son bayram ziyareti…….....108

Foto 6. Covid-19 salgını nedeniyle sivil giriş-çıkışlara kapatılan. Cilvegözü Gümrük Kapısı ……..... 111

Foto 7. Rusya'nın engellenmesi ve Cilvegözü sınır kapısının insani yardım girişine açık tutulması için Suriyeliler tarafından düzenlenen gösteri..…….…….....114

Foto 8. Cilvegözü Sınır Kapısı'ndan İdlib'e insani yardımların girişi……116

Foto 9. Corona virüsü aşısının Türkiye'den İdlib'e girişi……...118

Foto 10. Reyhanlı'da konut talebinin artması nedeniyle yapılan inşaatlar.....125

Foto 11. Bab- el Hava hastanesinde tedavisi yapılamayan ciddi vakaların Türkiye'ye sevki ……....152

Foto 12. Kuzey Suriye'de Aziz'deki PTT Bank şubesi…….....172

Foto 13. Avrupa'dan gelen ucuz araçlarla İdlib bölgesindeki yoğun ikinci el araç varlığı (*Fotoğraftaki araçların fiyatı ortalama 5000 ABD doları kadardır*) ……181

Foto 14. İdlib'deki Türkiye yatırımlarına bir örnek AVM (Sham Groos) …….……183

Foto 15. İdlib Bölgesindeki Sarmada'da inşaat sektörünün gelişimi (Sarmada Palaces) 184

Foto 16. Cilvegözü-Bab El-Hava sınır kapıları aracılığıyla Türkiye'den İdlib'e petrol ürünleri taşıyan tankerler…….…185

Foto 17. İdlib'e Türkiye'den sağlanan elektrik enerjisinin dağıtım tesisleri……...186

Foto 18. Suriyelilerin Türkiye'de kullandığı araçlar için farklı plaka numaraları verilmesi..215

ÖNSÖZ

Bu uzun süreç; akademik, duygusal, sosyal ve sağlık sorunlarıyla dolu bir yolculuktur. Bu süreçte yaşadığım stres, hastalık, özlem, evlilik ve iki çocuk sahibi olma gibi deneyimler, hayatın zorluklarla dolu ve talepkâr olduğunu fark etmemi, doktora tezi yolculuğum ise hayatıma farklı yönleriyle katkı sağladı.

Ankara Üniversitesi Beşerî ve İktisadi Coğrafya Bölümünde altı yıl geçirdim. Bu süre zarfında, yolculuğumda bana destek olan kişilere teşekkür etmenin zamanının geldiğini hissediyorum. Bu tez çalışmasında yol gösterici olduğu ve tezime katkı sağladığı için Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR'e teşekkür ediyorum. Onun özverili desteği olmasaydı, çalışmamı tamamlayamazdım. Onun desteği ve sabrı için minnettarım. Her zaman hatırlayacağım. Kendisine derin teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez Jüri üyelerim arasında yer alan Prof. Dr. Salih ŞAHİN'e ve Prof. Dr. Mutlu YILMAZ'a değerli yorumları için teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, tez izleme komitesi toplantılarında güler yüzü ve samimi yaklaşımıyla beni motive eden, bana huzur ve güven veren Prof. Dr. Mustafa YAKAR'a, teşekkür ederim. Tez izleme komitelerine katılan, yorumlarıyla çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN'e teşekkür ediyorum.

Tez izleme komitelerimde, yorumlarıyla çalışmamın şekillenmesine katkı sağlayan Doç. Dr. Ayla DENİZ'e özel bir minnettarlık duyuyorum. Aynı zamanda yapıcı yorumlarıyla araştırmamın zenginleştirmesi için değerli kaynaklar sağladığı için Dr. Zeynep ŞAHİN-MENCÜTEK'e de teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde benimle deneyimlerini paylaşan, evlerinde ve işyerlerinde misafir olarak konaklamamı sağlayan ve sorularımı içtenlikle yanıtlayan İdlib ve Hatay'da ikamet eden Suriyeli katılımcılara çok teşekkür ediyorum.

Son olarak, bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan ve her türlü desteğini sağlayan ailem ve arkadaşlarıma teşekkür etmek istiyorum. Son olarak, yoğun çalışmalarım sırasında ihmal ettiğim sevgili çocuklarıma ve sağladığı destek için sevgili eşime derin teşekkürlerimi sunuyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Bu bölümde, tezin ana başlıkları verilmesinin ardından, konusu ve araştırma alanı; ana ve tali araştırma problemleri, amacı ve önemi; araştırma kısıtları ve sınırlılıkları ile araştırmacının öz düşünümselliği ve konumsallığı ele alınmaktadır. Böylece tezin hangi konuda olduğu; hangi kapsamda ve problem çerçevesinde incelediği, tezin neden yapıldığı, nasıl bir motivasyona ve hakkaniyete sahip olduğu, ne tür zorluklara rağmen hazırlandığı ve nihayet araştırmacının rolünü ortaya koymak mümkün olmuştur.

Mart 2011'de Suriye'de başlayan savaş sonrası yaşanan zorunlu göçten en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye'nin geldiğine dair pek çok somut neden ve görüş bulunmaktadır. Başta sınır şehirleri olmak üzere, neredeyse Türkiye'nin tamamı bu süreçte savaştan nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmış insanların sığındıkları güvenli liman olmuştur. Özellikle Hatay ili, hem Suriye sınırında yer almasından hem de tarihsel açıdan Suriye'nin bir şehri olan İdlib ile ticari ve kültürel ilişkilerinden dolayı binlerce sığınmacının ilk varış noktalarından birisi olmuştur. Hatay'da yaşamlarını sürdüren Suriyeli zorunlu göçmenler, buraya gelişlerinden beri hem yerel halk hem de ayrılmaya zorlandıkları İdlib bölgesindeki yakınları ile temas ve etkileşim halindedir. Bu çift taraflı işleyişle, onlar şimdi bir yandan göç ettikleri ülkeye uyum sağlamaya çalışan diğer yandan da köken bölgeyle bağ ve bağlantılarını sürdürmeye çalışan ulusaşırı-zorunlu göçmenler(mülteciler) durumundadır. Bu doktora tezinde, İdlib'den zorunlu olarak Hatay'a göç ederek hayatlarını devam ettirmeye çalışan ve sınırın karşı tarafındaki Suriyelilerin iki ülkeyi ayıran ve yaklaştıran devlet sınırı bağlamında ulusaşırı faaliyetleri ve entegrasyon süreçleri incelenmektedir.

Bu çalışma toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümü olan *Giriş*, beş alt bölümü içermekte ve bu alt bölümlerde, araştırmanın konusu ve alanı, çözülmesi gereken problemleri, amacı ve önemi, kısıtları ve sınırlılıkları üzerinde durulmakta ve ayrıca araştırmacının konumsallığına yer verilmektedir. Tezin ikinci bölümünde *Araştırmanın Metodolojisi* verilmektedir. Bu kapsamda yine beş alt başlık halinde araştırmanın felsefi arka planı, yöntemi ve deseni, veri toplama ve analiz süreci ele alınmaktadır. Üçüncü bölümünde *Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi* başlığı altında, araştırmayı teorilerle ilişkilendirmek üzere sınır çalışmaları, ulusaşırıcılık ve kültürleşme-entegrasyon kavramsallaştırmaları işlenmektedir. Tezin bulguları temel araştırma problemleriyle ilişkili şekilde üç bölüm altında düzenlenmiştir. Bunlardan dördüncü bölümde *Geçmişten Günümüze Türkiye-Suriye Sınırı ve*

Etkileri Hatay-İdlib sınır hattında Suriye iç savaşından önce ve sonra olmak üzere iki alt bölümde incelenmektedir. Bu bölümde Türkiye-Suriye sınırının, iki toplumun sınır aşan ilişkilerini ve faaliyetlerini Suriye'deki insani kriz öncesinde ve sonrasında nasıl etkilediği, iki taraf arasında sosyal-kültürel ilişkileri ve ekonomik faaliyetleri nasıl şekillendirdiği ve iki bölgenin komşu olmasının tarihi arka planı, ulusaşırı faaliyetlerde ve sınır ekonomisinde geçmişte ve şimdi nasıl bir rol üstlendiği sorularının cevapları verilmeye çalışılmaktadır. Beşinci bölüm, iki alt bölüm halinde, *İnsani Kriz Sonrasında Hatay'daki ve İdlib'deki Suriyelilerin Ulusaşırı Faaliyetleri*ne ayrılmıştır. Altıncı bölümde ise *Suriyelilerin Entegrasyonu ve Ulusaşırı Faaliyetlerin Entegrasyona Etkisi*, dört alt başlık halinde ortaya koyulmaktadır. Bu iki bölümde, zorunlu göçmenlerin ve Suriye'deki yakınlarının sosyo-kültürel ve ekonomik ulusaşırı faaliyetleri, onların gözünden entegrasyonun ne anlama geldiği yanı sıra entegrasyon ile ulusaşırı faaliyetleri arasında bir bağlantı olup olmadığı araştırılmaktadır. *Sonuç* bölümünde ise Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerin tarihsel olarak sınırı nasıl kullandıkları, sınır aşan ne tür faaliyetlerde bulundukları ve bu zorunlu göçmen/mülteci topluluğunun şimdi içine girdikleri toplumla ne ölçüde kaynaştığı ekseninde bu araştırmadan elde edilen sonuçlar paylaşılmaktadır.

1.1.Tezin Konusu ve Araştırma Alanı

Suriye'deki şiddet ortamının, *Baas Rejimi* ile muhalif *Müslüman Kardeşler* arasında on yıllardan beri devam eden mücadelenin bir sonucu ve ülkede devlet destekli yürütülen baskı ve zulmün devamı olduğu ifade edilmektedir (Woods, 2016). Rejim güçlerinin Suriye halkı üzerindeki baskıyı ve şiddeti gittikçe arttırdığı süreç, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün 1982'de Hama şehrindeki silahlı isyanı ve 2011'deki "Şam Baharı" ayaklanması gibi bazı kırılma noktalarına sahiptir. Suriye, şimdi bu şiddet ve çatışma dinamiklerinin üzerinde oturmaktadır. Şiddet kullanılarak bastırılan halk (aynı zamanda etnik ve mezhepsel kutuplaşmanın da etkisiyle), 2011 yılında "Suriye Milli Konseyi" ve "Özgür Suriye Ordusu" adıyla örgütlenerek Esad idaresine karşı silahlı mücadeleye girişmiştir. Ancak 2013'ten beri Suriye'de IŞİD, el-Nusra gibi radikal İslamcı muhalifler ve PYD/YPG gibi Kürt gruplar, ülke toprakları üzerinde kontrol alanlarını genişletmek ve kendi topraklarında bölgesel idare yapıları yaratmak için savaşmaya başlamıştır. Böylece çatışma, Esad Rejimi'ni devirme çabalarından başka bir boyuta dönüşmüştür. Bununla birlikte Suriye İç Savaşı, bölgesel ve küresel güçlerin de taraf olduğu uluslararası bir mücadele sahası haline gelmiş ve daha kompleks bir hâl almıştır. Suriye'de Rusya ve İran, bölgesel hegemonya sağlamak için Esad

Rejimini; Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye muhalifleri desteklemektedir. Bu arada ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İsrail gibi devletler hem bölgesel çıkarlarını korurken hem de IŞİD ile mücadele ediyor gibi görünürken Suriye'de rakip aktörlerin, gündemlerin ve hedeflerin düğümleri arasında şiddet tırmanmıştır. Suriye'deki yerel protestolardan, iç savaşa ve hatta vekâlet savaşlarına dönüşen olaylar, ülkede tam bir kaos ortamı yaratmıştır. Ülkenin sosyal sistemi, ekonomisi ve fiziksel alt yapısı, yıkıma uğramış, şiddet ve insan hakkı ihlalleri gittikçe artmıştır. Bu ortamda binlerce Suriyeli hayatını kaybetmiş, rejimden ve müttefiklerinden kaçan ya da savaşın tarafı olmak istemeyen ve kısa vadede çözüm ihtimalinin olmaması nedeniyle kaynakları, birikimleri tükenen, gittikçe savunmasız hale gelen milyonlarca Suriyeli evlerini terk etmek, vatanlarından kaçmak zorunda kalmıştır (Woods, 2016).

Çatışmalar, birçok yönüyle Ortadoğu'yu da etkilemiştir. Ülkesinde çok sayıda sosyal ve ekonomik problemle karşılaşarak yerinden edilen insanların büyük çoğunluğu, Suriye'nin komşularına, Lübnan'a, Ürdün'e, Irak'a, Mısır'a, fakat özellikle Türkiye'ye, bir kısmı da Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine ve dünyanın başka bölgelerine mecburen göç etmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın istatistiklerine göre 16 Kasım 2023 tarihinde 3.246.178 geçici koruma statüsünde; 81.863 ikamet izinli, 50.289 düzensiz göçmen olan ve en az 230 bin de Türk vatandaşlığı alan Suriyeli, Türkiye'de yaşamaktadır. Suriye'deki yerinden edilme, son zamanlarda dünyanın şahit olduğu en önemli mülteci krizi olarak kabul edilmektedir (Awad, 2014) ve Suriye'de yaşanan insanî kriz, çözümden uzak halde 13. yılını geride bırakmıştır.

Suriye'de ortaya çıkan Arap Baharı ve sonrasında zorunlu göçe sebep olan olaylar, gerek Suriye ile Türkiye arasında uzun bir kara sınırının olması gerekse iki ülke arasındaki geçmişten gelen tarihi, kültürel ve sosyal bağlar sebebiyle Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Bu etki önce, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de barınma meselesinde kendisini göstermiş, daha sonra yasal statü, çalışma ve toplumsal ilişkiler alanlarında belirginleşmiştir. Geçen zaman ve Suriye'de çatışma ve çözümsüzlük hâlinin devam etmesi, Türkiye'deki Suriyelilerin toplumla iç içe yaşamaları ve her alanda hayatın içine daha fazla dâhil olmaları mecburiyetini doğurmuştur. Bir arada yaşama, sosyal, kültürel, iktisadi, demografik ve hatta mekânsal sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Türkiye'deki Suriyelilerin bazıları, artık Türkçe konuşmakta, önceleri fazlaca tanımadıkları Türkler hakkında daha fazla şey bilmektedir. İki toplumun bireyleri arasında evlilikler olmakta ve çocuklar dünyaya gelmektedir. Suriyeli çocuklar, Türk okullarında; gençler, Türk üniversitelerinde eğitim almaktadır. Tüm yaş

grupları, sağlık başta olmak üzere kamu hizmetlerinden faydalanmaktadır. Yetişkin mülteciler ücretli çalıştıkları gibi kendi iş yerlerini de tesis etmiş ve işveren bile olmuştur. Suriyeli iş insanları, Türkiye ile ülkeleri arasında ticaret yapmakta ve iki ülkeyi ekonomik olarak birbirine bağlamaktadır. Çok sayıda insan geride kalan akrabalarına para göndermekte, çeşitli araçlarla evleriyle irtibat sağlamakta, haberleşmekte, vatanlarında olan biteni takip etmektedir. Hatta yakın zamana kadar bazı Suriyeliler ülkesine seyahat ederek oradaki ziraat arazilerini işlemekte ve mahsullerini hasat etmekteydi. Suriyeliler, aynı zamanda Türkiye şehirlerinin bazı bölgelerinde toplanarak mülteci mahalleleriyle "Küçük Suriyeler" tesis etmekte, mülteci ulusaşırı mekânlarını meydana getirmektedir. Suriye'de kalanlar da Türkiye'dekilerle irtibatı devam ettirmekte, Türk televizyonlarını seyretmekte, Türk GSM operatörlerinin haberleşme hizmetlerinden yararlanmakta, Suriye'de Türk parasıyla alışveriş yapmaktadır. Böylece sınırın iki tarafında çeşitli formlarda ulusaşırı faaliyetler yürütülmekte ve köprüler kurulmaktadır.

Bununla birlikte, geçmişten günümüze iki devleti ayıran sınır çizgisi, her iki tarafındaki insanlar için sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan önem arz etmiştir. Geçmişte illegal yollardan sınır hattındaki insanların yürüttüğü ticaret, savaş sonrasında farklı bir boyuta taşınmıştır. Halen Türkiye'deki Suriyelilerin yaklaşık 1,7 milyonu Hatay'ın da içinde bulunduğu Türkiye-Suriye sınırındaki veya sınır yakınındaki illerde toplanmıştır. Sınırın hemen ötesinde ise yaklaşık 6 milyon Suriyeli yaşamaktadır. Suriyelilerin yarısının ikamet ettiği sınır bölgesinde mülteci girişimciliğinin göreceli önemi zaman içinde artmıştır. Birçoğu Türklerle ortak olan Suriyeli girişimciler, Türkiye'nin Suriye sınırındaki illerde ve tüm Suriye'de ürünlerini dağıtmak için Türkiye'de yaklaşık 3.000 ticari şirket kurmuştur. Bu nedenle, Türkiye'nin sınır bölgeleri üzerindeki kontrolü yerel ekonomiyi büyük ölçüde etkilemektedir. Suriye iç savaşından önce 2011 yılında İstanbul'dan Suriye'ye 616 milyon dolar büyüklüğünde ihracat yapılırken savaştan sonra 2016'da ihracatta sınır illeri büyük bir gelişme kaydederek örneğin Gaziantep 426 milyon dolar ve Hatay ise 214 milyon dolar ihracat rakamlarına ulaşmıştır (Kaymaz ve Kadkoy, 2016). Bunun nedenlerinden biri, sınır illerine yerleşen Suriyeli iş insanlarının Suriye iç pazarı hakkında bilgi sahibi olması ve pazara aşinalığı olabilir. Bu durum, sınır boyunca daha entegre bir ekonomiye de izin vermektedir.

Bütün bunlara rağmen iki toplumun kaynaşması ve uyumu konusunda pek çok sorun da yaşanmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli sayısı, ikamet izinli ve vatandaşlık almış olanlarla

birlikte 3,6 milyonu aştığı halde, henüz etkili bir entegrasyon politikası uygulanmadığı gözlenmektedir.

Bu doktora tezinde, Türkiye-Suriye sınırına, Türkiye-Suriye sınırının iki tarafında yaşayan Suriyelilerin ulusaşırı faaliyetlerine ve bu faaliyetlerin sınırın Türkiye tarafındakilerin entegrasyon süreçlerine odaklanılmaktadır. Böylece bu tez araştırması Türkiye ile Suriye sınırının tarihsel olarak işlevini araştırmaya, bu sınırın iki tarafındaki (Türkiye'nin Hatay ilinde yaşayan mültecilerin çoğunun geldiği Suriye'nin İdlib vilayeti arasındaki) sınır aşan faaliyetlerini keşfetmeyi ve [zorunlu] göçmen ulusaşırıcılığı ile entegrasyonunu ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu noktada araştırma alanı olarak neden Hatay ve İdlib vilayetlerinin seçildiğinin açıklanması yararlı olabilir. Türkiye ile Suriye arasındaki sınır hattında yer alan ve ülkede en fazla (16.11.2023 itibariyle yaklaşık 287 bin) zorunlu göçmenin yaşadığı illerden bir olan Hatay, Suriyelilerin yerli halk ile tarihi, etnik, benzer dilsel, dinsel, kültürel özellikleri ve coğrafi bağları nedeniyle toplandığı önemli alanlardan biridir. Bu yüzden burası, tarihi bağlar, yerel halk ile Suriye'de 13 yıldır devam eden savaş ve şiddet dalgalarından Türkiye'ye kaçan insanların ortaklaşan sosyo-kültürel özellikleri, sınırda ve hemen İdlib'e komşu olması gibi sosyo-mekânsal özellikleri açıdan araştırmayı hak eden özel bir alandır.

Suriye'nin İdlib vilayeti (Suriye'de muhafaza denilmektedir), savaşla birlikte Baas rejimiyle tüm bağlarını kopardığı için Türkiye'ye ile güçlü bir bağlantı sergilemektedir. İdlib, Suriye'nin kuzeybatısında Türkiye sınırında yer alan bir idari birim ve 2011'den beri Esad Rejimine karşı silahlı mücadele yürüten muhalif güçlerin toplandığı merkezdir. Türkiye ile Suriye arasındaki en büyük sınır kapısı olan Cilvegözü (diğer adıyla *Bab El-Hava*) Hatay'ı İdlib'e bağlamaktadır (Şekil 1). İdlib, Türkiye sınırında yer alması ve sınır hatlarının nispeten güvenli olması nedeniyle iç savaş boyunca en fazla ülke içi yerinden edilmiş nüfusun göç ettiği alan olmuştur. Esad rejimi ve destekçilerinin ülke genelindeki saldırıları ve zorunlu göç, yaklaşık 4 milyon sivilin bu alanda sıkışmasına yol açmıştır. Yerel sivil idare kayıtlarına göre İdlib'de 2,4 milyon civarında yerli nüfus, yaklaşık 1,6 milyon da iç göçle gelmiş yerinden edilmiş nüfus bulunmaktadır. İdlib'de ikamet eden nüfusun yaklaşık 1 milyonu, Türkiye sınırına çok yakın şekilde, sayıları 200 civarında olan kamplarda barınmaktadır.



Şekil 1. Araştırma Alanı (Hatay ve İdlib'in lokasyonları)

Suriye'deki çatışma ortamı, ülkenin Türkiye sınırındaki sosyo-ekonomik düzeni kökten değiştirmiştir. Savaş, Kuzey Suriye'nin ekonomik merkezi olan Halep'in gerilemesine ve sınıra ayrılmaz bir şekilde bağlı olan yeni bir ekonomik düzen içinde İdlib gibi sınır kasabalarının gelişmesine yol açmıştır. Cilvegözü/Bab El-Hava sınır kapısının yakınındaki İdlib, savaş öncesinde Halep'in uzun süre gölgesinde kalan küçük bir şehir olduğu halde şimdi biraz da mecburiyetten, bölge ekonomisini Türkiye ve küresel pazarlara bağlayan bir ticaret merkezi olarak belirmiştir. Ayrıca coğrafi yakınlığa ilave olarak Hatay ile İdlib'i birbirine bağlayan ve geçmişten gelen çok özel sosyo-kültürel ve ekonomik bağlar da vardır. İdlib'de ve Hatay'da yaşayan tüccarlar ve akrabalar aracılığıyla mülteciler, her alanda bu güçlü bağları kullanmakta ve iki mahal arasında irtibatlar kurmakta ve her türlü iş ve işlemi gerçekleştirmektedir.

İdlib şehrini ve Bab El-Hava sınır kapısını, iki egemen devletin hudut hatlarının ayırdığı, klasik bir sınır bölgesi olarak görmek yanlış olur. Bu bölge, Türkiye'de ve buna bağlı olarak dünyanın geri kalanında var olan açık ve uluslararası kabul görmüş finans/bankacılık sistemini, nispeten karanlık olan Kuzeybatı Suriye ile birleştirmeye hizmet etmektedir. Burası belirgin bir düzenleyici çerçeveden yoksundur ve devlet dışı aktörler tarafından yönetilmektedir. Bab El-Hava bölgesinin ekonomik önemi, ticaretle ilgisi olmayan

insanların sınır boyunca sık sık ileri geri hareketlerine izin veren başka türden bir geçit rolüyle tamamlanmaktadır. Gerçekten de Bab El-Hava bölgesi olgusu, onu ilk etapta ortaya çıkaran şey yani, yakın zamanda ve sınırın her iki yanındaki bölgelere yerleşen milyonlarca Suriyeli tarafından sürdürülmektedir. Şu anda iki ayrı sistemde yaşasalar da her iki nüfus grubunun da genel bir Kuzeybatı Suriye sosyo-coğrafik kökenini paylaşması, onların uluslararası bir sınır da dahil olmak üzere her türlü sınırı aşmalarını sağlamaktadır. Kısacası Türkiye ve Suriyeli muhalifler için stratejik öneme sahip İdlib, Hatay üzerinden nefes almaktadır. Bu nedenlerle iki ülkenin iki vilayeti bu araştırmanın amaçları istikametinde bilhassa tercih edilmiştir.

1.2.Tezin Araştırma Problemleri

Bu doktora tezi, üç ana araştırma problemine odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, *Türkiye-Suriye sınırının iki toplumun ilişkilerini ve faaliyetlerini geçmişten günümüze nasıl etkilediğidir*. İkincisi, *Suriye'deki insani kriz sonrasında Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden (Hatay'daki) Suriyeliler ile ülkelerinde kalan (İdlib'deki) Suriyelilerin nasıl bir ulusaşırı faaliyet paterni ortaya koyduklarıdır*. Üçüncüsü ise *ulusaşırı faaliyetlere dahil olmanın Türkiye'deki Suriyelilerin entegrasyon süreçlerini nasıl etkilediğidir*.

Bu tez çalışmasının ana araştırma problemleri, aşağıdaki tali araştırma sorularını içermektedir:

1) Sınır, Suriye'deki insani kriz[savaş-ayaklanma] öncesinde ve sonrasında iki tarafın insanları arasındaki sosyal-kültürel ilişkileri ve ekonomik faaliyetleri nasıl etkilemiştir?

2) İki ülkenin komşu olmasının tarihi arka planı, ulusaşırı faaliyetlerde ve sınır ekonomisinde geçmişte ve şimdi nasıl bir rol üstlenmiştir?

3)Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenler ile ülkesinde kalan Suriyeli yerleşikler, ne tür ulusaşırı faaliyetlerde bulunmaktadır?

4) Her iki grubu da bu faaliyetlere katılmaya yönelten etmenler nelerdir? Ve hangi mekanizmalar onların bu faaliyetlerine olanak sağlamaktadır?

5) Ulusaşırı faaliyetler, Türkiye ile Suriye'yi birbirine nasıl ve hangi yollarla bağlamaktadır? Ulusaşırı faaliyetler, Türkiye-Suriye sınırının her iki tarafını nasıl etkilemektedir ve şekillendirmektedir?

6) Ulusaşırı faaliyetler, sınırın her iki tarafındaki Suriyeliler için geçici bir hayatta kalma stratejisi olarak mı? Yoksa iki yereli (Hatay-İdlib) ve iki toplumu (Türk-Suriyeli) birbirine bağlayan uzun vadeli bir köprü fonksiyonu olarak mı görülmektedir?

7) Türkiye ile Suriye arasındaki ulusaşırı faaliyetler, gelecekte sınırın her iki tarafındakiler için daha fazla ne tür faydalar sağlayabilir?

8) Türkiye'deki (Hatay'daki) Suriyelilerin entegrasyon süreci nasıl işlemektedir? Köken bölge (İdlib) ile bağlantılı olmak ve ulusaşırı faaliyetler yürütmek, mültecilerin entegrasyonunu olumlu/olumsuz nasıl etkilemektedir?

9) Türkiye ile Suriye arasındaki ulusaşırı faaliyetler, sınırın karşı tarafındaki insanları ve yerleşmeleri nasıl etkilemektedir?

10) Bu faaliyetler, sınırın her iki tarafındaki Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşünü ve/veya Türkiye'ye göç etme isteğini motive etmekte midir?

1.3.Tezin Amacı ve Önemi

Sınırlar ve ulusaşırı göç, genellikle çelişkili olgular olarak kabul edilmekte (Gielis, 2009) ve pek çok araştırmacı, ulusaşırı göçmenlerin sınır geçiş faaliyetlerinin sınırların sınırlama işleviyle bağdaşmadığını düşünmektedir (Vertovec, 2004). Ulusaşırı göç araştırmalarında genellikle sınır, iki devletin hükümranlık alanlarını ayıran siyasi ve fiziksel çizgiler olarak kabul edilmekte ve bu nedenle de göç eyleminin önündeki bir engel olarak görülmektedir. Bu bakış açısı, araştırmaların belirli göçmenlerin bir ülkeye girişine izin veren ve diğer göçmenlerin girişine engelleyen sınır rejimleri ve göç politikaları üzerine odaklanmasına yol açmaktadır. Ancak son zamanlarda bazı akademisyenler, iki disiplin arasında daha fazla çapraz döllenmeyi savunmaktadır [[1]].

Sınırlar, göçmen ulusaşırıcılığını etkinleştirebilen veya kısıtlayabilen unsurlar olarak kabul edilmektedir. Göçmen ulusaşırıcılığının gerçekleşmesi için sınırların bariyer işlevinin düşük olması gerekmektedir. Sınırlar ötesinde teması sürdürmek anlamına gelen göçmen

[1] 20 Haziran 2008'de Bergamo Üniversitesi'nde "Transnational Migrations and Dis-Located Borders" başlıklı bir seminer düzenlenmiştir. Seminerin düzenleyicileri (Bruno Riccio ve Chiara Brambilla), sınırlar ile ulusaşırı göçün birbiriyle ilişkili olduğunu ileri sürerek ulusaşırı göç ve sınırlar üzerine çalışan akademisyenleri bir araya getirmiştir (Gielis, 2009).

ulusaşırıcılığının tanımı zaten buna işaret etmektedir. Vertovec (2004: 979) bu bağlamda, göçmenlerin ulusaşırı faaliyetlerinin devletlerin sınırlarını zorladığını belirtmektedir. Öte yandan sınırlar, ulusaşırı faaliyetleri de kısıtlamaktadır (Mazzucato 2004: 142). Sınır siyaseti yoluyla, hükümetler, göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında yasal statüde farklılıklar yaratmakta, bu da göçmenlerin eski ikamet ettikleri ülkedeki insanlarla temas kurma olanaklarını etkilemektedir (Vertovec 2004: 984). Bu nedenle, çoğu göç araştırmacısı sınırları, ulusaşırı göçün ve ulusaşırıcılığın gerçekleşmesi için koşulları yaratan şeyler olarak görmektedir. Sınırın bariyer işlevi düşük olduğunda; göç ve ulusaşırıcılık gelişecektir. Bu durumlarda, sınırlar önemini kaybedecek ya da artık sınır olmayacaktır. Bariyer işlevi yüksek olduğunda ise; sınır, göçü ve göçmen ulusaşırıcılığını engelleyecektir. Sınır kavramı, devlet sınırının inşa edilmiş ve çok yönlü karakterini daha iyi göstermektedir. Bu nedenle de sınır bölgelerindeki göçmen ulusaşırıcılığının sınır deneyimlerinden oluştuğu iddia edilmektedir (Flynn, 1997: 313; Hannerz, 1998: 239).

Vertovec (2004: 973), göçmen ulusaşırıcılığı çalışmalarında iki eğilim ayırt etmektedir. Birinci eğilimde araştırmacılar, göçmenlerin eski ikamet ettikleri menşe ülkedeki insanlarla teması devam ettirme eylemlerini incelemektedir. Bu ulusaşırı faaliyetler üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır ve bunların çoğu, nitelendirmeler ve tipolojiler oluşturarak, göçmenlerin katılabileceği çeşitli ulusaşırı ilişkilerin haritasını çıkarmaya çalışmıştır. Bu haritalama çabası, ulusaşırı bağlantı veya bağ türü (sosyal sermaye, para havaleleri, siyasi bağlantı, ticari ürünler vb.), ulusaşırı ağ veya topluluk türü (aile ağları, iş ağları, siyasi ağlar, köy ağları vb.) ve ulusaşırı göçmen türü (ulusaşırı girişimciler, emekliler, ücretli işçiler, vb.) tipolojilerini içermektedir (Levitt, 2001; Portes, 2001; Vertovec, 2004). Bu tür araştırmalarda sınırlar, ulusaşırı temasları kolaylaştırabilecek veya durdurabilecek fiziksel sınırlar olarak kabul edildiğinden daha az işlevseldir.

İkinci eğilimdeki araştırmalar, iki yer arasındaki teması sürdürmenin sonucuna, yani ulusaşırı (zorunlu veya gönüllü) göçmenlerin mevcut ve eski ikamet ettikleri yerler arasındaki yaşama deneyimlerine odaklanmaktadır. Çoğu akademisyen, teması sürdürme eylemlerini incelemeye öncelik verdiğinden, bu eğilimdeki araştırmalar daha az yapılmıştır (Kelly ve Lusis, 2006: 831). Yine de bu, arada yaşama anlayışına yönelik bazı girişimler vardır. Örneğin Vertovec, göçmenlerin ikili yönelimini kavramak için "*iki odaklılık*" kavramını geliştirmiştir. Bu, her türlü gündelik durumda (örneğin alışveriş yaparken, memleketteki akrabalarını ararken), ön plana çıkan ve arada yaşamanın belirgin farkındalığıdır (Vertovec

2004). Diğer bazı akademisyenler, Bourdieu'nün habitus kavramına atıfta bulunmaktadır. Onlara göre, göçmenlerin ulusaşırı habitusu, halen ikamet ettikleri ülkedeki durumlarını eski ikamet ettikleri ülkedeki durumlarla sürekli olarak karşılaştırdıkları ikili bir referans çerçevesine sahip olmaları anlamına gelmektedir (Guarnizo, 1997: 311; Kelly & Lusis 2006).

Bu tez, ilk olarak sınır çalışmaları ile ulusaşırıcılık çalışmaları arasında faydalı bir ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Zira sınır, ulusaşırı göç araştırmaları alanının teorik gelişimine ve özellikle göçmenlerin aradaki yaşam dünyalarının (göçmen ulusaşırıcılığının) daha derin bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunabilecek önemli bir kavram olarak da görülebilir. Bu nedenle bu araştırmada, sınırların göçmen veya zorunlu göçmen(mülteci) ulusaşırıcılığında temel bir işlevi olabileceği düşünülmektedir. Sınırların bu temel işlevi, sınır araştırmalarında kapsamlı bir şekilde kavramsallaştırılmıştır (Kolossov, 2005). Nitekim çağdaş sınır araştırmacıları, sınırları pasif çizgiler olarak değil, insanların farklılık yaratma ihtiyacının sonucu olan aktif ve çoklu forma sahip sosyal yapılar olarak görme eğilimindedir. Bu bizi daha geniş sınır kavramını ulusaşırı göç tartışmasına taşımak suretiyle, göçmen ulusaşırıcılığın sınırı deneyimlemek ile ilgili olduğuna dair yeni bir perspektif sunmaya yöneltmektedir. Çağdaş sınır çalışmalarında tanımlanan sınırlar, göçmen ulusaşırıcılığına ilişkin kavramsal anlayışımızı zenginleştirebilir. Böylece, sınır kavramı ile göçmen ulusaşırıcılığının ruhunu, yani göçmenlerin sürekli olarak *burası ile orası arasında olma*, *iki yer arasında sosyal-kültürel ve ekonomik köprüler inşa etme* halini bir araya getirmek ve aynı zamanda da sınırın ötesinde kalanların sınır aşan faaliyetlerini açığa çıkarmak mümkün olabilir. Bu araştırmanın, birinci özgünlüğü buradan kaynaklanmaktadır.

Ulusaşırıcılık ile entegrasyon arasındaki bağlantı yine uzun zamandan beri akademik çevrelerin sıcak tartışma konuları arasında yer almaktadır (Şimşek, 2019). Bazı bilim insanları, her ikisinin karşılıklı olarak birbirini desteklediğini iddia ederken (Hammond, 2013; Levitt vd., 2003; Portes vd., 2002; Vertovec, 2009), bazıları da güçlü ulusaşırı bağların zayıf entegrasyona neden olduğunu savunmaktadır (Basch vd., 1994; Faist, 2000; Kivisto, 2001). Bununla birlikte, hemen ilave etmek gerekir ki bu çalışmaların çoğu, göçmen ulusaşırı pratiklerinin entegrasyon süreçlerini nasıl etkilediğini araştırmaktadır, oysa mülteci ulusaşırıcılığının göçmenlerinkinden ayrılabileceğini başlangıçta kabul etmek önemlidir.

Türkiye, 2011'den beri Suriye'de devam eden savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmış mültecileri (resmi olarak geçici koruma altındakiler denilse de) kabul etmektedir. Küresel Kuzey'deki mültecilerin ulusaşırı faaliyetleri uzun süredir incelendiği

halde, yerinden edilmiş insanların çoğuna ev sahipliği yapan *Küresel Güney*'de bu faaliyetler, henüz yeteri kadar akademik ilgi görmemiştir (Şahin-Mencütek, 2020). Bu sebeple araştırma, zorunlu olarak Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin Hatay-İdlib arasında ortaya çıkan ulusaşırıcılık pratiklerine entegrasyon bağlamında da odaklanmaktadır.

Böylece tez çalışması ikinci olarak Suriyeli mültecilerin, entegrasyonu bir hayatta kalma mekanizması olarak algıladıkları ve bilhassa güvenli olmayan yasal statüleri (geçici koruma) ve onları kabul eden ülkede haklara erişim eksikliği ile karşı karşıya kaldıklarında, yeni bir topluma uyum sağlamak için ulusaşırı faaliyetleri bir strateji olarak kullandıkları iddiasını (Şimşek, 2019), Türkiye'nin Hatay ili ile Suriye'nin rejim muhaliflerinin toplandığı İdlib vilayeti arasındaki ulusaşırı faaliyetler bağlamında soruşturmaktadır. Bu çalışmada, mülteci ulusaşırı faaliyetlerinin, entegrasyonla ilişkisini, bu faaliyetlerin gerçekten mülteciler için bir başa çıkma ve hayatta kalma stratejisi olup olmadığını keşfetmek istenirken, mültecilerin şartlarını ön plana çıkaran farklı bir çerçeveden mülteci entegrasyonu ve ulusaşırıcılık literatürüne de katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Bu da araştırmanın ikinci özgünlüğünü oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın üçüncü özgün yönü de araştırmacının konumuyla ilgilidir. Araştırmayı yürüten kişinin Suriye'den Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmiş biri olması, bu araştırmaya *içeriden* bir bakış katmaktadır. Böylece, bizzat zorunlu göçe katılan, sığınmacılık ve geçici koruma deneyimi yaşayan, vatandaşlık müracaatı yapan, entegrasyon çabası içinde olan ve ulusaşırı faaliyetlere katılan bir Suriyelinin araştırmanın problemlerini çözmesine olanak sağlamıştır.

YÖK'ün ulusal tez merkezinde yapılan taramada Türkiye'deki geçici koruma altındakilerin (mülteciler), sınır, ulusaşırıcılık ve entegrasyon bağlamında incelendiği lisansüstü düzeyde bir araştırmanın yapılmadığı belirlenmiştir. Türkiye'deki Suriyelilerin ulusaşırı pratiklerine ilişkin literatür sınırlıdır ve sınır ötesindeki Suriyelilerin bu pratiklerdeki durumu, mültecilerle birlikte daha önce ele alınmamıştır. Dahası, ulusaşırıcılık ile sınır çalışmalarını birleştirmeye çalışan bir araştırma da bulunmamaktadır. Bu tez, sözü edilen bu boşlukları doldurarak bilimsel bilgi birikimine katkı sağlamayı istemektedir.

1.4. Tez Araştırmasının Kısıtları ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın başından beri bazı dışsal etmenlerin saha çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği ve bazı engeller yarattığını burada ifade etmek gerekir. Bunlardan birincisi, Suriye'de savaş halinin devam etmesi ile ilgilidir. Suriye'de rejim güçleri ile muhalifler arasındaki çatışmalar devam ettiği için şartlar çok değişkendir ve can güvenliği riski yaratmıştır. Ayrıca Türkiye'nin sınır güvenliği uygulamalarını sıkılaştırması da buna eklenebilir. Her iki neden de sınır geçişini, gidiş-gelişler zorlaştırmış ve saha çalışmalarının yürütülmesine zaman zaman mâni olmuştur. Güvenlik sorunları sebebiyle sınır çevresinde mülakat ve gözlem yapmak oldukça güç ve tehlikelidir. Bir de siyasi ve askerî açıdan son derece hareketli bir dönemde bunu sürdürmek ise işi daha da içinden çıkılmaz hale sokmaktadır. Dolayısıyla sahada gerek araştırmacı gerekse mülakat yapılan şahıslar için güvenliği sağlamak ve amaca uygun bir mülakat yapabilmek oldukça güç olmuştur.

İkincisi, COVİD-19 Pandemisi'dir. Küresel salgınla mücadele kapsamında Türk hükümeti tarafından alınan kararlar doğrultusunda sokağa çıkma yasağı uygulamaları, hastalık riski nedeniyle katılımcıların görüşmeyi kabul etmemesi gibi olumsuzluklar bu kapsamda sıralanabilir.

Üçüncüsü, 6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli geniş alanlı depremin etkilerinin Hatay'da çok yıkıcı olmasıdır. Bu depreme araştırmacı saha çalışmaları için bulunduğu Reyhanlı'da yakalanmış ve ailesiyle birlikte depremzede olmuş ve sonrasında Ankara'ya taşınmak durumunda kalmıştır. Bu olayın araştırmacının bizzat ailesiyle hayatta kalma mücadelesi vermesinin ötesinde yansımaları da olmuştur. Deprem sonrası Hatay'da ortaya çıkan korku, karmaşa, belirsizlik, yaralanmalar, ölümler ve yerleşmelerin çöken alt/üst yapıları, Suriyelilere ve yerel halka ulaşılamamasına, dolayısıyla saha çalışmalarının kesintiye uğramasına da neden olmuştur.

Dördüncüsü, Türkiye Suriye sınırına dair istatistikler ya kısa bir geçmişe sahip ya da yeterli çeşitliliğe sahip değildir. Süreç içerisinde kesintiye uğradığı dönemleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bazı zamanlarda kapılara göre de bir ayrım yapılmamıştır. İkincil, verilerin yetersizliği birincil veri teminini zorunlu hale getirmektedir ki, özellikle saha çalışmalarıyla elde edilebilecek verilerdir.

Son olarak belirtmek gerekir ki bu tezin ana eksenini oluşturan sınırlar, ulusaşırıcılık ve entegrasyon arasındaki etkileşimleri analiz etmenin metodolojik ve teorik zorlukları

vardır. Bu terimlerin genel kabul görmüş tarifleri olmadığı içi hâlâ münakaşa edilmektedir. Bu tartışma, araştırma için de önemli bir zorlayıcı unsur olmuştur.

1.5.Araştırmacının Özdüşünümselliği ve Konumsallığı

1.5.1.Araştırmacı Özdüşünümselliği

Bu doktora tezini 2015 yılında Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Arap etnik kökenli, İdlibli, Müslüman, erkek, evli ve iki çocuklu, 33 yaşında, doktora öğrenciliğinin yanı sıra yaşamını ticaretle kazanan ve akrabalarının bir kısmı Türkiye'de yaşayan bir Suriyeli göçmen olarak hazırladım.

Açıkçası, 2011 yılında Suriye iç savaşı başlayana kadar Türkiye'yi ziyaret etmeyi ve burada yaşamayı hiç düşünmemiştim. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimimi coğrafya disiplini içerisinde tamamladığım için Türkiye hakkında sınırlı düzeyde bilgi sahibiydim. Türkiye, kuzey sınırımızda bulunan, çoğu zaman Hatay ve su sorunu ile birlikte anılan bir ülkeydi. Türk dizilerine ilgim vardı. Bu diziler sayesinde, Türk halkı ve kültürü hakkında genel bir bakış açısına sahip olmuştum. Yine, diziler sayesinde Türkiye'de nasıl bir hayata sahip olacağımı hayal ediyordum. 2009 yılında Suriyeli ailelere, Türkiye'deki akrabalarını ziyaret etme izni verildi. Bizim Türkiye'de akrabamız olmamasına rağmen ailem Türkiye'yi ziyaret etmek istedi. Ben bu ziyaret sırasında onlara eşlik etmemiştim. Dolayısıyla, Türkiye'yi ilk ziyaretim savaş nedeniyle başladı. Savaşın başlamasının ardından, Türkiye sınırına yaklaşık 40 km uzaklıktaki evimi, ailemi ve ülkemi yalnız olarak terk etmek zorunda kaldım. Türkiye'ye Bab El-Hava sınır kapısından geçerek giriş yaptım. O dönem, pasaporta sahip olan kişilerin, sınırdan geçmesine izin veriliyordu.

2015 yılında yaşam koşullarımı iyileştirmek ve beşerî sermayemi artırmak için Türkiye'ye gitmeye karar verdim. İlk hedefim, Türkiye'de Suriyeli öğrencilere eğitim hizmeti sağlayan kurumlarda çalışmaktı. Ancak, 2017 yılında göçmenlere yönelik geçici eğitim merkezlerinin kademeli olarak kapatılmasına karar verildiği için bunu gerçekleştiremedim[2]. Suriye'de bulunan Sarmada'ya giderken, Bab El-Hava sınır kapısına yaklaştığım sırada aklımdaki hedefimi değiştirdim. Otobüste, ikinci el araç ticaretiyle uğraşan akrabalarım ve köyümüzün gençleriyle karşılaştım. Bana; "*Avrupa'dan ithalat yaparsın, biz de senden araç satın alırız, özellikle senin Avrupa'da akrabaların var*" dediler. O zamanlar, Türkiye

[2] MEB'in göçmenlere yönelik geçici eğitim merkezlerinin kademeli olarak kapatılmasına karar vermesidir. Bu merkezlerde yoğun Türkçe eğitimi verilerek Suriyeli öğrencilerin Türk okullarına dahil edilmesi ve uyumunu kolaylaştırması amaçlanmıştır (MEB: Yabancı Uyruklu Öğrenciler konulu genelge, 2017).

üzerinden Avrupa'dan İdlib'e transit geçişte, ikinci el araç ticareti önemli sermaye edinme kaynaklarından birini oluşturuyordu. Bu konu hakkında sınırlı düzeyde bilgiye sahiptim. Ehliyetim vardı ama hiç araca sahip olmadım. Konuyu daha fazla araştırmaya başladım.

Konu hakkında bilgi edindikten sonra Türkiye'ye geldim ve Almanya'daki bir arkadaşımla iletişim kurdum. Ona, ortak ticaret yapmayı teklif ettim. Akrabalarım ve arkadaşlarımdan 10 bin dolar topladım. Almanya'da eski araçlar 1000 ile 2000 Euro arasında değişiyordu. Nakliye ve gümrük maliyeti dahil olmak üzere her şeyi dahil ettiğimizde İdlib'e oldukça uygun fiyatlara geliyordu. Bu işi yapmak için öncelikle vergi numarası çıkardım. Almanya'da bulunan arkadaşıma para transfer etmem gerekiyordu, bu nedenle bir banka hesabına ihtiyacım vardı. Bu yüzden, Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde bulunan İş Bankası'na hesap açtırmaya gittim. Türkçe dilini bilmediğim için kendimi ifade etmekte zorlandım. Bankada hizmet veren kişiler, bankanın müdürü ile görüşmemi sağladılar. O, Arapça bildiği için kendimi ifade edebildim ve hesap açmak istediğimi söyledim. Suriyeli olduğum için işlemleri tamamlayamadım. Ancak, bankanın müdürü, bu esnada hem öfkeli hem de benimle empati kuran bir tavırla, bankanın genel merkezi ile iletişime geçti. Yaklaşık 15 dakikalık görüşme gerçekleştirdi; işlemin tamamlanması için sistemin açılmasının gerekliliğini vurguladı. Bu süreçte, yerel toplumun diline hâkim olmanın önemini kavradım. Banka müdürünün yardımıyla para transfer işlemimi tamamladım. Ancak, ben yapmam gerekenleri yerine getirsem de süreç yalnız benim işlemlerinden oluşmuyordu. Alman Merkez Bankası, para transfer işlemimi 15 gün durdurdu. Benden, para transferimin gerekçesini ve kime gönderdiğimi belirten bir dizi belge talep etti. Bu süreçte, sermaye transfer sistemini ve ülkenin kurallarını bilmediğim için basit bir işlemi tamamlarken bile çok zorlandım.

İlk denememin ardından, vazgeçmedim. Kısa bir süre sonra, Avrupa'dan ikinci el araç ithal etmeye karar verdim. Bu esnada, T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye üzerinden Suriye'ye ikinci el araç geçişini yasakladı.[3] Bu kararın ardından Suriye'ye geri döndüm. Ancak, bu durum çok uzun sürmedi, kısa bir süre sonra bir galerici ile tanıştım. Türkiye'den farklı özelliklere sahip araçlar istedi. Türkiye'nin aldığı karar sonrasında hedefime ulaşamasam da galericinin isteğini karşılamayı kabul ettim, hayatım için kendime yeni bir hedef belirledim.

[3] 18/05/2015 tarihinde yapılan düzenlemeye göre, üçüncü bir ülkeden gelerek ülkemiz üzerinden Suriye'ye sevk edilmek istenilen veya üçüncü ülkeden getirilip serbest bölge, antrepo veya geçici depolama yerlerine konulan ve buralardan Suriye'ye sevk edilmek istenilen kullanılmış motorlu kara taşıtlarının ve parçalarının (demonte vaziyette), izin verilmemesi kararı çıktı.

Galerici ile anlaştıktan sonra İstanbul'a geldim; neredeyse tüm mahalleleri gezdim, sonunda aradığım araçları buldum ve satın aldım. Sonrasında ise satın aldığım araçları Suriye'ye götürdüm.

Bu iş ile yakından ilgilenmeye başladım. Araç bulabileceğim dijital platformları inceledim. Özellikle, sahibinden.com, Letgo ve Facebook gibi birçok platformu takip etmeye başladım. Türkçem oldukça zayıftı, ancak, bu işi sürdürmeyi sağlayacak kadar temel kelimeleri biliyordum. Zaman ilerledikçe, işimi geliştirmek istedim. Bu süreçte, İstanbul'un ve farklı dijital platformların yanı sıra Türkiye'nin farklı illerini, belirli türde araçları bulmak için ziyaret ettim. Böylece, benim Türkiye'deki hayatım başlamış oldu. Türkiye'deki yaşamımda sosyal ağlarım, benim için önemliydi. Benden önce Türkiye'ye gelen Suriyeli zorunlu göçmenlerin, deneyimlerini ve önerilerini dinledim. Onlar sayesinde, Türkiye'deki yaşamım kolaylaştı. Sonrasında Suriye'den gelen göçmenlere ben yardım etmeye başladım. Bu defa, ben başkalarının hayatlarını kolaylaştıran kişi olmuştum. Son zamanlarda, özellikle hasta refakatçilerinin Türkiye'ye girmesi yasaklandı. Bu nedenle çok sayıda kadın ve çocuk yalnız bir şekilde Türkiye'ye gönderildiğinde, aileleri yakınları hakkında bilgi edinmek için benimle iletişime geçiyordu.

Türkiye'de yaşamaya başlasam da memleketimdeki insanlarla telefon ederek, mesajlaşarak ve ziyaret ederek yakın ilişkilerimi sürdürdüm. Hem buradaki toplumsal yaşama katıldım hem de oradaki ilişkilerimi sürdürdüm. Yine, yaşadığım yeri ve memleketimi aşan dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan arkadaşlarım ve akrabalarımla iletişimim sürdürdüm. Özellikle, WhatsApp, Facebook, Viber ve Messenger gibi uygulamalardan sıklıkla yararlandım. Bu uygulamalar, yakınlarımla ilişkilerimi sürdürmemi kolaylaştırdığı gibi ticari faaliyetlerimi geliştirmemi ve sürdürmemi kolaylaştırdı.

Tüm bunların yanı sıra Türkiye'de yaşamaya başladıktan sonra pek çok değişmeye başladım. Neredeyse her gün, yeni bir bilgi öğreniyordum; başkalarına karşı daha hoşgörülü davranmayı ve kabul göstermeyi, aşırıya kaçmamayı, kendimi doğru bir şekilde ifade etmeyi öğrendim. Bu süreçte, zorluklar da yaşadım. Suriyeli olduğum için evini kiralamak istemeyenler oldu. Pek çok kez ayrımcılığa uğradığımı hissettim. Bunların yanı sıra toplumun büyük bir kesimi nazik ve yardımseverdi. Zamanla toplumla kurduğum ilişki de değişmeye başladı. İşim ve eğitimim nedeniyle birkaç kez ikametimi değiştirmek zorunda kaldım. Her yeni bir ev kiraladığımda, mülk sahipleriyle aramızdaki mesafenin azaldığını, yakınlaştığımızı fark ettim. Özellikle, ikamet ettiğim yerden ayrılmam gerektiğinde mülk

sahipleri bana şöyle söylüyordu: “evden ayrılmanızı istemiyoruz, çünkü sizi çok sevdik, Suriyelilere karşı yanlış bir bakış açımız vardı siz bunu değiştirdiniz”.

Konut kiralama sürecinde insanların zamanla tanımalarıyla bana iyi davranmaları hayatımı kolaylaştırdı. Öte yandan, yüz hatlarım, Türklere benziyordu. Onlar, benim Suriyeli olduğumu ayırt edemiyorlardı. Birçok kez, "Nerelisin?" diye soran kişilere "Suriyeliyim" dediğim zaman şaşırıyorlardı, Gazianteplilere benzediğimi söylüyorlardı. Bu nedenle, ırkçı söylemlere çok fazla maruz kalmadım.

Türkiye'ye geldikten sonra çeşitli kuruluşların düzenlediği çok sayıda seminer, toplantı ve eğitim programına katıldım. Bütün bunlar hem Türkiye'nin sosyo-kültürel ortamına uyum sağlamama olumlu katkı sağladı, hem de bana değerli bir Türkiye deneyimi kazandırdı. Bu tür faaliyetlere katılmak, Suriyeli iş insanlarına ulaşmamı, onların ulusaşırı ticaret ağlarıyla ilişkilenmemi sağladı. Başlangıçta ağım yalnızca akrabalarımdan oluşuyordu. Özellikle Suriye’de kardeşimle sınırlıydı, bu tür faaliyetlerle Suriyeli iş insanlarının ticaret ağına dahil olmam, farklı iş insanlarına ulaşmamı, ulusaşırı ticari bağlarımı genişletmemi sağladı.

Süreç içerisinde işimi genişletme fırsatı buldum. İlk olarak Ankara’da ticaret sertifikası olan biriyle tanıştım ve onun adıyla araba ihalelerine dahil oldum. O ihaleleri alıyor, araçları bana devrediyordu. Böylece, arızalı araçları ihale yoluyla alıp Suriye’ye gönderiyordum. Türkiye’ye göre hem araba parçaları hem de işçilik masrafları Suriye’de oldukça uygundu. Sonra Ticaret Bakanlığı’nın E-ihale sistemi üzerinden hem Türklere hem de Suriyelilere araba sattım. Hatta, Türklere Suriyelilerden daha fazla araba sattım. Suriye’yi ziyaretlerimin, her zaman ekonomik bir yönü bulunuyordu. Çünkü, satın aldığım bir aracı Antakya gümrüğüne götürüyordum, gümrük işlemlerim yaklaşık iki saat içinde tamamlanıyordu. Bana sınır geçmem için geçici plaka veriyorlardı. Bu süreçte, bazı ticari ürünler alıyordum ve araca yerleştiriyordum. Sınırı geçtikten sonra hem ürünleri hem de aracı satıyordum ve geri dönüyordum. Geri dönüş sürecinde, Suriye’den aldığım ürünleri Türkiye’de satıyordum. Dolayısıyla, ulusaşırı ticari faaliyetlerde bulunuyordum.

İşim gereği Cilvegözü Sınır Kapısı’nda ticari izin başvurusu yaptım ve sınır ticareti için izin aldım. Bu izin, sınırı geçmeyi o kadar kolaylaştırdı ki bir günde iki kez Türkiye'ye giriş ve çıkış yapabiliyordum. Suriye’yi çok sık ziyaret ettiğim için gümrük memuru pasaportumun içine giriş ve çıkış damgası yerine bir kâğıt yapıştırdı. Çünkü böyle yapmadığı takdirde bir ay içinde pasaportumun tüm sayfaları dolacaktı. Ulusaşırı ticari işlerimi

sürdürürken, bir gün Antakya Cilvegözü sınır kapısı yolunda pasaportumu kaybettim. Pasaportumu yeniden çıkartmak için başvuruda bulundum. Ancak, esed rejimi ile İdlib'de yaşayanların ilişkisi kesildiği içi pasaportumu çıkartamadım. Bu durum nedeniyle, ticaret iznimin durdurulması gibi bir dizi sorun yaşadım. Ancak, Suriye'ye geçebiliyordum. Suriye'ye giriş çıkış izni almak için Hatay Valiliği'ne başvurdum. Covid 19 salgınından önce sınır bölgesinde yer alan valiliklerden, üç ayda bir izin alabiliyordum. Sınırdan çok sık geçiş yaptığım için farklı valiliklerden izin başvurusunda bulunmak zorunda kaldım. Antakya, Reyhanlı ve Kırıkhan hatta küçük bir merkez olan Kumlu'dan alıyordum, Zeytindalı (Hatay) Öncüpınar(Kilis), Karkamış(Gaziantep), Çobanbey (Gaziantep) gibi sınır kapılarını kullanıyordum. Bayram ziyareti için de yılda iki sefer izni alıyordum. Sınırları aşarken, Suriyeli insanlarla görüşme gerçekleştiriyordum. Yine, iki ülke arasında ulusaşırı faaliyetleri gözlemliyordum. Tüm bunlar tez çalışmamın hem doğmasına hem de gelişmesine katkı sağladı.

İki ülke arasında ticari faaliyetlerimi sürdürürken, 2018 yılında evlendim. Ancak, eşimi Türkiye'ye getirmek ile ilgili birtakım sorunlar yaşadım. Bu dönem, yalnızca bazı kişilerin Suriye'den Türkiye'ye geçişine izin veriliyordu (tüccarlar, insani yardım kuruluşunda hizmet sağlayan çalışanlar ve öğrenciler). Eşimin Türkiye'ye giriş izni alabilmesi için Türkçe dil kursuna kayıt yaptırdım. Böylece, eşim Türkiye'ye kısa süre içerisinde geldi. Sonrasında ise ev sorumluluğu, iş ve eğitim hayatımı dengeleme sürecinde zorluklar yaşadım.

2019 yılında annem, babam ve kardeşim hac vazifesine yerine getirmek için kayıt oldular. Esed'in kontrolü dışında kalan Kuzey Suriye bölgesi, onların, Türkiye üzerinden Suudi Arabistan'a transit geçiş izni almalarına imkân sağlıyordu. Hac vazifelerini tamamladıktan sonra onları, Hatay havaalanında karşıladım. Türkiye'de kalmaları için resmî belgeler çıkardım. Ancak babam, Türkiye'de hayata uyum sağlayamadığı için bir ay sonra annemle beraber Suriye'ye dönmeyi tercih etti, ama kardeşim burada kaldı. Bir süre sonra annem kalp krizi geçirdi. İdlib'deki sağlık sisteminin kötü olması ve tıbbi imkanları sınırlı olması nedeniyle annemi Türkiye'ye getirmeye karar verdik. Annem, Türkiye'de kayıtlı olduğu için Türkiye'ye girerken sorun yaşamadık. Annem, burada ameliyat oldu. Kısa bir süre sonra, babam ve kardeşimin yanına döndü. Bir süre sonra, burada yaşayan kardeşimle birlikte ithalat ve ihracat alanında faaliyet gösteren ortak bir şirket kurduk. Suriye'de ihale alanında çalışmaya başladık ve birçok kişinin Türkiye'den veya Avrupa'dan malzeme ihtiyacını tedarik etmeye başladık. Bu süreçte ithalat ve ihracat kanunlarını tam anlamadan

işe başladık, bu yüzden birçok hata, dolandırıcılık ve kandırma olaylarıyla karşılaştık, ama sonrasında kanunlara hâkim olduk. Başlangıçta, havaalanları, limanlar ve gümrük kapılarındaki tüm işlemleri takip etmek, malzemelerin gümrükten geçirilmesini sağlamak çok zordu. Ancak zamanla, nakliye şirketleri ve gümrükçülerle anlaşarak tüm bu süreçleri kolaylaştırmak için entegre bir ağ oluşturduk. Sınır kapıları ve Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde gümrük işlemlerini yürütebilen bir dizi gümrükçü ve nakliye şirketi ile iş birliği sağladık. Diğer taraftan İdlib bölgesinde işlerin ticari tarafını yöneten diğer kardeşim sayesinde bir ağ oluşturduk. Bu sağlam ağın oluşturduğu güven, ticari ilişkilerimizin gelişmesini sağladı.

Genellikle, para transferlerini gayri resmi yollarla gerçekleştirdik. Çünkü İdlib bölgesinde resmi bankalar bulunmuyor. Bu nedenle, para transfer işlemlerini, sınırları geçerken yanımızda nakit olarak taşıyorduk ve gerekli işlemleri, bu yolla sağlıyorduk. Demir ve çimento ticaretiyle uğraşan bir arkadaşım vardı. Her gün Türkiye'de paraya ihtiyacı oluyordu, ben de ona parayı burada teslim ediyordum. O da benim verdiğim parayı İdlib'de kardeşime teslim ediyordu. Ayrıca, Türkiye'de ikamet etmeleri nedeniyle, aile üyelerim, arkadaşlarım ve ilişkilerim ile bağlantılı sosyal ağlarımdan insanların birçoğu, paralarını Suriye'ye göndermek için bana para transferi yapıyorlardı. Almanya'da bir arkadaşım, İdlib'de bir hastane inşa ettiği için her ay 10.000 ABD doları transfer ediyor, ben de bu parayı İdlib'deki akrabalarına gönderiyordum.

2017 yılında, hayattaki temel hedefimden uzaklaştığımı hissettim ve ilk başta kurmuş olduğum hayalime geri dönmeye karar verdim. Bunun için YTB'nin Türkiye burslarına başvurdum ve Adana Çukurova Üniversitesinde Ziraat Mühendisliği, Toprak Bölümünü kazandım. İlk yılımı TÖMER'de Türkçe eğitimi alarak tamamladım ve sonra program değiştirmek için bir dilekçe verdim. Daha önce Suriye'de coğrafya okumuştum, bu sürede aldığım lisans ve yüksek lisans derslerini kapsayan bir dokümanı YÖK'e sundum ve alan değişikliği talebim kabul edildi. Ancak Çukurova Üniversitesi'nde coğrafya bölümü olmaması nedeniyle, benim için en büyük şansım olan Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Beşerî ve İktisadi Coğrafya doktora programına kabul edildim.

2018-2019 Güz Döneminde doktora derslerime başladım, o dönemde çok zorluklar yaşadım, eğitimime devam edip etmeyeceğimden emin değildim ve eve dönmenin eşiğindeydim, ancak ikinci dönemde durum tamamen değişti, Prof. Dr. Ertuğrul Murat Özgür hocamla tanışana kadar hangi alana yöneleceğimi bile bilmiyordum. O, benim için bir rehber, yolumu aydınlatan bir ışık gibiydi; fikirlerimi düzeltmeme ve doğru yolu bulmamda bana çok yardımcı oldu. Bana: "*Sen, tek başına, bir araştırma tezini ulusaşırı faaliyetleri tamamen*

temsil ediyorsun" dedi. Sonuç olarak, Suriye-Türkiye sınırında yaşayan zorunlu göçmenlerin acılarına ışık tutmak, ulusaşırı ilişkilerini, entegrasyon konusunda yaşadıkları sorunları tespit etmek, uygun çözümler bulmak için bu tez çalışmasını hazırlamaya karar verdim. Kaç hikâye anlatılmadı, kaç hikâye yazılmadı, savaş 13. yılında ve hâlâ devam ediyor, Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı artık artmasa da belli bir büyüklüğe ulaştı ve onların büyük kısmının hâlâ sınırın karşı tarafında akrabaları var. Sınırda kamplarda yaşayanlar, akrabalık ilişkileri sınırı geçememiş, tam tersine, sınır duvarının inşası insanların birbirlerinden ayrılmasına neden olmuş durumda, bu nedenle bu önemli konuya ışık tutmak gerekiyordu.

Göçmen ulusaşırıcılığına yönelik ilgim böyle başladı. Çoğu zaman deneyimlediğim gibi Türkiye yaşayan bir Suriyeli zorunlu göçmen olarak kendi hayatım hakkında düşündüm. Çünkü Türkiye'de bir zorunlu göçmen olduğum halde sınırın Suriye tarafına sık sık geçtim. Benim gibi başka Suriyeli zorunlu göçmenlerin evleri Hatay'da olsa da onlar da insani yardım kuruluşlarında veya hastanelerde çalışmak, ekinlerini biçmek, ticaret yapmak veya oradaki akraba ve dostları ziyaret etmek için Suriye'ye gidiyordu. Diğer taraftan Suriye'ye gitmeseler bile pek çok zorunlu göçmen, memleketiyle irtibatını bir şekilde sürdürüyordu. Daha önce kendimi hiçbir zaman ulusaşırı biri olarak konumlandırmadım, başka bir göçmenin de ulusaşırıcılıktan bahsettiğini duymadım. Ne var ki Suriye'den uzun süredir fiziksel olarak uzak kalmam, geri dönmeye karar verirsem oraya tam olarak uyum sağlayacağıma olan güvenimi aşındırsa da neredeyse on yıl boyunca yurt dışında yaşamama rağmen, kendi ülkemle olan bağlantım, hem oradaki insanları ziyaret etmek ve onlarla teması sürdürmek hem de duygusal bağlanma düzeyi açısından hep güçlü kaldı. Yaşamlarımız sınır ötesine uzandığından, benim gibi insanlar ulusaşırı göçmen/mülteci olarak kabul edilebilir. Profesyonel ve kişisel hayatımda mücadele ettiğim soru, diğer birçok ulusaşırı göçmen tarafından da paylaşılan bir soruydu: İki (veya daha fazla) ülkede, iki dilli ve iki kültürlü bir hayat, kişinin kimliğini nasıl şekillendirmektedir? Zaten ulusaşırıcılık ve modern göçler üzerine yazılmış literatür de küreselleşmiş dünyada çağdaş göçmenlerin ulusaşırı hayatlarını, aidiyetlerini ve kimlik meselelerini tartışmıyor mu?

1.5.2.Araştırmacı Konumsallığı

Nitel araştırmalarda araştırmacının rolü ve konumu, metodolojik açıdan önemli bir tartışma konusudur ki araştırmayı yapanın kim olduğu ile yapmayı planladığı ya da yapıp sonuçlandırdığı araştırması arasında güçlü bir ilişkiden söz edilmektedir (Kaçar-Tunç, 2020: 250). Zira farklı sosyal konumlar, farklı ilgiler ve farklı değerler, hem araştırmaya değer

görülen problemin seçimini hem de araştırmanın bulgularını etkilemektedir (Weber, 2017 [1949]: 174-180). Bilimsel arenada araştırmacının bir araştırmadaki konumuyla ilgili neredeyse yarım asırdır devam eden tartışmalar, araştırmacının kameraman olarak da sahanın aktif bir parçası olduğuna, çekilmek istenen görüntünün çerçevesini ve odağını araştırmacının belirlediğine, kameranın gördüğünü araştırmacının yorumladığına ve bu kameramanın kim olduğuna göre çekime girenlerin pozisyon kazandığına dikkat çekmektedir (Deniz, 2018: 27-28). Nitel araştırmalar, etkileşimli süreçler olduğundan ve araştırmacının kimliği etkileşimin niteliğini belirlediğinden, bu türden araştırmalarda konumsallığı karşımıza çıkarmaktadır.

Konumsallık terimi, hem bireyin dünya görüşünü hem de bir araştırma görevi ve bunun sosyal ve politik bağlamı hakkında benimsediği konumu tanımlamaktadır (Rowe, 2014). Konumsallık, en temel düzeyde sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet, milliyet, din, ırk, medeni durum, meslek ve yaş gibi faktörlerle ya da cinsel yönelim, göç durumu, kişisel tecrübeler, siyasi ve ideolojik tavırlarla ilişkili olarak araştırmacının araştırdığı grubun bir üyesi olup olmamasıyla ilgilidir (Kanuha, 2000, aktaran Deniz, 2018). Bireyin dünya görüşü veya araştırmacının geldiği yer, *ontolojik* varsayımlarla (bireyin sosyal gerçekliğinin doğası ve dünya hakkında neyin bilinebileceği hakkındaki inançları), *epistemolojik* varsayımlar (bireyin bilginin doğası hakkındaki inançları) ve *insan doğası ve failliği* ile (bireyin çevremizle etkileşim ve onunla ilişki kurma şeklimizle) ilgili varsayımlar ile ilgilidir (Grix, 2010).

Nitel araştırmalarda probleminin belirlenmesinden sonuç raporunun yazılmasına kadar tüm araştırma sürecinin aşamaları araştırmacının perspektifinden geçmekte; topladığı verilerin çeşitliliği ve derinliği, araştırmadaki içeriden veya dışarıdan olma pozisyonuna göre değişebilmektedir (Breen, 2007: 163). Bu pozisyon, araştırmacının araştırmasının tüm aşamalarında alacağı kararlar, araştırma öznesine karşı duyarlılığı, içine girdiği etkileşimler ve bakış açıları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu yüzden de araştırmacının kim olduğunun ve araştırma öznesine göre aldığı pozisyonun tartışılması hem araştırma sürecinin hem de bulguların niteliğinin ortaya konulması için önemlidir. Öte yandan araştırmacının araştırma öznesine yaklaşımı ve ona yansıttıkları kadar, araştırılanların araştırmacıyı nasıl gördükleri de araştırmanın sürecini ve bulgularını etkileyebilmektedir (Kaçar-Tunç, 2020: 251).

Araştırmacı konumsallığı, çoğu kere incelenen grupla girilen *içeriden* ya da *dışarıdan* ilişkiye gönderme yapmaktadır. Aynı veya benzer kültürel, toplumsal, ekonomik geçmişe sahip olmak ya da aynı/benzer ideolojik zeminde bir araya gelmek, araştırmacının araştırılan

grubun içinden biri olmasını sağlarken, kültürel, toplumsal, ekonomik farklılaşmalar ve ideolojilerin çatışması durumunda araştırmacı dışarıdan bir pozisyona yerleştirmektedir. Dolayısıyla araştırmacının konumu, araştırmanın konusuna göre araştırmacının durduğu sosyal ve politik pozisyonu temsil etmektedir (Rowe, 2014: 2).

Araştırmacının bir gruba mensubiyeti, hem avantaj hem de dezavantaj yaratabilecek bir durum olarak kabul edilmektedir. Grup üyeliği, 'içeriden olmak' manasına gelir ki bu, grubu tanımayı, gruptakilere daha kolay ulaşabilmeyi, onların yaşadıkları olaylar hakkında ayrıntılı bilgiye sahip ve sosyo-kültürel konularda hassas olmayı sağlayabilmektedir. Diğer taraftan bu üyelik, araştırmayı araştırmacının tecrübelerine, fikirlerine, hislerine, peşin hükümlerine daha açık hale de getirebilmekte; onun kendi tecrübelerini genellemesine, soyutlama seviyesi düşük bir araştırma ortaya çıkarmasına ve bir tür körlük yaşamasına; hatta içerden biri olduğu için katılımcıların bilgi gizlemesi, kısıtlayıcı bazı durumlarla karşılaşması ve mahremiyet eksikliği problemlerine yol açabilmektedir (Deniz, 2018: 27-28). Hangi konumda olursa olsun araştırmacının araştırma sürecinde konumsallığını; kimlik ve kişilik özelliklerinin, bakış açısının, önyargılarının ve ön kabullerinin araştırmasını ve katılımcılarla etkileşimlerini nasıl etkileyeceğini dikkate alması gerekmektedir.

Bu tezin araştırmacısının 2017 yılında ailesiyle Türkiye'ye gelmiş Suriye kökenli geçici koruma altındaki biri (mülteci) olması, ona araştırılan grup açısından bir içindelik konumu sağlasa da araştırmacının mülteci benzeri statüsü, araştırma tasarımına ve araştırma sürecine (özellikle veri toplama yaklaşımına) hem olumlu hem de olumsuz şekilde yansımıştır. Araştırmacının kendisinin Suriyeli zorunlu göçmen olması, görüştüğü şahıslar ile arasındaki sosyal mesafeyi zaman zaman azaltmış, ancak aynı zamanda onların bazı şeyleri daha açık şekilde anlatabilmelerine imkân sağlamıştır.

Grubun içinden olma hali, araştırmacıya sınırın her iki tarafında Suriyeli katılımcılarla kolay temas kurma, mülteci grubunun içine girebilme, mülakatlar ve gözlemler yapabilme, katılımcıların Türk araştırmacılara anlatmaktan çekindikleri hususları dinleyebilme ve mülakatları Türkçe metin haline getirebilme fırsatı vermiştir. Bunlara ilave olarak araştırmacının Suriye'deki çatışma bölgesinde yer alan İdlib'e gidip gelme imkânının olması da araştırma için çok önemli bir avantaj teşkil etmiştir. Ayrıca araştırmacının, İdlibli olması ve buna bağlı olarak bu sahayı iyi bilmesi, oradaki topluluğu tanıması ve ulusaşırı faaliyet dinamiklerine vakıf olması, ona mahalli ağlardan faydalanabilme konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Araştırmacının Suriye'den Türkiye'ye bir zorunlu göçmen olarak gelmesi,

oradaki sosyal yapıya aşina olması ve oradaki toplumla etkileşimde bulunması gibi sahip olduğu tecrübeler ona, Türkiyeli Arap nüfus ile Suriyeli Arap nüfusun farklarını ve benzerliklerini ayırt edebilme imtiyazı da vermiştir. Ne var ki araştırmacının Suriyeli zorunlu göçmen olmasının bazı konularda duygusal davranmasına yol açtığını da kabul etmek gerekmektedir. Özellikle kendi yaşadığı kötü tecrübeler, yazım sürecinde bazen taraflı davranmasına yol açmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölüm, araştırmanın felsefi arka planı, yöntemi ve deseni, veri toplama süreci ve verilerin analizi alt başlıklarını içermektedir. Bu sayede okuyucuya araştırma probleminin hangi yöntem çerçevesinde ve ne tür veriler kullanılarak çözüleceği sunulmaktadır.

2.1.Felsefi Arka Plan

Sosyal bilim araştırmalarında felsefi temel, araştırmanın her safhası için önemlidir. Zira bu temel, iyi bir sosyal araştırmanın neler içerdiğini açıklamakta; araştırmanın neden yapıldığına hakkaniyet kazandırmakta, ahlaki-politik değerleri araştırmayla ilişkilendirmekte ve etik araştırma davranışına rehberlik etmektedir. Bu yüzden de bilimsel yaklaşımlar, tüm araştırmacılara araştırmaları için geniş çerçeveler sunmaktadır. Araştırma metodolojisi, ontolojik ve epistemolojik varsayımlara dayanmaktadır. Araştırma geleneklerinin ontolojik ve epistemolojik pozisyonları, araştırmacının hangi olgulara dikkat etmesi gerektiği, bu olgulara nasıl yaklaşacağı ve onları nasıl analiz edeceği konusunda farklılıklar göstermektedir. Ontoloji, varlığın doğasıyla ya da var olanla ilgilenen; aslında gerçekliğin ne olduğunu ve onun temel kategorilerinin neler olduğunu soran bir felsefe alanıdır. Tez de dahil olmak üzere bir bilimsel araştırmada, çalışılacak şey ve onun dünyadaki yeri hakkında varsayımlar yapılmakta ve araştırmacı kendisine realist veya nominalist bir pozisyon belirlenmektedir. Suriyeli zorunlu göçmenleri konu alan bu çalışmada *nominalist pozisyon* tercih edilmiştir. Buna göre, "gerçek dünya" ile ilgili deneyimlerin, daima bir mercek ya da yorum ve içsel öznellik şeması aracılığıyla oluştuğu varsayılmıştır. Öznel-kültürel inançlar, gördüklerimizi ve gerçekliği nasıl deneyimlediğimizi etkilemektedir. Kişisel biyografimiz ve kültürel dünya görüşümüz, deneyimlerimizi fark etmeden daima kategoriler ve modeller halinde düzenlemektedir. Nominalist duruş, bazı yorumlayıcı şemaların diğerlerinden daha donuk olduğunu kabul etmekle birlikte, yorumlayıcı mercekten hiçbir zaman vazgeçilmemesi gerektiğini savunmaktadır (Newman, 2010).

Epistemoloji ise, bilginin yaratılmasıyla ilgili bir felsefe alanıdır; bildiğimiz şeyi, nasıl bildiğimizi ya da gerçeğe ulaşmak için en geçerli yolların neler olduğuna odaklanmaktadır. Epistemoloji, bilgiyi üretmek için ne yapmamız gerektiğini ve onu ürettikten sonra bilimsel bilginin nasıl göründüğünü içermektedir. Nominalist bir pozisyon, yorumların ve öznel görüşler tüm gözlemleri büyük ölçüde etkilediğinden sadece gözlem yapmanın, aynı şekilde

gözlemlenen insanların yorumları ve öznel görüşleri, söylediklerini ve yaptıklarını şekillendirdiğinden bizi gerçeklik hakkındaki bilgiye yeterince ulaştıramayacağı iddiasındadır. Bu pozisyona göre, insanların gerçeklik olarak deneyimledikleri şey, belirli lokasyonlarda ve zamanlarda meydana gelen sürekli bir eylem ve yorum sürecinin sonucunda oluşmaktadır. Dolayısıyla nominalistik bir epistemoloji, dışarıdaki nesnel gerçekliği, yorumlardan veya gerçekleştiği zamanın/mekânın etkilerinden ayırmanın imkânsız olduğunu, bu yüzden de kişisel bakış açılarını ve yorumları kabul ederek gündelik hayatlarını sürdürdükleri sırada diğer insanların içsel, öznel bakışlarını ve yorumlarını keşfetmeye çalışmak gerektiğini savunmaktadır (Newman, 2010).

Tüm insanlar için ve mekanlar boyunca sosyal yaşama dair geçerli olan yasalar oluşturmak mümkün değildir. Bu nedenle de sosyal dünya ile ilgili üretebileceğimiz en iyi bilgi, belirli ortamlardaki belirli kişilerin dikkatlice muhakemeden geçirilmiş yorumlarını sunmak olacaktır. Bu noktada sosyal bilim bilgisini üretmek için kendi deneyimlerimizi ve yorumlarımızı eşzamanlı olarak yansıtırken, diğer insanların belirli sosyal bağlamlarda neler söylediklerini ve yaptıklarını tümevarımcı olarak gözlemlemek, yorumlamak ve yansıtmak büyük önem kazanmaktadır (Newman, 2010).

Bilimsel yaklaşımlar (paradigmalar), toplumsal gerçekliği gözlemlemek, ölçmek, anlamak, yorumlamak ve eyleme dönüştürmek için farklı yollar sunan, sürekli gelişen pozisyonlardır. Bunlar, temel varsayımları, cevaplanacak önemli soruları veya çözülecek bulmacaları, kullanılacak araştırma tekniklerini ve iyi bilimsel araştırmanın nasıl olduğunu gösteren örnekleri içermektedir. Başka bir deyişle paradigmalar bize, teori ve araştırma için temel varsayımları, temel meseleleri, nitelikli araştırma modellerini ve cevap arama yöntemlerini içeren genel bir organizasyon çerçevesi sunmaktadır. Bu çalışmada *yorumlayıcı sosyal bilim (YSB) yaklaşımı* benimsenmektedir. Bu yaklaşım, gerçek anlamın yüzeyde nadiren açıkça bulunabileceğini; ona, birçok ileti üzerinde düşünerek ve parçaları arasındaki bağlantıları arayarak, ayrıntılı bir inceleme ve metin incelemesi yaparak ulaşabileceğini ileri sürmekte ve anlamlı toplumsal eyleme, toplumsal olarak inşa edilen anlama ve değer göreceliliğine vurgu yapmaktadır. YSB, insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduklarına ve sürdürdüklerine ilişkin anlayış ve yorumlara varmak üzere; doğal ortamlarında, toplumsal olarak anlamlı eylemlerinin doğrudan ve ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizi olarak görülmektedir (Neuman, 2014: 103-104).

Yorumlayıcı sosyal bilim, kendi bağlamında toplumsal anlamı anlamayı hedeflemekte, bunun, belirli bir toplumsal ortamı tanımak ve içindekilerin bakış açısından görmek suretiyle gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Bu bilimsel yaklaşım, insanların sosyal gerçekliği inşa ettiklerini ve gerçekliğin insanlar onu deneyimledikçe ve ona anlam yükledikçe var olduğunu savunmaktadır. Bu araştırma geleneğine göre; insanlar, paylaşılan anlamı yaratan ve güçlendiren etkileşimli sosyal varlıklar oldukları için davranışları da örüntülü ve düzenli olabilir, ama bu örüntüler, insanların sosyal olarak etkileşimde bulunarak ürettikleri anlam sistemlerinin veya toplumsal sözleşmelerin gelişmesinden kaynaklanmaktadır. YSB, insanların iradesi olduğunu ve bilinçli özgür seçimler yapabileceğini kabul ederek bireysel karar verme süreçlerini, öznel duyguları ve olayları anlama biçimlerini dikkate almanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda açıklamalar, idiografiktir, yani belirli ayrıntılarla, ancak sosyal bir durum veya ortam hakkında sınırlı soyutlamalarla derinlemesine bir tasvir yapılmaktadır ve tümevarımcı akıl yürütme biçimiyle ilerlenmektedir. Yorumlayıcı açıklamalar, öznenin bakış açısını belgelemekte ve anlaşılır bir forma dönüştürmektedir. YSB, belirli bağlamların ve anlamların özelliklerini, toplumsal anlamı kavramak için gerekli görmektedir. Gerçekler değişken ve bir anlam sistemin içinde gömülü olduğundan bu yaklaşım, herkesin bildiği/varsaydığı ama, söylemediği şeyi açığa çıkarmaya çalışmaktadır. YSB, bilgi yaratmanın sosyal bağlamını içermeye ve dönüşümsel (*reflexive*) bir bilgi formu oluşturmaya atıfta bulunarak araştırmacıların başkalarını inceleme sürecinin bir parçası olarak kişisel bakış açıları ve duyguları üzerinde düşünmesi, yeniden gözden geçirmesi ve analiz etmesi gerektiğini de savunmaktadır (Neuman, 2010: 130-140).

2.2. Yöntem ve Desen

Araştırma deseni; araştırma sorularını, verilerini ve sonuçta ulaşılan bulguları birbirine bağlayan mantıksal bir kurgu veya sistematik, sınırları ve aşamaları açık-seçik bir biçimde belirlenmiş bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu tez çalışması, anlamacı ve yorumlamacı bir anlayışla ve etnografik bir desenle nitel araştırma metodolojisinden yararlanmaktadır. Etnografya, bireysel algı ve davranışın olduğu kadar toplumsal davranış, yapı, işleyiş, değerler, normlar gibi kültürel öğelerin tanımı ve analizi üzerine odaklanmakta; belirli bir grubun kültürünün tanımlanması ve yorumlanması amaçlanmaktadır. Araştırmaya katılanların kullandığı yazılı ve sözlü dil, davranış kalıpları, algıları ve paylaştıkları deneyimler, etnografik çalışmalarda odakta yer almaktadır.

Etnografik bir araştırmada, araştırmacının çalışma sahasında uzun süre kalması ve yoğun bir veri toplama sürecine girmesi gerekmektedir. İçeriden ve dışarıdan bakış açıları, etnografik araştırmaların merkezinde yer almaktadır. Etnografik çalışma yapanlar, sosyal ve kültürel bir görünümü, içeriden (emic) bakış açısından veya bu çalışmada olduğu gibi içeriden birinin (*insider*) perspektifinden anlamak ve tanımlamak ile ilgilenmektedir.

Etnografik araştırma, düşünce ve davranış paternlerinin arayışıdır. Süreçler ve anlamlar, mekâna göre değişmekte ve onlar peyzajların inşası ve dönüşümünün merkezindedir; ikisi de yere bağlıdır ve yer oluşturmaktadır (Herbert, 2000). Saha çalışması, etnografik araştırma deseninin odağında almaktadır. Etnografik çalışmalarda çeşitleme (üçgenleme) esastır ki bu, geçerlilik açısından önemlidir. Bu doğrultuda tez çalışmasında çoklu veri toplama teknikleri uygulanarak olabildiğince veri çeşitlemesi yapılmıştır. Genelde ele alınan sınır-ulusaşırı faaliyet-entegrasyon ilişkisi ve özelde Suriyeli mültecilerin durumu hakkında alan literatüründe çok az bilgi birikimi olduğundan bu araştırma projesi, *keşfedici-tanımlayıcı* bir vasfa sahiptir. Bu yüzden iyi tanımlanmış bir araştırma problemi ile işe başlanmış ve bu problemin ayrıntılı bir resmi çizilerek süreç anlaşılmak istenmiştir.

2.3.Veri Toplama Süreci

Bu tez çalışmasında, araştırmaya bilgi vererek katılanların kullandığı yazılı ve sözlü dil, davranış kalıpları, algıları ve paylaştıkları deneyimler, etnografik çalışmalarda odakta yer aldığından *gözlem* ve bireylerin iç dünyasına girmeye ve onların bakış açısını anlamaya imkân sağladığından *görüşme*, asli veri toplama teknikleri olarak yer almıştır.

Gözlem, belli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve şarta ilişkin bilgi toplamak için belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleyiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 154). Gözlem, uzun bir zaman süresince sistematik olarak gerçekleştirilmekte, sadece anlık koşullar değil, belirli örüntüleri ortaya çıkaran faaliyetler görerek ve kaydederek veri oluşturulmaktadır (Kümbetoğlu, 2012: 126). Sahada uzun süre kalış, görüşmelerde yanlış anlaşılan kısımların düzeltilmesine ve eksik bırakılan kısımların dolmasına yardımcı olan bilgi kanallarına ulaşma anlamına da gelmektedir (Deniz, 2018). Gözlemler sayesinde araştırmaya konu olan olay, olgu ve duruma ilişkin derinlemesine ve ayrıntılı açıklamalar ve tanımlamalar yapılabilirken sosyal olgular ve ortamlar, bu ortamlardaki etkileşimler, sosyal oluşların zaman ve sıklığı gözlenebilmektedir. Bu nedenlerle de gözlem, sosyal olguları çevreleyen koşulların

anlaşılmasında araştırmacının ilk elden görerek veri derlemesini sağlayan bir teknik olarak kabul edilmektedir.

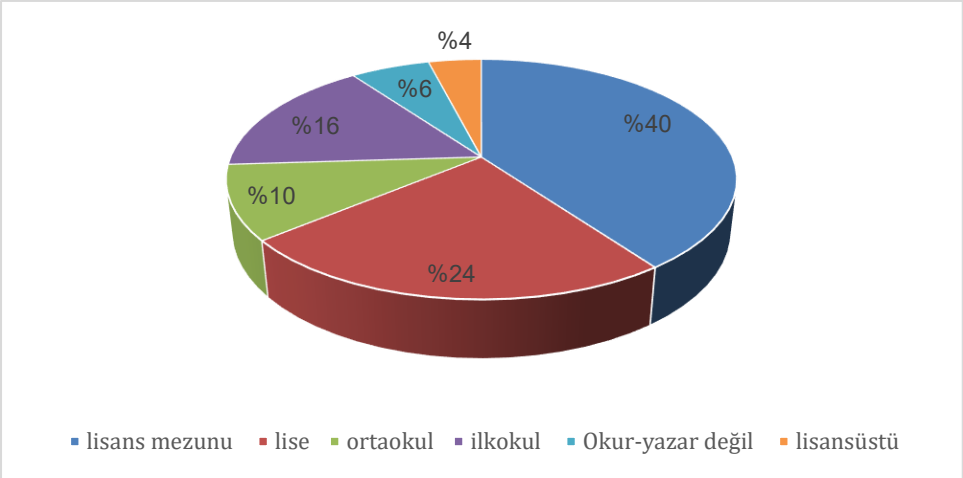
Bu tez projesinde *katılımcı gözlem* (participant observation) tekniği kullanılarak araştırılan gruba *gözlemci olarak katılım* sağlanmıştır. Saha çalışmalarını daha uzun ve etkileşimli şekilde gerçekleştirebilmek adına araştırmacının ailesiyle birlikte Ankara'dan Reyhanlı'ya taşındığını burada belirtmek gerekir. Böylece araştırmacı, veri toplarken topluluk içinde aktif olarak yer almış ve araştırmaya konu olan Suriyeli zorunlu göçmenlerin davranışlarını, faaliyetlerini doğrudan ve yakından gözlemlemeye, onlarla konuşarak davranış ve faaliyetlerinin gerisinde yatan unsurları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Gözlem tekniği kullanılarak, katılımcılar doğal ortamında sözel olmayan davranışları ve eylemleri izlenerek uzun süreli bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu tezi hazırlayan araştırmacının kendisinin de Suriyeli bir zorunlu göçmen olması, araştırılan grubun arasına girmesine, grubun üyeleriyle iyi ilişkiler tesis etmesine imkân vermiş ve onun katılımcı gözlem yapabilmesini kolaylaştırmıştır. Araştırmacı, yapılandırılmamış bir gözlem formu kullanarak gözlediği hususları düz yazıyla not etmiş, gözlenen olayları ve kişileri araştırma günlüğüne ayrıntılı olarak kayıt etmeye çalışmıştır. Araştırmacı ayrıca, düzenli fotoğraflama teknikleri kullanarak görsel verilerini zenginleştirmiştir.

Bu araştırmada gözlemlerden elde edilen bulgular, görüşme tekniğiyle birleştirilerek desteklenmiştir. Böylece iki tekniğin birlikte kullanılması, elde edilen verilerin birden fazla yöntemle teyit edilmesine, gözlemle elde edilen verilere perspektif kazandırılmasına imkân sağlamıştır. Görüşme, araştırılan kişilerin ya da grupların tecrübeleri, tavırları, fikirleri, şikâyetleri, hisleri ve inançları hakkında malumat elde etmede etkili ve etkileşimli bir teknik olarak bilinmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu doğrultuda, Hatay'da ikamet eden Suriyeli mülteciler, görüşme yapılan asıl katılımcı grubunu; bunun yanı sıra, onların İdlib'de ikamet eden ve irtibatlı oldukları akrabaları, tüccarlar, aracılar ve gerekli görülen diğer şahıslar da görüşme yapılan ikinci grubu oluşturmaktadır. Son olarak tez çalışmasına TİK toplantılarında eklenen sınır bağlamı için de Türkiye-Suriye sınırında yaşayan ve Suriye'deki savaştan önce ve sonra sınır faaliyetlerine ilişkin detaylı bilgi verebilecek kimseler, görüşülen üçüncü grup olmuştur.

Görüşmeler, bazen sohbet tarzında, ama çoğu kere açık uçlu yarı-yapılandırılmış sorular vasıtasıyla her iki lokasyonda (Hatay ve İdlib vilayetlerinde) 2021-2022 yılları içinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan katılımcılara *maksatlı örnekleme* türlerinden biri olan

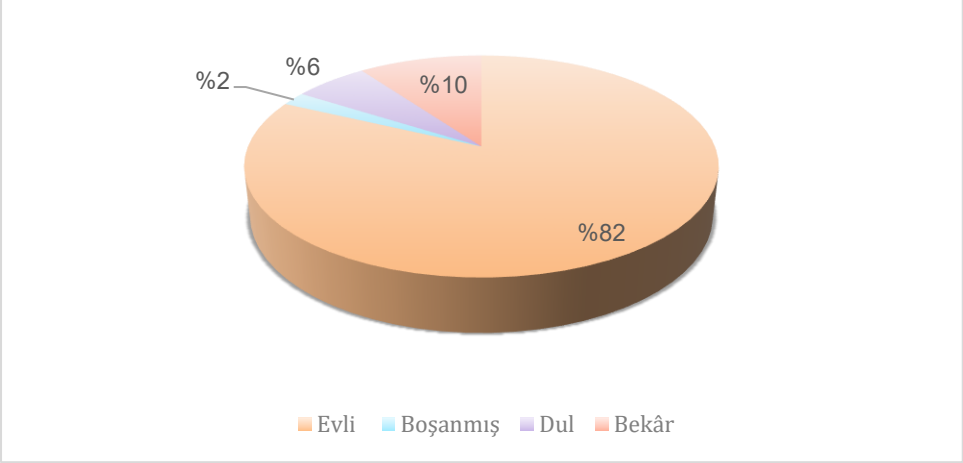
kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmış ve maksimum çeşitleme ile olabildiğince farklı insanların tecrübelerine ve fikirlerine yer verilmeye çalışılmıştır (Çizelge 1 ve 2). Katılımcılar, Suriye-Türkiye sınır bölgelerinde olmak üzere Türk tarafında Antakya, Reyhanlı ve Altınözü gibi kasaba ve şehirlerde ve Suriye tarafında ise İdlib şehrinde ikamet eden 18-65 yaş aralığındaki farklı yaş, cinsiyet, statü ve eğitim durumuna sahip 50 kişiden oluşmaktadır. Bu katılımcıların (40)'i, erkek geri kalanı (10)'ise kadındır. Eğitim durumlarına bakıldığında; katılımcılar, farklı eğitim düzeylerine sahiptir. Nitekim katılımcıların 20'si lisans mezunu iken, 12'si lise, 5'i ortaokul, 8'si ilkokul mezunudur. Katılımcılar arasında 3 kişi okula hiç gitmemiş ve 2 kişi de yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim almıştır (Şekil 2).

Şekil 2: Katılımcıların Eğitim Düzeyi



Medeni durumla ilgili olarak ise katılımcıların çoğunluğu evlidir (41 kişi), 5 katılımcı hiç evlenmemiş, 3 kişi dul ve 1 kişi e evlenip boşanmıştır (Şekil 3).

Şekil 3: Katılımcıların Medeni durumu



Çizelge 1. Hatay'da Yaşayan Suriyeli Katılımcılara İlişkin Bazı Özellikler

Katılımcı No-Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Medeni Durum	Ailede Türkiye'ye göç eden kaç kişi	Ailede İdlib'te kalan kaç kişi	Meslek
HK1 Kadın	40	Lise Mezunu	Boşanmış	Yalnız geldi	Annesi ve kız kardeşi	Kadın hakları derneği
HK2 Kadın	35	Lisans mezunu	Dul	Kendisi ve çocukları	Kız kardeşi ve çocukları	Tastakel derneği
HK3 Kadın	55	Lisans mezunu	Dul	Kendisi ve çocukları	Kocasının ailesi	İşsiz
HK4 Erkek	45	Doktora mezunu	Evli	10 kişi	Bazıları İdlib'te, geri kalanı Hama'da	Uzaktan eğitim dersleri veriyor
HK5 Erkek	43	Yüksek lisans mezunu	Evli	Kendisi ve ailesi	Bazısı İdlib'te, bazıları Mısır'da diğerleri Avrupa'da	Ticaret ve insani yardım sektörü
HK6 Erkek	47	Lisans mezunu	Evli	4 kişi	Babası ve erkek kardeşi İdlib'te	İhracat şirketi
HK7 Erkek	31	Ortaokul	Evli	Türkiye'de babası ve kardeşleri	Annesi, eşi ve çocukları	Suriye ile Türkiye arasında ticaret
HK8 Erkek	63	Okur-yazar değil	Evli	Çocukları ve torunları 25 kişi	İki kızı İdlib'te	Afak Eğitim Merkezinde müdür
HK9 Erkek	27	Lise mezunu	Bekâr	Türkiye'de yalnız yaşıyor	Ailesi Şam'da ve diğer akrabaları İdlib'te	Mağaza çalışanı
HK10 Erkek	43	Lisans mezunu	Evli	Türkiye'de altı kişi yaşıyor	Geri kalanı ailesi İdlib'te	Göçmen Sağlığı Merkezinde (aile hakemi)
HK11 Erkek	27	Ortaokul	Evli	Türkiye'de dört kişi yaşıyor	Geri kalanı ailesi İdlib'te	Kahve ve kuruyemiş dükkânı
HK12 Erkek	44	Lisans mezunu	Evli	Türkiye'de yedi kişi yaşıyor	Geri kalanı ailesi İdlib'te	Yaralılar Evin Derneği Müdürü
HK13 Erkek	42	Ortaokul	3 kadınla evli	Birisi Türkiye'de	Diğerleri Suriye'de	Suriye ile Türkiye arasında ticaret
HK14 Erkek	29	Lisans mezunu	Evli	Türkiye'de 4 kişi yaşıyorlar	Geri kalanı ailesi İdlib'te	Dental Görüntüleme Merkezi
HK15 Erkek	25	Üniversite eğitimi alıyor	Bekâr	Türkiye'de yalnız yaşıyor	Diğer akrabaları İdlib'te	Ticaret bazen ders veriyor
HK16 Kadın	51	Lise mezunu	Dul	Dört kişi	Diğer akrabaları İdlib'te	Suriyeli Avukatlar ve Doktorlar Derneği
HK17 Erkek	38	Lisans mezunu	Evli	8 kişi	Diğer akrabaları İdlib'te	Tıbbi Ekipman Pazarlama ve genel ticareti
HK18 Erkek	26	Lisans mezunu	Evli	Kendisi Hatay'da Ailesi Adana'da	Arkadaşlarının hepsi İdlib'te	Hasta takibi, tercüman ve genel ticaret
HK19 Erkek	41	Lisans mezunu	Evli	Ailesinin bir kısmı burada diğer kısmı Urfa'da	Diğer kısmı Suriye'de yaşıyor	İç Hastalıkları doktoru
HK20 Erkek	42	Lisans mezunu	Evli	Ailesi ve kardeşinin ailesi burada	Diğer akrabaları İdlib'te yaşıyor	Öğretmen
HK21 Kadın	51	Okur-yazar değil	Evli	Kendisi ve eşi, iki kızı Ankara'da	Diğer akrabaları Suriye'de	Tarımda günlük işçi
HK22 Erkek	40	İlkokul	Evli	Kendisi, eşi ve dört çocuğu	Diğer aile üyeleri Suriye'de	Mobilya sektöründe işçi

HK23 Erkek	62	Lisans mezunu	Evli	Eşi ve çocukları	Diğer eşi ve ailesi	İdlib Hastanesi Çocuk hekimi
HK24 Erkek	53	Lise mezunu	Evli	Eşi ve kızı	Kız kardeşi Suriye'de ailesinin diğer üyeleri Almanya'da	İşsiz
HK25 Erkek	36	Lisans mezunu	Evli	Kendisi ve kardeşi	Ailesinin geri kalanı Suriye'de	Genel ticaret

Çizelge 2. İdlib'te Yaşayan Suriyeli Katılımcılara İlişkin Bazı Özellikler

Katılımcı No-Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Ailede İdlib'te kalan kaç kişi	Ailede Türkiye'ye göç eden kaç kişi	Meslek
İK2 Erkek	38	Lise Mezunu	Evli	Ailemin çoğu burada	Bazıları akrabalarım Türkiye'de	Ev boyası bir dükkanım
İK3 Erkek	39	Lise mezunu	Evli	Sadece 5 kişi Suriye'de kaldı	Akrabalarım büyük bir kısmı Türkiye'ye	Gayrimenkul, tarım malzemeleri satışı
İK4 Erkek	51	Lise mezunu	Evli	Suriye'de kalan tek kişi benim,	Akrabalarım çoğu Türkiye'de, diğer kısmı Lübnan'da	Genel ticaret ve Türkiye ile Suriye arasındaki nakliyesi (lojistik)
İK5 Erkek	37	Lise mezunu	Evli	İdlib'te altı kişi kaldık	Ailemizden 3 kişi ve birçok akrabamız	, Türkiye ve Avrupa'dan gelen ikinci el araçların
İK6 Erkek	40	Lise Mezunu	Evli	Suriye'de dört kişi kaldık	3 kişi Türkiye'de	Bebek bezi ve deterjan satan bir dükkanım
İK7 Kadın	42	Lisans mezunu	Evli	Ben, annem ve kız kardeşim	Dört erkek kardeşim	İlkokul öğretmeniyim
İK8 Erkek	31	Lisans mezunu	Evli	Biz 4 kişiyiz burada kaldık	Ailemde Türkiye'ye 5 kişi göç etmiş	Tarım ilgili bir insani yardım dernek
İK9 Erkek	49	Okuma yazma bilmiyor	Evli	6 kişi burada kaldık	Büyük çocuklarım Türkiye'ye göç ettiler	Bir süpermarkette çalışan bir işçidir
İK10 Erkek	40	Lisans mezunu	Evli	4 kişi burada kaldık	Ailemden 2 kişi göç etti	Eczanede
İK11 Kadın	52	Okuma yazma bilmiyor	Evli	Aile büyük kısmı burdu yaşıyorlar	Çocuklarım Türkiye'de	Çalışamıyorum
İK12 Erkek	44	Lisans mezunu	Evli	4 kişi burada	Ailemden 7 kişi	Sağlık Merkezi
İK13 Erkek	42	Lise mezunu	Evli	10 kişi Burada kaldık	İki tane çocuklarımdan	Suriye ile Türkiye arasındaki ticaret
İK14 Erkek	29	Lise Mezunu	Bekâr	Burada 26 kişi yaşıyoruz	Akrabalarımdan Türkiye'de 17 kişi	Gencal Ticaret, özellikle deri ticareti
İK15 Kadın	38	İlkokul	Evli	5 kişi Kaldık biz ve Kayınvalide	Kocam Türkiye'de yaşıyor	Günlük işçilik
İK16 Kadın	35	İlkokul	Evli	İdlib'te yaşıyorlar	2 kişi büyük oğlum ve erkek kardeşim	Ev Hanımı
İK17 Erkek	38	Lisans mezunu	Evli	Herkes burada yaşıyorlar	Kimse yok	Serbest Meslek
İK18 Erkek	26	Lisans mezunu	Evli	6 kişi burada kaldık	2 kişi	Tarımda
İK19 Erkek	33	Ortaokul mezunu	Bekâr	Ailemin yarısı	Ailemin yarısı	Giyim mağazası
İK20 Kadın	20	Lise mezunu	Bekâr	Burada yaşıyoruz	Sadece arkadaşlarım orda kaldı	Öğrenci
İK21 Kadın	65	Okur-yazar değil	Evli	5 kişi	15 kişi	Ev hanımı
İK22 Erkek	40	İlkokul	Evli	Bütün ailem burada	Sadece bazı akrabalarım	Tır şoförü

İK23 Erkek	26	İlkokul	Evli	Bütün ailem burada	Sadece bazı arkadaşlarım	Bab El-Hava kapısına Taboon'da bir işçi
İK24 Erkek	19	Lise mezunu	Bekâr	Ailem burada	Annem tarafından tüm akrabalarım	Öğrenci
İK25 Erkek	42	Ortaokul	Evli	Sadece ben kalırım	Tüm akrabalarım Türkiye'de	Toptan Gıda Ürünleri

Bunlara ek olarak sınırla ilgili görüşmelerde ise sınırlardan geçiş, sınır ticareti ve kaçakçılık konularında teferruatlı bilgiye sahibi 10 kişinin bildiklerinden ve değerlendirmelerinden yararlanılmıştır (Çizelge 3). Böylece araştırmanın katılımcıları olarak toplamda 60 kişinin görüşlerine başvurulmuş ve onların sorularımıza verdikleri cevaplar, ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Ayrıca çok sayıda kayıtsız enformel görüşme de yapılmıştır ki, bunlardan sağlanan bilgiler de günlük defterine not edilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların ve araştırmacının düşüncelerini daha rahat ve ayrıntılı şekilde anlatabilmeleri için Arapça gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 3. Sınıra İlişkin Bilgisine Başvurulan Katılımcılara İlişkin Bazı Özellikler

Katılımcı No Cinsiyet	**Yaş**	**Eğitim Durumu**	**Medeni Durum**	**İkamet Yeri**	**Ailede karşı tarafta kalan kaç kişi**	**Meslek**
SK1 Erkek	48	İlkokul	Evli	Salqin, Suriye-Türkiye sınırında	Türkiye'de kimsesi yok herkes geri döndü	Suriye'den Türkiye'ye insan kaçakçılığında
SK2 Erkek	62	Lise mezunu	Evli	Sarmada, Suriye-Türkiye sınırında	6 kişi Türkiye'de yaşıyorlar	Türkiye'den ithalat bir ticaret şirketinin sahibi
SK3 Erkek	48	Lisans mezunu	Evli	Bab El-Hava bölge	Sadece kız kardeşi Türkiye'de yaşıyor	Bab El-Hava Sınırı emniyet müdür yardımcısı
K4 Erkek	35	Lisans mezunu	Evli	Antakya'da	4 kişi Suriye'de	Cami imamı
SK5 Erkek	40	Lisans mezunu	Evli	Reyhanlı'da	Kızı orada okuyor ve akrabaları	Eczacı yardımcısı
SK6 Erkek	48	Ortaokul mezunu	Evli	Türk kökenli	Akrabalarının bir kısmı hâlâ Suriye'de	Vestel şirket müdürü
SK7 Erkek	42	İlkokul	Evli	Türk kökenli	Bütün akrabaları Türkiye'ye geldi	Araba ticareti ve inşaatı sektöründe
SK8 Erkek	48	İlkokul	Evli	Türk kökenli	Orada Kimse yok	Sınırda kaçakçılık işçiler, Tercümanlık
SK9 Erkek	58	Lise mezunu	Evli	Reyhanlı'da	Sadece arkadaşları orada kaldı	Suriye devriminin askeri kanadında
SK10 Erkek	35	Lisans mezunu	Evli	Bab El-Hava bölge	Bazı akrabaları Avrupa'ya göç etti	Bab El-Hava Sınır Kapısı Mülki İdare Amiri

Görüşmelerde etik kurallara uyulmuş, katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve gönüllülük esası çerçevesinde araştırmaya kendi istekleriyle katılmışlardır. Görüşmelerde ilk olarak Hatay'da yaşayan geçici koruma altındaki ve Türk vatandaşlığı almış 25 Suriyeli katılımcıya entegrasyonla ilgili 18 soru ve ulusaşırı faaliyetlerle ilgili 24 soru sorulmuştur. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin İdlib'deki 25 akrabasına da ulusaşırı faaliyetler, Türkiye'deki yakınları, göç edenlerin geleceği ile ilgili sorular yöneltilmiştir (Bkz. Ekler). Bu bağlamda sorulan sorulara; Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeliler ile Suriye'deki yerleşik

Suriyeliler, ne tür ulusaşırı faaliyetlerde bulunmaktadır? Her iki grubu da bu faaliyetlere katılmaya yönelten etmenler nelerdir? Hangi mekanizmalar onların bu faaliyetlerine olanak sağlamaktadır? Ulusaşırı faaliyetler, Türkiye ile Suriye'yi birbirine nasıl ve hangi yollarla bağlamaktadır? Ulusaşırı faaliyetler, Türkiye-Suriye sınırının her iki tarafını nasıl etkilemektedir ve şekillendirmektedir? Ulusaşırı faaliyetler, sınırın her iki tarafındaki Suriyeliler için geçici bir hayatta kalma stratejisi olarak mı? yoksa iki yereli (Hatay-İdlib) /iki toplumu (Türk-Suriyeli) birbirine bağlayan uzun vadeli bir köprü fonksiyonu olarak mı görülmektedir? Türkiye ile Suriye arasındaki ulusaşırı faaliyetler, gelecekte sınırın her iki tarafındakiler için daha fazla ne tür faydalar sağlayabilir? Türkiye'deki Suriyelilerin entegrasyon süreci nasıl işlemektedir? Köken bölge (İdlib) ile bağlantılı olmak ve ulusaşırı faaliyetler yürütmek, mültecilerin entegrasyonunu olumlu/olumsuz nasıl etkilemektedir? Türkiye ile Suriye arasındaki ulusaşırı faaliyetler, sınırın karşı tarafındaki insanları ve yerleşmeleri nasıl etkilemektedir? Bu faaliyetler, sınırın her iki tarafındaki Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşünü ve/veya Türkiye'ye göç etme isteğini motive etmekte midir? soruları, örnek olarak verilebilir. Bu gibi sorulara verilen cevaplar tezin beşinci ve altıncı bölümlerinin verisini oluşturmuştur. Böylece Suriye'deki insani kriz sonrasında Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden (Hatay'daki) Suriyeliler ile ülkelerinde kalan (İdlib'deki) Suriyelilerin nasıl bir ulusaşırı faaliyet paterni ortaya koydukları anlaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci olarak 10 katılımcıdan (informant olarak) sınırlarla ilgili kırk soruyu cevaplamaları istenmiştir. Bu sorulara verilen cevaplarla, Suriye'deki insani kriz öncesinde ve sonrasında sınırın iki tarafın insanları arasındaki sosyal-kültürel ilişkileri ve ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği; iki ülkenin komşu olmasının tarihi arka planının, ulusaşırı faaliyetlerde ve sınır ekonomisinde geçmişte ve şimdi nasıl bir rol üstlendiği anlaşılmak istenmiştir. Elde edilen cevaplar analiz edilmek üzere tezin dördüncü bölümünün veri setini meydana getirmiştir.

Ayrıca tezde ikincil veri kaynağı olarak internet web siteleri, medya, devlet kurumlarının istatistikleri ve kişilerden sağlanan çeşitli belgeler kullanılmış, böylece veri toplama sürecine gerektiğinde doküman incelemesi de katılmıştır.

2.4.Verilerin Analizi

Bu tez araştırmasının saha çalışmasından toplanan görüşme verileri, öncelikle deşifre edilerek Türkçe'ye çevrilmiştir. Etik kurallar gereği katılımcıların her biri numaralandırılmış

ve bu numaralandırma, doğrudan alıntılarda kullanılmıştır. Entegrasyon ve ulusaşırı faaliyetler ile ilgili sorulara cevap veren Hatay'da görüşülen katılımcılar [HK 1], [HK 2],... [HK 25]; İdlib'de görüşülenler [İK 1], [İK 2],... [İK 25] ve sınırla ilgili görüşüne başvurulan ve her iki tarafta ikamet eden katılımcılar ise [SK 1], [SK 2],... [SK 10] şeklinde tanımlanmıştır.

Daha sonra da bu birincil veriler, betimsel ve içeriksel olarak analize tabi tutulmuştur. Bilindiği üzere betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesini ve yorumlanmasını içeren nitel bir veri analizi türüdür. Bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmak için; doğrudan alıntılara yer verilerek veriler, mantıklı ve anlaşılır biçimde tasvir edilmiş; yapılan tasvirler, yorumlanmış; sebep-sonuç ilişkileri analiz edilirken ortaya çıkan temalarla ilişkilendirilerek anlamlandırılmıştır. İçerik analizinin amacı, toplanan nitel verileri kavramlara dönüştürmektir. Bu yüzden görüşme verileri açık kodlama yapılarak temalara ve kategorilere ulaşılmıştır. Bunlara dayalı olarak ulusaşırı faaliyetlere ve entegrasyona ilişkin modeller ve kavram haritaları üretilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde tezde kullanılan kavramlar ve terminoloji, kuramsal tartışma içinde açıklanmış ve tezde benimsenen bilimsel yaklaşım kuramsal olarak gerekçelendirilmiş ve literatüre dayalı olarak tartışılmıştır. Tezin kuramsal çerçevesi üç ana başlık altında toplanmıştır: (1)Sınır çalışmaları, (2)ulusaşırıcılık, (3)kültürleşme ve entegrasyon.

3.1.Sınır Çalışmaları

Sınır çalışmaları, Avrupa'da modern devlet kurma ve ulus inşa etme süreçlerinin yoğunlaşmaya başladığı 19. yüzyıldan bu yana sosyal bilimciler için önemli bir kategori olmuştur. Örneğin Friedrich Ratzel, siyasi denge açısından sınırların önemini vurgulamıştır (Paasi, 2012: 2303). Sosyolog Simmel (1997: 142) sınırın sosyolojik sonuçları olan mekânsal bir olgu değil, mekânsal olarak kendini şekillendiren sosyolojik bir olgu olduğunu düşünerek sınırların sosyal yaşam ve bilinç açısından oynadığı rolü tartışmıştır. Güncel mekânsal düşüncede ise; ağırlıklı olarak çoğunlukla hareketliliğin ve ulusaşırı akışların yükselişiyle ilişkili biçimde sınırların geçirgenliği, kültürlerin melezliği ve kimlikler vurgulanmıştır.

Geleneksel sınır çalışmaları, devletlere ve hükümranlık alanlarına sabitlenme ve sınırların siyasi, sosyal ve/veya ekonomik süreçlerin fiziksel sonuçları olduğu düşüncesiyle karakterize edilmiştir. Bu şekilde görülen dünya, sabit, iç akışkanlıktan yoksun, devlet formlarına ve territorilere ayrılmıştır. Çağdaş sınır araştırmaları ise, mekânsal sabitlikten genel bir uzaklaşmayı açıkça yansıtmaktadır. Bu düşünce tarzına göre sınırlar, algılanan birleştirici nitelikler ve özellikler dizisinin yavaş yavaş bir başkasıyla değiştirildiği geçiş alanlarıyla bağlanmaktadır ve/veya bölünmektedir. Doğal sınırlar, insanların mekanları doğal alan olarak nitelendirmesinin bir sonucu iken siyasi sınırlar, nadiren etnik, dilsel ve kültürel sınırlarla örtüşmektedir. Bu şekilde konteyner kutularını ayıran çizgileri gösteren dünya siyasi haritası, büyük ölçüde siyasi elitlerin bir temsili olarak görüldüğü için birçok insan bu tür kemikleşmiş ve sabit bölünmeleri tanımamakta veya kendilerini bunlarla ilişkilendirmemektedir (van Houtum, 2005).

Doğanın ya da doğa kanunlarının verdiğinden ziyade, toplum tarafından icat edilen bir şey olarak sınırlar, genel olarak yerler, bireyler ve gruplar arasında sosyo-mekânsal ayrımlar yaratan farklılık kategorileri olarak tanımlanabilir. Bu yapılandırmacı yönelimin bir parçası

olarak, sınırlandırma (*bordering*) kavramı, sınırları sürekli olarak yapılan bir şey olarak kavramak üzere genel bir bağlam olarak ortaya çıkmıştır (van Houtum ve Naerssen, 2002; Newman, 2011; Scott, 2011). Bununla birlikte sınır, sosyo-mekânsal dinamiklerin fiziksel ve statik bir coğrafi sonucu olarak görülmekten, dinamik işlevsel süreçler olarak anlaşıldığı bağlama doğru kavramsal bir geçiş yaşamaktadır. Temelde sınır çizme süreci, örneğin siyasi söylemler ve kurumlar, medyadaki temsiller, okul ders kitapları, stereotipler ve ulusaşırıcılığın gündelik biçimleri aracılığıyla sınırların inşası olarak tanımlanmaktadır.

Sınırlandırma kavramı, sınırların yalnızca yarı kalıcı kurumlar değil, aynı zamanda sonlandırılamayan süreçler olduğunu da öne sürmektedir. Bu bakış açısıyla, sınırların nasıl oluştuğunu ve somut toplumsal terimlerle ne anlama geldiğini anlamakla ilgilenen bilim insanları için farklı sınır türleri, tek ama, geniş bir analiz çerçevesine sahiptir (Scott, 2012). Sınırlandırma perspektifinin genel sonuçları arasında devletler, toplumlar ve bunların yarattığı sınırlar arasındaki ilişkinin son derece eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmesi de yer almaktadır. Dahası, sınırlandırmacı bakış açısı, aynı zamanda resmi ve gayri resmi sınırların derin psikolojik önemini de kabul etmektedir. Henri Lefebvre'nin (1972) belirttiği gibi, "*sosyal rol, algı ve mekân kullanımı doğası gereği politik olan ve sürekli değişim halinde olan sosyal ilişkilerle kaçınılmaz olarak bağlantılıdır*".

Sınırlar, bir devletin egemenlik alanını belirleyen ve komşularından ayıran hatlar/alanlardır (Karabağ, 2014). Sosyo-mekânsal bir pratik olarak sınırlandırma, insanın bölgeselliğini ve siyasi haritaları şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır: Her sosyal ve bölgesel grubun kendi bölgesi ve sınırlarına dair bir imajı vardır. Paasi'nin (2012: 2307) iddia ettiği gibi "s*ınırları anlamak, doğası gereği devletlerin nasıl işlediğini anlama meselesidir*" ve dolayısıyla; "*bölgeyi, güvenliği, kimlikleri, duyguları ve anıları ve çeşitli ulusal sosyalleşme biçimlerini hem harekete geçirmek hem de sabitlemek için sınırlardan nasıl yararlanılabilir?*" sorusunu cevaplamak önemlidir. Burada Anssi Paasi, devlet ile toplumsal sınırlar arasında güçlü bir bağ olduğuna işaret etmektedir. Egemenlik, yalnızca bir devlet idaresi meselesi olmayıp sınırların hukuki statüsü ve işlevleri de herhangi bir toplumda işleyen güç ilişkilerinin bir ürünüdür ve doğal olarak yaşamın neredeyse tüm yönlerini etkilemektedir (Gilles vd., 2013). Geleneksel sınır belirleme süreçleri büyük ölçüde devlet gücünün işlevi olduğu halde; insanları belirli etnik, kültürel, politik ve sosyal gruplara ait olma derecelerine göre sınıflandırma gücü de toplumun kendi içinde gömülüdür. Sonuçta sınırların sosyo-mekânsal olarak çizildiği kriterleri veya kategorileri belirleme gücü,

toplumun düzenlenmesinde önemli bir faktördür. Dolayısıyla farklı insanlar için sınırların geçirgenliği, fiziksel ve sembolik anlamları da değişmektedir. İktidar elitleri, sınırları ne zaman ve kimin çıkarına olacağına ve ayrıca sınırların ne zaman ve nasıl açılıp kaldırılacağına karar vermektedir. Onlar ayrıca sınırların yönetiminin ve geçişlerinin ne kadar sıkı olacağını, geçiş sürecinin gerçekleşmesi için hangi belgelerin gerekli olduğunu da (pasaport veya vize gibi) belirlemektedir.

Devlet ile sosyal sınırlar arasındaki bağlantı, hem bölgesel hem de sembolik anlamda sınırların çatışan iddiaların nesnesi olduğu birçok durumda da açıkça görülmektedir. Avrupa'da da dahil olmak üzere pek çok yerde, sınırların ortaya çıkışı ve sınırlandırılmasına ilişkin farklı görüşler, işbirliği ve sınır ötesi hareketin önünde en azından ciddi bir engel oluşturmaktadır. Sınır çatışmaları, ortak tarihin birbiriyle çelişen yorumlarıyla ve eski zaferlerin, yenilgilerin, gerçek veya hayali yaralanmaların ve adaletsizliklerin anılmasıyla ilgilidir. Yiftachel'in (1999: 287) deyişiyle, "*sınır bölgeleri, tarihsel olarak iki veya daha fazla etnik veya kültürel grup tarafından paylaşılan (ve hepsi tarafından kendi kimliklerinin beşiği olarak kabul edilen), sürekli bölgesel çatışmaların odağı olan anavatan etnik kökenlerinin bölgeleri olabilmektedir*". Bu gibi durumlarda sınırlar, duygusal açıdan yüklü doğaları ve her grubun içinde barındırdığı mağduriyet duygusu nedeniyle şiddeti artırabilmektedir. Kimlik siyaseti olarak sınır çatışmaları, siyasi liderler ve etnik girişimciler tarafından sürdürülen tarihsel anlatılarda ve sanatta yeniden üretilmektedir. Nihayetinde tartışmalı sınır bölgeleri, çoğu zaman önemli ölçüde anıt, müze ve tarihi mekânın yer aldığı hafıza manzaraları; ulusal veya etnik hafızanın kutsal mekanları haline gelebilmektedir. Bazı durumlarda sınır bölgeleri, geçmiş çatışmaların ve karşı tarafın suçluluğunun belirli ulusal yorumlarının dikkatle sahnelendiği dramatik bir teatral karaktere de bürünebilmektedir.

Yeni Postmodern yaklaşımlar, sınırları ve sınır ötesi etkileşimleri, küreselden yerele farklı düzeylerde ve tek bir sistem olarak ele alarak geleneksel sınır araştırmalarını tamamlamaktadır (Kolossov, 2005: 628). Örneğin bu, sosyal sınırlar ile devlet sınırları arasındaki bağ, belki de en fazla, sınır oluşturma ve yanı sıra siyasi ve kültürel sınırlara ilişkin yerel müzakerelerin gündelik süreçleri üzerine yapılan çalışmalarda açıkça kendisini göstermektedir. Olivier Kramsch (2010), sınır araştırmalarında devlet merkezli bakışı eleştirerek sınırların yalnızca devletlerin tarihsel ortaya çıkışı açısından anlaşılmasının, sınır kategorilerinin oluşturulmasında zamansal özgüllüğün ve gündelik zihniyetlerin önemini boşa çıkardığını ileri sürmektedir. Kramsch, aslında coğrafi düşüncenin köklerine -örneğin Paul

Vidal de la Blache'ın (1908) coğrafi olasılıkçılığına- geri dönerek sosyal ve bölgesel kimliklerin gelişimine yeniden odaklanılmasını önermektedir. Kramsch'a göre sınır çalışmalarında ilerlemenin yolu, yerel kimliklerin önceden devlet tarafından belirlenmesinden ziyade, sınırlanmış alanlarda bir yerellik duygusunun ortaya çıkışının anlaşılmasından geçmektedir. Dolayısıyla Kramsch, sınırları öncelikle sosyal millileştirme mekanizmaları veya devlet alanlarının territoriyal ve sosyal pekiştirilmesinin yansımaları olarak görmekten kaçınılması gerektiğini öne sürmektedir. Aslında bu, ne doğanın ne de toplumun, bir parçayı diğerinden ayıran katı çizgileri bilmediği gerçeğini ifade etmektedir. Böyle bir perspektiften bakıldığında; üç önemli araştırma alanı karşımıza çıkmaktadır: (1) Tarihsel hafızanın ve yerel kimliğin belirteçleri olarak sınırların analizi, (2) Yerel ortamın ve gündelik tutumların belirleyicileri olarak sınırların analizi ve (3) Sınırlar çevresinde gelişen veya sınır güven[*siz*]liği nedeniyle bozulan topluluk rutinlerinin analizi.

Sınır bölgeleri (ya da ülkeleri), hem sınırdaki yaşamın tarihsel anıları hem de sınır bölgesinde yaşayanların değişen sınır sembolizmleri ve işlevleriyle aktif etkileşimi tarafından tanımlandıkları şekliyle tüm bu yönleri yansıtmaktadır. Her ne kadar resmi devlet sınırları, bölge ve kimlik tartışmalarında sıklıkla bir referans noktası olarak hizmet etse de mesele sadece fiziksel sınırın kendisi değil, onun çeşitli temsilleridir.

Sınırlardaki günlük yaşamları ve coğrafyaları anlamaya yönelik başka bir yaklaşım, sınır bölgelerindeki katılımcı gözlemlerden gömülü bilgi (yani temellendirilmiş teori) elde etmeyi amaçlayan hermenötik ve aşağıdan yukarıya bakış açısıyla somutlaştırılmaktadır (Matthiesen ve Bürkner, 2001). Bu türden araştırmalar, gündelik yaşam dünyalarının sınırlar etrafında nasıl inşa edildiğini ve sosyo-politik dönüşümlerin ve bunların gerektirdiği toplumsal ilişkileriin yerinden çıkıp yeniden yerleştirilmesinin sınırlara ve komşu ötekilere ilişkin algılara nasıl yansıdığını anlamayı amaçlamaktadır. Bu, esas olarak doğası gereği öncelikle sosyal olan ancak sosyal sınırların aşılması, onaylanması veya yeniden yapılandırılması yoluyla siyasi sonuçlar doğurabilen bir sınırlama biçimiyle ilgili görülmektedir (Bürkner, 2006).

Suriye'de olduğu gibi ülke içinde önemli siyasi değişimleri ve insanların yerinden edilmesi dahil silahlı çatışmaların sonuçlarını yaşayan ve devletin fiiliyatta üç parçaya ayrılmasıyla ortaya çıkan olayların etkisinde kalan sınır bölgelerinde, sınırların işlevi de büyük ölçüde değişmektedir. Türkiye-Suriye hudut hattının bir parçası olan Hatay-İdlib sınır bölgesinde bu değişim gözlenmekte; sınır, resmi işlevinin ötesine geçmekte, yeni işlevler

kazanmakta, eski işlevi biçim değiştirmekte, kontrol ve işleyiş tek taraflı olarak (Türkiye devleti tarafından) sağlanmakta, sınırda yaşayanların gündelik yaşam dünyalarının değiştiği sosyo-politik, fakat aynı zamanda mekânsal ve ekonomik yeni bir yapı belirmektedir.

3.2.Göçmen Ulusaşırıcılığı

Bu tez çalışmasında faydalanılan bir diğer teorik yaklaşım, göçmen ulusaşırıcılığıdır. Ulusaşırıcılık, Suriyeli mültecilerin sınır aşan yaşam tarzını, ilişkilerini ve faaliyetlerini anlayabilmek için faydalı bir teorik çerçeve olarak görülmektedir. Bu çerçeve, metodolojik bireyciliği vurgulayan ve göçmenlerin tecrübelerine odaklanan bir yaklaşım olarak bilinmektedir (Lacroix, 2013). Ulusaşırıcılığa ve ulusaşırı faaliyetlere ilişkin literatürde, ulusaşırı bağlantıların ve faaliyetlerin aileden ulusal düzeye kadar geniş bir yelpazede yayıldığı belirlenmektedir. Para ve mal göndermek, araziye ve konuta yatırım yapmak, seyahat etmek, yeniden birleşme programları yoluyla aile üyelerine kefil olmak, memleketten bir eşle evlenmek, girişimcilik için yatırım yapmak, ülke derneklerine üye olmak, menşe ülkeye ilişkin haberleri ve gelişmeleri takip etmek, her iki yerde siyasal ve kültürel faaliyetlere katılmak, göç edilen ülkede lobi çalışmaları yapmak, sürgünde parlamento kurmak veya belli bir silahlı grubu desteklemek, insani yardım göndermek ve menşe ülkede seçim sürecine katılmak bu faaliyetlere örnek olarak verilebilir. (Basch vd., 1994; Itzigsohn vd., 1999; Levitt, 2001; Portes, 1996; Portes, Guarnizo ve Landolt, 1999).

Ulusaşırıcılık, ana hatlarıyla göçmenleri ulus devletlerin sınırları boyunca birbirine bağlayan çoklu bağlar ve etkileşimler olarak anlaşılmaktadır (Vertovec, 2009). Kapitalist dünya sisteminin merkezindeki gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ulusaşırıcılık kavramı, yeni göçmen topluluklarının kendine özgü ve karakteristik özelliklerini yakalamaya çalışan göç araştırmacıları tarafından tasvip edilerek gittikçe daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Özgür, 2018). Artık çoğu akademisyen, birçok çağdaş göçmenin ve mültecinin menşe ülkeleriyle çeşitli bağlar kurduğunu, kendi ülkelerinde faal olmaya devam ettiğini, fakat aynı zamanda onları kabul eden ülkelerin bir parçası haline geldiğini, yaşadıkları yeni ülkelerinde toplum içine dahil olduğunu kabul etmektedir (Al-Ali vd., 2001; Levitt ve Jaworsky, 2007). Bu sebeple ulusaşırı bakış açısı, eş zamanlı olarak hem yerleşilen hem de menşe ülke ile ilişkili olmaya ve sınır ötesi sosyal alanların bir sonucu olarak farklı lokalitelerin (mahallerin) birbirine karşılıklı bağlılığına atıfta bulunmaktadır (Levitt ve Glick-Schiller, 2004; Vertovec, 2009). Bu haliyle göç çalışmaları alanındaki bu yeni bakış açısının, göçmenlerin ve

mültecilerin göç ettikleri ülkeye adaptasyonunu açıklayan asimilasyon ve diaspora perspektifleri arasında bir yerde durduğu iddia edilmektedir (Bradatan vd., 2010).

Basch ve arkadaşları (1994: 8) ulusaşırıcılığı, "*göçmenlerin köken ve yerleştikleri toplumları birbirine bağlayan, birçok tabakası olan sosyal ilişkileri şekillendiren ve devam ettiren süreçler*" şeklinde; Schunck (2011) ise, "*ulusaşırı faaliyetleri, kabul eden ve gönderen toplumları birbirine bağlayan göçmenlerin belirli eylemleri*" olarak tarif etmektedir. Bu faaliyetler, havale gönderme, fiziksel sınır geçişi, kültürel faaliyetler ve fikirler ve davranışlar yoluyla sosyal havale değiş tokuşunu içermektedir (Al-Ali vd., 2001; Levitt, 2001; Portes vd., 1999; Vertovec, 2003). Yapılan tanımlar, birçok göçmenin coğrafi, kültürel ve politik sınırları aşan sosyal alanlar inşa ettiğine işaret etmektedir. Bazı akademisyenler de ulusaşırı göçün, göçmenlerin birden fazla toplumda eşzamanlı olarak gömülü olması sayesinde devamlı hareket halindeki akışkan sosyal mekânlar içinde yer aldığını belirtmektedir (Levitt ve Glick-Schiller, 2004). Bu mekânların çok tabakalı ve birden fazla yerle ilgili olduğu; sadece gönderen ve kabul eden ülkeleri değil, göçmenleri aynı milletten ve aynı dinden başka kimselere bağlayan dünyanın başka yerlerini de kapsadığı da ifade edilmektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007).

Göçmen yerleri, arasındalık (*in-betweenness*) durumuna atıfta bulunan yerelaşırılıklar şeklinde incelendiğinde; kavramsal olarak yerler, artık birbirinden ayrı düşünülememekte; ulusaşırı bir göçmen eş zamanlı olarak birkaç yerde yaşamakta, onun bir yerin içinde ve dışında olduğunu söylemek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle ulusaşırı göçmen ya da mülteci, daha ziyade yerin devamlılığı boyunca devamlı hareket halindeki; her zaman farklı yerler (ve dolayısıyla insanlar) arasındaki bir varlık olarak görülmektedir (Özgür, 2018). Bireylerin ve grupların hareketi, yeni uygulamaların ve deneyimlerin tanıtılması, kimliğin sürekli yeniden oluşturulması ve mekân boyunca bağlantıların kurulması ve sürdürülmesi yoluyla mekânı ve yeri yeniden yapılandırmaktadır.

Yakın zamanda yapılan araştırmalarda göç; hem göç veren ve göç alan ülkeleri, hem de göçmenlerin kendilerini, bu iki ulusal alandaki kişiler, kurumlar ve süreçler ile ilişkili hale getiren daha geniş kapsamlı bir hareketlilik olarak betimlenmektedir (Özgür, 2018). Coğrafi hususlar, göç çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Gerçekte, insan hareketliliği, sadece farklı yerlerin deneyimleri hakkında değil, aynı zamanda daha genel olarak mekân ve mekânın oluşumu hakkında da sorular doğurmaktadır. Örneğin, insanlar değişen politik, sosyal ve ekonomik gerçeklere tepki olarak göç etmektedir.

Zorunlu göçmenler ya da mülteciler ile ilgili ulusaşırı literatür, diaspora akademik topluluğuyla yakın bir diyalog halindedir. Diaspora kavramı, transnasyonalizm, mülteciler ve göçmenlere benzer şekilde belirsizdir. Wahlbeck (2002: 221), bunu "*hem köken toplumu hem de yerleşim toplumu ile ilgili ulusaşırı sosyal organizasyon*" olarak kavramsallaştırmaktadır. Yerinden edilme devam ederse ve insanlar sığındıkları bölgelerde kaynaşmaya başlarlarsa; farklı alanlar arasında, yani menşe ülkeler ile komşu topraklar arasında karmaşık ilişkiler gelişmekte ve 'mülteci diasporası' olarak adlandırılabilecek siyasallaşmış ulusaşırı bir topluluk dahi ortaya çıkabilmektedir.

Ulusaşırıcılık, ülkeler arası ilişkilerin tek boyutlu bir düzlemde ilerlemesini artık neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Ulusaşırı kimliğe sahip olan göçmenler (zorunlu veya gönüllü) hem ev sahibi hem menşe ülkeye ait sosyo-kültürel aidiyet unsurlarını aynı anda, birlikte barındırabilmektedir. Kavramlara dair teorik tartışmalar bir kenara bırakıldığında; karşımıza belki de en önemli soru olarak göç alan ve veren ülkelerde ulusaşırıcılığın bir fırsat olarak görülüp görülmediği çıkmaktadır.

Göçmen ulusaşırıcılığı literatürü genişledikçe, yaklaşım ve kapsam açısından giderek daha da çeşitli hale geldi. Batı Avrupa'daki Türkler ve Kürtlerden (Faist, 1999; Wahlbeck 1999), Avustralya'daki eski Yugoslavya'dan gruplara (Skrbi, 1999) ve dünyanın çeşitli yerlerindeki Çinli işçiler gibi farklı kıtalardaki göçmenler üzerinde yapılan çalışmalarda ulusaşırı sosyal, ekonomik ve politik pratikler incelendi (Ong vd., 1997; Wong, 1997). Yanı sıra mülteci gruplarının nasıl ulusaşırı bağlantılar geliştirdiğine dair örnekler de ortaya çıktı (Al-Ali vd., 2001a, 2001b; Hammond, 2010, 2013; Koser, 1997, 2007).

Suriye savaşının komşu ülkelre doğru büyük bir zorunlu göç dalgasına neden olduğu görülmüştür. Suriye'de çatışmalar başladığında kaçmaya karar veren yerinden edilmiş kişilerin yaklaşık yarısı Suriye'de kalırken, diğer yarısı başka ülkelere dağılmıştır ki göç edenlerin çoğu (yaklaşık %80'i) halen komşu ülkelerde yaşamaktadır. Zaten Sovyet-Afgan savaşı ve ilk Körfez Savaşı'nın ardından, yerlerinden edilmiş göçmenlerin de çoğu komşu ülkelere göç etmişti. Bazı akademisyenler, göçmenlerin savaş bittikten sonra geri dönmeyi bekledikleri için anavatanlarına yakın yerlere taşınmaya karar verdiklerini vurgulamaktadır (De Bel-Ari, 2016: 5). Bu, göçmenlerin akrabalarını ziyaret etmesi ve kaynaklarını yönetmesi için sınırlar arasında ileri geri gitmelerine olanak tanımaktadır. Türkiye ile Suriye arasında uzun (911 km) bir ortak sınırın paylaşılması ve Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara açık sınır politikası uygulaması, savaştan kaçanların Türkiye'ye sığınmasına yardımcı

olmuştur. Bununla birlikte Türk vatandaşları ile Suriye vatandaşları arasındaki güçlü tarihi, kültürel ve dini bağlantı ağları, iki ülke arasındaki basit coğrafi yakınlığın çok ötesine geçerek ortak bir kültürel aşinalığa gitmektedir (Kaya, 2020).

Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan ve sonradan kendilerine geçici koruma statüsü verilen insanlar, zorunlu yer değiştirme travmasının ilk şokunu atlatmalarının ardından menşe ülkeleri ile bağlantı kurmuş ve oradaki yakınlarıyla bağlarını korumuştur. Fiziksel bağlantılar, Türkiye'nin sınır güvenliği kapsamında kısıtlamaları nedeniyle zorunlu göçün ilk zamanları kadar kolay ve yaygın olmasa da halen varlığını bir şekilde sürdürmektedir. Öte yandan iletişim araçlarıyla sağlanan sanal bağlantılar da devam etmektedir. Suriyelilerin menşe ülkeleri ve orijinal toplumları ile sürdürdükleri ulusaşırı bağ ve bağlantılar hem onların yabancı bir ülkede/toplumda hayatta kalmalarına ve maddi/manevi olarak desteklenmelerine imkân sağlamakta hem de ilk gelenler için 13 yılı bulan anavatan ayrılığına ve geri dönme ihtimali henüz görünmemesine rağmen yeni ülke ve topluma uyumu da zorlaştırmaktadır.

3.3.Kültürleşme ve Entegrasyon

Psikolog John W. Berry, göçmen gruplarının farklı kültürlere uyum sağlama sürecini, *kültürleşme* (*acculturation*) modeli ile açıklamaktadır. Berry (2005: 698) kültürleşmeyi, iki veya daha fazla kültürel grup ve onların bireysel üyeleri arasındaki temasın sonucu olarak ortaya çıkan ikili kültürel ve psikolojik değişim süreci olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle kültürleşme, çeşitli karşılıklı uyum biçimlerini içeren ve en az iki grup arasında bazı uzun vadeli psikolojik ve sosyo-kültürel uyumlara yol açan değişimler olarak görülmektedir. Kültürleşme, grup düzeyinde sosyal yapıdaki, kurumlardaki ve kültürel uygulamalardaki; bireysel düzeyde ise, kişinin davranış repertuarındaki uzun süre içinde meydana gelen değişimleri içermektedir (Berry, 2005: 699). Kültürleşme, kültürel olarak farklı gruplar temas halinde olduğu sürece devam eden bir süreç olsa da kültürel temas ortamlarında yaşamaya yönelik uzun vadeli adaptasyonlar, genellikle temas halindeki gruplar arasında bir tür uzun vadeli uyumla sonuçlanan çeşitli formlarda gözlenmektedir. Bu, genellikle iki grubun birbirlerinin dillerini öğrenmesini, yemek tercihlerini paylaşmasını ve her grubun karakteristik özelliği olan giyim tarzlarını ve sosyal etkileşimlerini benimsemesi gibi pratiklerin hayata geçmesini gerektirmektedir. Karşılıklı adaptasyonlar, bazen kültürden kurtulma ve kültür öğrenme süreçleri yoluyla kolay bir şekilde gerçekleşirken, bazen de

kültürlerarası etkileşimler sırasında kültürel çatışma ve kültürleşme stresi yaratarak zorlaşmaktadır.

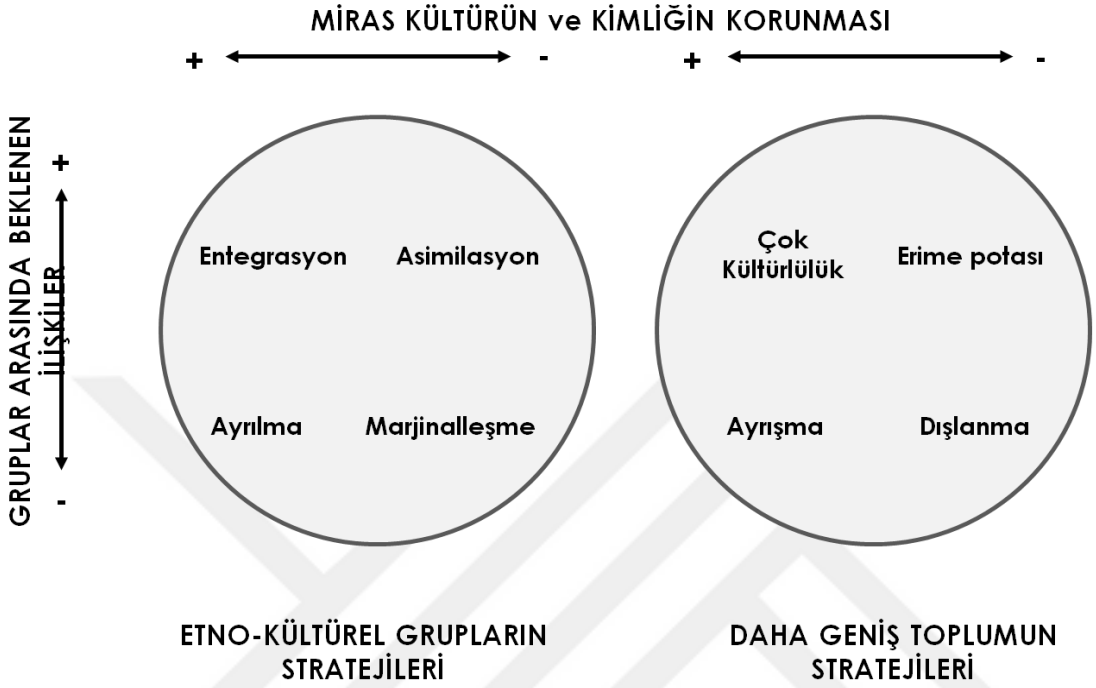
İnsanlar kültürleşmeyi gerçekleştirmeye çalıştıklarında ve tatmin edici bir adaptasyonu başarma derecelerinde bireysel ve gruba ilişkin, hatta aile içi önemli farklılıklar belirmektedir (Berry, 2005: 700). Açıkçası bu, tüm grupların ve bireylerin aynı şekilde kültürleşmeden geçmediğini ve insanların sürece nasıl dahil olmaya çalıştıkları konusunda önemli farklılıklar gözlendiğini ifade etmektedir. Bu farklılıklara Berry (1980), *kültürleşme stratejileri* (*acculturation strategies*) adını vermektedir. Bu stratejiler, genellikle birbiriyle ilişkili iki bileşenden oluşmaktadır: (1) *Tutumlar* (bireyin nasıl kültürleşeceğine ilişkin tercihi) ve (2) Günlük kültürlerarası karşılaşmalarda sergilenen *davranışlar* (bir kişinin fiili faaliyetleri).

Berry'ye (1997) göre grupların ve bireylerin *kültürel koruma*ya (kültürel kimlik ve özellikler ne ölçüde önemli kabul edilmekte ve bunların sürdürülmesine çalışılmaktadır) ve *temasa ve katılım*a (diğer kültürel gruplara ne ölçüde dahil olunmakta veya öncelikle kendi aralarında kalınmaktadır) ilişkin stratejileri, birbirleriyle gündelik karşılaşmalarında geliştirilmektedir. Bu iki temel konu, baskın olmayan gruplar (örneğin göçmenler) açısından aynı anda ele alındığında; dört kültürleşme stratejisi ayırt edilmektedir: *Asimilasyon, ayrılma, entegrasyon ve marjinalleşme* (Şekil 4). Bireyler, kültürel kimliklerini sürdürmek istemediklerinde ve diğer kültürlerle günlük etkileşim arayışı içinde olduklarında *asimilasyon* stratejisi tanımlanmaktadır. Burada bireyler, miras kültürlerinden sıyrılıp, baskın toplumun içine çekilmeyi tercih etmektedir. Bunun tersine, bireyler kendi orijinal kültürlerine tutunmaya çalıştıklarında, ona değer verdiklerinde ve aynı zamanda başkalarıyla etkileşimden kaçınmak istediklerinde, *ayrılma* seçeneği ile karşılaşılmaktadır. Bu stratejide bireyler, diğer kültürel gruplarla etkileşime sırt çevirmekte ve kendi miras kültürüne doğru içe dönmektedir. Birey, hem diğer gruplarla günlük etkileşimlerde bulunurken hem de orijinal kültürünü sürdürmek istediğinde, *entegrasyon* bir seçenek halini almaktadır. Burada birey, bir dereceye kadar kültürel bütünlüğünü korurken aynı zamanda daha büyük sosyal ağın ayrılmaz bir parçası olarak ona katılmaya çalışmaktadır. Son olarak, bireyin kültürünü koruma olasılığı veya kültürüne ilgisi çok az ya da yoksa (çoğunlukla zorunlu kültürel kayıp nedeniyle) ve başkalarıyla ilişkiler kurmaya çok az istekli ise ya da istekli değilse (çoğunlukla dışlanma veya ayrımcılık nedeniyle), bu strateji *marjinalleşme* olarak tanımlanmaktadır.

Etno-kültürel grupların stratejilerine ilişkin bu temsil, belirtildiği üzere baskın olmayan grupların bakış açısını yansıtmakta ve bu grupların bireysel üyelerinin, nasıl kültürleşmek istediklerini seçme özgürlüğüne sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Elbette bu her zaman böyle olmayabilir (Berry, 1974). Baskın grup, belirli kültürleşme biçimlerini dayattığında veya baskın olmayan grubun veya bireylerin seçimlerini kısıtladığında; başka kavramlar da kullanılmaktadır. Özellikle entegrasyon, sadece baskın toplum kültürel çeşitliliğe dair yöneliminde açık ve kapsayıcı olduğunda; baskın olmayan gruplar tarafından "özgürce" seçilebilir ve başarılı bir şekilde sürdürülebilir. Bu nedenle, entegrasyona ulaşmak için tüm grupların kültürel açıdan farklı insanlar olarak yaşama hakkının herkes tarafından kabul edilmesini içeren karşılıklı bir uzlaşma şarttır. Bu strateji, baskın olmayan grupların daha geniş toplumun temel değerlerini benimsemesini; fakat aynı zamanda baskın grubun da çoğulcu toplumda birlikte yaşayan tüm grupların ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak için ulusal kurumları (örneğin eğitim, sağlık, çalışma) adapte etmeye hazır olmasını gerektirmektedir. Kültürleşmenin gerçekleşeceği yolu etkilemede baskın grubun oynadığı güçlü rol göz önüne alındığında, kavramlar da değişmektedir (Berry, 1980). Bu bağlamda, asimilasyon kültürleşmeyi sağlayan baskın grup tarafından istendiğinde *eritme potası;* baskın olmayan grup, baskın grup tarafından ayrılmaya zorlandığında *ayrışma;* yine baskın grup tarafından dayatılan ötekileştirmeye *dışlama*; nihayet, çeşitlilik çeşitli etnokültürel grupları da içerecek şekilde toplumun bir bütün olarak kabul edilen bir özelliği olduğunda entegrasyon, *çok kültürlülük* olarak adlandırılmaktadır (Şekil 4). Bu çerçeve, gruplar ve onların üyeleri arasında, yanı sıra baskın olmayan topluluklar ile daha geniş toplum arasında karşılaştırmalar yapma olanağı sağlamaktadır (Berry, 2005: 706).

Bir kültürleşme stratejisi olarak gönüllü veya zorunlu göçmenlerin entegrasyonunun genel kabul görmüş tek bir tanımı, teorisi veya modeli olmadığı ifade edilmektedir (Castles vd., 2002: 112). Hatta Robinson (1998: 118) gibi entegrasyonun kaotik bir kavram olduğuna dikkat çeken araştırmacılar bile vardır ve o, entegrasyonu birçok kişi tarafından kullanılan ancak çoğu kişi tarafından farklı anlaşılan bir kelime olarak betimlemektedir. Mültecilerin entegrasyonu, göçün farklı motivasyonları ve kabul eden toplumdaki koşullar nedeniyle işçi göçmen entegrasyonundan farklılık göstermektedir (Phillimore, 2012). Dolayısıyla göçmen ve mülteci entegrasyonu, araştırmacılar, politika yapıcılar, göç alan toplumların üyeleri ve nihayet göçmenlerin kendileri tarafından farklı şekillerde kullanılan, hatta göçmen tiplerine

göre değişiklik gösteren tartışmalı bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Şimşek, 2018: 538).



Şekil 4. Kültürleşme stratejileri (Berry, 2005: 705)

Bazı çalışmalarda, zorunlu göçmenlerin entegrasyonunda sosyal ağların ve sosyal sermayenin yaşamsal önemi vurgulanmakta ve bunların göçmenlerin kaynaklara erişimlerine yardımcı olduğu ileri sürülmektedir (Williams, 2006; Danzer ve Ulku, 2011; Phillimore, 2012; Cheung ve Phillimore, 2014; Bloch ve McKay, 2015). Birleşik Krallık'taki mültecilerin sosyal ağları ile işe erişimleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösterilmiştir (Cheung ve Phillimore, 2014). Başka bir çalışmada da sosyal sermaye ve sosyal ağların, belgesiz göçmenlerin işgücü piyasasına erişiminde olumlu bir role sahip olan etnik yerleşim bölgesi ekonomisinde faaliyet gösteren işletmelerin gelişmesi ve işletilmesi açısından hayati önem taşıdığı belgelenmiştir (Bloch ve McKay, 2015). Ancak sosyal ağların mülteciler için entegrasyonu engelleyebilecek menşe topluma ilişkin bir aidiyet duygusu yaratabileceğini ileri süren çalışmalar da mevcuttur (Lewis, 2010).

Bununla birlikte mülteci entegrasyonuna ilişkin bazı çalışmalarda da entegrasyonun işlevsel boyutlarına odaklanarak yasal statü, güvenlik ve istikrarın ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu çalışmalar, entegrasyon süreçlerinin başlaması için eğitime, sağlık

hizmetlerine, iş piyasasına ve konuta erişimin önemi üzerinde durmaktadır (McKeary ve Newbold, 2010; Valenta ve Bunar, 2010; Vrecer, 2010). Literatürde yasal statünün mülteci entegrasyonu üzerinde önemli etkileri olduğunu iddia eden çalışmalara da rastlanmaktadır (Da Lomba, 2010).

Entegrasyon, göç döngüsünün örtüşen süreçlerini, yani kimliklerin geçmiş ile günümüz, ev sahibi ve gönderen toplumlar arasında değişmesi ve ev sahibi toplumların kesimleriyle ilişkiler kurulmasını içermektedir (Şimşek, 2018: 538). Bazı araştırmacılar, entegrasyon konusunda yalnızca konut, iş piyasası, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi ölçülebilir değişkenlerin incelenmesine odaklanmak yerine, ev sahibi toplumların çeşitli süreçlerini, ekonomik ve sosyal katılım düzeylerini ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini incelemeye ihtiyaç olduğunun altını çizmektedir (Koraç, 2003).

Ager ve Strang (2004 ve 2008), entegrasyon süreçlerine operasyonel bir açıdan bakmış ve çeşitli değişkenlerle bir çerçeve geliştirmiştir. Bu çerçeve, 4 temel başlık altında toplanan 10 kategori etrafında yapılandırılmıştır: Araçlar ve işaretler (istihdam, barınma, eğitim, sağlık), sosyal bağlantılar (sosyal köprüler, sosyal bağlar, sosyal bağlantılar), kolaylaştırıcılar (dil ve kültürel bilgi, güvenlik ve istikrar) ve temel haklar (haklar ve vatandaşlık). Onlar entegrasyon süreçlerini anlamak için genel bir çerçeve oluşturmaya çalışsalar da yaklaşımları, mültecilerin onları kabul eden ülkedeki koşullarını, göçmenlik statüsü ve sosyal sınıfın rolü açısından ele almamaktadır. Örneğin, devlet yardımının olmaması ve haklara sınırlı erişim sebebiyle mültecilerin entegrasyon süreçleri gelişmekte olan ülkelerde farklı olabilmektedir (Şimşek, 2019). Bu yaklaşım, mültecilerin arzularını ve deneyimlerini, daha spesifik olarak mültecilerin hayatlarını nasıl yaşadıklarını dikkate almak yerine, entegrasyonu tanımlamada ulusal bir çerçevenin hakimiyetini destekleyen metodolojik milliyetçiliği destekleyen, birincil analiz birimi olarak ulus devleti ön plana çıkarmaktadır (Glick-Schiller ve Wimmer, 2002).

Lacroix (2013), entegrasyon kavramının, mültecilerin deneyimlerini ve entegrasyon politikalarından nasıl etkilendiklerini vurgulamak için mülteci-aktör düzeyine odaklanan metodolojik bireycilik üzerinde duracak şekilde yeniden tanımlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mültecilerin deneyimlerini ve yapısal belirleyicilerin onların yaşamlarını nasıl etkilediğini açıklamak, entegrasyon süreçlerinin daha iyi anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Birleşik Krallık'ta yapılan bir çalışmada, işgücü piyasasında mültecilere yönelik ayrımcılığın artışına paralel olarak entegrasyonun da engellediği savunulmaktadır

(Bloch, 2004). Gelişmekte olan ülkelere yerleşen mültecilerin entegrasyon süreçlerine odaklanan araştırmalarda, ekonomik kaynaklara sahip olmanın entegrasyonu olumlu yönde etkilediğine işaret edilmektedir (Al-Sharmani, 2004; Campbell, 2006). Uganda'daki mültecilerin ekonomik yaşamlarını araştıran bir başka çalışmada, onların yaşamlarına ilişkin kaynak tahsis sistemlerini ifade eden mülteci ekonomileri kavramı geliştirilmekte, mültecilerin, ev sahibi toplumdan temel olarak farklı bir kurumsal bağlamı (mültecilik) deneyimlediklerinden onlara kendi kendine yeten bir modelin gerekliliği vurgulanmaktadır (Betts vd., 2017: 8).

Daha yakın zamanlarda entegrasyon süreçlerine köken ülkeler, üçüncü bir aktör olarak eklenmiş ve entegrasyon üç yönlü bir süreç olarak tarif edilmeye başlanmıştır (European Council, 2011). Bu yeni yaklaşım, entegrasyonu ulusaşırıcılık ile bir araya getirmektedir. Mültecilerin ev sahibi topluma üyeliklerini nasıl müzakere ettiklerini anlamak için aktörün rolüne ve şartlarına daha fazla ehemmiyet vermek gerekmektedir. Mülteci entegrasyonu ile ilgili mevcut araştırmalar, yasal statüleri ülkeden ülkeye farklılık gösteren ve temel haklara erişimi olmayan mültecilerin entegrasyon süreçlerine fazla ilgi göstermemiştir. Türkiye'deki gibi geçici koruma sağlanan mülteciler, yerel halkın düşmanca algıları ve haklara erişim eksiklikleriyle karşı karşıyadır ki, bunlar geçim kaynaklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Horst, 2006a; 2006b). Dolayısıyla, mültecilerin kabul eden toplumla entegrasyon niyetleri ve istekleri, kabul eden toplumun yeni gelenlere karşı kabulü ve ulusaşırı faaliyetleri, entegrasyon süreçlerinin desteklenmesinde öne çıkmaktadır.

Entegrasyon ile ulusaşırıcılık arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmacılar, bireysel düzeyde ikisi arasındaki ilişkinin türüne göre farklı bulgular ortaya koymuştur (Erdal, 2013). Bazı araştırmacılar, güçlü ulusaşırı bağların zayıf entegrasyonla ilişkili olduğunu; mültecilerin kaynakları ve enerjileri köken ülkeye dönük olursa, göç ettikleri ülkede bütünleştirici faaliyetlerde bulunma konusunda isteklerinin veya kabiliyetlerinin azaldığını göstermiştir (Basch vd., 1994; Faist, 2000; Kivisto, 2001). Bunun yanında, başka bazı araştırmacılar da entegrasyon ile ulusaşırıcılığın karşılıklı olarak birbirini desteklediğinin altını çizmiştir. Örneğin, bunlar ekonomik entegrasyonun, ulusaşırı ekonomik faaliyetler, yani para havaleleri ve yatırımlar için önemli bir itici güç olabileceğini iddia etmiştir (Bilgili, 2015; Carling ve Hoelscher, 2013; Erdal ve Oeppen, 2013; Hammond, 2013; Levitt vd., 2003; Portes vd., 2002; Sturge vd., 2016; Vertovec, 2009). Bu çalışmalarda entegrasyon genellikle devlet destekli olup çok boyutlu bir süreç olarak görülmektedir. Bununla birlikte, geçici koruma altındaki Türkiye'deki Suriyeliler söz konusu olduğunda, devlet eğitime, sağlık

hizmetlerine ve son zamanlarda işgücü piyasasına erişim sağlayan örtülü bir entegrasyon politikası başlattığı halde; bu haklara pratikte erişim konusunda zorluklarla karşılaşılmaktadır. Bu durumda, ulusaşırı faaliyetler, entegrasyon için bir hayatta kalma stratejisi olarak uygun bir araç halini almaktadır (Şimşek, 2019).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-SURİYE SINIRI ve ETKİLERİ

Bu bölümde, Türkiye ile Suriye arasındaki sınır ve onun çevresinde yaşayan insanlara ve faaliyetlerine etkileri incelenmekte, geçmişten günümüze iki toplumun sınır aşan sosyo-kültürel ilişkilerine ve ekonomik faaliyetlerine odaklanılmaktadır. Böylece iki komşu ülkenin halklarının ulusaşırı bağ ve bağlantılarının (aynı zamanda sınır ekonomisinin) tarihi arka planı, ortaya çıkarılmak istenmektedir. Sınır ve çevresindekilere etkileri meselesi, Suriye iç savaşı öncesi ve sonrası olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmaktadır.

4.1.Suriye İç Savaşından Önce Türkiye-Suriye Sınırı: "*Sınır, kardeşler arasındaki bağları ayıran bir engel olarak görülmezdi.*" [K. 6: Erkek, 48 yaşında]

Türk coğrafyacılığının kurucu isimlerinden Prof. Cemal Arif Alagöz'ün (1944) vurguladığı gibi "beşerî coğrafya bakımından Hatay, kuzey ve doğu etkilerini güneye nakleden bir *köprübaşı* durumundadır. Suriye'nin kendisi de kuzey ve güney memleketleri arasında 700 kilometre uzunluk ve 100-150 kilometre genişlikte uzanan bir köprüdür. Tarihin her devrinde, Küçük Asya ve Mezopotamya ile Afrika arasında devam eden sulh veya harp halinde kültür münasebetleri, bir tarafta deniz, öbür tarafta çölün ortasına atılmış bulunan bu kavimler köprüsünden geçmiştir" (Alagöz, 1944: 210). Dolayısıyla birçok kavim bu toprakları hükümranlığı altına almış ve burada yaşamıştır. Bu bölge, uzun bir süre de Osmanlı idaresinde kalmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte Ortadoğu Coğrafyasında ciddi bir şekilde toplumsal, dinî, coğrafi ve siyasal kırılmalar, değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır (Benek, 2015). Birinci Dünya Savaşı, Ortadoğu'da etnisite ve inanç bağlamında sınırları oldukça problemli, çok sayıda devletin ortaya çıkmasına ve siyasi sınırların yeniden çizilmesine neden olmuştur. Türkiye ile Fransız himayesi altındaki Suriye arasındaki sınır çizgisi de ilk olarak Fransa ile Türkiye arasındaki savaşı sona erdiren 1921 "Ankara Antlaşması" ile çizilmiştir (Metintaş, 2019). Ancak bir katılımcının dediği gibi sınır;

"*...Birçok yerde köyleri, kasabaları ve hatta şehirleri bile ikiye bölmüştür. Sınırın güneyinde kalan alanlar Suriye'de, kuzeyinde kalan alanlar ise Türkiye'de kalmıştır. Tıpkı toprak gibi, o toprak üzerinde yaşayan her türlü canlı ve cansız varlık da birbirinden ayrılmıştır.*" [SK2: Erkek, 62 yaşında]

Sınır, devletleri ayıran siyasi bir engel oluşturarak aileleri, akrabaları, aşiretleri birbirinden ayrı düşürmüştür. Ancak iki ayrı devletin egemenlik hakları gereği uygulanan

kontrol ve kısıtlamalara rağmen sınırın her iki yakasında yaşayan insanlar arasında var olan tarihsel bağlara dayalı sosyal ilişkiler hep devam etmiştir. Bu konuda Suriyeli iki katılımcının söylediklerine kulak verirsek;

"*Suriye ile Türk halkı arasındaki ilişki, tarihi bir ilişkidir ve iki halk, yaklaşık 600 yıl boyunca aynı yönetim altında yaşamıştır. Sınır bölgeleri, ...birçoğu Araplar ve Türklerin bir karışımı olan nüfusa sahiptir ve halklar birbirleriyle kaynaşmıştır... Sınırların yapay olduğu ve sosyal ilişkilerin varlığı göz önüne bulundurulduğunda, sınır bölgeleri iki taraf arasında güçlü bir bağlantıya sahiptir… Ekonomik, ticari ve sosyal ilişkilerin yanı sıra evlilikler arasında da yoğun etkileşimler olmuştur."* [SK9: Erkek, 58 yaşında]

"*Sınırın her iki tarafında akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Bu akrabaların bir kısmı birinci dereceden akrabalardır. Örneğin kardeşin biri sınırın bu tarafında, diğeri öbür tarafta bulunmaktadır. Aynı şey aşiretler için de geçerlidir. Türkiye'de sınır boyunda yaşayan aşiretlerin hemen hemen tümünün bir kolu sınırın diğer tarafında bulunmaktadır.*" [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Uzun yıllar bir arada yaşamanın bir sonucu olarak karışmış ve kaynaşmış etnik grupların yarattığı güçlü ekonomik ve sosyal ilişkiler sınırın ulus-devlet bağlamında siyasi kalmasını sağlamıştır. Gerçekten de başka bir katılımcının altını çizdiği gibi sürdürülen akrabalık bağları ve bağlantıları, insanlara devlet sınırlarını aşabilme gücü vermiştir:

"*Sınırlar, sınır bölgelerinde yaşayan insanlar ve iki halk arasındaki akrabalık ilişkileri sayesinde aşılabiliyordu. Sınırlar, bizim için savaş öncesi dönemde devlet sınırlarının sona erdiği ve başka bir ülkeye ulaşmanın bir aracı haline gelen bir anlam taşıyordu.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Türk vatandaşı bir katılımcı da benzer fikirlerle fiili durumu örneklendirerek Suriyeli katılımcıların söylediklerini tasdik etmektedir:

"*Suriye ve Türk halkı arasında sınır, akrabalarınızın birbirinden ayrıldığı bir bölge değildi. Siz dört amca çocuğusunuz, ikisi Suriye'de kaldı, ikisi ise Türkiye'de yaşıyor. Bu durumda, onlarla ilişkilerinizi kesmeniz nasıl mümkün olabilirdi? Evlilikler ve düğünler gibi sosyal etkinliklerde sürekli bir iletişim halindeydiniz. Ben de Hatay bölgesinde yaşıyorum ve sınır karakolu, sizinle teller arasından konuşmalarına izin verirdi. Yiyecek getirirler ve birbirleriyle yemek yerlerdi.*" [SK6: Erkek, 48 yaşında]

Bir başka katılımcı, sınırın iki toplum için engel oluşturmadığına, güçlü sosyal bağlar sayesinde bu engelin kolaylıkla aşılabildiğine, aynı dine mensup olmanın da iyi ilişkiler için zemin hazırladığına vurgu yapmaktadır:

"*Suriye-Türkiye sınırı, savaş öncesi Suriyeliler veya Türkler için bir engel değildi ve sınırları geçmek ve iki ülke arasında ilişkiler kurmak çok kolaydı. Suriye-Türkiye sınırında sosyal ilişkiler çok*

güçlüydü ve iki taraf arasında çok sayıda akrabalık ve aşiret bağları vardı, evlilikler gerçekleşiyordu. Ayrıca, iki ülke arasında ortak bir inanç ve tek bir din vardı." [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Sınır çizildikten sonra pek çok yakın akraba ve aynı aşiretin üyesi olan insan birbirinden ayrı düşerek iki ayrı devletin sınırları içinde kalsa da sınırın her iki tarafındakiler, her türlü olumsuz koşula rağmen, özellikle dini bayramlarda, güvenlik sebebiyle sınır boyunca çekilen tel örgüler arkasından uzun yıllar boyunca kutlamalarını sürdürmüş ve karşı taraftan eş alarak evlilikler gerçekleştirmiştir. Bu yüzden de Türkiye-Suriye sınırı, sosyal coğrafya açısından hep suni bir sınır olarak kalmıştır.

Tarihsel olarak Türkiye-Suriye devlet sınırının sınırlandırılması ise son derece uzun ve zorlu bir süreçten geçmiştir. Kuzey Suriye'de, Bağdat demiryolu boyunca sınırın çizilmesi nispeten kolay olduğu halde; Suriye'nin kuzeydoğusunda ve kuzeybatısında, Türklerin Hatay olarak isimlendirdiği İskenderun Sancağı önemli bir anlaşmazlık konusu olmuştur. Suriye, 1929'da Türkiye ile yaptığı müzakereler sonrasında kuzeydoğu bölgeleri üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmıştır. Ancak Suriye'nin kuzeybatısında 29 Mayıs 1937 tarihli Fransızlarla Türklerin anlaşmasının ve yerel bir referandumun ardından 29 Kasım 1937'de Hatay Vilayeti Suriye'den ayrılarak özerk hale gelmiştir. Eylül 1938'de bölgenin yasama meclisi, Hatay Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmiş, Haziran 1939'da da bu alan Türkiye'nin bir parçası olmuştur (Artı Gerçek, 2022, 5 Nisan).

Yirminci yüzyılda, Türkiye ve Suriye cumhuriyetlerinin kurulmasından bu yana, onları ayıran sınır, zaman zaman siyasi bir çekişme hattına dönüşmüştür. Aslında sınır, belki de iki devletin tüm ilişkilerini diğer faktörlerden çok daha fazla etkilemiştir. Geçmişten bugüne Ankara-Şam arasında yaşanan inişli çıkışlı ilişkilerin nedeni olarak sınırla bir şekilde irtibatlı üç temel mesele öne çıkmıştır: *Hatay, sınır aşan sular* ve *güvenlik-teröre destek.*

Araştırma için görüşme yapılan katılımcılar da ulusal düzeyde iki devlet arasındaki sorunların farkındadır. Ancak onlar tüm devletlerarası sorunlara rağmen yerelde birçok boyutta ilişkilerin sürdüğünü belirtmektedir:

"*Yirminci yüzyılda Türkiye ve Suriye cumhuriyetlerinin kuruluşundan bu yana, onları ayıran sınırlar bir problem konusudur. Sınırda var olan tüm sorunlara rağmen sınırın iki yakasındaki sosyal ve ekonomik ilişkiler kopmadı, sınır boyunca birbirine bağlı ve farklı ekonomik, sosyal ve politik ilişkiler vardır.*" [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Türkiye'nin kara sınırlarının 911 km uzunluk ile %31,8'ini oluşturan sınır hattında yer alan diğer iller (Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis) arasında en uzun sınır, 276,9

km (%31,5) ile Hatay iline aittir (Atasoy vd., 2012). Türkiye-Suriye sınırının Hatay kesimi, Suriye devleti bağımsızlığını kazandıktan sonra da yirminci yüzyılın geri kalanında iki devlet arasında bir gerilim kaynağı olmayı sürdürmüştür. Sınırla ilgili ve hâlâ devam eden bir başka anlaşmazlık konusu, Türkiye'den kaynağını alan, Suriye ve ardından Irak topraklarından geçen Fırat Nehri'nin sularının nasıl paylaşılacağı olmuştur. Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde 1960'larda başlattığı baraj inşaatları, Şam yönetimini uzun zamandan beri rahatsız etmektedir. Üçüncü olarak Türkiye'nin güneydoğusunda 1984 yılında bir isyan başlatan PKK ve terör meselesi, 1980'li ve 1990'lı yıllarda Türkiye ile Suriye arasındaki ihtilaf konuları arasında yerini almıştır. Türk tarafının Suriye'nin bölücü terör örgütü PKK'ya destek verdiğini düşünmesi, önemli bir gerilim unsuru oluşturmuştur. İki devlet, tartışmalı konulara ilişkin bazı anlaşmaları, 1987 ve 1992 yıllarında imzalasa da bu girişimlerin etkisi uzun sürmemiştir. Aslında anlaşmazlık, 1998 yılına kadar çözülememiş, Suriye'nin PKK'yı barındırması nedeniyle o yıl, Türkiye ile Suriye savaşın eşiğine kadar gelmiştir. Ekim 1998'de Türkiye, Suriye'yi işgal etmekle tehdit ederek taviz vermeye zorlamıştır, sonuçta iki devlet, *Adana Mutabakatı*nı imzalamıştır. Bu, beraberinde sonuncusu Suriye ayaklanmasından hemen önce Ocak 2011'de imzalanan ve *Terör Örgütlerine Karşı Ortak İşbirliği Anlaşması* başlıklı bir dizi yeni anlaşmanın devreye girmesine yol açmıştır.

Adana Mutabakatından hemen sonra, 21.Yüzyılın başında Suriye'de Beşar Esad'ın iktidarı devralması, Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yükselişi ve değişen bölgesel ve uluslararası dinamikler, iki komşunun sınır ve bağlantılı sorunlarını bir süreliğine rafa kaldırmasını sağlamıştır. *11 Eylül* terör saldırıları sonrasında 2003'te ABD öncülüğünde Irak'ın işgal edilmesi, Suriye-ABD ilişkilerini kötüleştirirken; Kuzey Irak'taki Kürt özerkliğinin kalıcı hale gelme olasılığı, Suriye-İsrail görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve Arap ekseninin (Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır'dan oluşan) zayıflaması gibi daha genel bir uluslararası konjonktür, iki komşuyu daha da yakınlaştırmış ve Ankara'yı Şam için mantıklı bir ortak haline getirmiştir. Bu, Türkiye cephesinde de AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesi ve onun "*komşularla sıfır sorun*" politikası yaklaşımını benimsemesi ile örtüşünce, Türkiye-Suriye ilişkileri yeni bir döneme girmiştir (http://www.mfa.gov.tr, 2015). Bu yeni dönemde, başta ticari, ekonomik, sosyal ve turizm olmak üzere birçok alanda işbirliğine gidilmiş; bunun neticesinde iki devlet arasında 2007 yılında "*Serbest Ticaret Anlaşması*" (Atalay, 2011) ve 2009 yılında vizelerin karşılıklı kaldırılması anlaşması imzalanmıştır (T.C. Yozgat Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2016, 28 Ocak).

Türkiye ile Suriye arasında 1 Ocak 2007'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması (STA) sonrasında iki ülke arasındaki ticarette çok önemli artışlar kaydedilmiş, anlaşmanın olumlu etkileri kısa sürede görülmüştür (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2023). Türkiye'nin Suriye'ye 2008 yılı ihracatı iki yıl öncesine göre yaklaşık iki kat artmış, sonraki iki yılda da ihracattaki artış sürmüştür (Çizelge 4). Bir katılımcının ifadesiyle;

"*İki taraf arasındaki sosyal ilişkiler ve akrabalık sonucu ve yumuşamaya başlayan siyasi ilişkiler, kendisini ekonomik ilişkilerde de hissettirmiş, dış ticaret hacminde artışlar yaşanmaya başlamıştır, bu yüzden İdlib ve Hatay bölgesinde büyük bir ekonomik refaha yol açmıştır.*" [SK6: Erkek, 48 yaşında]

Aslında katılımcının anlatmaya çalıştığı şey, uluslararası düzeyde geliştirilen iyi ilişkilerin sınır bölgelerindeki yerel toplulukların refahını artıran sonuçlar doğurduğudur. Ankara-Şam arasında belirgin biçimde artan diyalog, Hatay-İdlib sınır bölgesi için olumlu gelişmeler yaratmıştır. Suriye'de 2000 yılında Beşar Esad cumhurbaşkanı olduktan sonra ülke içinde ekonomik reform programını ve komşu ülkelerle serbest ticaret uygulamalarını devreye sokmuştur. Türkiye, Suriye tarafından küresel ekonomi için ihtiyaç duyulan bir köprü olarak görülmeye başlanmıştır. Bu olaylar, Türkiye'nin bölgesel bir kanal ve ileri pazar olarak gördüğü Suriye'ye ihracatını kısa sürede artırarak 2000 yılına göre 2010 yılında 10 kat artırmasıyla sonuçlanmıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Türkiye'nin Suriye ile Dış Ticareti, 1980-2012 (*milyon ABD doları*)

Yıl	İHRACAT	İTHALAT	TOPLAM TİCARET HACMİ
1980	102,9	17,2	120,1
1990	194,4	84,3	278,7
2000	184,2	545,2	729,4
2001	281,1	463,4	744,5
2002	266,7	314,7	581,4
2003	410,7	261,1	671,8
2004	394,7	247,5	642,2
2005	551,6	142,5	694,1
2006	609,4	187,2	796,6
2007	797,7	259,2	1.056,9
2008	1.115	323,6	1.438,6
2009	1.421,6	221,4	1.643,0
2010	1.844,6	452,5	2.297,1
2011	1.609,8	336,6	1.946,4
2012	497,9	67,5	565,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, Ülkelere Göre İhracat ve İthalat, 1980-2012

İki devlet, kısa bir süre için de olsa düşmanlıklarını dostluğa dönüştürecek birçok pratik adım atmıştır. Örneğin Suriye, Kuzey Irak'ta ve Suriye'nin içinde PKK'ya karşı Türk askeri operasyonlarını desteklerken (Lacin Idil, Oztig, 2019), Türkiye de Fırat nehrinden Suriye'ye bırakılan su miktarını artırmıştır[4]. Bunun gibi atılan karşılıklı adımlar, pek çok alanda olumlu sonuçlar doğurmuştur. Sınır aşan ticaret ve insan hareketliliği artmış, sosyo-ekonomik boyutta gözle görünür çıktılar elde edilmiştir. Bir katılımcının belirttiği gibi;

"*Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin zaman zaman bozulması nedeniyle iki ülke arasındaki dış ticarette dalgalanmalar yaşanmıştır. Ancak Adana Mutabakatı neticesinde ilişkiler rayına oturmaya başlamış ve dış ticaret hacmi, 2011 yılına kadar artış göstermiştir.*" [SK6: Erkek, 48 yaşında]

Türkiye-Suriye ilişkileri, o kadar hızlı ve olumlu yönde gelişmiştir ki, neredeyse tüm bölge ülkelerine model olabilecek bir duruma gelmiştir. Türkiye-Suriye ilişkilerinin 2011 yılında çökmesinden önce, Türkiye'de AKP hükümeti ile Suriye'de Esad yönetimi arasında mümkün olan her alanda işbirliği yapılmış, siyasi ilişkiler açısından, devlet/hükümet başkanları da dâhil olmak üzere her yıl çeşitli düzeylerde resmi ve gayri resmi ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki işbirliği ve ortaklık, siyasi ve kültürel alanları kapsasa da en somut gelişmeler ekonomik alanda yaşanmış, bu dönemde ticaret rakamları, yatırımlar ve turizm faaliyetleri hızla yükselmiştir. Nitekim üst düzey diyalogların ve ikili anlaşmaların temel amacı, ekonomik ilişkilerin kolaylaştırılması ve geliştirilmesi olmuştur.

Bu siyasi iklim sayesinde sınır bölgesindeki Suriyeli özellikle Halepli iş adamları, Türk iş dünyası ile ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir. İki ülke arasında artan ticaret, yatırım ve turizm ilişkileri, en çok her iki tarafın sınır şehirlerine katkı sağlamıştır. Türkiye tarafında sınırda faaliyette bulunan sanayiciler ve ihracatçılar, hükümetten Suriye ile ekonomik ilişkilerin önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmiş ve bunun için etkin bir şekilde lobicilik faaliyeti gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte AKP hükümeti de Suriye sınırındaki illerde yaşayan çoğunlukla kendisini destekleyen iş çevreleri için ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesinin olası faydalarının farkına varmıştır. Böylece Suriye ve Türkiye, bu dönemde siyasi ilişkilerin gelişmesine paralel olarak başta ticaret olmak üzere, kültür, turizm, güvenlik,

[4] 1987 yılında Türkiye ve Suriye arasında imzalanan bir protokol, Türkiye'nin Suriye'ye saniyede en az 500 metreküp su bırakmasını taahhüt etmiştir. Ancak su dağıtımı açısından iki ülke arasındaki ilişkiler yirmi birinci yüzyılın başlarına kadar istikrara kavuşmuyordu. Özellikle 2002 sonrası dönemde bu ilişkiler istikrarlı hale gelmiş ve iki ülke arasında su paylaşımı konusunda belirli bir anlaşma yapılmamış olmasına rağmen, bölgesel istikrar ve işbirliği adına suyun adil ve dengeli kullanımı üzerinde görüşmeler ve işbirliği çabaları devam etmiştir.

gümrük, ulaştırma, tarım gibi birçok alanda ortak yatırım projelerini hayata geçirmiştir. Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Anlaşması (STA)'nın Ocak 2007 itibariyle yürürlüğe girmesi, bu dönemde ikili ilişkilerde elde edilen kazanımların önemli bir sonucu olmuştur. Bu süreçte sınır bölgesindeki özellikle Gaziantep ve Antakya gibi şehirlerde alışveriş merkezleri kendisini göstermeye başlamış ve ticari canlılık artmıştır. Bir katılımcının dediği gibi;

"*İki ülke arasında siyasi ilişkilerin iyi olduğu durumlarda bu, sınırın her iki tarafında yaşayan Suriye ve Türk halkları için büyük ekonomik öneme sahiptir.*" [SK2: Erkek, 62 yaşında]

Yürürlüğe giren STA sonrası Türkiye ile Suriye arasındaki ticarette önemli artışlar kaydedilmiş, anlaşmanın olumlu etkileri iç savaşa kadar geçen yıllarda da kendisini göstermiştir. Nitekim 2000 yılında Suriye lehine olan dış ticaret dengesi, 2003 yılında Türkiye lehine dönmüş ve bu yıldan sonra da hep böyle devam etmiştir. Daha 10 yıl öncesine kadar 700 milyon Amerikan doları kadar olan iki ülke arası ticaret hacmi, 2010 yılında 2,3 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Ancak iç savaşla birlikte ikili ticaret de gerilemeye başlamıştır. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı, 2012 yılında 503 milyon dolara, Suriye'den ithalatı ise 67 milyon dolara inmiştir (Çizelge 5). Ayrıca ekonomik ilişkiler, ticaret ve ziyaretlerin ötesine geçmiş, 2007'de Türkiye, Suriye'deki en büyük yabancı yatırımcı ülke olmuştur. O yıl, Türk doğrudan yabancı yatırımları bir önceki yıla göre ikiye katlanarak 2006'dan 2007'ye 146 milyon dolara yükselmiştir. Halep'in Şeyh Najjar Sanayi Bölgesi'ndeki işletmelerin yaklaşık yüzde 40'ının Türk ortakları vardı ve Türk fonları 650 milyon dolara ulaşmıştır ((Hinnebusch ve Tür, 2013).

Her iki ülke vatandaşlarına uygulanan vize zorunluluğunun karşılıklı olarak kaldırılması, halkların etkileşimine ve ekonomik faaliyetlere büyük katkı sağlamış ve zamanla karşılıklı olarak insan akışlarının büyüklüğünü de artırmıştır. Geçici koruma altındaki bir Suriyeli 2000'li yılların başındaki bu kolay sınır geçişlerini şu şekilde anlatmaktadır:

"*Başlangıçta sınırı geçmek için vize talep ediliyordu, ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra sadece pasaportla giriş mümkün hale geldi.*" [SK7: Erkek, 42 yaşında]

Vizesiz geçiş sayesinde iki komşu ülkedeki çok sayıda insan, turizm amaçlı karşılıklı ziyaretlere başlamış ve onların sayıları her geçen gün artmıştır (Bayram, 2017). Suriye resmi verilerine göre; vize serbestîsinin yürürlüğe girmesiyle Suriye'yi ziyaret eden Türk uyruklu sayısı 2000'de 116 binden, 2010'da 1,45 milyona yükselmiştir. Türkiye resmi verilerine göre; 2000'de 122 bin kişi olan Türkiye'ye giren Suriyeli sayısı da kademeli olarak artarak 2010

yılında 865 bine ulaşmıştır (Çizelge 5). Suriyeli katılımcıların anlattıkları da bu durumu destekler niteliktedir:

"*Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte sosyal yön, önem kazandı. Hâlbuki bayram tatillerinde ziyaret amacıyla Türkiye'ye girmelerine izin verdiler ve insanlar artık Türkiye'deki akrabalarını aramaya başladılar, Türklerde de aynı durum oldu ve Suriye'ye tatil geçirmek için girmeye başladılar*." [SK1: Erkek, 48 yaşında]

"*Sınırlar herkes için açıktı ve turistik vize alarak 90 gün süreyle ülkeye giriş yapılabilirdi ve bu süre yenilenebilirdi. Bayram günlerinde sınırlar herkesin geçişine açık olurdu. Bazı yıllarda Türklerin Suriye'yi ziyaretine izin verilirken, bir sonraki yıl Suriyelilerin Türkiye'ye ziyaretine izin verilirdi. Adalet ve Kalkınma Partisi ile Esed rejimi arasındaki yakınlaşma döneminde ise iki ülke arasındaki vize gerekliliği kaldırıldı ve sadece pasaport ibrazıyla geçiş yapılabildi.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Çizelge 5. Türkiye ile Suriye Arasındaki Ziyaret Hareketliliği, 2000-2010

Yıl	Suriye'yi ziyaret eden Türkler	Türkiye'yi ziyaret eden Suriyeliler
2000	116,565	122,376
2001	157,570	109,697
2002	285,430	126,323
2003	313,227	154,447
2004	408,244	193,961
2005	363,269	288,625
2006	287,878	277,779
2007	235,325	332,840
2008	295,321	406,935
2009	730,000	381,000
2010	1,450,000	865,000

Kaynak: https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html.

"*Suriye-Türkiye sınırı, savaştan önce oldukça iyi ve herhangi bir sorun yaşanmadan Suriye'ye gidip gelinebilen bir sınırdı. Suriye'ye gittiğimizde bizi tek kelimeyle rahatsız edecek kimse yoktu, hem polis hem de halk bize çok iyi bir şekilde davranıyorlardı. Sanki tek bir aileydik.*" [SK8: Erkek, 48 yaşında]

İlk iki katılımcı 2000'li yıllarda iyileşen Türkiye-Suriye ilişkilerinin iki toplum üzerinde yarattığı olumlu etkileri dile getirirken sonuncusu, yumuşayan atmosferin sınır görevlileri ve halkı nasıl bütünleştirdiğini, ortamı yumuşattığını anlatmaktadır. Buradan sınırın sadece ulus-devlet açısından politik bir bariyer olmadığını, aynı zamanda istendiğinde ya da uluslararası ilişkilerin bağlamına göre esnek bir sosyo-politik alana dönüşebildiğini iddia etmek mümkündür.

4.2.Suriye İç Savaşından Sonra Türkiye-Suriye Sınırı: *"Artık sınırlar diye bir şey kalmadı, tamamen kapatılmış bir kapı var."* [K.10: Erkek, 35 yaşında]

Türkiye-Suriye ilişkilerinde, Suriye insani krizinin patlak vermesi ile birlikte 2011'den itibaren sınır, bir kez daha belirleyici faktör haline gelmiştir. Suriye Devriminin ya da başka bir deyişle iç savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, daha önce iki devlet arasında ortaya çıkan eşi benzeri görülmemiş yakınlaşma, keskin bir düşmanlığa dönüşmüştür. Fakat bu düşmanlık, iki halk arasında değil, iki devlet arasında olmuştur. Suriyeli bir katılımcının Türkiye'ye sığındığında düşündükleri bunu güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir:

"*Türkiye'ye girdiğimde, sınırdaki iki taraf arasında bağlantılar olduğunu fark ettim. Uzun yıllar süren soğukluk, bu ilişkileri koparamadı… Ayrıca, Suriye ve Türkiye arasındaki savaş veya düşmanlık yıllarının, sınırda yaşayan insanları ayıramadığını ve sosyal, kültürel, ekonomik ve ticari yoğun ilişkilerin olduğunu belirtmeliyim.*" [SK5: Erkek, 40 yaşında]

Suriye'de çatışmalar başladığında, Türkiye *bekle gör* politikasını benimsemiş ve diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Ancak, 2011 yılının kasım ayına gelindiğinde; Ankara, Esad'ın görevi bırakması için çağrıda bulunmaya ve rejim muhaliflerine açıkça destek vermeye başlamıştır. Çatışmalar şiddetlendikçe ve Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye gittikçe daha fazla giriş yaptıkça, Ankara insanî bir müdahalenin gerekliliği konusunda sesini daha fazla yükseltmiştir. Türkiye bu esnada, Suriye'deki Müslüman Kardeşlerin hâkim olduğu muhalefete desteğini artırmış, fakat aynı zamanda silahların ve savaşçıların Suriye'ye geçişine izin vererek bunu Esad'a muhtemel bir alternatif olarak görmüştür. Ancak zaman içinde Rusya'nın ve İran'ın desteğini arkasına alan Suriye rejiminin Türkiye'nin ve çoğu gözlemcinin tahmininden çok daha dayanıklı olduğu ortaya çıkmıştır. Müdahaleci söyleminden vazgeçmeyen Ankara, yeni gelişmelerle Suriye politikasında önceliklerini, güvenlik ve demografik tehditlere vermek suretiyle sınır hattına daha fazla odaklanmıştır. Suriye iç savaşı, 2011 sonrasında sınırı Suriye'den gelen mültecilerin Türkiye'ye girişi, para, silah, yabancı savaşçılar ve hatta Türk ordusunun Suriye'ye askeri müdahalesi için kullanılan

bir geçiş alanı haline getirmiştir. Bir katılımcı bu konuda üzerinde durulmaya değer bir mütalaada bulunmaktadır:

"*Devrimin başlangıcından 2012 yılına kadar olan süreçte Türkiye, açık kapı politikası benimsemişti ve sınırların giriş- çıkış durumu gayet kolaydı, hatta durum o kadar kolaydı ki bir kişi günde birden fazla kez girip çıkabiliyordu. Özgür Suriye Ordusu saflarında yer alıp savaşan savaşçılar geceleri Türkiye'ye girip gündüzleri dönüyorlardı. Çünkü o zamanlarda rejim, sınır bölgelerinin çoğuna hâkim değildi.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Bu katılımcı açıkça, Suriye-Türkiye sınırında, savaşın ve kitlesel zorunlu göçün başlamasından sonraki iki yıl boyunca, Türkiye tarafından daha esnek bir sınır geçiş politikası uygulandığını, insani nedenlerle sınırda sıkı denetim yapılmadığını, o tarihlerde sınırda kontrolü kaybeden rejime karşı mücadele eden muhalif savaşçıların Suriye tarafına kolaylıkla giriş-çıkış yaptığını anlatmaktadır. Bu katılımcı sınırdan geçişin ne kadar kolay olduğunu kendi ailesinden örnek vererek sözlerine şöyle devam etmektedir:

"*Örnek olarak ben, 2011 yılında eşimi ve çocuklarımı Türkiye'ye gönderdim, o zaman Türkiye'ye geçebilmeleri için bir Türk askeri eşyalarını taşımaya yardım etmişti. Sınırları geçmek, 2012 yılının sonuna kadar çok kolaydı ve hiçbir sorun yaşanmadı.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Dünyanın her yerinden yabancı savaşçıların (rejimle savaşanlara göre mücahitlerin) 2012 yılının sonunda, Türkiye üzerinden Suriye'ye girmesiyle İdlib civarı İslami grupların toplanma alanına dönüşmüş ve sınırların kontrolü yeniden değişmeye başlamıştır. Kuzey Suriye'de Şam hükümet güçlerinin kontrolünün zayıfladığı bu dönemde, sınır bölgelerinde özellikle motorin ve benzin gibi petrol ürünleri, büyükbaş hayvan, endüstriyel malzemeler, Halep ve çevresindeki fabrikalardan çalınan malların kaçakçılığı olağanüstü bir şekilde artmıştır. Suriye'nin kuzeyinde, merkezi otoritenin çökmesi ve çok sayıda ve farklı isteklere sahip radikal silahlı grupların alanın kontrolünü ele geçirmesi, bir yandan da bu bölgede güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Şubat 2013'te, Hatay ilindeki Cilvegözü sınır kapısında (Bab El-Hava'nın Türkiye tarafı) 14 kişinin ölümüne yol açan ve birkaç ay sonra, Türkiye'nin sınır şehri olan Reyhanlı'da 53 kişinin ölümüyle sonuçlanan bomba yüklü araçların patlatılması, sınır geçişlerinde önemli kırılma noktaları olmuştur. Aynı katılımcı, bu yıllarda sınırın durumuna ilişkin yorumlarını şu şekilde sürdürmektedir:

"*2013 yılından 2015 yılına kadar özellikle IŞİD'in ortaya çıkmasından sonra Türkiye'ye girme konusunda büyük bir tetkik oluşmasıyla ve Türkiye'den geçip Suriye'de savaşmak için giden göçmenlerin gelmesiyle sınırların durumu değişti. Bu aşamada Suriye'ye gitmek yasak değil, yalnız Türkiye'ye dönmek yasaktı. Türkiye, 2015 yılının mart ayında, kara geçişlerine Suriyelilerin önünü*

kapattı ve geçişler, ticari malların girmesi ve acil durumlar ile sınırlı kaldı. İstisna olarak Türk hükümetinin daha önceden kendi belirlediği şartlarda topraklarında bulunan Suriyelilerin akrabalarını ziyaret etmelerine izin verdiği bayram günlerini sayabiliriz." [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Başka bir katılımcı da yaşanan olaylarla sınırdaki durumun kısa süre içinde nasıl değiştiğini şu cümlelerle anlatmaktadır:

"*Savaşın başında sınırları geçmek çok kolaydı, çünkü kişi kimlik ya da pasaport olmadan ailesiyle birlikte Türkiye'ye geçebilirdi ve 2013'ün başına kadar da arabasıyla giderdi. 2013 yılı sonu ve 2015 yılı başı arasında sınırlar daha kontrollü hale geldi ve özellikle Türkiye içinde sorunların ortaya çıkmasından* [Reyhanlı'da meydana gelen bombalı saldırılar] *ve yabancı savaşçıların giriş çıkışlarını önlemek için her kişinin Türkiye'ye geçiş için pasaport ibraz etmesi gerekiyordu.*" [SK2: Erkek, 62 yaşında]

Aslında sınırla ilgili olarak bilgisine başvurulan her bir katılımcının benzer şeyler anlattığını belirtmek yerinde olacaktır. Onlar genellikle iç savaşın başlangıcında, Türk hükümetinin Suriye halkının mağdur olduğunu ve ölümle, yıkımla karşı karşıya kaldığını gördüğü için Türkiye'ye girişe izin vermediğini ve sınırları tamamen açtığını vurgulamaktadır. Ancak onlar Suriyelilerin Türkiye'ye kitlesel olarak sığınmasından sonra, uyuşturucu ve silah ticareti, yanı sıra IŞİD (DEAŞ) gibi terör örgütlerinin Türk topraklarına girişi, sahte kimliklerle ve belgelerle sınırı geçme gibi sınır güvenliği sorunlarının ortaya çıkmaya başladığını da eklemektedir. Suriye, terör ve yasalardan kaçanlar için bir toplanma bölgesi haline gelmeye başlamış ve sahte belgelerle Türk topraklarına giriş yaparak sabotaj eylemlerini gerçekleştirmek için Suriye'ye geri dönen kişilerin buluşma yeri olmuştur. Sınır kapılarında ölümle sonuçlanan ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden diğer olayların artması, 2015'ten itibaren Türkiye'nin açık kapı sınır politikasını değiştirmesine, güvenliğini ve çıkarlarını korumak için sınırlardan giriş-çıkışı yeniden düzenlemesine ve sınır geçişlerini zorlaştırmasına yol açmıştır. Basına da yansıyan üzücü olayların ardından (bkz. BBC NEWS TÜRKÇE 2013, 13 Mayıs) önce, Cilvegözü sınır kapısından geçici olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının gerek ticari amaçlı gerekse yolcu olarak Suriye'ye çıkışları durdurulmuş, sonra da Suriye tarafından gelişler, kurallara uygun ticari durumlar ve bazı insani istisnalar haricinde engellenmiştir. Öte yandan kendi sınırlarını geçen Suriyeli sığınmacıların sayılarının kısa sürede milyonlara ulaşacağını, savaşın sanılanın aksine uzun süreceğini ve bir belirsizlik dönemi yaşanacağını beklemeyen Türkiye'de kamuoyunda ve iç politika sahnesinde, Suriye krizine ve zorunlu göçmenlere yönelik hükümet politikalarına ve uygulamalarına karşı gittikçe tonu yükselen muhalif seslerin duyulmaya başlaması da

hükümet tarafından sınır denetimlerinin sıkılaştırılmasında etkili olmuştur. Artık sivillerin Türkiye'ye girişi tamamen yasaklanmış, geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülkelerine çıkışları ise belirli kişiler ve özel durumlar için ancak resmi izinle mümkün hale gelmiştir. Suriye'den ticaret yapan kimselerin Türkiye'ye girebilmeleri için bazı şartları yerine getirmeleri gerekmiştir.

Öte yandan kaçak yollardan hâlâ Türkiye'ye geçiş mümkünse de bu eskisi kadar kolay olmamış ve insanlar sınırı geçebilmek için çok daha fazla sorun yaşamaya başlamıştır. Günümüzde iki tarafın insanlarının sınır geçişleri zor hale gelmiştir. Sınır bölgesinde yaşayan insanların anlattıklarına göre; geçiş izinleri sadece tüccarlar ve insani kuruluşlarla sınırlı tutulmuştur. Acil tıbbi müdahale gerektiren durumları olan bazı hastalar, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı aracılığıyla ülkeye giriş yapabilmektedir. Artık Suriye'den Türkiye'ye herhangi bir kişinin girişi için Ankara'dan izin alınmakta ve o kişi için güvenlik soruşturması yapılmaktadır. Türkiye'ye geri dönmeye hakları olanlar ise sadece yardım dernekleri, tıbbi kuruluşlar ve tüccarlarla birlikte tedavi için Türkiye'ye gelen ve gönüllü olarak geri dönen hastalardan oluşmaktadır. Bu kişiler kimliklerini teslim ederek Suriye'ye kesin dönüş yapmaktadır.

Bununla birlikte Suriyeliler sınır geçişlerinin zorlaştırılmasını, hatta neredeyse imkânsız hale getirilmesini anlamakta güçlük çekmektedir:

"*Gerçek şu ki, sınır yönetimi politikası başlangıçta büyük ölçüde yanlıştı. Savaşın başında sınırlar tüm Suriyelilere açıldı, ancak bir süre sonra sınırlar kapatıldı ve bugün sınırları geçmek isteyen herhangi bir kişi, ölüm ve işkenceye kadar varan muameleyle karşılaşabilir. Suriyelilerin girişine izin vermek istemeyenler neden başlangıçta sınırları açtılar? Bu, kendilerini Ensar olarak adlandıran insanlara karşı büyük bir hayal kırıklığına neden oldu.*" [SK5: Erkek, 40 yaşında]

Suriyeliler Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin "*Açık Kapı*" politikasından keskin bir dönüşle "*Kapalı Kapı*"ya geçişini, hayal kırıklığı yaratan bir uygulama olarak görerek buna duygusal bir tepki vermektedir. Gerçekten de sınıra fiziki bir bariyer olarak inşa edilen güvenlik duvarı, kaçak insan ve mal geçişlerini engellemiştir. Suriye sınırında yapımına Ocak 2016'da Hatay'ın Yayladağ ilçesinde başlanan [her biri 7 ton ağırlığında, 2 metre genişliğinde, 3 metresi beton ve 1 metresi tel örgü olmak üzere 4 metre yüksekliğinde] *beton duvar* örme işlemi, 2021 itibarıyla tamamlanmıştır (Foto 1). Türkiye-Suriye sınırına inşa edilen bu duvarın genel olarak Suriyeliler özel olarak ise sınır bölgesi halkı üzerinde ne kadar etki yarattığını iki katılımcının söylediklerinin satır aralarında görmek imkân dahilindedir:

"*Sınır, savaştan önce Türk ve Suriye halkını ayırıyordu, ama şimdi hayalleri ve güvenliği ayıran bir duvar inşaatı var… Suriye ile Türkiye arasına inşa edilen sınır duvarıyla birlikte, Suriyelilerin Türkiye'ye girişi tamamen durduruldu… Bugün, sınırı duvardan geçmek isteyenler, çok acımasız bir şekilde muamele görüyorlar ve duvarı, Türkiye'ye geçmeye çalışırken sınırda öldürülen birçok insan vakası var.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında]

"*Duvarın inşası sadece psikolojik bir etkiye sahipti. Bugün Suriye halkı, her yönden kuşatılmış bir hapishanede yaşıyor ve bu duvar, Suriye halkı arasında mağduriyet fikrini pekiştirdi. Bu duvar, tek halkın, tek toprak olan Suriye'nin parçalanması, kardeşlerin ve insanların ayrılması anlamına geldi. Bu duvara milyarlarca dolar harcamak, sadece insanların geçişini engellemek için oldu ve aslında bu insanlar için kapıyı açtın ve onların bu Devrimine sebep oldun, sonra onları terk ettin. Bu, sevginin nefrete dönüştüğü bir ihanet duygusu yaratır, yani bir tür terk edilme.*" [SK5: Erkek, 40 yaşında]

Foto 1. Türkiye ile Suriye arasındaki beton sınır duvarı



Bu katılımcılar, duvarın sadece fiziki bir engel olarak iki ülkeyi ayırmadığını, fakat aynı zamanda psikolojik olarak iki halkı da ayırdığını düşünmektedir. Dahası ikinci katılımcı, duvarın öte yakasında kalanlarda bir kuşatılmışlık hissi yarattığını belirterek değişen sınır politikalarının bu duyguya, bir de ihanete uğrama ve yalnız bırakılma duygularının ilave olduğunu söylemektedir.

Türkiye-Suriye sınırının kuzeybatı kesimi, 2015'ten sonra Suriye'nin kuzeydoğusunda Suriye Demokratik Güçleri, İdlib'de Hay'at Tahrir el-Şam (HTŞ) ve çeşitli kantonlarda (Azez, Cerablus ve Afrin gibi) Türkiye'nin himayesinde bölünmüş farklı kontrol bölgeleriyle teması sağlayacak hale gelmiştir. Bununla birlikte kendine özgü sosyal ve ekonomik yapıya sahip

kuzeydoğu Suriye sınırı, Türkiye'den katı bir şekilde bölünmüştür. Yerel dinamikler de sınır hattındaki bu bölünmeleri güçlendirmiştir. Türkiye, her ne kadar üç kantonda ve hatta İdlib'de yerel siyasi aktörleri desteklemenin veya onlarla birlikte çalışmanın yollarını bulmuş olsa da ülkenin kuzeydoğusundaki PKK bağlantılı silahlı güçlerin mevcudiyeti, Ankara'yı alarmda tutmaya devam ettirmektedir. Yerel aktörlerin ve dış destekçilerinin çatışan gündemlerine rağmen bu bölgeler, iç geçişler yoluyla birbirine ve rejim kontrolündeki Suriye'ye bağlıdır. Bu tür geçişler, malların ve daha az ölçüde insanların akışını kolaylaştırmaktadır.

Kuzey Suriye'deki silahlı çatışmaların odağı, tüm Türkiye-Suriye sınırı boyunca güneyden kuzeye ve batıdan doğuya uzanan yay şeklindeki bir hatta kaymıştır. Çatışmanın önde gelen nedenlerinden biri, Ankara'nın Suriye Demokratik Güçlerinin (SDG) arkasındaki güç olarak gördüğü PKK'nın Türkiye'nin ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşünmesidir. Bu durum, bölgenin teknik olarak Türkiye sınırında olmasına rağmen, aynı zamanda Türkiye ile Suriye'nin geri kalanı arasında bir tampon işlevi görmesine neden olmuştur. Türkiye ile yakından bağlantılı olduğu halde Suriye'den izole kalması, bu bölgeyi Suriyelilerin geri dönüşü için önemli kılmıştır.

İslamcı grup HTŞ, askeri güvenlik gücü ve Kurtuluş Hükümeti olarak bilinen sivil kanadı aracılığıyla Suriye'nin sınıra yakın kuzeybatı kesimlerinin kontrolünü elinde tutsa da İdlib'in kaderi Ankara'nın kararlarına bağlı görülmektedir. Bu bağlılığı ve Türkiye'nin Kuzeybatı Suriye'deki etkin rolünü, bir katılımcının şu değerlendirmesinde, yoruma gerek bırakmayacak şekilde görmek mümkündür:

"*...İnsan kaçakçılığı, HTŞ'nin en kazançlı gelirlerinden birini oluşturuyor…Sınır ticaretinde, Türkiye'nin bazı zamanlarda sınırlamaları vardır. Misal HTŞ'nin Afrin'e yönelik saldırısından sonra ona baskı yapma girişimiyle bağlantılı sebeplerden dolayı* [Türkiye] *bu kapıyı 15 gün tamamen kapatmıştır. Bu durum HTŞ ve Kurtuluş Hükümeti'nin siyasi ve askeri seçeneklerini ve* [onun] *yönetimi altındaki sivillerin istikbali üzerindeki etkisini yeterince değerlendiremediğini gösteriyor.*" [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Bu değerlendirme, HTŞ'nin Türkiye ile iyi ilişkiler kurması gerektiğine, sınır ticaretinin onların gelir kaynağı olduğuna ve asıl önemlisi, bölge halkının geleceğinin Türkiye'den bağımsız olmadığına, onun kararlarına ve uygulamalarına bağlı olduğuna işaret etmektedir.

İdlib nüfusunun yarısının ülke içi yerinden edilmiş insanlardan oluşması, Suriye'nin bu bölgesinin sınırın Türkiye tarafındaki Hatay, Gaziantep ve Kilis gibi komşu alanlara sosyal ve ekonomik olarak bağlı ve bağlantılı olması, Türkiye'yi İdlib bölgesinin ekonomisini

istikrara kavuşturmaya ve muhtemel büyük demografik değişimleri önlemeye çalışması, bu bakımdan önemlidir. Dahası Şam rejimi, Rusya'nın hava ve İran'ın kara desteğiyle 2016 yılında muhalif güçlerin kontrolü elinde bulundurduğu bölgelerden toprak almaya başladığında, buraların sakinlerini defalarca kendi emri altında yaşamak ile HTŞ kontrolündeki İdlib'i tahliye etme arasında seçim yapmaya zorlamıştır. Korkunç ekonomik şartlar, bu sınır topluluklarında öfkeye neden olmakta, olaylar yüzünden yetkililer ile yerel halk arasında gerilim artmaktadır.

Adana Mutabakatı Ek 2'ye (özellikle Madde 5) göre, Türkiye "doğal savunma hakkı"na sahipti ve daha da önemlisi, aynı anlaşmanın Ek 4'ü Türkiye'ye "Suriye toprakları içinde 5 km derinliğe kadar gerekli tüm güvenlik önlemlerini alma" hakkını vermişti (Hamidi, 2019). Türkiye, Suriye'ye müdahalesinde bu hükme atıfta bulunarak İdlib'de bir dayanak noktası oluşturmuştur. Pratikte bu, Türkiye'nin yerel ekonomi üzerinde fiili kontrole sahip olacağı anlamına gelmiştir. Türkler bu bölgeye önemli yatırımlar yapmış ve İdlib'de asker konuşlandırmıştır. Türk ordusunun Kuzey Suriye'de kontrol altına aldığı farklı alanları birbirine bağlamasının ardından nihai sonuç belki de Türkiye ile Suriye arasında daha geniş bir tampon bölge tesis etmesi olacaktır.

Şimdiye kadar, Türkiye askeri operasyonları ile dört sınır bölgesi oluşturmuştur. Türkiye, *Fırat Kalkanı Harekâtı* ile 2016 ve 2017 yıllarında Kuzey Halep Valiliği'nde kontrolü sağlamış, 2018 yılında *Zeytin Dalı Harekâtı* ile Kuzeybatı Halep Valiliğini almış, 2019 yılında *Barış Pınarı Harekâtı*nı Fırat Nehri'nin doğusundaki bölgeleri kontrol etmek için kullanmıştır. Son olarak da Türk ordusu 2020 yılında İdlib'de *Bahar Kalkanı Harekâtını* yapmıştır. O zamandan beri İdlib'in sınırları rejimin lehine birkaç kez değişmesine rağmen Türk birlikleri ve gözlem noktaları hâlâ yerinde durmaktadır. Güçleri rejimin ele geçirilmesine karşı ana caydırıcı olduğu için Türkiye, İdlib üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olmayı sürdürmektedir. Türkiye, Suriye içinde de askeri bir varlık bulundurarak İdlib'de Suriye rejimi ile Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı bölgeleri sayesinde PYD/YPG ve SDG ile yeni bir sınır oluşturmuştur Böylece Türkiye için bölgeyi teröristlerden temizlemek ve sınır bölgesinde istikrarın yeniden sağlanmasına katkı sağlamak, Türkiye'ye ve hatta Türkiye'nin Suriye sınırına doğru nüfus hareketlerini önlemek, en önemli öncelikler halini almıştır.

Rusya, Türkiye ve İran arasında 2017 yılında gerçekleştirilen *Astana* üçlü görüşmeleri kapsamında İdlib'i gerilimi azaltma bölgelerine dâhil etmek ve İdlib ile Hatay arasındaki sınırın Suriye tarafında insani bir bölge kurma konusunda üç devlet anlaşmıştır. Bu alan, Bab El-Hava sınır kapısının hemen kuzeyi ile Lazkiye'yi Şam ile Halep arasındaki M5 otoyoluna

bağlayan M4 otoyolu arasında, yaklaşık 10 kilometre derinliğinde ve yaklaşık 160 kilometre uzunluğundadır (Jordan Times, 26 Şubat 2020). Ancak bu, çeşitli nedenlerle kolay olmayan ve karmaşık bir plandır. Böyle bir planın işlemesi, ancak Rusya'nın güçlü bir taahhüdüne, Moskova'nın Şam'dan aldığı güvenlik garantilerine, Birleşmiş Milletler kurumlarının ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının güvenli bir şekilde çalışabilmesi için katı yaptırımlara dayanması gerekmektedir.

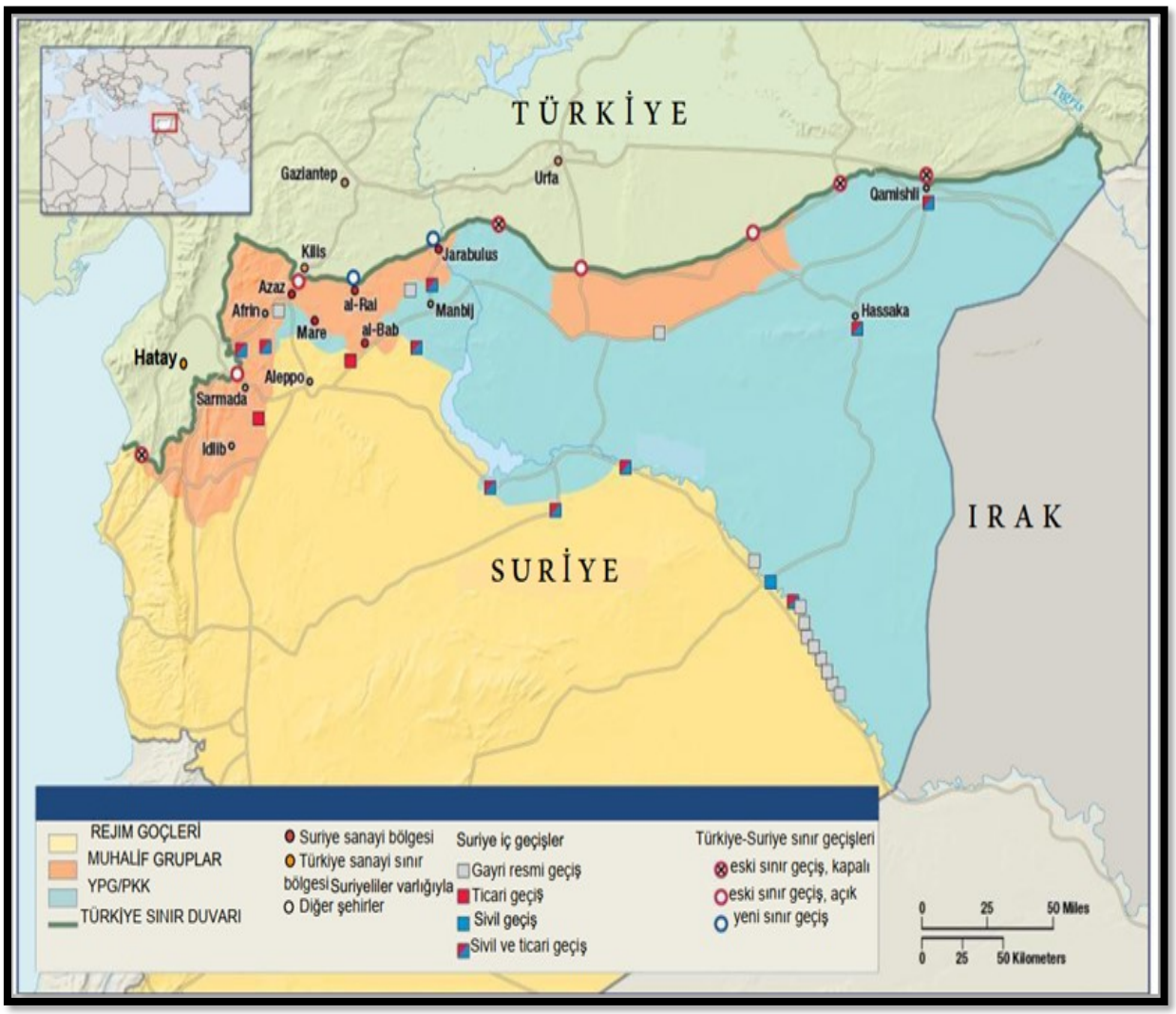
Savaşın başlamasından hemen sonra 2012 yılında Türkiye ile Suriye'nin karşılıklı ticareti önemli bir düşüş yaşasa da sonraki yıllarda toplam ticaret hacmi 2019'a kadar 1-1,5 milyar dolar seviyesinde seyretmiştir. Bu dönemde dış ticaret dengesi Türkiye lehine dönmüş, savaş öncesi Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı oradan yaptığı ithalatın genelde 2 ila 4 katı iken, 2013-2019 arası yıllarda bu oran, 10 katın çok üzerine çıkmıştır (Çizelge 6). Bu görünüm, Esad rejimi ile ilişkiler kopsa da Türkiye'nin muhaliflerin toplandığı Kuzey Suriye'ye mal sevkiyatının devam ettiğinin, savaşa rağmen ticaretin canlılığını koruduğunun, hatta Suriye'den de Türkiye'ye belli bir büyüklükte ticari akış olduğunun bir işareti olarak kabul edilebilir.

Çizelge 6. Türkiye'nin Suriye ile Dış Ticareti, 2009-2022 (*milyon ABD doları*)

Yıl	İHRACAT	İTHALAT	TOPLAM TİCARET HACMİ
2009*	1.421,6	221,4	1.643,0
2010*	1.844,6	452,5	2.297,1
2011*	1.609,8	336,6	1.946,4
2012*	497,9	67,5	565,4
2013*	1.024,5	84,9	1.109,4
2014*	1.800,9	115,5	1.916,4
2015*	1.522,0	51,5	1.573,5
2016*	1.321,9	65,4	1.387,3
2017*	1.363,2	70,5	1.433,7
2018*	1.344,8	69,4	1.414,2
2019*	1.225,9	90,1	1.316,0
2020**	1.595,6	246,9	1.842,5
2021**	2.108,3	187,1	2.295,4
2022**	2.234,1	234,6	2.468,7

Kaynak: TÜİK, Ülkelere Göre İhracat ve İthalat, 1996-2022
(*)Özel ticari sistem; (**) Genel ticari sistem

Bu noktada Türkiye'nin sınır bölgelerinde gümrük kapıları (Şekil 5; Çizelge 7) aracılığıyla yapılan resmi sınır ticaretinin geçmişten günümüze çok önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu ticaret sayesinde hem sınır bölgelerinin karşılıklı ekonomik ihtiyaçları karşılanmakta hem de bu bölgelerde yaşayanların sosyo-kültürel olarak yakınlaşması sağlanmaktadır (Karabağ, 1998: 8). Araştırma alanındaki Hatay-Cilvegözü, 1986 yılından beri sınır ticareti yapılan gümrük kapılarından biridir (Öztürk, 2006: 111; Foto: 2).



Şekil 5. Türkiye ile Suriye arasındaki sınır hattı ve geçiş kapıları

Sınır İli	Kapı Adı	Suriye'deki Karşılığı	Faal Olma Durum
Hatay	Cilvegözü	Bab El-Hava	Açık
Hatay	Yayladağı	Kesep	Kapalı (Sadece gönüllü geri dönüş)
Hatay	Zeytindalı	Bab El-Hemam	Sınırlı (STK'lar, Gazeteciler..vb)
Hatay	-	Atma	Kapalı
Kilis	Öncüpınar	Bab El-Selame	Açık
Kilis	Çobanbey	Al-Rai	Geçici açık
Gaziantep	Karkamış	Carablus	Açık
Gaziantep	Islahiye	Islahiye	Kapalı (Demiryolu)
Şanlıurfa	Akçakale	Tel Abyad	Açık
Şanlıurfa	Ceylanpınar	Resulayn	Kapalı (Sadece dini bayramlarda açık)
Şanlıurfa	Mürşitpınar	Ayn el-Arab	Kapalı (Sadece dini bayramlarda açık)
Mardin	Nusaybin	Kamışlı	Açık
Mardin	Şenyurt	Derbesiye	Kapalı

Çizelge 7. Türkiye ile Suriye arasındaki sınır kapıları



Foto 2. Suriye ile Türkiye arasındaki yoğun ticari faaliyetin bir yansıması olarak Hatay-Cilvegözü Sınır Kapısı'ndaki TIR kuyruğu.

Bu ticaretin önemli bir kısmı muhaliflerin toplandığı bölgelerle yürütülmesine rağmen Suriye'nin diğer bölgelerine de Türkiye'den ticari ürünler gitmektedir. Önümüzdeki yıllarda, bu sınır çatışması sadece siyasi bir varlık olarak Suriye'nin kaderini belirlemekle kalmayacak, aynı zamanda daha geniş bir jeo-stratejik çerçevenin ana hatlarını çizmeye de hizmet edecektir. Öngörülebilir gelecek için muhtemel bir senaryo, sınır bölgelerinin büyük güçler: ABD, Rusya, Türkiye ve İran arasındaki müzakere sürecinde bir pazarlık kozu olarak kalmasıdır. Bu müzakere süreci, büyük ölçüde Şam yönetiminin kuzey sınırındaki yeni gerçeği kabul etmemiş olması ve üç sınır bölgesini de kendi sınırlarına geri döndürmeye çalışması nedeniyle yakın zamanda bir sonuca varmayacaktır.

Kuzey sınır bölgesinde savaşla ortaya çıkan sosyo-ekonomik düzen devam edecek, ancak sistem olarak herhangi bir kurumsallaşma sağlayamayacak gibi görünmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin sınır ekonomisine dâhil olması, Suriye'nin işlerine daha fazla katılması anlamına gelebilir. Yeni istikrarsız sınır, Suriye rejimi ve Türkiye'nin kendi siyasi gündemlerini ilerletmelerine izin vermektedir. Suriye rejimi açısından bakıldığında dikkatler Esad yönetimine karşı halk ayaklanmasından uzaklaşmıştır. Diğer taraftan Türkiye açısından onun Suriye'de daha büyük bir rol oynamasına, bölgesel politikalarını uygulama imkânı bulmasına ve ülke içi yerinden edilmiş insanların şimdilik Suriye topraklarında kalmasına izin vermiştir.

Başlangıçtaki gevşek sınır politikalarının ardından Türkiye, 2013 yılından itibaren sınır kontrolünü sıkılaştırmaya başlamış, 2017 yılının sonlarında meydana gelen bir dizi terör saldırısı ve Suriyelilerin sınırı hala geçmeye devam etmesi nedeniyle, ülke sınırları boyunca fiziksel bir bariyer inşa ederek güvenlik önlemlerini artırmaya hız vermiştir. Türkiye sınırında 2015 sonrasında çatışmalar yoğunlaşırken hükümet, Çin Seddi'nden ve ABD-Meksika sınırındakinden sonra dünyanın en uzun üçüncü duvarını inşa etmiştir (Daily Sabah, 9 Haziran 2018). Sınıra duvar inşa etme projesinin amacı, yasal yollardan girip kayıt yaptırmamış, geçici kimlik belgesi olmayan Suriyeli sığınmacılar, kaçakçılar ve terör örgütü üyelerine karşı sınırı korumak olarak açıklanmıştır. Sınır güvenlik duvarı, gözetleme kulesi, devriye yolu, güçlendirilmiş kafes tel, aydınlatma sistemleri, etkin hudut birlikleri, balon, İHA ve mobil zırhlı araçlar ile hava ve karadan gözetleme, akustik sensörler, uzaktan kumandalı silah sistemleri, lazer imha edici silah, otomatik algılama yazılımları ve daha birçok teknolojik bileşeni içermektedir. Böylece bu sert önlemler sayesinde, Türkiye sınır ötesini izleme konusunda daha fazla yetenek kazanmıştır. Türkiye'nin sınır güvenliği politikaları ve uygulamaları sayesinde Ankara, bir duvar inşa ederek ve sınır geçişlerini yakından yöneterek sınırlarını fiziksel olarak güvence altına almayı başarmıştır. Askeri müdahaleleri ve ekonomik desteği ile Türkiye, kendi sınırını koruyan bir tür tampon bölge oluşturmuştur. Bu politikalar, güneyden Türkiye'ye doğru büyük, kontrolsüz insan hareketliliğini belli bir seviyede engellemiştir.

Duvar, sınır kapılarının kapanması ve Suriyeli kaçakçılara yönelik alınan daha sıkı önlemler, kaçış ve kaçakçılık için kullanılan noktaların sayısını belirgin bir şekilde azaltmış

ve birçok noktada kaçakçılık faaliyetlerini durdurmuştur. Bu dönemde "hale"[5] adı verilen yöntemle Suriyelilerin Asi nehrinin iki yakası arasında taşınması da durmuştur.

Ancak bazı katılımcıların ima ettiği veya açıkça belirttiği gibi sınırdaki duvar, kaçakçılığı (belki bir süreliğine) azaltsa da bu işi yapanların görevlilere rüşvet verme gibi eski yöntemlere başvurduğu ya da yeni yollar denediği açıktır:

"*Duvar, ülkeler arasında ayrım yapan bir bariyerdir ve bugün insanların ve hatta hayvanların geçişini çok zorlaştırmıştır. Duvar, kaçakçılık oranını %90 oranında azaltmıştır… İnsanlar duvarı aşmak için merdivenler yerleştirirler, ancak duvarı geçmenin en kolay yolu, sınırları satın almaktır. Sınırları geçmek için birçok dinamik vardır, insan iradesi tüm duvarlardan daha güçlüdür.*" [SK7: Erkek, 42 yaşında]

"*Duvarın yüksekliği üç metre olduğundan kimse onu geçememektedir, bölgede ticari veya ekonomik faaliyet kalmamış durumdadır ve bölge tamamen ekonomik olarak felç olmuştur. Her ay sadece 10 kişi kaçak yollarla, izinli(!) bir şekilde geçebilmektedir. Bunun için jandarma ve sınır koruma yetkilileri ile anlaşma yapılarak merdiven konulmaktadır, böylece duvarın diğer tarafına geçebilmektedirler. İzinsiz olarak sınıra yaklaşan kimsenin yaklaşmasına izin verilmemektedir. Sınıra yaklaşan herhangi bir kişi olursa vur emri bulunmaktadır.*" [SK8: Erkek, 48 yaşında]

Duvarı saf dışı bırakmanın başka bir yolu da sınırda hendek ve tüneller kazılmasıdır. Bunun nedenini bir katılımcı şöyle açıklamaktadır:

"*Bugün bir kişi duvarın üstünden bir merdiven yoluyla Türkiye topraklarına geçmeye çalışırsa jandarma onu tutuklar. Artık sigaranın ve diğer malların kaçakçılığını siz düşünün.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Bilgisine müracaat edilen katılımcıların anlattıkları aynı zamanda Suriye tarafından kaçak mal akışlarının azalması yanında, Türkiye-Suriye sınırında maddi sermaye gerektirmediği için kazancı yüksek ve riski görece daha az olan insan kaçakçılığının önem kazandığını da göstermektedir. Bir Suriyeli katılımcının dediği gibi;

"*Günümüzde sınırdaki ticaret sıfırdır. Bir ineği alıp duvarın diğer tarafına geçirebilir miyiz? Hayır. Şimdi sınırdaki tek iş, insan kaçakçılığıdır.*" Aynı katılımcı konuşmasına şöyle devam etmektedir:

---

[5] Hale" büyük bir kapasiteye sahip olan, beş ila on beş kişi arasında değişen sayıda insanın sığabileceği bir araçtır. Bu araç, Asi Nehri'nin iki yakasını birbirine bağlayan bir halatla ileri geri hareket ettirilerek insan ve başka şeylerin geçirilmesini sağlamaktadır.

"*Suriye'de üretilen bal, zeytinyağı, sigara, elektronik cihazlar ve bazı ilaçların yüksek kalite ve etkisi yüzünden Türkiye'de çok rağbet görüyor. Çay ve şeker ise Türkiye'den Suriye'ye gelmeye başladı, çünkü bütün Suriye çay fabrikaları Türkiye'ye taşındı. Suriye-Türkiye duvarın inşa edilmesinden sonra kaçakçılık* [mal kaçakçılığı] *oranı %80'den %20'ye azaldı. Türkiye'ye insan kaçakçılığı başladıktan sonra ve her insan kaçırma değeri 1000 dolara ulaştıktan sonra mal kaçakçılığı büyük bir oranda azaldı. Çünkü insan kaçakçılığında bir sermayeye ihtiyaç duyulmaz ve risk oranı neredeyse sıfırdır.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Başka bir katılımcı daha da ileri giderek kaçak sınır geçişinin ücretini tarifelendirmektedir:

"*Kaçakçıların çoğu Suriyeliydi ve sınır geçişini kolaylaştırmak için Türklerle ilişki kuruyorlardı. Bugün, Suriye'den Türkiye'ye geçmek 1000 ila 3000 dolar, Türkiye'den Suriye'ye geçmek ise 200 ila 500 dolar arasında değişen bir fiyat aralığında mümkündür.*" [SK2: Erkek, 62 yaşında]

Görünen o ki polisiye tedbirler, sadece güvenli ortam arayışına bağlı olarak güvensiz yeri terk etme arzusunun yarattığı motivasyonla hareket edenlerin mecburen içine düştükleri karaborsa piyasası yaratmaya hizmet etmekte ve Suriye sınırındaki enformel mal ticareti, ağırlıklı olarak illegal bir göç endüstrisine dönüşmektedir. Bu yasadışı sektörün piyasası, belli bir tarife üzerinden iş görmektedir.

Suriye'deki savaştan önce, sınır boyunda yaşayan insanlar, sınırların geçilmesine kolaylık sağlayan belli mevsimler olduğunu; nitekim kış mevsiminde sisli günlerin sınırı geçmek için büyük bir fırsat sunduğunu, yaz mevsiminde ise buğday, ayçiçeği ve mısır gibi tarımsal mahsullerin büyümesini beklediklerini, insanların bu mahsullerin arasından sürünerek karşıya geçtiklerini anlatmaktadır. Oysa bugün durumun duvar ve artan Türk askeri varlığı ve sıkı sınır kontrolleri nedeniyle tamamen değiştiği; belli iş ve meslek gruplarının yasal olarak geçiş yapabildiği, diğer taraftan yasal olmayan geçişlerin azaldığı ifade edilmektedir:

"*Bugün sınırı geçmek, çok zor ve belli kişilerle sınırlıdır. Bab El-Hava geçidi, tüccarların, öğrencilerin, doktorların, insani yardım kuruluşlarının ve transitin yasal olarak geçmesi için kullanılır. Yasal olmayan bir şekilde geçişlerin sayısı ise zamanla büyük bir oranda azalıyor.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Türkiye-Suriye sınır bölgesinin oluşumu, Kuzey Suriye'deki ekonomik, siyasi ve güvenlik ortamının savaş kaynaklı yeniden düzenlenmesinin bir parçası olmuştur. Bu yeniden düzenleme, 2011'den önceki duruma dönüş tasavvurunu zorlaştırırken mevcut durumun

istikrarlı olduğu anlamına da gelmemektedir. Suriye-Türkiye sınırı, artık iki ülke arasında bir ayrım değil, daha ziyade uzunluğu boyunca nüfuz için rekabet eden çeşitli aktörler arasında bir gerilim alanına dönüşmüştür. Nitekim bir katılımcının şu sözleri yeni sorunların çıkabileceğinin işareti gibidir:

"*Suriye-Türkiye sınırında artan güvenlik önlemleri, otlaklara ve hayvanları için su kaynaklarına artık ücretsiz erişimi olmayan yerel toplulukları, özellikle de kaçakçılığı olumsuz etkiledi. Gerçekten de gelişmiş güvenlik arzusu ağır bir bedelle geldi. Marjinalleştirilmiş sınır bölgelerindeki topluluklar, geçim kaynakları için uzun süredir kaçakçılık ve sınır ötesi etkileşime güvenmektedir. Bugün, bu tür faaliyetler tehdit altındadır ve Türkiye devleti yakında sınır bölgelerinde yaşayanlar arasında yeni toplumsal hoşnutsuzluk dalgalarıyla karşı karşıya kalabilir.*" [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Bu katılımcı ve başkalarının anlattıkları, sıkı kontroller sayesinde kaçakçılığın sınırda geriletildiğini, ancak geçimlerini bu yolla kazanan ve kendi tanımlamalarıyla '*marjinalleştirilmiş sınır bölgesi toplulukları*'nın sıkıntılarının yeni sorunlar yaratabileceğini ortaya koymaktadır.

Kuzey Suriye'de İdlib ile Türkiye tarafında Hatay vilayetleri, önemli bir ekonomik fonksiyonu yerine getirirken iki ülke arasında bir bakıma tampon bölge işlevi de görmektedir. Sınır, her ne kadar yakın dönemde güvenlik gerekçesiyle kontroller arttırılsa da birçok Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının ve sınırda yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenin sınırın diğer tarafındaki Suriyelilerle derin ekonomik ve kültürel bağlarını sürdürmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla bu tampon bölge, her iki tarafa da (sınırda yaşayan Türklere, zorunlu göçmenlere ve Suriyelilere) büyük ekonomik faydalar sağlamakta ve ticari faaliyetlerde bulunmak için güvenli bir alan sunmakta ve sınır, çoğu zaman iki alanı/toplumu, birbirinden ayırmaktan ziyade, onları yakınlaştırmakta ve bağlamaktadır. Suriyeli bir katılımcı bu konuda şunu söylemektedir:

"*Kuzeybatıdaki savaş zamanı ekonomik düzeni, Türkiye ile veya Türkiye üzerinden ticarete dayanıyor ve bu bağlamda, Sarmada ve Azaz gibi Türkiye sınırına yakın ekonomik merkezlerin oluşumunu gördük.*" [SK2: Erkek, 62 yaşında]

Bu katılımcıyı bir başkası şu ifadelerle desteklemektedir:

"*İdlib'de ekonomi boyutu tamamen Türkiye'ye bağlı, İdlib tüccarları doğrudan Türkiye ile ticarete bağlı olmasa da Türk ürünleri satıyorlar hatta Türk lirası kullanıyorlar*." [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Her iki katılımcının anlattıkları son derece önemlidir. Çünkü onlar, İdlib'in daha genel olarak Kuzeybatı Suriye bölgesinin ekonomisinin Türkiye eksenli şekillendiğini ve ona bağlı olduğunu, bu yeni dinamikle bu bölgede yeni merkezlerin ortaya çıktığını ve alışverişlerde Türk lirasının geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bize aradaki sınıra rağmen Hatay ile İdlib'in iktisadi olarak bütünleşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bir başka Suriyeli katılımcı ise daha da ileri giderek;

"*Şu an İdlib, Türkiye'nin bir parçasıdır. Türkiye'de bulunan her şeyin şu anda Suriye'de mevcut olduğu bir bölgedir.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında] demek suretiyle yukarıdaki değerlendirmeyi başka bir boyuta taşımaktadır. Böyle bir durumun ortaya çıkışında şüphesiz çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bunlardan biri, İdlib ve çevresinin rejim güçleri tarafından kuşatılmış olması Suriye'nin geri kalanıyla ilişkilerinin kopma noktasına gelmesidir. Bir katılımcının dediği gibi;

"*Suriye'nin ekonomik ablukası nedeniyle sınırlar hapishane gibi bir hâl almıştır. Suriye'den hiçbir şeyin ihraç edilmesine izin verilmemektedir. Türkiye ise büyük bir ekonomik canlanma ve dış ticarette büyük bir gelişme yaşamaktadır. Suriye, Türkiye için bir pazar haline gelmiştir ve malların ihraç edildiği bir nokta konumundadır.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Bu, İdlib'i ve Kuzeybatı Suriye'yi mecburen Türkiye'ye ve onun üzerinden başka bölgelere bağlanmaya yöneltmektedir. İkinci olarak zorunlu göç sonrası Türkiye'ye iş yapmaya başlayan Suriyeli tüccarların köken bölgeleriyle ticaret yapmasının da etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim katılımcılardan biri bunu şu şekilde anlatmaktadır:

"*Türkiye merkezli artan sayıda Suriyeli tüccar, Suriye'ye yapılan ihracatın tahmini %20-30'unu oluşturan ticarete dâhil oldu. Rakamlar, Suriyelilerin Türkiye'de iş hayatına entegre olma konusunda oldukça başarılı olduklarını gösteriyor.*" [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Özetle Suriye iç savaşından sonra Türkiye-Suriye sınırı, daha da önem kazanmış sığınmacıların Türkiye'ye girişi dışında, rejim muhaliflerinin desteklenmesi, rejimden kaçan ama Türkiye'ye geçmeyen yerinden edilmiş insanların toplandığı İdlib bölgesi gibi alanların ekonomisinin düzenlenmesi, Türkiye'nin sınır ötesi askerî harekâtlarının yürütülmesi ve oluşturulan güvenli bölgelerdeki sivil halkın ihtiyaçlarının karşılanması için önemli işlevler kazanmıştır. Örneğin İdlib/Bab El-Hava sınır bölgesi, Türkiye'de ve dünyada iyi tanımlanmış ve uluslararası kabul görmüş finans/bankacılık sistemi ile İdlib'deki nispeten şeffaf olmayan finans/bankacılık sistemi arasında ekonomik bir bağlantı işlevi görmeye başlamıştır. İç savaş ve Türkiye'ye zorunlu göç sonrasında Bab El-Hava sınır kapısı, özellikle İdlib sakinleri için

hayati bir öneme sahip olmuştur [6]. Zira sınırın her iki tarafındaki milyonlarca Suriyelinin sağladığı desteğe rağmen bu alanın varlığını sürdürmesi, yerel aktörlerden ziyade büyük ölçüde başka bölgesel ve küresel aktörlerin siyasi ve askeri kararlarına ve uygulamalarına bağlıdır. Suriye'nin kuzeybatısındaki savaş ekonomisinin önemli bir bölümünün bağlı olduğu ekonomik bir merkeze dönüşen Bab El-Hava, hızlı bir şekilde çökebilir ve onunla birlikte İdlib'de ortaya çıkan sistemin çöküşünün kıvılcımını da ateşleyebilir.

Son olarak Türkiye-Suriye sınırı ile ABD-Meksika sınırını karşılaştırarak bu bölümü bitirmek sınır ve ulusaşırıcılık bağlamında yararlı olabilir. Sınırlar görünüşte karşıt olan uç noktaların asimetrik ilişkilerini yansıtan önemli örnekler olabilir. Örneğin ABD-Meksika sınırı, Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasındaki eşitsiz ilişkilerin bir yansıması olarak düşünülebilir. Göçmenlik, ticaret ve kültürel etkileşimlerin yoğun olduğu bu sınır, sadece fiziksel bir bariyer değil, aynı zamanda kuzey ile güneyin sosyal ve ekonomik bir bölünme hattı olarak da işlev görmektedir. Buna karşılık Türkiye-Suriye sınırı, çeşitli kültürel ve sosyo-ekonomik dinamiklerin kesişme hattıdır. Geçmişten günümüze iki tarafında bu hat boyunca yaşayanların hayatında önemli bir yer tutmuş bu sınır, yanı sıra bölgedeki diğer sınırlar da 2011 sonrasında Suriye'deki iç savaşın etkisiyle, insani krizlerin ve zorunlu ve düzensiz göç dalgalarının odağı haline gelmiştir. Türkiye, bu krizler ve göçmen akışları ile başa çıkmak zorunda kaldığı için sınırlarının işlevini yeniden değerlendirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri-Meksika sınırındaki göç, sınırların aşıldığı ve ulusaşırı kimliklerin şekillendirildiği bir alanı temsil etmektedir. Her gün binlerce insan, iş, eğitim veya aile nedenleriyle sınırı geçmektedir. Örneğin ABD-Meksika sınırını her gün, 40.000 işçi Tijuana-San Diego'daki işine gitmek için geçerken ne kadar oldukları bilinmeyen çok sayıda insan da yasadışı yollardan bu sınırı aşmaktadır. NAFTA devreye girdiğinden beri sınır, ülkeler arası hareket eden insanlar için daha büyük bir engel haline geldi. Ulusaşırı güçler, mal, hizmet, bilgi ve insan akışı üzerinde daha büyük bir kontrol uyguladı. Bu süreç, sınırın sadece ulus-devletleri ayıran bir engel değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin ve kültürel etkileşimlerin de bir dışavurumu olduğunu gösterdi (Ortiz ve Contreras, 2011). Benzer şekilde, Suriye-Türkiye sınırı da uluslararası krizlerin ve göçün bir sonucu olarak ulusaşırı kimliklerin şekillendiği bir alandır. Sınır bölgelerinde yaşayan insanlar, kültürel

[6] Bab El-Heva sınır kapısında, seyahat edenleri ve tüccarları hizmet veren personel ekibi denetlemektedir. Ayrıca bu personel ekibi, ticari kamyonlar ve Birleşmiş Milletler, kurumlar ve derneklerden gelen insani yardım malzemelerinin geçişini kolaylaştırmak için çalışmaktadır. Bab El-Heva sınır kapısı, Türkiye'den Suriye'ye ve tersi yönde ki ticaret akışını düzenlemektedir. Bab El-Heva sınır kapısı, 600 uzman personel ve 1500 gümrük görevlisi ve yükleyici dahil olmak üzere 5000 kişiye iş imkânı sağlamaktadır. Ayrıca, farklı yükleri taşıyan sürücülerle birlikte kayıtlı 2800 kamyon da bulunmaktadır.

etkileşimlerin ve sosyal dinamiklerin bir ürünü olarak kendi kimliklerini şekillendirmektedir. Bu durum, sınırların fiziksel ayrımın ötesine geçtiğini ve insanların hayatlarını etkileyen sosyal ve kültürel faktörlerin bir araya geldiği dinamik alanlar olduğunu da göstermektedir.

Göç çalışmalarının kenarlarında, sınırların kapsamını genişleten ve anlamını zenginleştiren bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar, sınırlardaki göçle yani, bir devlet sınırından diğerine geçişle ilgilenmektedir. Bu çalışmaların çoğu, Meksika-ABD sınırında yapılmış olup, sınırların sadece göçmen ulusaşırıcılığının başlangıcı ve sonu olmadığını, aynı zamanda ulusaşırıcılığın kendisinin de ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Örneğin, Robert ve Alvarez (1995: 457-8), günübirlik iş amaçlı ABD ile Meksika arasında seyahat eden Meksikalılar için, iki ülke sınırının sadece bir ayrım ve engel olmadığını, aksine günlük yaşamlarının sosyal inşasında önemli bir varlık olduğunu savunmaktadır. Bu sınır geçişlerinde, insanlar sınırı yeniden yaratmakta ve müzakere etmektedir ve bunu yaparak ulusaşırı kimliklerini şekillendirmektedir. Dolayısıyla sınır, ABD-Meksika sınırındaki Meksikalı ulusaşırı topluluğu için önemli bir kültürel anlam taşımaktadır (Taş, 2020). Türkiye-Suriye sınırının da böyle olduğunu düşünmemek için bir sebep yoktur. Bütün ulusal güvenlik eksenli politikalar ve uygulamalara rağmen Hatay-İdlib ya da Türkiye-Suriye sınırı boyunca başka yerlerde ulusaşırılaşma vardır ve ulusaşırı topluluklar yaşamaktadır.

Her iki sınır da, kültürel ve sosyal bağlamlarda değerlendirildiğinde; derin anlamlara sahiptir. Amerika-Meksika sınırı, göç, ticaret ve kültürel etkileşimlerin bir merkezi olarak işlev görmekte ve uluslararası ilişkilerin dinamiklerini yansıtmaktadır. Suriye-Türkiye sınırı ise, uluslararası krizlerin ve zorunlu göçün bir sonucu olarak insani dramların merkezi haline gelmiştir. Bu sınır, sadece bir fiziksel engel değil, aynı zamanda insanların hayatlarını etkileyen derin sosyal ve kültürel faktörlerin bir yansımasıdır. Sonuç olarak her iki sınır da kültürel etkileşimlerin ve sosyal dinamiklerin bir yansımasıdır. Bu yüzden sınırlar, sadece fiziksel ayrımlar değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin ve insan yaşamının karmaşıklığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3. Sınırda Kaçakçılık Ekonomisine Bir Parantez Açmak: "*Kaçakçılıkla uğraşan insanlar için bölgede para bolluğu vardı.*" [K.7: Erkek, 42 yaşında]

4.3.1.Mal Kaçakçılığı

Şüphesiz hem Türkiye hem de Suriye açısından geçmişten günümüze sınır denilince ilk akla gelen ve gerçekten önemli olan meselelerden birisi de her türlü malın kaçakçılığı

olmuştur. Şüphesiz hem Türkiye hem de Suriye açısından geçmişten günümüze sınır denilince ilk akla gelen ve gerçekten önemli olan meselelerden birisi de kaçakçılık olmuştur. Türkiye'nin güney sınırlarındaki kaçakçılık eski bir faaliyet alanıdır ki bağımsız Suriye devletinin Fransız mandasından 1946 yılında kurtulmasından bu yana, sınıra yakın bölgelerde yaşayan nüfusun kaçakçılığa dâhil olduğu ve bu amaçla şebekeler oluşturduğu bilinmektedir. Zamanla, kaçakçılık şebekeleri gittikçe büyüyerek bu faaliyeti sınır bölgesinin önemli bir geçim kapısı haline getirmiştir. Kaçakçıların sınır hattındaki sızma girişimleri, bu bölgenin onlar için elverişli coğrafi özelliklerinden kaynaklanmıştır ki bu daha az güvenlik denetimine tabi olma anlamına gelmektedir. Nitekim Türkiye tarafında sınır boyunca uzanan ormanlar ve sıra dağlar ile kaplıdır. Kaçak malların geçiş noktaları olarak dere yatakları ve dağ aralarındaki uygun geçitler son derece önemliydi (Özgen, 2011) ve bu yollar kaçakçıların yakalanmasını engelliyordu. Kaçakçılar bu iş için sınır bölgelerinde bulunan ve bazıları sınırın hemen kenarındaki köylerde "*boşaltma noktaları*" olarak adlandırdıkları yerleri kullanmaktaydı. Sınırların bazı kısımlarında karşıya kolay geçilebilmesi, akrabalar arasında geleneksel olarak çeşitli malların sınırda el değiştirebilmesi, bölgede yerleşen halkın kaçakçılık konusunda nispeten rahat davranması da kaçakçılığın yaygın bir hal almasında etkiliydi (Gözcü ve Çakmak, 2019). Birçok Suriyeli kaçakçı, sınırların Türkiye tarafında akrabaları yaşadığı için işini yaparken onlara güvenmekteydi. Bu güveni bir katılımcı şu cümlelerle anlatmaktadır:

"Ayrıca, sınırların diğer tarafında yaşayanların oranı da benzerdir çünkü aynı aileye ve aynı kabileye aittirler. Taraflar arasındaki ilişkiler aracılığıyla kaçakçılık ve ticaret işlemleri gerçekleştirilir." [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Ayrıca bu akrabalık bağları, ilişkiler ve eski mekânsal tecrübeler de kaçakçıların karşı taraftaki halkın neye ihtiyacı olduğunu iyi bilmesine ve kaçırılacak malları da buna göre ayarlamasına imkân sağlıyordu. Suriye'ye kaçakçılık yoluyla mal giriş-çıkışı onlarca yıl boyunca kayıt dışı ekonominin önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Nitekim 1980'lerde kaçakçılık gelirinin Suriye GSYİH'nın en az % 30'una, yani 3.5 milyar ABD dolara karşılık geldiği tahmin edilmektedir (Seale, 1993). Bir katılımcının dediği gibi eskiye dayanan bu illegal faaliyetin yürütülme şekli bağlam bağımlıydı, yere ve zamana göre değişmekteydi:

"Sınırda kaçakçılık, yaklaşık 50 yıl önceye dayanan bir durumdur ve bugüne kadar varlığını sürdürmektedir. Ancak, zaman ve yerlere bağlı olarak farklı yöntemlerle ve araçlarla gerçekleştirilmektedir." [SK6: Erkek, 48 yaşında]

Daha açık söylemek gerekirse savaştan önce kaçakçılık, genellikle iki şekilde gerçekleştiriliyordu. Birincisi, gayri resmi yollardan Suriye'ye girişler ve çıkışlarla yapılan mal taşınması şeklindeki kaçakçılıktır. Örneğin, eşeklere veya küçük araçlara yüklenen malların dağlık bölgelerden taşınması, bu kapsamdaki bir kaçakçılık türüdür. Bu tür eski usul kaçakçılık, küçük ölçekli ve daha ziyade görece geçim kaynakları kıt yoksul sınır hattı sakinleri tarafından gerçekleştiriliyordu. İkincisi ise gümrük memurlarının rüşvet verilerek kaçakçılığa dâhil edildiği ve zengin işadamları tarafından yürütülen daha büyük ölçekli ve organize bir kaçakçılık şekliydi. O zamanlar pek çok malın Suriye'ye girmesine izin verilmediği için bu, yönetime yakın kişilerin hâkim olduğu bu tür bir kaçakçılığı teşvik ediyordu. Bununla birlikte Suriye'de 1990'larda ticaretin serbestleştirilmesiyle durum değişmeye başladı ve kaçakçılık, özellikle oğul Beşar Esad'ın 2000 yılında iktidara gelip yeni reformlar başlatmasının ardından iyice azaldı (Saifan, 2015).

Bilindiği gibi devletlerin kendi egemenlik alanlarını bu tür faaliyetlerden uzak tutmak için aldığı tedbirlerin başında, sınırlara fiziki engeller tesis etmek gelmektedir. Nitekim bu bağlamda, Türkiye, Suriye sınırında soğuk savaş savunma stratejisi, güvenlik ve kaçakçılığın önlenmesi amacıyla 1956-1961 yılları arasında mayınlı alanlar oluşturmuştu (Milli Savunma Bakanlığı, 2023, 1 Aralık). Türkiye'nin Suriye sınırını tel örgüyle çevirerek mayınlamasına rağmen bu teşebbüs, kaçakçılığı bir miktar zorlaştırsa da tamamıyla mâni olamamıştı. Kaçakçılık, sınır bölgesinin en önemli geçim kaynağı olmaya devam etmiş, öyle ki 1981'de kaçakçılığın parasal değerinin yasal ticareti aştığı tahmin edilmişti (Bishku, 2012). Araştırmamıza katılan Suriyeli katılımcıların anlattıkları da bu çerçevede bize dikkate değer bilgiler sunmaktadır:

"*Suriye'nin kuzeyinde, sınır bölgelerinde yaşayan insanların çoğu, gelir kaynaklarının ve iş olanaklarının eksikliği yüzünden barınma yeri ve gelir kaynağı bulmakta zorluk çekmekte, zor yaşam şartlarına katlanmaktaydı. Bu durum, çok sayıda aileyi Türkiye'ye kaçakçılık işiyle uğraşmaya yöneltti. Bir engel* [hudut], *zorluk olmaktan ziyade bir gelir kaynağı haline geldi.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

"*Hatay'ın sınır bölgelerinde yaşayan insanların büyük bir oranı için geçim kaynağı, sınır ticaretidir ve bu bölgelerin nüfusunun %30'unu oluşturmaktaydı. Sınır ticareti olarak bu bölgelerdeki insanların geçim kaynağı kaçakçılığı içermekteydi.*" [SK9: Erkek, 58 yaşında]

Gerçekten de Hatay-İdlib sınır bölgesinin insanları için kaçakçılığı da içine alacak şekilde sınır ticareti, her zaman son derece önemli bir geçim kapısı olmuştur. Denilebilir ki sınır, legal yollardan yürütülen ticaretin yanında illegal bir alternatifi de bünyesinde

barındıran ekonomik bir alandır. Buradaki kaçakçılık faaliyetleri, ekonomik çıkar sağladığı için sınırda yaşayan akraba insanlar arasındaki sosyal ilişkileri de canlı tutarak geliştirmiştir:

"*Sınır bölgelerinde yaşayan insanlar için sınır ticareti, geçim kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda iki bölge arasındaki sosyal ilişkilerin gelişmesine de yardımcı olmuştur… Çünkü sınırın iki yakasındaki akrabalar birbirleriyle işbirliği içinde kaçakçılık yapıyorlardı*" [SK9: Erkek, 58 yaşında]

4.3.2.Akaryakıt Kaçakçılığı

Savaş öncesi yıllarda tüketim malları ve silahlar Türkiye'den Suriye'ye kaçırılırken, sınır ötesindeki fiyat farklılıkları (o zaman Türkiye'de, litre başına mazot fiyatı Suriye'deki fiyatın üç katından daha yüksekti) nedeniyle Suriye'den yasadışı olarak en fazla gönderilen kaçakçılık ürünü petrol türevi yakıtlardı. İki ülke arasında bu ürünlerdeki büyük fiyat farkı, Suriye'den Türkiye'ye yakıt kaçırmayı karlı bir iş haline getiriyordu. Bir kaçakçı günlük olarak 150 ila 300 dolar kazanabilmekte ve bu faaliyet bölgedeki ekonomik aktivite içindeki payı da oldukça büyük bir orandı. Bir katılımcının anlattıkları bu enformel ticaretin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir:

"Türkiye'nin sınır bölgelerinde yaşayan insanların %40'si sınır ticaretinde çalışmaktaydı. Her gün Bab El-Hava sınır kapısından binlerce taksinin geçtiği ve mazot ile şeker getirdiği bilinmektedir ve her gün Suriye'ye 150 adet tır girerdi ve dönüşte mazot getiriyordu." [SK8: Erkek, 48 yaşında]

Sınır ticareti kapsamında yapılan motorin ticaretinin 1 Eylül 2002 tarihi itibariyle yeni bir düzenleme yapılana kadar yasaklanmasının (Hürriyet, 2002, 16 Ağustos), sınır bölgelerinde akaryakıt kaçakçılığını artırıcı bir etki yaptığı belirlenmektedir. Zira o tarihlerde ucuz Suriye yakıtının Türkiye tarafında alıcısı hazırdı ve talebi de sürekli artmaktaydı. Öyle ki yeni bin yılın ilk on yılında, Suriye ile Türkiye ilişkileri geliştikçe yasal ticaretin yanı sıra kaçakçılık da büyümeye devam etti.

Savaş sonrasında da sınırın Suriye tarafında hiçbir kontrol olmadığından kaçak yakıt işi gelişti. Sınırda kaçakçılıkla uğraşan bir katılımcının sözleri, ülke şartları ve kontrol eden aktörler değişse de kaçakçılığın var olmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır:

"Türk ekonomisinin "HTŞ" kontrolündeki bölgelere olan ekonomik açıklığı, Türk lirasının finansal işlemlerde kullanılması ve bu bölgelerde yaşanan genel kaos durumuyla birlikte, savaş ekonomileri çerçevesinde yer alan yeni ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu faaliyetler, bölgeye bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Örneğin, bazı şehirler petrol ticaretine dayalı

bir ekonomiye sahip olup kuzeyden ve doğudan kaçak yollarla getirilen petrol ticaretine dayanmakta serbest ticaret bölgelerine dönüşmüştür. Ek olarak, Suriye'nin petrolünün %70'ı Türk topraklarına girmekteydi ve bu petrol genellikle teli aşma yoluyla taşınıyordu. Ancak şimdi duvarın inşa edilmesiyle birlikte, ABD ile iş birliği yapılarak petrolün Türkiye'ye gizli yollarla sokulduğu bilinmektedir." [SK9: Erkek, 58 yaşında]

Büyüyen akaryakıt kaçakçılığı Bab El-Hava sınır kapısı yakınındaki Sarmada'da çok sayıda benzin istasyonu açılmasını sağladı. Sarmada diğer birçok sınır şehri gibi yakıt fiyatlarının Suriye'dekinden daha yüksek olduğu Türkiye'nin karaborsasına yolculukta bir durak haline geldi (Armenak Tokmajyan, 2016). Sınırın her iki tarafında da bu işin yarattığı potansiyel eşit düzeydeydi:

"Sınırın Suriye tarafında petrol kaçakçılıkla uğraşan kişi sayısı, Türkiye tarafında çalışan kişi sayısıyla yaklaşık olarak aynıdır. Örneğin, ben günlük olarak 1000 litre mazot alıyorum ve aynı zamanda sınırın diğer tarafında biri de 1000 litre mazotu satın alıyor." [SK6: Erkek, 48 yaşında]

Petrol Suriye'den ya sınır kapılarından usulüne uygun şekilde ya da kaçak yollardan dışarı kaçırılıyordu. Bir kaçakçı ilk seçeneği seçtiğinde; yolculuğu, fazladan dizel veya benzin alacak şekilde değiştirilmiş yakıt deposuna sahip bir araçla başlıyordu. Kaçakçı sınırı geçtikten sonra Türkiye'deki ortağıyla buluşuyor ve malını ona devrediyordu. Türkiye'nin Mayıs 2015'te Suriye'den araç girişini yasaklamasından önce bu en yaygın bir kaçakçılık yöntemiydi. İkinci seçenekte ise kaçakçılar taşıma için küçük araçları veya at ve eşek gibi yük hayvanlarını kullanıyordu. Hatta kaçakçılar, petrol ürünlerini sınırın ötesine geçirmek için derme çatma boru hatları bile inşa etmişti. Aslında mazot, benzin, gaz yağı gibi yakıtlar öne çıksa da Suriyeli katılımcılar çeşitli ürünler için iki ülke arasındaki fiyat farkına dolayısıyla kaçakçıların yüksek kazanç motivasyonuna vurgu yapmaktadır:

"*Suriye'den getirdiğimiz en önemli şeylerden gıda malzemeleri; çay, şeker, yanı sıra yakıt. Orada fiyatları düşük, Türkiye'de değeri dört katı, Suriye'deki mallar çok ucuzdu bu yüzden her şeyi Suriye'den getiriyorduk.*" [SK6: Erkek, 48 yaşında]

"*Aklınıza gelen her şey, Suriye'den Türkiye'ye gelirdi ve özellikle sigaraya ek olarak şeker ve mazot gibi maddelerden büyük maddi kazanç sağlanırdı.*" [SK8: Erkek, 58 yaşında]

Katılımcılar da her devirde akaryakıt dâhil iki ülke arasındaki emtia kaçakçılığını besleyen en önemli faktörlerden biri olarak Türkiye piyasasında bazı mallara olan güçlü talebi göstermektedir:

"*Suriye'den Türkiye'ye, şeker, çay, kahve, tütün, koyun ve inek eti gibi tüm gıda maddeleri, düzenli olarak ise giyim ve tekstil ürünleri ile elektronik eşyalar gibi mallar taşınırdı. Suriye mallarının Türk pazarında büyük talebi vardı ve insanlar bu ürünleri satın almaktaydılar. Türk tüccarlar, Halep pazarından alışveriş yapmak için Halep'e giriyorlardı. Türkiye'de her evde Suriye'den gelen bazı ürünler bulunmaktaydı.*" [SK10: Erkek, 35 yaşında]

Bu kârlı işten kazanç sağlamak isteyen kaçakçılar, Türk ve Suriyeli yüzlerce aracın sınırdan günübirlik geçişleriyle sübvanse edilen ucuz Suriye yakıtını, bundan başka çay, şeker ve tütün gibi diğer malları Türkiye'ye taşımıştır. Parasal boyutu bir yana, sınırda gerçekleştirilen kaçakçılık, iki ülke arasında günümüze kadar uzanan sınır ticaretinin illegal kısmını canlı tutarak sınırın iki yakasındaki akraba gruplarının sosyal bağlantılarını ekonomik temelde sürdürmesine yardımcı olmuştur:

"*Sınırın diğer tarafında akrabalık uzantısı bulunan sınır bölgeleri sakinlerinden bazıları, bunların hepsi kuzen ya da aralarında bir akrabalık bağı vardı ve iki taraf arasında geçmelerini kolaylaştıran ziyaretler vardı ve iki taraf arasında sınırdan gayrı resmi bir ticaret alışverişi yapılıyordu. Bazı ailelerin tamamı sınırda çalışıyordu… Sınır bölgelerindeki ailelerin %60'ı kaçakçılıkla uğraşıyordu ki bu aileler diğer taraftaki akrabalarıyla sürekli bir iletişim halindeler.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Bu katılımcı cümleleri, sınır ötesi akrabalığın ve bundan kaynağını alan sosyal bağların kaçakçılık mekanizmasının bir gerçeği olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla sınırın iki tarafını birçok açıdan sıkı şekilde birbirine yaklaştırmıştır. Bu yüzden sınır üzerinden kaçakçılık yoluyla yüksek kazanç elde etmek ve zenginleşmek, bir katılımcının betimlediği gibi Türkiye tarafındakiler için de geçerli olmuştur:

"*Sınır bölgelerinde yaşayan insanlar, ticaret olmadan önce son derece yoksulluk çekiyorlardı. Ancak ticaretleri sayesinde maddi durumları iyileşti ve gayrimenkuller ve araçlar satın alarak ekonomik bir canlanma yaşandı. Bölge arasındaki ticaret ve kaçakçılık sonucunda sınır bölgesinde ekonomik bir iyileşme oldu. Ben, hayatlarında kaçakçılık faaliyetleri gerçekleştiren bazı Türk insanlarını tanıyorum. Uyuşturucu ve tütün ticareti ile uğraşarak, varlık sahiplerine dönüştüler.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Bu tür faaliyetler yasadışı olsa da çoğu katılımcı tarafından sınır bölgesinin ekonomik bakımdan canlanma ve gelişme, bölge sakinlerinin yaşamsal bir gerçeği ve yoksulluktan kurtulma aracı olarak görülmektedir. Sınır bölgesinde rakam vermek mümkün olmasa da çok sayıda insanın, özellikle İdlib kırsalında tarımsal potansiyeli zayıf engebeli arazilerde yaşayan Suriyelilerin bu faaliyetlere daha fazla katıldığı anlatılanlardan anlaşılmaktadır:

"*İdlib'in kırsal bölgelerinde, sınır bölgelerinde yaşayanların %70'i temel olarak kaçakçılık ve sınırlar arası ticaret işine dayanıyorlardı. Çünkü o dağlık bölgeler, zirai alanlara sahip değildi ve kaçakçılık işinin gerçekleşmesini sağlardı.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

O yıllarda sınırın Türkiye tarafından karşı tarafına gümrük kapılarından ve daha az miktarda da olsa bazı mallar kaçak yollardan geçmekteydi:

"*Türkiye'den Suriye'ye düzenli ve resmi bir şekilde giren en önemli mallar giysi ve ev eşyalarıdır. Gayri resmi olarak giren mallar ise çok azdı, basit silahlar (tabanca, av silahları ve bu silahların mermileri) gibi. Türk sanayisi zayıftı ve Suriye pazarlarında çok da piyasası yoktu.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Karşı tarafa daha az kaçak mal sevkiyatına neden olarak Suriye'de her türlü ihtiyaç maddesinin Türkiye'den ucuz olması gösteriliyordu:

"*Türkiye'den Suriye'ye giren mal miktarı azdı, çünkü savaş öncesi Suriye'deki durum iyiydi ve her şey mevcuttu ve çok düşük fiyatlarla sağlanıyordu. Çoğu mal transit olarak Arap Körfezi'ne doğru hareket ediyordu.*" [SK10: Erkek, 35 yaşında]

Ancak çoğu kere Suriye'de temin edilemeyen ve talep gören ürünlerin kaçak ticareti mümkün oluyordu:

"*Türkiye'den Suriye'ye ise sadece deri ceketler, silahlar ve giyim eşyaları gibi ürünler kaçakçılık yoluyla gönderilirdi.*" [SK8: Erkek, 48 yaşında]

Araştırmaya görüşleriyle katılan Suriyelilerin neredeyse tamamı, karşılıklı olarak yürütülen her türden emtianın kaçakçılığı üzerinde hemfikirdir. Ancak aralarından bazıları, bunun yanında kaçakçılığın başka bir boyutuna, insan kaçakçılığına dikkat çekmektedir.

4.3.3. İnsan (Göçmen) Kaçakçılığı

Kaçakçılık, son derece geniş yelpazeli illegal bir insan eylemi, insan kaçakçılığı ise en yaygın kaçakçılık türlerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. "Göçmen kaçakçılığı," bir kişinin belgesiz veya sahte belgelerle yasa dışı yollara başvurularak bir ülkeden başka bir ülkeye para karşılığında götürülmesi olayını tanımlamaktadır (Kahya, 2015: 160). İnsan ya da göçmen kaçakçılığı, pratik olarak 2000'li yılların başlarından itibaren artış göstermiş ve günümüzde artık dünya genelinde tüm ülkelerde düzensiz göç içinde kendisine daha fazla yer edinmiş bir alandır (Çalışkan, 2021). İnsan kaçakçıları, kaçakçılık suçunu kaçırılacak kişi veya kişilerin rızaları ile gerçekleştirmektedir. Kaçmak isteyen bireyler için istihdam, ekonomik fırsatlar, kişisel/ailevi durumun iyileştirilmesinin yanı sıra zulümden veya çatışma ortamlarından kaçma en sık rastlanılan nedenler arasında yer almaktadır. Kaçakçılar, insanları

taşıdığı için, onların gözünde bu insanlar da ticari bir meta haline gelmektedir. Çoğu kaçakçı genellikle geçimini sağlamak ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak isteyen genç erkeklerden oluşmakta ve bu kişiler sadece bu işle uğraşmaktadır. İlginç olan yasadışı faaliyetlere katılan bu kişilerin kendilerini kaçakçı olarak değil de "iş insanı" veya "işçi" olarak görmesidir.

Kaçakçılık, klasik şekilde tanımlanması zor ve büyüyen bir sorun olmak ile birlikte önceden bulunan çözümlerin daha sonra geçersiz kaldığı son derece değişken bir yapıya sahiptir. Suriye Savaşı ile 2011 yılında başlayan, ülkelerinden göç etmek isteyen Suriyeli nüfusun kitlesel hareketi neticesinde insan kaçakçılarının sayısında da bu coğrafyada önemli derecede artış meydana gelmiştir. Türkiye'ye doğru insan kaçakçılığı, savaşın başlamasından sonra, 2012 ve 2014 yılları arasında oldukça kolay ve erişilebilir haldeydi. Bu nedenle herhangi bir kaçakçı bir günde birden fazla kere bu işi yapabiliyordu. Bu, sınırdaki görevlilerin işi kolaylaştırması sayesinde mümkün oluyordu. Suriye sınırlarını yasa dışı yollarla geçen binlerce kişinin varlığı nedeniyle, kaçakçılık terimi Suriyeli toplumunda derin bir anlam kazanmıştı. Şu anda dahi kaçak sınır geçişleri, süregelen sürgünleri boyunca Suriyelilerin karşılaştığı en önemli deneyimlerden biri durumundadır. Transit olarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmek isteyen düzensiz göçmenlerin bir kısmının da bu yolu kullandıkları söylenebilir. Siyasi zulüm, çevresel faktörler ve sosyal faktörler de dâhil olmak üzere göç ihtiyacını ve kaçakçılardan yararlanma ihtiyacını motive eden bir dizi faktör olsa da kaçakçılığa konu olan zorunlu veya düzensiz göçmenlerin çoğu daha iyi ekonomik fırsatlar peşinde olan insanlardır. Göçmenler, göç için yasal yollara ulaşmanın çok pahalı, yavaş veya zor (bazen imkânsız) olması nedeniyle sıklıkla kaçakçıları tercih etmektedir.

Yapılan önceki araştırmalar, kaçakçılar ile göçmenler arasındaki etkileşimde güven ve işbirliğinin istisnadan ziyade, bir kural gibi göründüğünü göstermiştir (bkz. Bilger, Hofmann ve Jandl 2006; Koser 1997, 2008; Sanchez, 2015; Spener 2004, 2009; Zhang, 2007). Örneğin Zhang (2007), Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen Çinli göçmenlerin kaçakçıları genellikle hayırsever olarak algıladıkları dikkat çekmektedir. Sanchez (2015) ise Meksika'daki göçmen-kolaylaştırıcı ilişkisinin “ülkeler arası derin, sosyal olarak sağlamlaştırılmış bağlara” dayandığını vurgulamaktadır. Türkiye üzerine yapılan bir araştırmada da, kaçakçılarla göçmenleri birbirine bağlayan güçlü bir güven bağı olduğu üzerinde durulmaktadır (İçduygu ve Akçapar, 2016).

Suriye-Türkiye sınırında eskiden beri karşılaşılan kaçakçılık türlerinden biri de insan kaçakçılığıdır. Henüz Suriye’de iç savaş başlamadan önce de Hatay-İdlib sınır bölgesi

düzensiz göçmenlerin geçiş koridorlarından biriydi. Bir katılımcı bu olayı ve işleyişini şu şekilde anlatmaktadır:

"*Sınır bölgelerinin sakinlerinin en büyük itimadı; sigara, şeker, inek, çay ve Hindistan, Pakistan, Filipin ve Endonezya gibi farklı uyruklu insanların kaçakçılığına dayanıyordu. Onlar işçi olarak Lübnan'da çalışırlar, Lübnan'dan Lazkiye yolu üzerinden Türkiye'ye geçmek için İdlib'in bölgelerine gelirlerdi. Türkiye'ye girerler ve oradan Avrupa'ya geçiyorlardı.*" [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Katılımcının anlattıklarından Suriye sınırının Hatay kesiminin, Türkiye üzerinden Avrupa'ya transit geçiş yapmak isteyen Güney ve Güneydoğu Asya kökenli düzensiz göçmenlerin güzergâhında yer aldığı ve göçmen kaçakçılığının geçiş noktalarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kaçakçılık türü, savaş sonrasında da şekil değiştirerek devam etmektedir.

Suriye-Türkiye sınırında savaş sonrasında kaçakçılıkta meydana gelen değişikliklerle birlikte, kaçakçıların rolü de evrilmiş ve artık bir geçiş sağlamak için maddi bir ödeme yapan bir kaçak olmadan kaçakçılık imkânsız hale gelmiştir. Bir yandan kaçak geçişin parasal bedeli zamanla artarken, diğer yandan da kaçakçılık zorlaşmış ve sınır kontrolleri artmıştır. Kaçakçılar, yasal yollardan Türkiye'ye giremeyen Suriyelilerin ülkenin iç bölgelerine ulaşmalarını sağlamak için bir dizi taktik geliştirmiştir. Bu taktikler arasında, sınır kontrol ve güvenlik görevlilerine rüşvet vermek, yerel bir Türk kaçakçıyla iş birliği yaparak Türk sınır kontrol noktasını izlemek ve sınırı geçişin başlaması için işaretleşmek gibi yöntemler bulunmaktadır. Bir katılımcı basit şekilde kaçakçılık yollarından ve ödenecek ücretlerden şöyle bahsetmektedir:

"Kaçakçılığın çeşitli yolları vardır ve sahte kâğıtlarla veya [sınır görevlilerinin] *arabasıyla giriş yapılabilir, fiyat bir yerden diğerine 1000 ila 4000 dolar arasında değişir.*" [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Bazı insan kaçakçıları, daha fazla kaçağı bir araya getirme ve onları gruplara ayırma politikasını takip etmekte ve sonra her bir grubu farklı bir yöne göndermektedir. Böylece sınır görevlileri bir gruba odaklanıp onları yakaladığında; diğerleri kaçışına devam edebilmektedir. Yakalananlar, yakalama yerine en yakın Türk jandarma karakolunda toplanmakta ve ardından en yakın sınır geçiş noktasına geri gönderilmektedir. Bir başka katılımcı insan kaçırma yöntemlerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Başlangıçta işler çok karmaşık değildi, Türkiye'ye kaçakçılıkla ilgilenen birini bulmak çok kolay olup fiyatlar farklılık göstermekteydi. İki tür kaçakçılık vardır. Birincisi 'izinle seyahat' olarak adlandırılır ve sınırdaki [görevlilerin] *kaçakçılara engel olmamaları için rüşvet ödenmekte ve kaçaklar yaya olarak geçtikleri noktada sorun yaşamamaktadır. Diğer tür ise kaçakçılar tarafından gizlice yapılan ve daha az maliyetli ancak daha tehlikeli olduğuna inanılan bir türdür. Seyahat eden kişi sınırda yakalanma ve Suriye'ye geri gönderilme riski altındadır.*" [SK10: Erkek, 35 yaşında]

İnsan kaçakçılığının yapanlar için ne kadar karlı bir iş olduğunu İdlib'de görüştüğüm kişiler açıkça dile getirdiler. İdlib'den İstanbul'a kaçakçılığın maliyeti izinle seyahatte 3.000 dolar iken, gizli kaçakçılık 1.500 dolardır. Ayrıca, "askeri hattı" kullanarak İdlib'den Türkiye'ye kaçakçılık yapmanın maliyeti 4.200 dolardır. Türkiye'den Avrupa'ya kaçakçılık yapmanın maliyeti, örneğin kaçağı önce Sırbistan'a götürmek için 4.000 Euro'dur ve ardından kişi Sırbistan'dan başka bir Avrupa ülkesine gitmek isterse, 3.500 Euro daha ödemesi gerekmektedir. Eğer kaçan kişi böyle bir seyahati kabul etmezse; kaçakçıların İdlib'den başlayarak Avrupa'ya kadar bu kişiye tam bir ulaşım imkânı sunan teklifleri de vardır. Sınıra inşa edilen duvar da kaçak geçiş tarifesini yükseltmiş ve yeni yöntemlerin devreye sokulmasını sağlamıştır:

"Türkiye tarafında inşa edilen büyük bir "ayrım duvarı," Suriye tarafından hareket etmeyi engellemekte hatta topraklarında tarım yapanlar bile Türk keskin nişancıları tarafından izlenmektedir. Bu nedenle bazı insanlar, resmi geçiş noktası olan Bab El-Hava'dan kaçak geçiş yapmak için 5000 dolar ödemektedir." [SK5: Erkek, 40 yaşında]

"Kaçakçılık ortadan kaldırılamaz, her gün gayri resmi prosedürleri atlatmak için yeni yollar ortaya çıkıyor. Şu anda sınır duvarının karşı tarafa geçmek için merdivenler yerleştiriliyor veya duvarda bir delik açılıyor ve son kullanılan yöntem duvarın altından hendekler kazmak." [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Anlatılanlar kaçakçılığın değişen şartlara kısa sürede ayak uydurduğunu ve yeni yollarla sürdüğünü, üstelik sınır kontrollerinin sıkılaşmasının kaçakçıların fiyat artırmasına ve alınan rüşvetlerin yükselmesine sebep olduğu çok açıktır. Zorlaşan şartlar bu sayede, kaçakçılara uyuşturucu ticaretinden daha fazla gelir getiren bir faaliyet alanı yaratmaktadır.

Sosyal medya platformları, özellikle "Facebook" kimliği belirsiz kişilerin insan kaçakçılığı tekliflerini ara sıra yayınladığı bir yer haline gelmiştir. Bu ilan sahipleri kendilerini gizlememekte ve uzun bir araştırmaya ihtiyaç duymadan kolayca bulunabilmektedir. Bu platformları işleten kişiler, bu tür teklifler sunmaktan çekinmeyip kimseden korkmamaktadır. Teklifler Lübnan'dan Suriye'ye ve Türkiye'ye kadar geniş bir

coğrafyayı kapsayabilmekte ve onlar bazen ilgilenenlerle iletişim kurmak için telefon numaralarını da paylaşmaktadır.

Kaçakçıların sunduğu teklifler büyüleyici görünse ve birçok kişi kaçak yoldan hedefine ulaşsa bile kaçakçılığın başka bir yönü de sık sık seyahat ilanlarında eksik kalan, yolcuların kaçırılması ve bazılarının kaybolması gibi tehlikelere maruz kaldığı gerçeğidir. Hatay-İdlib arasında Asi Nehri'ne yakın bölgeler, kaçakçılık için en iyi yerler olarak kabul edilmektedir. Kaçakçılık olayında yumuşak ve aktif noktaları arasında Derkuş'a bağlı el-Duriya köyü ve İdlib kırsalındaki Asi nehri kenarındaki Cisr el-Suğur'a bağlı Hirbet el-Cuuz yerleşmesi yer almaktadır. Ayrıca, Halep'in kuzey bölgeleri, İdlib'in kuzey sınır bölgelerine göre daha zorlu olarak kabul edilmektedir. Bu, bölgenin dağlık doğası ve ormanların yoğunluğu nedeniyledir.

Kaçak yollarla Türkiye'ye girmenin olumsuz yönleri arasında mültecilerin sömürülmesi ve yasa dışı yollarla giriş yapmanın tehlikeleri de bulunmaktadır. Bu tehlikeler, kaçakçılar tarafından ateş altına alınma veya kaçakçılık mafyasının eline düşme, şantaja maruz kalma, soygun ve yağmalama gibi riskleri içermektedir. Kuzey Suriye'deki insan kaçakçıları operasyonlarında küçük çocuklara dikkat çekmemeleri için sakinleştirici vermektedir. Türk sınır birliklerinin dikkatini çekmemek için çocukların ses çıkarmamaları önemlidir. Uyuşturucu nedeniyle çocuklardan kaçının öldüğüne dair resmi istatistikler olmayıp benzer vakaların olduğu belirtilmektedir. Kaçakçılar, sınırı geçmek isteyenlere çocukları uyuşturucu ile sakinleştirmelerini zorunlu kılmakta, aksi takdirde onları geçirmeyi reddetmektedir. Bir katılımcı sınır geçerken karşılaşılan risklerden bazılarını şöyle anlatmaktadır:

"Sınırda kaçakçılar veya Türk jandarması tarafından öldürülen çok sayıda insan var, ayrıca kaçakçılar tarafından birçok çocuk onlara uyku hapı verilerek sınır geçerken ses çıkarmamak için öldü." [SK3: Erkek, 48 yaşında]

Karşı tarafa geçme ücreti, mültecinin kaçakçı tarafından sömürülmemesi, ihanete uğramaması veya Türkiye'ye yasa dışı yollarla geçtikten sonra ödeme yapmaması için bir üçüncü kişinin varlığıyla oluşturulmaktadır. Temel sorun, güvenilir bir aracının bulunması konusunda yoğunlaşmaktadır. Kaçak geçişin maliyeti yaşa, geçiş noktalarına ve yol zorluklarına bağlı olarak değişmektedir:

"Genç bir kişi olduğunda ve gençlerin hareket yeteneklerine ve zorlu yolları geçme becerilerine sahip oldukları için maliyet daha düşük olup 600 dolar gibi düşük bir değerden

başlamaktadır. Ailelerin kaçakçılığı durumunda ise maliyet artmaktadır bu, 2000 dolardan başlıyor." [SK1: Erkek, 48 yaşında]

Her gün onlarca Suriyeli, daha iyi bir gelecek ve güvenli bir yaşam arayışıyla Suriye-Türkiye sınırını geçip binlerce dolar ödeyerek kaçakçılara güvenmektedir. Ancak, bazıları, onları tehlikeli ve uzun yollara yönlendiren ruhsuz kişilerin kurbanı olmaktadır. Bu yollar, Türk sınır muhafızları tarafından yakalanmaları veya ateşe maruz kalmaları ihtimalini içermekte ve bu da onların ölümüne neden olabilmektedir.

Hava durumu, kaçakçılar için önemlidir; çünkü yağmurlu ve soğuk havaları tercih ederler. Onlara göre sisli havalarda geçmek, izin almak kadar iyi bir seçenektir. Sınırı geçtikten sonra, Türk tarafına ulaşan kişiler, kaçakçıyla iletişime geçip varışlarını belirtmektedirler. Ayrıca, döviz bürosunu bilgilendirerek ödeme yapılmasını sağlamaktadırlar. Suriye ve Türkiye arasındaki kaçakçılık işlemleri herhangi bir denetime tabi değildir.

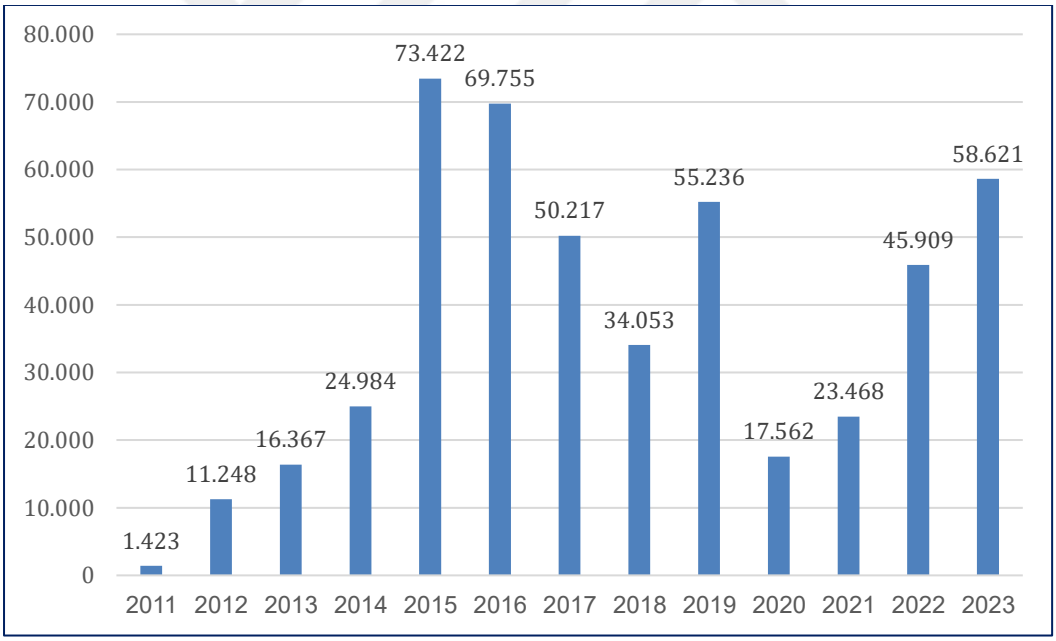
Heyet Tahrir Şam (HTŞ), 2015 yılı sonlarında "Sınır Güvenliği Ofisi"ni kurmuştur. Bu ofis, aslında Suriye-Türkiye sınırı boyunca kaçakçılık operasyonlarını düzenlemektedir. Kaçakçılık işlerini düzenlemek ve bölgedeki kaçakçılardan gelen tehditlere karşı sivilleri korumak amacıyla HTŞ, İdlib ve çevresinde her bir kişi için 50 dolarlık bir çıkış (kaçakçılık) ücreti talep etmektedir. Bu ücret, göçmenler tarafından ödenmekte ve göçmenlerin isimleri ve kimlik bilgileri kaydedilmektedir. Eğer kaçış işlemi başarılı olursa, alınan para hükümete (HTŞ kasasına) aktarılmaktadır. Ancak geçiş başarısız olursa; bu parayı ödeyen kişiler ücreti geri alınabilmekte ya da başka bir denemede kullanabilmektedir. Sadece 2019 yılının son dört ayında HTŞ'ye bağlı olan İdlib'in ve çevresindeki bölgelerin yönetimi tarafından sağlanan istatistiklere göre, toplamda 49.032 kişi, yalnızca geçiş belgeleri için yaklaşık 2.451.600 dolar ödemiştir. Bu yeni bir gelir kaynağıdır ve aylık ortalama 600.000 dolar demektir. Türk tarafının sınır muhafaza görevlileri, sınırları geçenleri yakaladığında belirli bir süre sonra Bab El-Hava geçişinin HTŞ kontrolündeki ofisine göndermektedir. Bu süre zarfında sınırdan geçenler, gönüllü bir geri dönüş formu imzalama zorunluluğuyla karşı karşıya bırakılmakta ve bu, Türkiye'ye giriş haklarını beş yıl boyunca ellerinden almaktadır. Yaşanan bu durumu bir katılımcı sözlerinde bulabiliriz:

"Türkiye topraklarında yakalanan sınırdan geçenler, aşağılayıcı muameleye tabi tutulmakta, birçokları özellikle gençler olmak üzere sınırdan geçenler, sınır polisi tarafından dövülme, hakaret ve aşağılanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle, geri dönenler, kaçakçılara ve HTŞ ofislerine ödedikleri paraları ve tekrar deneme hakkını kaybetmektedir." [SK4: Erkek, 35 yaşında]

Birçok kişi bu işten elde edilen gelirlerden yararlandı. İdlib-Hatay sınırında mülteci krizi, aynı zamanda sahte belgelerden oluşan bir karaborsaya dönüştü: Sahte pasaportlar, kimlik kartları, çalışma izinleri ve doğru fiyata diğer belgeler. Bölgede devam eden siyasi istikrarsızlıklar, kötü yönetişim, silahlı çatışmalar ve ekonomik zorluklar nedeniyle ciddi bir göç baskısı altındaki Türkiye'nin insani dış politikasının önemli bir boyutunu düzensiz göçle mücadele oluşturmaktadır.

İki ülke arasında 2011 ile 2014 yılları arasında düzensiz göçte büyük bir artış olmadığı dikkat çekmektedir. Türkiye'de 2014 yılında 24.984 olan düzensiz göçmen sayısı, 2015 yılında yaklaşık 3 kat artarak 73.422 kişiye ulaşmıştır. Çünkü Rusya destekli Esad rejimi askerlerinin 2015 yılında İdlib bölgesine yaptığı yoğun ve şiddetli saldırılar sonucu binlerce insan İdlib şehrinden Türkiye'ye doğru en büyük insan hareketliliği yaşandı. 2015 ve 2016 yıllarında yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısında Suriye uyruklular ilk sırada yer alırken 2017'den sonra yakalanan Suriyelerin sayısında düşüş gözlenmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Türkiye'de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı



Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı (https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler, erişim: 15.02.2024).

Bab El-Hava sınır kapısı yönetimi tarafından 2019'da yayımlanan bir istatistik raporuna göre; aynı yıl sınır dışı edilen kişi sayısı 63,848'dir, geri kalanlar isei diğer kapılardan sınır dışı edilmiştir. 2020 yılında Suriye-Türkiye sınırını yasadışı geçmenin maliyeti son zamanlarda neredeyse yarı yarıya azaldı, daha önce 2.300 ABD doları yerine kişi başı ama şuan 1.300 ABD dolarına düşmüştür. Bunun nedeni kaçakçılık yoluyla

Türkiye'ye girmek isteyenlerin sayısının azalmasıdır (Uzan ve Akgül, 2022). Nitekim katılımcılardan biri bunu şu şekilde anlatmaktadır:

"*Suriyelilere geçici koruma kartı (kimlik) verilmesinin durdurulması ve sınır dışı etme operasyonları, Suriye sınırını geçerek Türkiye'ye geçmek isteyen Suriyelilerin sayısını önemli ölçüde azalttı. Suriyelilerin kaçakçılık yoluyla Türkiye'ye girişi artık Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine geçmek isteyenlerle sınırlıdır*."

Türkiye'de 2013 yılında yakalanan göçmen kaçakçılarının büyük bir kısmının Türk vatandaşı olduğu, Suriye uyruklu kişilerin ise göçmen kaçakçılığı suçunda ikinci sırada yer aldığı belirtilmiştir (Türkiye Göç Raporu, 2013: 58). Tüm Dünya'ya 2020 yılında yayılmaya başlayan Covid-19 pandemisi, Türkiye'de düzensiz göçü de etkilemiş, meydana gelen düzensiz göçte önemli bir düşüş yaşanmıştır. Böylece, 2020 yılında bir önceki yıla göre oranında azalmıştır. Covid-19 salgınının Türkiye'de görülmesiyle beraber düzensiz göçte meydana gelen bu keskin düşüşte, Türkiye'nin salgın nedeniyle aldığı tedbirlerin (sokağa çıkma ve seyahat kısıtlamalarının) büyük etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Suriye-Türkiye sınırında meydana gelen yıkıcı Kahramanmaraş depremlerin sonrasında 2023 yılında sayının yeniden artmasına yol açmıştır.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri inşaat ve tarım sektöründe iş gücü açığı yaratmış, bu açık Suriye'den kaçak yollardan gelenlerle kapatılmaya çalışılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hazırlanan "2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu'nda, deprem sonrası yapılan ilk tespitlere göre sanayi tesislerinde bina ve makine-teçhizat bağlamında ciddi bir problem olmadığı esas sorunun insan kaynağında yaşanması beklendiği yazılmıştır. Firmaların, bu konuda sorunlar yaşayacağı ve bu durumun da üretim süreçlerini etkileyeceği değerlendirilmiştir (Anadolu Ajansı, 19 Mart 2023). Bir insan kaçakçısıyla yapılan telefon görüşmesinde bu tespitlerin kaçakçılıkla ilişkisi ortaya çıkmıştır:

"Deprem sonrası son birkaç ayda Türk sınır jandarmalarının kaçak göçmenlere yönelik ateşlerinin durmasına, sınırda yakalandıklarında darp olaylarına da son verildiğine tanık olduk. Sınırında göçmen kaçak geçiş sayısı arttı, önceki yıllara göre önemli bir artış görürüz."

Hasarlı binaların tadilatının yapıldığı Hatay'da, günlüğü 1.500 TL'ye inşaat ustası bulunamamıştır. Hatay'daki iş gücünün dışarıya gitmesi de Antakya'da usta ve yardımcı eleman ihtiyacını artırmıştır. Bu yüzden Hatay'da yaşanan depremden sonra bu bölgede inşaat alanında iş gücü ihtiyacını karşılamak için sınırların gevşetildiği söylenebilir. Depremden hasar gören illerde inşaat firmaları Türk işgücünün azlığı yanında, ucuzluğu ve uzun saatler

çalıştırılabildikleri için Suriyelileri tercih etmektedir. Antakya'daki bazı Suriyeli mültecilerle yapılan görüşmelerde şu açıklamaları yapmışlardır:

"Türkiye'ye düzensiz olarak giren çok sayıda Suriyeli mülteci Antakya'da inşaat alanında çalışanlar tutuklandı ve herhangi bir resmî belgesi bulunmadan daha sonra serbest bırakıldı. İstanbul ve Ankara gibi diğer illerden farklı bir durum, yol izni veya resmî belgesi olmayan herhangi bir mülteci tutuklandığında doğrudan Suriye'ye sınır dışı ediliyor."

Mevcut durumda işgücü talebi devam ettikçe sayıların artması beklenmektedir ki bu da, tekrar göçmen kaçakçılarının aktif bir rol oynamaya başlayacağı ve sayılarının artacağı anlamına gelebilir.

4.3.4. Tarihi Eser Kaçakçılığı

Suriye'nin formel ekonomisi (tarım, sanayi, turizm) savaş sonrasında önemli ölçüde küçüldüğü halde; Esad rejiminin kontrolü dışında kalan sınır bölgelerinde yağma, haraç, kaçırma veya kaçakçılık gibi yeni gelir yaratma faaliyetleri büyük ölçüde genişlemiştir. Bugün, İdlib'deki Suriyelilerin büyük çoğunluğu için hayat geçmişe göre daha zor, ekonomik olarak daha belirsiz ve fiziksel olarak daha tehlikeli haldedir. Suriye'de 2011'den bu yana %400'ün üzerindeki enflasyon nedeniyle insanlar ek gelir elde etmenin yollarını bulmak zorundadır. İdlib vilayetinde nüfusun %80'inden fazlasının yoksulluk sınırının altında yaşadığı tahmin edilmektedir (Cross-border Humanitarian Response Fact Sheet. UNHCR, 2021).

Bir kaçakçılık kolu olarak *tarihi eser kaçakçılığı*, bu zor şartlara sahip bölgedeki bazı insanların gelir kaynağıdır. Kuzeybatı Suriye, UNESCO dünya mirası listesine kayıtlı beş tarihi kent de dâhil olmak üzere 760 arkeolojik alana ev sahipliği yapmaktadır (Khalifa, 2021). Bunlar, hazine avcıları ve kaçakçılar tarafından düzenli olarak yağmalanmaktadır. Kaçırılan eserlerin çoğu, madeni para, cam parçaları, toprak kaplar ve ev eşyaları gibi küçük nesnelerdir. Kaçırılan eserler, Türkiye'ye getirilerek yerel sanat satıcılarına veya uluslararası piyasa alıcılarına satılmaktadır. Ticareti yapılan nesnelerin her birinin değeri birkaç yüz ila yüz binlerce ABD Doları arasında değişmektedir. Satış gelirleri daha sonra değerlendirmeyi yapan uzman, kaçakçı, kolaylaştırıcı ve bölgeyi koruyan silahlı gruplar arasında bölüştürülmektedir. Ayrıca kişi başına 50 ABD dolarını geçmeyecek şekilde şantiyede çalışan işçilere de bulma ücreti ödenmektedir (Swann, 2019).

Suriye, on üç yıldır devam eden savaşla birlikte Ortadoğu'daki kaos ve çatışma ortamının simgesi haline gelirken; arkeolojik eserlerin yağma ve kaçakçılığında da her geçen

gün kötüye giden bir tablonun merkezine oturmuştur. Eski eserleri kaçıran bir kişiyle yapılan özel görüşmede bu kişi, Suriye-Türkiye sınırına yakın bir mülteci kampında yaşadığını aynı zamanda metal dedektöre sahip olduğunu belirterek kısaca bu kaçakçılık hakkında şunları anlatmaktadır:

"Bizimle 200 civarında kaçak kazı yapan kişi vardır ve 15'ten fazla da eser tüccarı. Esed bölgesi ve IŞİD'in kontrol ettiği köylerden eser satmaya gelenler olduğunu, daha önce Lübnan üzerinden geçen eski eser kaçakçılığı rotasının 2011'den sonra Türkiye'ye kaydığını söylüyor. Suriye savaş başından bu yana kazıların çok daha kolaylaştığını, çünkü kamu düzeninin ortadan kalktığını belirten, metal dedektör kullanımının yanı sıra bazı yerlerde de mezarların tespit edilmesi için uzun sondaj boruları kullanıldığını aktarıyor. Ancak sınır duvarının inşaatından sonra sınır güvenliği artırıldığı için Türkiye rotası eskisine göre biraz daha zorlaşmış."

Bu anlatılanlar, arkeolojik eserlerin kaçakçılığının ne kadar kazançlı bir iş olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğine ilişkin bazı tahminler mevcut ancak müzelerden yağmalanan veya Suriye'deki pek çok arkeolojik alandan kaldırılan antikaların satışından elde edilen gelire dair kesin bir bilgi yoktur. Ana varış yeri, Türkiye üzerinden Avrupa'dır. Nesnelere sıklıkla sahte kaynaklar verilmekte ve daha sonra galeriler veya müzayede evleri aracılığıyla satılmaktadır. Yapılan bir araştırma, 2015'in başlarında yağmalanan arkeolojik sit alanlarının %28'inin muhaliflerin kontrolünde olduğunu göstermiştir (Tokmajyan, 2016). Eğer bu doğruysa muhaliflerin elindeki bölgelerde eser ticareti yaygın demektir.

4.3.5. Uyuşturucu Kaçakçılığı

Kaçakçılar açısından en karlı alanlardan biri de şüphesiz uyuşturucu madde kaçakçılığıdır. Türkiye-Suriye sınırında uyuşturucu ve keyif verici madde kaçakçılığı eskiden beri önemli sorunları arasındaydı. Geçmişte Türkiye'nin kara sınırı üzerinden Suriye'ye yapılan afyon kaçakçılığını önleme hususunda Gümrük Muhafaza teşkilatı kimi önlemler alsa da afyon kaçakçılığını tamamen önlemek mümkün olamamıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de haşhaş alım, satım ve nakli kanunen serbest olduğu için sınıra yakın köylere kadar herkesin rahatça getirmesinde herhangi bir engel yoktu. Böylece sınırdaki köylere getirilen afyonun ilk fırsatta Suriye sınırına kaçırılması olanaklı hale geliyordu (Gözcü ve Çakmak, 2019). Sonraki yıllarda uyuşturucu madde türleri değişmiş, farklı türden ürünlerin iki ülke arasında kaçakçılığı sürmüştür. Suriye'deki savaş öncesi dönem için bir katılımcı uyuşturucu kaçakçılığı için şunları söylemektedir:

"Suriye'de savaş öncesi Reyhanlı'nın nüfusu yaklaşık 50,000 kişiydi. Türkiye'den Suriye'ye uyuşturucu ticarete uğraşan kişilerin kesin bir sayısı verilemez, ancak bu işle uğraşan bazı aileler

özellikle ahlaki değerleri düşük olanlar, uyuşturucu gibi yasaklı maddelerin ticaretini yapanlar vardı." [SK7: Erkek, 42 yaşında]

Suriye'de devrimin patlak verdiği 2011'den ve rejimin kendisine yaygın şiddetle karşılık vermesinden sonra, şiddetin ve silahın yayılmasıyla birlikte bir amfetamin türevi olan Captagon endüstrisinin maksimum sınırlarına ulaşmasına yardımcı olan faktörler birbirini takip etti. Ancak Suriye'de savaşın başlamasından sonra bambaşka durum ortaya çıktı; narkotik maddeler, Türkiye üzerinden transit olarak Suriye'den Körfez Arap ülkelerine ulaşmaya başladı. Bir katılımcının belirttiği gibi;

"Suriye'den Türkiye'ye düzensiz şekilde giren en önemli ürünler cep telefonları, tütün ve Captagon hapları (uyuşturucu hapları) ile insan kaçakçılığıdır." [SK10: Erkek, 35 yaşında]

Bu, yeni dönemin kaçakçılık konularını özetleyen bir açıklamadır. Çünkü çeşitli gruplar Suriye savaşının masraflarını karşılamak amacıyla, finansman kaynağı olarak kaçakçılıktan pay almaya başladı ve narkotik madde kaçakçılığı da bunlardan biriydi. Reyhanlı'dan Türk kökenli bir erkek, konuya ilişkin şöyle konuşmaktadır:

"…Suriyelilerin Türkiye'ye girişinden sonra uyuşturucu ticareti, silah ticareti ve EŞT gibi terör örgütlerinin Türk topraklarına girişi gibi sorunlar ortaya çıkmaya başladı… Suriye'den kaçırılan Captagon'un büyük kısmının Hatay'ın Reyhanlı ilçesinden Türkiye'ye giriyor olabileceği belirtiliyor." [SK6: Erkek, 48 yaşında]

Hatay Emniyet Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü, 2011 yılından bu yana, Hatay ilinin Suriyeli Captagon kaçakçıları açısından önemli bir alan olduğunun altını çizmektedir (EMCDDA Ulusal Raporu, Türkiye 2012). Reyhanlı/Cilvegözü sınır kapısı yakınında 4,2 milyon adet Captagon hapı ele geçirilmiş, kaçakçılar Suriye'den gelmiş ve hapları Mersin limanı üzerinden Suudi Arabistan'a taşımayı planlamışlardı (KOM Raporu, 2014: 18). Yine Aralık 2015'te Hatay'da, Mersin limanı üzerinden Arap yarımadasındaki aynı hedef pazara gönderilmek üzere 10 milyon hapın ele geçirildiği daha da büyük bir olay yaşandı. İlginçtir ki bu ele geçirme, aktif fenetilin içeriyordu; bu da bazı üreticilerin doğru öncüllere ve gerekli laboratuvar ekipmanına erişebildiğini göstermektedir. Bu kadar büyük uyuşturucu yakalanması, kaçakçıların büyük ölçekte Captagon üretim kapasitesine sahip olduğuna ve üretilen uyuşturucuyu konteynerler veya yakıt kamyonlarıyla sevkiyata hazırlama konusunda artan bilgi birikimine, organizasyon yeteneğine işaret etmektedir. Mevcut bilgilere göre, transit geçiş yapılan Hatay ilindeki uyuşturucu kaçakçılığının diğerlerine göre açık şekilde tercih edildiği görülmektedir. Bunun nedeni kısmen Hatay'ın Suriye ile Akdeniz kıyısındaki İskenderun ve Mersin limanları ve oradan da Arap

yarımadasındaki hedef pazarlara en kısa mesafeyi sunması olabilir. Dar dağ yolları aynı zamanda Suriyeli kaçakçıların Türkiye'ye daha gizli bir şekilde girme fırsatı da sunmaktadır. Ancak sınır duvarı inşaatı ve Türk jandarmasının sınır bölgelerinde sürekli devriye gezmesi, kaçakçılık için riskleri artırmış ve yasal olmayan geçişlerin azalmasına yol açmıştır:

"Son dönemde terör olayı yok denecek kadar azdır ve artık geçmişte kalan kötü bir anıdır. Bu duvar, aynı zamanda uyuşturucu kaçakçılığı anlamında da çok önemli. Sınır güvenliğinin çok yüksek düzeyde olması bu anlamda hap kaçakçılığını ciddi oranda azalttı." [SK8: Erkek, 48 yaşında]

Amerikan düşünce kuruluşu New Lines Strateji ve Politika Enstitüsü, bu maddeden elde edilen gelirin 2020'de 3,5 milyar dolara, 2021'de 5,7 milyar dolara yükseldiğini açıklamıştı. AFP'nin resmi verilerine göre, Captagon şu anda Suriye'nin açık ara en büyük ihracatı olup tüm yasal ihracatlar bunun gölgesinde kalmaktadır. Güvenlik servislerine göre, dünya arzının yüzde 80'inin kaynağı olan Suriye'de, ticaret, ulusal bütçenin en az üç katı değerindedir (AFP, Kasım 2022).

Captagon'un ihracat güzergâhı, bunu gerçekleştirenlerin çifte amacının olduğunu ortaya koymaktadır: Çok para kazanmak ve belirli ülkeleri uyuşturucuya boğmak. Bu anlamda hattın Suudi Arabistan ve BAE de dâhil Körfez ülkelerine doğru uzanan güzergahı kasıtlıdır. Ürdün, Mısır ve Yunanistan da uyuşturucu güzergâhının içindedir (Sara, 2021). Bu nedenle Orta Doğu'daki çok sayıda sınır kapısında her yıl, meyve kasalarına, çanak çömleklerin arasına, çikolata, humus ve lokum kutularına, hatta canlı koyunların bağırsaklarına gizlenmiş birkaç bin kilo sentetik uyuşturucu Captagon ele geçirilmektedir.

Sınıraşan Organize Suçlara Karşı Küresel Girişim'in (2016) raporuna göre; Suriye'deki çatışma, uyuşturucu madde üretim tesislerinin sadece Lübnan'a değil, aynı zamanda Türkiye'nin Hatay ve Gaziantep illerine de taşınmasına yol açtı. (Captagon: Günümüzün yasadışı pazarını anlamak, 2018). Raporda, bu bilginin kaynağı olarak DEA'dan alıntı yapılmaktadır ancak söz konusu alanların sentez laboratuvarları mı yoksa tablet üretim tesisleri mi olduğu belirtilmemektedir (Şekil 7). Her halükârda Türkiye, son 13 yılda Captagon kaçakçılığının merkezi konumundadır (TUBİM, 2013; EMCDDA, 2016; Tops vd., 2018). İdlib-Hatay sınır hattı da bu illegal işin tam ortasında yer almaktadır.



Şekil 7. Kuzey coğrafyasında Captagon'un dağılımını gösteren haritası

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNSANİ KRİZ SONRASINDA HATAY'DAKİ ve İDLİB'DEKİ SURİYELİLERİN ULUSAŞIRILAŞMASI

Bu bölümde Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenler ile Suriye'deki yerleşik (ülkesinde kalan) Suriyeliler, ne tür ulusaşırı faaliyetlerde bulunduğu; her iki grubu da bu faaliyetlere katılmaya yönelten etmenlerin neler olduğu ve hangi mekanizmaların onların bu faaliyetlerine olanak sağladığı; ulusaşırı faaliyetlerin Türkiye ile Suriye'yi birbirine nasıl ve hangi yollarla bağladığı ve bu faaliyetlerin sınırın her iki tarafını nasıl etkilediği ve şekillendirdiği ele alınmaktadır.

5.1. Hatay'daki Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Ulusaşırılaşması

5.1.1.Sosyo-Kültürel Ulusaşırı Faaliyetleri

5.1.1.1. Köken Bölge ile Telefon, İnternet ve Sosyal Medya Bağlantısı

Internet, mobil telefon, akıllı cihazlar ve sosyal medya gibi araçlarla Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin(BİT) artan kullanılabilirliği, uzakta yaşayan aile üyeleriyle düzenli olarak iletişim kurma fırsatlarını büyük ölçüde artırmıştır. Bu nedenle, teknolojik gelişmeler sınır ötesi pratikleri kolaylaştırmış ve ulusaşırı aile yaşamında giderek daha önemli bir rol üstlenmiştir (Baldassar vd., 2016; Faist vd., 2017; Greschke vd., 2017; Nedelcu ve Wyss, 2016). Birçok göçmen, menşe ülkeleriyle internet ve diğer elektronik ortamlar aracılığıyla bağlantılıdır (Appadurai 1996). Çağımızda internetin ve sosyal medyanın kişilerin birbirlerine ve bilgiye erişimlerini kolaylaştırması, kişilerin ulusaşırı ağlar aracılığıyla aidiyetlerini sürdürebilmelerine fırsat tanımaktadır.

Bununla birlikte geride bıraktıklarıyla bağlarını korumayı arzu eden bir zorunlu göçmen için gelişen teknoloji ile köken ülkesinden ve yakınlarından haber alması ve onlarla iletişim sağlaması dışında kültürel olarak bağlantılı olması, ulaşım ve para transfer işlemlerinin kolaylaşması gibi nedenlerle de ulusaşırı ağlar kurup sürdürmesi çok daha kolay bir hale gelmiştir. Bu göçmenler ve mülteciler kadar anavatandaki yakınları ve tanıdıkları için de önemlidir. Bu yüzden Appadurai (1996), elektronik medyanın göndericileri alıcılara bağlayarak sınırları aştığını ileri sürmüştür.

Bu tez araştırması kapsamında görüşülen Suriyeli zorunlu göçmenlerin neredeyse tamamı, Suriye'deki yakın veya uzak akrabalarıyla ve diğer ülkelere dağılmış olanlarla cep telefonları ve sosyal medya aracılığıyla sık sık bağlantı kurduklarını bildirmiştir. Hatta

Hatay'da yaşayan Suriyeli bir katılımcı bu iletişimin zorunlu göçün başlangıcından itibaren devam ettiğini ve aile bireylerinin sonradan Türkiye'ye gelişine yardım ettiğini belirtmektedir:

"*Suriye'den ilk çıktığım zamandan beri ailemle internet üzerinden sürekli iletişim halindeyim, sonra annemi ve kız kardeşlerimden birini buraya getirdim.*" [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Başka Suriyeli katılımcılar anavatanla olan iletişimin sıklığı hakkında ise şunları söylemektedir:

"*Tabii ki sürekli olarak onlarla iletişim halindeyim. Dün onlarla telefonla konuştum ve biraz önce WhatsApp üzerinden bir mesaj gönderdim. Her gün konuşuyoruz.*" [HK22: Erkek, 40 yaşında]

Araştırmaya katılan Suriyeli zorunlu göçmenlerin yarısı, her gün ya da gün aşırı, ailesi, akrabaları veya arkadaşları ile internet aracılığıyla görüştüğünü belirtmektedir. Katılımcılar arasında menşe bölgedeki yakınlarıyla bağlantı kurmadığını ya da çok az teması olduğunu söyleyen sadece dört kişi bulunmaktadır. Bu tespit zorunlu göçmenlerin anavatan ve orada kalanlarla yoğun iletişim halini göstermektedir. Hatta bu iletişim bazen gün içerisinde aile fertleriyle birkaç kere konuşma sıklığına bile ulaşmaktadır:

"*Annemle her gün en az 4 kez konuşuyorum ve onunla sohbetim saatlerce sürebilir. Hayatımızın tüm detaylarını aynı evde yaşıyormuş gibi konuşuyoruz.*" [HK12: Erkek, 44 yaşında]

Bu bağlantı biçimi zorunlu göçmenler ile anavatandaki ya da başka yerlerdeki akrabaları için artık gündelik bir rutine dönüşmüş görünmektedir. Suriyeli zorunlu göçmenler fiziksel olarak ülkesinde olamasa da sanal olarak oraya bağlanmak suretiyle sosyalleşmekte ve ev duygusunu paylaşmaktadır. Bu aile bağlantıları, sınırın her iki tarafında da etkili olmakta, zorunlu göçmenlerin, geride kalan menşe ülkedeki ailelerinin ve dünyanın başka yerlerine dağılmış arkadaş ve akrabaların yaşamlarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bir katılımcının dediği gibi:

"*Genel olarak telefon ve internet ile konuşuyorum, onlarla 3 günde bir, bazen iş baskısından dolayı bir haftayı bulabilir, akrabalarımız annemle birlikteyse her gün devamlı konuşuyorum… En önemlisi İdlib'de onların yaşadıkları, savaş ve göçmenlik, buradaki durumum; yalnız ve aileden uzak yaşamak çok zor… Hâlâ internet üzerinden birbirimizle iletişim halindeyiz ve sınırlar bizi ayırsa da hep onları ve sorunlarını düşünüyorum*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Öyle ki geçen zaman ve anavatanla sık temas kurma, zorunlu göçmenlerin mevcut trajik durumlarını kabullenmelerine bile yol açmıştır:

"*Zamanın geçmesi ve sık temasla yeni duruma uyum sağlamamız normal hale geldi. Türkiye'ye ilk geldiğimizde, Suriye'de kalan kızımla ilk görüşmemde sohbete devam edemedim ve gözyaşlarıma boğuldum, ama şimdi bu savaşta yaşadığımız felaketler ve acılar sonucu içimizde duygu ve hisler öldü."* [HK8: Erkek, 63 yaşında]

Hatay'da ikamet eden Suriyeli katılımcıların anlattıklarına göre yapılan görüşmelerde en fazla ayrıldıkları ve şimdi yaşadıkları yerlerdeki genel duruma, güvenliğe, ihtiyaçlara ve geleceğe dair düşüncelere yer verilmektedir:

"*WhatsApp üzerinden her gün iletişim halindeyiz. En önemli konular, Suriye ve Türkiye'de yaşam durumu, buna ek olarak sahadaki en önemli gelişmeler ve geleceğe dair verilen kararlar*." [HK6: Erkek, 47 yaşında]

"*İdlib'deki akrabalarımla en çok konuştuğumuz şey, yaşam gereksinimlerini ve güvenliği sağlamak ve zaman zaman meydana gelen patlamalar ve rastgele tutuklamalar*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

"*Onlarla iletişim halinde olmak, bana güven ve gönül rahatlığı veriyor çünkü Reyhanlı'ya bomba sesleri geldiğinde hala hayatta olduklarını ve zarar görmediklerini anlarım. Ayrıca bomba haberlerini okuduğumda onları direkt arıyor ve halini soruyorum*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Bu telefon ve internet üzerinden kurulan menşe ülke bağlantıları, zorunlu göçmenlerin kendi durumlarını, yaşadıkları zorlukları evlerindekilere aktarabilmesine, onların durumlarını da sürekli izlemeyebilmesine imkân sağlamaktadır. Nitekim göçmenlerin geride bırakılan hayatla bağlantısını ve menşe ülkedeki sosyal ve ailevi ilişkilerini sürdürmesi, yeni bir ülkede yaşamaya uyum sağlamaktan kaynaklanan stresi ve yabancılaşma hissini önemli ölçüde yatıştırabilmektedir (Portes vd., 1999). Göçmenler, bu bağlantılarla ev sahibi ülkedeki deneyimlerinin tatmin edici olmaması halinde geri dönebilecekleri bir yerleri olduğunu hissettirerek bir rahatlık ve güvenlik duygusuna sahip olabilmektedir (Murphy, 2006). Bu, Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türkiye'deki hayata tutunamama ya da ülkesine geri gönderilme ihtimali için bir huzur bulma halidir. Ayrıca, literatürde BİT ve yeni medyanın sadece iletişim kanalları olmadığını ve bu iletişimin göç süreçleri üzerindeki uzun vadeli sonuçlarına (örneğin, göçmenlerin geri dönme veya kalma niyetleri gibi) ilişkin bulgular da bulunmaktadır (Madianou, 2016).

Başka bir katılımcının söyledikleri, Suriyeli zorunlu göçmenlerini bu bağlantılar sayesinde kendilerini ailelerinin yanında hissettiklerini, başka bir ülkedeki yabancı olarak yalnızlık duygusunu aştıklarını ve ne yapmaları gerektiği konusunda fikir alışverişinde bulunduklarını da göstermektedir:

"*Ebeveynler bir güvenlik ağı ve hayatın devamlılığı için bir araçtır. Her zaman onların bakımı altında hissediyorum; etrafta olmasalar bile, dönüp tavsiye isteyebileceğim biri varmış gibi hissediyorum."* [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Savaş-kriz durumu bağlamında, ne olduğunu bilme ihtiyacı ve olayların doğasını ve olası sonuçlarını anlama ihtiyacı gibi bilişsel ihtiyaçlar, medyayla ilgili bir ihtiyaç kategorisi olarak belirlenmiştir (Dotan ve Cohen, 1976: 394).

Tüm sosyal ilişkiler içinde yakın aile üyeleri arasındakiler iyi ya da kötü, çoğu insanın yaşamının merkezinde yer almaktadır. Nowicka'nın (2007) dediği gibi;

> "*Belirli bir yerde fiziksel olarak bulunan ve ikamet eden yakın aile, eş ve çocuklar, hepsi mobil bireyler için bir odak noktası oluşturmaktadır. Yakın aile çok önemlidir çünkü değişikliklerle dolu bir yaşamda değişmeyen bir unsur olarak istikrar hissi vermektedir*".

Bir başka katılımcı bu görüşmeler yardımıyla ailelerinin sorunlarını çözmeye ve ihtiyaçlarını Türkiye'den gidermeye çalıştığını ifade etmektedir:

"*Elbette her gün onunla konuşuyorum, herhangi bir sorunla karşılaşırlarsa çözmesine çalışırız ve Suriye'de olmayan bazı şeyleri Türkiye'den almasına yardımcı olmaya çalışıyorum*." [HK18: 26 yaşında, Erkek, 7 yıldır burada, Evli]

Bu, zorunlu göçmenlerin sosyal olarak ulusaşırılaşma pratiğinde yer alan ailesel maddi bağlantılara başka bir örnek oluşturmaktadır. Böylece iki yer arasında bağların güçlü kalması sağlanmaktadır. Fakat anavatandaki savaş ve başka bir ülkeye zorunlu göç, mültecilerin şok yaşamasına, aşırı kaygı duymasına ve depresyona girmesine yol açabilecek zorlu deneyimlere maruz kalmaları nedeniyle psikolojilerini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu genel endişe halinin yansıması görüşmelerinde izlenebilmektedir:

"*Zor yaşam şartlarından bahsetmek istemiyorum çünkü oldukça zor bir hayat sürdürüyorlar ve benim yeterince sorunlarım var, o nedenle onların halini hatırını sorup seslerini duyuyorum. Sağlıklarının yerinde olması bana yeterli. Telefonum çaldığında ve arayan kişinin İdlib'den veya Halep'ten olduğunu görünce bir şey, bir sorun oldu veya kötü bir haber alacağım diye ödüm kopuyor."* [HK11: Erkek, 27 yaşında]

Göçmenler ile aile üyelerinin birbirlerini yüz yüze görememeleri, değiş tokuş ettikleri bilgiler konusunda onları daha temkinli hale getirmektedir. Bazı insanlar kötü haberleri akrabalarından gizleme eğilimindedir, çünkü bu haberleri alan kişiyi teselli etmek için fiziksel olarak orada bulunamazlar. Ulusaşırı aileler açısından yoğun duygusal emek

gerektiren iki temel alan vardır: Mesafeyi yönetmek ve nesiller arası bağlantıları sürdürmek. "*Bu nedenle, ulusaşırı ailelerin başarısı, genellikle fedakârlığa bağlıdır*" (Scott ve Cartledge, 2009).

Öte yandan telefon ve internet üzerinden yapılan görüşmelerin zorunlu göçmenlerin sanal mekânda toplanmalarını sağlamak suretiyle aktif geniş topluluklara dönüşmesini mümkün hale getirmektedir:

"*Her gün konuşuyoruz, günde birkaç kez birbirimizi arıyoruz, WhatsApp grubu oluşturdular. Çoğu zaman aktifiz, işi olmayan her biri gruba katılıyor.*" [HK8: Erkek, 63 yaşında]

Bu, aile fertleriyle gündelik ilişki kurmaktan daha kapsamlı bağlantı şeklidir ve bireysel bağlantının bir göçmen ağına dönüştüğünün işareti olarak görülebilir. Bu yolla zorunlu göçmenler, anavatanda kalanların ve mülteci olanların durumlarını dünyaya duyurmayı bir görev kabul etmektedir (Foto 3):

"*Arkadaşlarımla (sosyal medyada) sürekli iletişim halindeyim… Bireyler veya insani yardım kuruluşları olarak Suriye'nin içinde ve mülteci kamplarında yaşayan insanlarımızın yaşadıkları trajik ve zor durumlarını dünyanın dört bir yanına aktarmak bizim görevimiz olduğunu hissediyorum*." [HK2: Kadın, 35 yaşında]



Foto 3. İdlib'de ülke içi yerinden edilmiş kişilerin barındığı kamplarından görüntüler.

Literatürde de telefon ve internet iletişiminin zorunlu veya gönüllü tüm göçmenler için anavatan ya da başka yerlerle bağlantı kurmanın en temel yolu olduğuna dair pek çok kanıt bulunmaktadır. Örneğin Adıgüzel ve Hepkon (2023), Türkiye'deki İstanbul'da bir grup Suriyeli ile yaptığı çalışmasında neredeyse göçmenlerin tamamının bir şekilde internete erişimi olduğunu ve cep telefonuyla bağlandıkları interneti en fazla konuşma/görüşme amacıyla kullandıklarını ortaya koymuştur. Başka bir çalışmada Amerika Birleşik

Devletleri'ndeki Sudanlı mülteciler için telefonun aile ilişkileri için en önemli kaynak olduğu ortaya koyulmuştur (Luster vd., 2009). Suriye'deki kamplarda (Maitland ve Xu 2015) veya Ürdün'deki Suriye mülteci kamplarında (Wall vd., 2016) bilgi toplamak için cep telefonlarının kullanıldığına dair bulgular mevcuttur. Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya yolculuklarında akıllı telefon ve yeni medya uygulamalarından yararlandıklarını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Gillespie vd., 2016; Kaufmann, 2016).

Kozman ve Melki'nin (2018: 16) Suriyeliler üzerine yaptığı çalışmada geleneksel ve yeni medyanın savaş sırasında öncelikli kullanımının bilgi almak ve anlamak (gözetleme ihtiyaçları), ardından ülkeyle gurur duymak, kararlılığı güçlendirmek ve moral yükseltmek (yüksek morali koruma ihtiyacı) olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Zaten önceki medya araştırmalarında geleneksel ve yeni medya kullanımının ana nedeni olarak bilgi alma ve anlama ihtiyacı olduğuna işaret edilmiştir (örn. Courtois vd., 2009; Diddi ve LaRose 2006; Ferguson ve Perse 2000; Flanagin ve Metzger 2001; Haridakis ve Hanson 2009; Leung 2009; Papacharissi ve Rubin 2000; Parker ve Plank 2000; Shao 2009).

Suriye savaş nedeniyle fiili olarak üç ayrı bölgeye ayrılmış durumdadır. Katılımcılar genellikle İdlib bölgesindekilerle rahat iletişim sağladıklarını buna karşılık Şam rejiminin kontrol ettiği bölgelerde kalanlarla temaslarını mecburen azalttıklarını, hatta kestiklerini söylemektedir:

"*Rejimde kalan akrabalarım ve arkadaşlarım ile iletişimim yok çünkü tutuklanmaktan korkuyorlar ama İdlib'de yaşayanlarla konuşabiliyorum ama az çünkü oradaki durumlar çok zor."* [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*İdlib'de kalan ailem ve akrabalarımla sürekli ve her gün iletişim halindeyim, rejim bölgelerinde yaşayanlar ise onlarla resmi olarak ve çok nadir konuşuyorum ve konuştuklarımız çok sınırlı çünkü tutuklanırlar diye korkuyoruz."* [HK4: Erkek, 45 yaşında]

"*Arkadaşlarımla iletişimim zayıf, herkes bir yerlerde; Esad rejiminde kalanlarla güvenlik nedeniyle iletişim kuramıyorum; İdlib'de kalanlara gelince her iki ayda bir ya da tatillerde onlarla iletişim kurabiliyorum."* [HK20: Erkek, 42 yaşında]

"*Kardeşlerimle hiç iletişimimiz yok çünkü onlar Esad rejimi bölgelerinde yaşıyorlar. Kız kardeşlerim ise İdlib'de yaşıyorlar, yani ayda bir kez birbirimizle konuşabiliyoruz, birbirimizden haberdar olabiliyoruz."* [HK21: Kadın, 51 yaşında]

Zorunlu göçmenlerin Suriye'de Esad rejiminin hâkim olduğu bölgelerde kalan aile üyeleri ve akrabaları ile bağlantılılar ve ilişkiler, ya kesilmiştir ya da korku nedeniyle zayıflamaktadır. Bu durum, rejim bölgelerinde yaşayanların güvenliğinden ve özgürlüğünün

kısıtlanmasından duyulan endişeye dayanmaktadır. Kaldı ki menşe ülkedeki gözetim korkusunun belirli konuların iletişimden çıkarılmasına yol açtığına ilişkin örneklere literatürde de rastlanmaktadır. Örneğin, Opas ve McMurray (2015) tarafından İtalya'daki Eritreli mülteciler üzerine yapılan bir çalışmada bu durum gösterilmiştir.

Bazen uzakta yabancısı olunan bir ülkede olmak öngörülenin aksine, çoğu zaman akrabalar arasındaki dayanışma hislerini de aşındırmaktadır. Bazı zorunlu göçmenler, kötü haber almaktan korktuğu veya anavatandakilerin maddi yardım istemesinden çekindiği için ülkelerinde kalan akraba ve arkadaşlarıyla iletişim kurmaktan kaçınmaktadır. Bu durumdaki bir katılımcı şunları söylemektedir:

"*İletişim azdır çünkü onlarla iletişim kurarsam, maddi destek veya bunun gibi bir şey isteyeceklerdir ve ben onlara yardımcı olamayacağım, bu yüzden bu temastan kaçıyorum. Örneğin teyzem beni arıyor, ondan bir bildirim aldığımda elimi kalbime koyuyorum çünkü benden bir şey isteyeceğinden ve ona verememekten korkuyorum. Yani ben bugün çalışıyorum ama bazen cebimde günlük harçlıktan başka param olmuyor."* [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Bu katılımcı sözlerine şöyle devam etmektedir:

"*İdlib'deki kalanlarla iletişim zamanla zayıflıyor, Suriye'den ilk çıktığımızda %90 iletişim kuruyorduk ama şu an bu oran %10'a düştü, şu an yılda bir veya iki defa iletişim kuruyoruz. Şu an burada günlük hayatta görüştüğümüz kişilerle daha sık iletişim koruyoruz."* [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Başka bir Suriyeli zorunlu göçmenin anlattıkları da onu desteklemektedir:

"*Son zamanlarda onlarla iletişimim azaldı, ilk geldiğimde her gün onları arardım ancak şimdi annem ve kardeşlerimle haftada sadece bir kez konuşuyorum."* [HK11: Erkek, 27 yaşında]

Bazılarıysa memleketindeki tanıdığı insanların akıbetini bilmediğini ve çoğuyla irtibatın koptuğunu, ancak Türkiye'dekilerle ve başka ülkelere sığınmış olanlarla iletişimin devam ettiğini anlatmaktadır:

"*Suriye'deki kalan komşularım, akrabalarım ve arkadaşlarıma gelince, onlarla hiçbir iletişim kalmadı ve şimdi onlara ne olduğunu bilmiyorum. Ama Suriye dışında akrabalarımla iletişim devam ediyor bazıları burada Türkiye başka bir şehirde, diğerleri Lübnan ve Avrupa ülkelerinde yaşıyorlar."* [HK24: Erkek, 53 yaşında]

Anlaşılan bazı zorunlu göçmenler için evden uzakta geçirilen süre uzadıkça görüşülen kişilerin sayısı ve iletişimin sıklığı da azalmaktadır. Bu durum, iş hayatında olmak ya da yeni topluma uyum sağlamak ve sığınmanın ilk yıllarında hissedilen duyguları şimdi hissetmemek, eski dostları savaş yüzünden kaybetmek gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır. Bu

hem ulusaşırılaşma hem de entegrasyon üzerinde etkili olabilecek bir tespit olabilir. Aynı zamanda, bir yuva olarak Suriye'den duygusal kopuş, değişen sosyal, politik ve kültürel manzaralar bağlamında azalan geri dönüş ziyaretleri ve azalan sadakatler yoluyla kendini göstermektedir. Bu, Suriye ile tüm bağların koptuğu anlamına gelmese de yerel ağlar dağıldıkça ve aile dinamikleri değiştikçe, diğer ülkelere göç, yabancılaşma veya yas yoluyla ulusaşırıcılık devrelerinin azaldığı anlamına gelmektedir. Ulusaşırı iletişimsel pratikler hala birçok göçmenin günlük yaşamının bir parçası olsa da ulusaşırı bağlılıklar ve 'anavatanlara' veya 'ulusaşırı topluluklara' duygusal bağlar daha az belirgin olabilmektedir (Burrell, 2003; Portes, 1997; Rouse, 1991).

Bazı katılımcılar için memlekette kalanlarla yapılan görüşmeler, karışık duygularla *orada* (Suriye'de) *olma* isteği uyandırsa da son tahlilde anavatandaki savaş şartları ve hayatın zorlukları nedeniyle *burada* (Türkiye'de) *olma*ya şükür vesilesine dönüşmektedir:

"*İnternet üzerinden iletişim kuruyoruz, iki veya üç günde bir onları arıyorum. En çok konuştuğumuz şey, yaşadıkları durum ve savaş ile ilgili son gelişmeler. Şimdi çoğu zaman onlara 'keşke sizin aranızda kalsaydım, keşke sizinle yaşıyor olsaydım' diyorum. Ama sohbet bittikten ve şu anda yaşadıkları şartlar ve acılardan bahsettikten sonra, 'Allah'a şükürler olsun, iyi ki Türkiye'ye geldim' diyorum.*" [HK10: 43 yaşında, Erkek]

Menşe ülke ile iletişim kurmak, Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmeden önce yaşadıkları savaş ve yıkım durumuna geri dönme korkusu ya da gelecek kaygısı yaratabilmektedir:

"*Bu tür iletişim, bana geçmişin anılarını hatırlatıyor ve beni yabancı bir ülkede olduğumuz için çok üzüyor ama aynı zamanda savaşın olmadığı güvenli bir ülkede yaşadığımız için yüce Allah'a şükrediyorum."* [HK3: Kadın, 55 yaşında]

"*Bana gelecekten korkma hissi veriyor, çünkü Suriye'de hiçbir şeyimiz kalmadı, akrabalarımızdan kimse kalmadı, büyük bir kısmı savaşta öldü ve bir kısmı Suriye dışına göç etti, artık geri dönecek yerimiz yok."* [HK21: Kadın, 51 yaşında]

Suriyeli zorunlu göçmenlerin anlattıklarından onlar için yeni medya uygulamalarının da çok önemli bir iletişim platformu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir katılımcının dediği gibi:

"*Onlarla, özellikle benimle Esad'a karşı savaşan arkadaşlarımla sürekli temas halindeyiz, her zaman mevcut durumla yaşamın nasıl devam edeceğini, durumumuzu nasıl iyileştireceğimizi, devrimi nasıl destekleyeceğimizi, evliliği ve ortak bir iş kurmayı düşünüyoruz*." [HK9: 27 yaşında, Erkek]

Facebook gibi sosyal medya platformları yarattığı ağ sayesinde sürekli bir teması mümkün kılmakta ve yapılan yorumlar aracılığıyla etkileşimi artırmaktadır. Bu platformlarda zorunlu göçmenler hayatlarını nasıl sürdüreceklerini, daha iyi şartları nasıl oluşturabileceklerini, işlerini nasıl geliştirebileceklerini, hatta evlilik konusu bile konuşmaktadır. Pek çok zorunlu göçmen için sosyal medya aynı zamanda bir haber kaynağı işlevi de görmektedir:

"*Ben televizyon izlemiyorum ve radyo dinlemiyorum çünkü zamanım yok, Suriye rejimi televizyon kanalları hepsi yalan, sosyal medyadan haberler alıyorum*." [HK14: 29 yaşında, Erkek]

Bazı katılımcılar Suriyelilerin açtıkları Facebook sayfalarını ya da forumlarını kullandıklarını, öneriye ihtiyaçları olduğunda ya da soruları olduğunda önce bu sayfalara sorduklarını söylemiştir. Bir katılımcı bununla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"*Facebook'ta Suriyelilerle bağlantılı pek çok sayfalar var, onlardan haber alıyorum, aklıma gelen ya da bir haber doğrulatmak istediğimde bir yazı yazıyorum ve bu gruptaki kişilerin yorumlarını takip ediyorum."* [HK25: Erkek, 36 yaşında]

Katılımcılardan bazıları ise sosyal medya iletişim ağını iş amaçlı kullandığını ve iş arkadaşlarıyla yapılan görüşmelerin menşe toplum üyeleriyle bağ kurmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir:

"[Suriye'deki akrabalarım ve arkadaşlarımla sosyal medyada iletişimimim] *çok nadir, sadece iş alanında arkadaşlarım var, ama sosyal ilişkilerde kimse kalmadı. Onlarla konuştuğumda sadece akrabalar, arkadaşlar, tanıdıklar değil, aynı zamanda tanımadığım insanlarla bile aramızda görünmez bir bağ olduğunu hissediyorum*." [HK 17: Erkek, 38 yaşında]

Bir katılımcı ise görüşmelerinde Suriye'de kalanların Türkiye'de ekonomik fırsatlar peşinde olduğunu dile getirmektedir:

"*Suriye'de iş fırsatı bulmak neredeyse imkânsız bir şey. Onlarla her konuştuğumda yaşadıkları ekonomik sıkıntılardan bahsediyoruz ve sadece %20 güvende olduklarını söylüyorlar. Türkiye'yi iş imkânlarıyla dolu bir ülke olarak görüyorlar. Daima Türkiye'de iş olup olmadığını, Türkiye'ye girilip girilmediğini ve onlarla ortak iş yapabilme ihtimalini soruyor*." [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Bu örnek bize, aynı zamanda zorunlu göçmen ulusaşırı sosyal bağlantılarının ekonomik bağlantılara dönüşebilme potansiyeli taşıdığını da göstermektedir. Öte yandan sosyal medya platformları bir bakıma politik bir fonksiyon da üstlenmektedir. Rejime karşı

verilen mücadelenin nasıl desteklenebileceği, anavatanın geleceği, güvenliği ve siyasi bağlamı sosyal medya aracılığıyla tartışılmaktadır:

"*Arkadaşlarıma gelince, onlarla da (sosyal medyada) sürekli temas halindeyim ve Suriye'nin geleceği, güvenliği ve siyasi durumu hakkında konuşuyoruz… Facebook'tan birkaç kişinin yorumlarını takip ediyorum, onlardan haber alıyorum.*" [HK4: Erkek, 45 yaşında]

"*Suriye televizyonu, hiç takip etmiyorum; Sosyal medyada kanallar var. Suriye içindeki akraba ve arkadaşlarla iletişim kuruyorum ve onlardan haber alıyorum yanı sıra Telegram 'da yaklaşık 70 haber odasını takip ediyorum*." [HK16: kadın 51 yaşında]

Araştırmanın katılımcısı olan çoğu Suriyeli zorunlu göçmenin *WhatsApp* ve *Telegram* gibi çoklu platform desteği veren, arama yapma ve güvenli anlık mesajlaşma hizmeti sunan yazılımlar kullanması dikkat çekicidir. Bunda hem geçim zorluğu çeken Suriyelilere sözü edilen yazılımlar aracılığıyla birbirlerine ücretsiz fotoğraf, video, ücretsiz arama, sesli ve yazılı mesaj ve belge gönderme fırsatı sağlaması hem de hâlâ rejim tarafından izlenme korkusu taşıdıklarından güvenli olması belirleyici olmaktadır.

Bazı katılımcıların anlattıklarından Suriyeli zorunlu göçmenlerin aileleriyle bağları ve bağlantıları devam etse de ülkeleri Suriye'ye olan bağlarının koptuğu anlaşılmaktadır:

"*Benim için Suriye ya da Suriye ile temas, her gün ölen bir grup insandan ibarettir ama ülke olarak Suriye, çok uzun zaman önce öldü. Her şey değişti. Nefisler (kişilikler) bile değişti ve suç ve yoksulluk oranını artırdı, kısacası Suriye diye bir şey kalmadı*." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Bazıları için ise anavatanla temasın ana gündemi, sadece geride kalanlar için duyulan endişeye ve onların nasıl korunacağına ilişkindir:

"*Aslında son on yılda yaşadığımız acılar içimizdeki her türlü duyguyu öldürdü. Bugün herkes ailesinden kalanları nasıl hayatta kalacağından ve koruyacağından başka bir şey düşünemez hale geldi*." [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Bu, (*bedeni*)burada ve (*aklı*)orada olma durumunu beraberinde getirse de zorunlu göçmen (mülteci) ulusaşırılaşmasında farklı bir *iki yerli olma* haliyle karşı karşıya olduğumuz manasına gelmektedir. Appadurai (1996), düşünsel bağlamda hem köken hem de hedef bölgede aynı anda yaşam sürdürebilen, köken ülkenin radyo ve televizyonunu takip edebilen, sosyal medya üzerinden köken ülkedeki gelişmelerden haberdar olabilen, müziğini dinleyen, filmlerini izleyebilen ve bu sayede duygusal anlamda ortaklaşabilen aktif özneler üzerinden bir "iki yerli olma" tanımlaması yapmaktadır (akt. Cengiz, 2020. Kaya, 2001).

5.1.1.2. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme

Bilgi alma ve olayların mahiyetini anlama konusundaki bilişsel ihtiyaçların savaş zamanında çok önemli olduğu bilinmektedir (Dotan ve Cohen, 1976). Hatay'da görüşülen Suriyeli zorunlu göçmenlerin neredeyse tamamının radyo dinlemediğini ve televizyon seyretmediğini belirtmesi ilginçtir. Ancak anlatılanlara biraz daha dikkat gösterilirse onların kastettiği yayın organları, Suriye resmi kanallarıdır. Zira onlar kendi ülkelerindeki rejime ait haber kaynaklarına güvenmemekte ve dezenformasyon yaptığını düşünmektedir:

"*Türkiye'ye geldiğimden beri hiç televizyon seyretmedim veya radyo dinlemedim, bu yüzden sosyal medyadan Türk haberlerinin Arapçaya çevrilmiş halini takip ediyorum… (Suriye'deki televizyon ve radyo kanallarını) izlemiyorum çünkü hepsi yalan*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*Suriye rejimi televizyonu kanallarının hepsinde çok yalan var ve onlara inanmıyorum*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Katılımcılardan birkaçı da zamanı ve imkânı olmadığı için TV izlemediğine vurgu yapmaktadır:

"*Sabahtan akşama kadar çalışıyoruz. Eve dönüyoruz sadece dinlemek istiyoruz. Hiçbir haber almak istemiyorum. Suriye televizyonunu izleyemiyorum zaten elektrik yok ki izleyecek zamanım yok çünkü hayat her yönüyle hayal edebileceğinizden daha zor hale geldi. Bir de televizyonumuz yok*." [HK7: Erkek, 31 yaşında]

Yanı sıra Suriyeli zorunlu göçmenler haber kaynağı olarak TV ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının kullanmak yerine sosyal medyadan ve birbirlerinden haber aldıkları tespit edilmektedir:

"*Suriye televizyonunu ve haberlerini genel olarak takip etmiyorum. Haberleri sadece oturduğum ve görüştüğüm insanlardan duyuyorum*." [HK18: Erkek, 26 yaşında]

Mülteci hayatı maddi ve manevi açılardan çok zor, belki de çok yıpratıcı olduğu için bazı katılımcıların sadece günlük yaşama odaklanmayı, anı yaşamayı seçmesine yol açmaktadır:

"*Ben televizyon izlemiyorum, hayat çok zor bu yüzden hiçbir haber almak istemiyorum. Suriye televizyonunu on yıldır hiç izlemiyorum*." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalarda Suriyeli zorunlu göçmenlerin anavatanlarından ve diğer Suriyeli mültecilerden haber almak için başka ülkelere ait ya da Türkiye'de tesis edilmiş TV ve radyoları takip etmekte veya internet üzerinden akıllı cihazlar yardımıyla daha güvenli yeni iletişim kanallarını kullanmaktadır. Türkiye'de yaşayan Suriyeli

göçmenler bir yandan radyo ve televizyon kanallarından daha fazla popülerlik ve güvenilirlik kazanmış ve onları ilgilendiren haberler paylaşan çok sayıda medya aktivistini ve haber sitesini takip etmektedir. Diğer yandan da Türkiye'deki Suriyeliler uydu aracılığıyla Arap haber kanalları Al Jazeera, Al Arabiya ve Orient gibi kanalları Türkiye'deki ve menşe ülkedeki Suriyelilere yayın yapmak üzere İstanbul'da hizmet veren Alkol, Muftah ve Alwan gibi radyo istasyonlarını izlemektedir (Al Arabiya News, 2013). Ayrıca İstanbul'da farklı ülkelerden gelen Arapların kurduğu ve Arapça yayın yapan 25 ayrı medya platformu bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü Suriyeli muhaliflere aittir ve bu platformlara hem uydudan hem de sosyal medyadan ulaşmak mümkündür: Suriye TV, Orient-News, Dimash News ve Aleppo Today. Bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"*Suriye televizyonu hiç takip etmiyorum; muhalif kanalları takip ediyorum ve aynı zamanda Facebook'taki bazı sayfalardan haberlerini alıyorum."* [HK20: Erkek, 42 yaşında]

Sözü geçen son televizyon ve radyo kanalları izleyicilerini tam olarak evlerine götürmese de evdekilerin durumu hakkında doğru enformasyon alabilmelerini sağlamaktadır. Çünkü göçmenin menşe ülkesine kişisel bir ziyaret mümkün değilse, eve ilişkin duygusal bağı sürdürmesinin ikinci bir yolu da televizyon izlemek ve radyo dinlemektir. Aksoy ve Robins (2008) Almanya'da bir grup Türk göçmeni üzerinde bu konuyu çalışmış onların evlerinde Türk uydu kanallarının artan popülaritesini vurgulamıştır. Onlar, "ulusaşırı televizyon" olarak adlandırdıkları şeyin, menşe ülkeyle dilsel ve kültürel bağlantı sağlama ve mevcut ile olmayan arasındaki uçurumu kapatma işlevi gördüğünü belirlemiştir. Televizyon programları ayrıca izleyen göçmenlerin evden ayrılmanın yarattığı sıkıntı hissini ve eve hasret duygusu yeniden yaşamalarına yardımcı olmaktadır. Bu tespit birebir örtüşmese de Suriyeli zorunlu göçmenler için de geçerlidir. Onlar bu farklı kanal ve programları izlerken hem Suriye'nin (özelde İdlib'in) geleceğini hem de kendi ulusal referansından kopmuş kimliklerini ve geçicilikle ilişkilendirilmiş yeni durumlarını düşünmektedir.

Hatay'daki Suriyeli göçmenlerin genel olarak Türk Medyasını takip etmemektedir. Çünkü yerel halkla Arapça konuşmasından dolayı katılımcıların Türkçe seviyesi çok düşüktür. Arapça kanallar, Hatay'da yaşayan Arap kökenli Türk vatandaşları arasında da yaygın olarak kabul görmektedir. Reyhanlı'da birçok Türk vatandaşına yaptığım ev ve işyeri ziyaretlerinde Arapça kanalları tercih ettiklerine şahit oldum. Ayrıca araba radyolarında da Arapça şarkılar ve haberler, ilk sıradadır. Bu yüzden Hatay bölgesi sokaklarında Arapça radyo kanallarında yankılanan Arap müziğinin sesi, Suriyeli mülteciler ile yerel topluluk üyeleri arasında yeni köprüler kurmaktadır.

5.1.1.3.Köken Bölge Ziyareti

Suriyeli zorunlu göçmenler köken bölge ziyaretleri de gerçekleştirmektedir. Bu ziyaretler için gerekçe öne çıkmaktadır: İş/çalışma ziyareti ve aile ziyareti. Türkiye ile İdlib Bölgesi arasında ticaret yapanların düzenli olarak iki ülke arasında daha yoğun şekilde gidip geldiği Suriyeli katılımcıların beyanlarından anlaşılmaktadır. İş amaçlı seyahatlerde, menşe bölgeyle bir ticaret yapma, mal getirme, gayrimenkul (ev, dükkân veya tarla) kiralama veya satma gibi gerekçeler öne çıkmaktadır, ayrıca mülklerini kontrol ederek onarmak için gidenler de bulunmaktadır:

"*İşim gereği her gün Suriye'ye gidip dönüyorum, bu yüzden İdlib'deki durumu Suriye'de yaşıyormuş gibi yaşıyorum*." [HK18: Erkek, 26 yaşında]

Köken ülkeye ekonomik bağlantı, özellikle bu bölgeye olan coğrafi yakınlığın avantajından faydalanmak suretiyle gerçekleşmektedir. Hatay'da yaşayan Suriyeli tüccarlar, iktisadi faaliyetlere katılmak amacıyla ticari bir izin fırsatından faydalanmaktadır(Foto 4). Bu izin, Türkiye ile Suriye arasındaki tüm geçişler kapalı olmasına rağmen tüccarlara giriş ve çıkış avantajı sağlamaktadır. Bu da, iki bölge arasındaki ithalat ve ihracat sürecini düzenlemek ve ticareti faaliyet canlandırmak amacıyla Hatay ilinden Cilvegözü sınır kapısı üzerinden ticari faaliyetlerini yürüten tüccarların İdlib'e gidebilmelerine izin vermektedir[7]. Saha araştırması sürecinde görüşleri alınan Suriyeli tüccarlardan biri, şunları söylemektedir:

"*Her gün Suriye'ye gidiyorum, çoğu zaman Suriye'de yatıya kalıyorum ve bazen işin gereklerine göre burada kalıyorum. İşim var, çocuklarım Suriye'de yaşıyorlar. İşim Suriye ile Türkiye'yi bağlıyor*." [HK7: Erkek, 31 yaşında]

[7] Ticaret izni: Suriye'nin kuzey bölgelerindeki ticaret odaları, "Ticaret İzni" veya "Tüccar Kartı" elde etme sürecini düzenlemektedir. "Tüccar Kartı", bir zanaatkar kartı gibi bir kart değildir; aksine, Türk yetkililerinin onayını aldıktan sonra sahibine Türkiye'ye geçiş izni veren bir "ticaret izni" olarak hizmet etmektedir. Bu izin, Türkiye'ye seyahat etmek, alışveriş yapmak ve kuzey bölgelerine mal getirmek için sahibine verilmektedir. "Ticaret İzni" elde etmek için, her yıl 2000 dolar ücret ödemek ve her dört ayda bir izni yenilemek zorundadır. İzin yenileme süresi geçerse tüccarlar tarafından bu aylar için 100.000 ABD doları değerinde Suriye'ye ihracat yapılması gerekmektedir. Ticaret Odası'nın istatistiklerine göre, Bab El-Hava odasına kayıtlı tüccar sayısı, 4.500'dür ancak giriş ve çıkış yapanların sayısının 2.500 tüccar olduğu tahmin edilmektedir. Ticaret izni, Türkiye içindeki ticari faaliyetlerin izlenmesine dayanmakta olup hangi malzemelerin Suriye'ye girişine veya çıkışına izin verildiğini kontrol etmek amacıyla verilmektedir. Bu izin, sıradan vatandaşlar yerine tüccarlar olarak kabul edilen kişilere verilir ve Türkiye'de "turistik" amaçlar için ticaret izni verilmemektedir.



Foto 4. Suriyeli tüccarların Türkiye'ye girişi sırasında yapılan işlemler

Ayrıca sivil toplum ve insani yardım kuruluşlarında çalışanların da Suriye'yi belirli aralıklarla ziyaret ettikleri de anlaşılmaktadır:

"*İlk zamanlarda işim Suriye içinde özellikle eğitim alanında, öyle ki kuzey bölgelerdeki kamplarda eğitim sorumlusu olarak çalışıyordum. Oraya çocuklara eğitim kursları ve psikolojik destek vermek için gidiyordum... Haftada iki bazen üç kez giderdim, bazen de orada kalırdım*." [HK20: Erkek, 42 yaşında]

Türkiye ile Suriye arasındaki ticaret ilişkileri, en azından muhaliflerin kontrolündeki bölgeye devam etmektedir, elbette ticari birtakım işler sebebiyle bir hareketliliğin olması da normaldir. Ticari bağlantı, köken bölgeden mal getirme ve Hatay'da pazarlama şeklinde olmaktadır. Bunun için tacirlere her 3 ayda bir belgeleri ibraz etmek şartıyla 90 günlük ticari giriş-çıkış izni verilmektedir. Bazılarının bu gönüllü yardım ziyaretlerini ticari ziyaretlere çevirdikleri de tespit edilmektedir:

"*Suriye'ye gitme konusu benim için daimî bir durum çünkü insani yardım kuruluşlarında çalışıyorum ve onlarla devamlı olarak Suriye'nin kuzeyindeki kampları ziyaret ediyoruz. Öyle ki her gün sabah Suriye'ye gidip akşam evime dönüyorum. İnsani yardım alanında gönüllü işlerin yanı sıra Türkiye ile Suriye arasında ticari işler yapıyorum*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Fakat köken bölgeye gidiş gelişler esas olarak insani bir buluşmayı (memleketlerindeki yakınlarını ziyaret etmeyi) hedeflemektedir. Bu seyahatler aynı zamanda kız isteme, düğün yapma, hastaları ziyaret etme, cenazeleri defnetme[8] gibi sosyal amaçlara sahip olsa da bazıları için Suriye'ye temelli bir geri dönüş için uygun ortam arayışını da barındırmaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenler arasında vatan hasretini gidermek ve akrabalarının geçim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla orada gidenler de az değildir. Bunun için bayramlar önemli fırsatlar sunmuştur. Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerin bir kısmı köken bölge bağlantılarını Ramazan ve Kurban bayramlarında yaptıkları ziyaretlerle gerçekleştirmektedir:

"*Üç yıl önce Kurban Bayramı için Cilvegözü sınır kapısından geçerek Suriye'ye gitmiştim ve orada 2 ay kaldım, kız kardeşim ve akrabalarım gördüm, ancak bir daha geri dönmedim."* [HK21: Kadın, 51 yaşında]

"*Covid-19 salgını öncesi 3 kez Suriye'ye gittim, ilk kez 15 gün, ikinci kez bir ay, üçüncü kez 12 gün kaldım. Bu ziyaretler ailemi görmek içindi. İlk kez iznim olmadığı için para ödedim ama daha sonra bayram izni ile gittim*." [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Bazı Suriyeli katılımcılar ise daha önce iş amaçlı gidiş-gelişler yapsa da şimdi bu ziyaretler memlekette kalan aile bireylerini görmekle sınırlı hale gelmiştir:

"*Son beş yılda ilk seferinde beş gün ve ikinci seferinde bir hafta kaldım. Suriye'ye gitme amacım sadece annemi görmekti, çünkü dükkânım ve tüm işlerim Hay'at Tahrir al-Sham tarafından kapatıldı*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Suriyelilerin neredeyse yüzde 90'ı bölünmüş ailelerden oluşmaktadır. Ailelerin bir kısmı Türkiye'de bir kısmı Suriye'de güvensiz alanlarda ve kamplarda zor şartlar altında hayatlarını idame ettirmektedir. Dolayısıyla onlar fırsat bulduğu zaman ailenin diğer fertlerini, büyük bir kısmı anne, baba, kardeş ve çocuklarını görebilmek için yollara düşmektedir. Şahin-Mencütek'in (2020: 130) çalışmasında da Suriye'ye seyahat etmek veya tatil yapmak, bağları korumanın önemli bir yolu olarak tarif edilmiştir.

[8] Zorunlu göçmenler en yakın aile üyelerinin, ebeveynlerinin veya kardeşlerinin cenazeleri için Suriye'ye gitmeye çalışmaktadır. Bu tür ziyaretler, sınır illerindeki yetkililer tarafından bir haftalık özel seyahat izniyle mümkün olmaktadır. Önceki Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, 16 Şubat 2023 itibarıyla 1.700 cenazenin Suriye'ye gönderildiğini belirtmişti.

Bazı durumlarda aile yapısının ya da klasik geniş ailenin değişmesi erkek için de baş edilmesi gereken yeni bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir katılımcı geniş ailesinin savaşı nedeniyle dağıldıktan sonra artık onlarla birlikte olmadığını, yaşlı aile büyükleri için bu ziyaretleri yaptığını söylemektedir:

"*Babam orada yaşlı ve ne olursa olsun toprağını ve evine terk etmiyor. Ben de onu ziyarete gidiyorum. İdlib'de kalmak isterdim ama orada ekonomik zor şartları nedeniyle kalamadım."* [HK25: Erkek, 36 yaşında]

Türkiye'den ya da başka bir ülkeden vatandaşlık alan Suriyeli zorunlu göçmenlerin sınırın iki yakası arasındaki hareketlilikleri çok daha kolay olmaktadır:

"*Geçici koruma kimlik kartım varken valilikten özel izin alarak bayram tatillerinde giderdim. Şimdi ise istediğim zaman Türk vatandaşı olarak gidip geliyorum*." [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Suriye'ye seyahat etmek veya orada tatil yapmak, köken ülke bağlantılarını korumanın en önemli yollarından biridir. Türk hükümeti, Suriyelilerin seyahat izni belgesi almak için İl Göç İdaresi Müdürlüğüne önceden başvurmaları halinde, iki Müslüman dini bayram/tatil döneminde toplam üç ay boyunca (bazen altı aya kadar) Suriye'yi ziyaret etmelerine izin vermekteydi. Türk halkının ve muhalefet partilerinin zorunlu göçmenlerin Suriye'ye bu tür seyahatleriyle ilgili şikâyetlerine ve tepkilerine rağmen, bu uygulama 2022 yılına kadar devam etti[9]. Bu ziyaretler sadece insani bir buluşma ortamı yaratma amacını taşımıyordu, aynı zamanda Suriyelilerin ülkeleri ile bağlarının kopmaması hedefleniyordu[10]. Böylece gönüllü geri dönüş için kapı aralık tutulmaya çalışılıyordu. Zorunlu göçmenlerin geride kalan insanlarını, mülklerini, vatan topraklarını görme imkânı tamamen ellerinden alınırsa; duygusal bir kopuş yaşamalarından endişe ediliyordu. Seyahate izin vermenin, uzun vadede

[9] Türkiye İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, ilk grubun bayram tatili için Suriye'ye girmesiyle muhalefetin ve Suriyeliler hakkında bir çalışma yayınlayan MHP'nin çağrılarına yanıt vererek tatilin sona erdiğini duyurdu. Bayram tatili için Suriyelilerin ülkesine gitmesi, Türk halkına göre Suriye'nin güvenli bir ülke olduğu ve Suriyelilerin Türkiye'de kalmasına gerek olmadığı anlamına gelmektedir. NTV'ye konuşan İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, "*Bayram için Suriye'ye gidip dönmek isteyenlere izin verilmeyecek*." dedi.

[10] İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Uluslararası Koruma Genel Müdürü Muhammet Yazıcı'nın bu konudaki açıklamaları şöyledir: "Git-gör-gel anlat şeklindeki politikayı Ramazan ve Kurban bayramlarında 'bayram izinleri' şeklinde 2017-2021 yıllarında uyguladık ve buradan bir sonuç elde ettik. Bu sayede 150 bine yakın Suriyeli gittikleri bayram izinlerinden geri dönmedi. Bununla birlikte Suriye'ye gidenlerin geri geldikten sonra diğer sığınmacılara yaptıkları bilgilendirmelerin de katkısıyla güvenli bölgelere 495 bin 625 kişinin gönüllü geri dönüşü gerçekleştirildi. Bu uygulama gönüllü geri dönüş sayısının artmasına vesile oldu. Gidenlerin büyük oranda geri döndüğünü ve orada kalma eğiliminin azaldığını gördük. Dolayısıyla artık bu politikamızın misyonunu tamamladığını değerlendirdik. 2022'de Sayın Bakanımız ve Başkanlığımız yapmış olduğu değerlendirme neticesinde artık bayram izni uygulamasına müsaade edilmeyecektir" (Şahin, 2022).

gönüllü geri dönüş için dini empati ve teşvik göstermenin bir yolu olduğu düşünülüyordu (Şahin Mencütek, 2019). Yaklaşık 30 ila 50 bin Suriyeli, sadece bayram kutlamaları yapmak için değil, aynı zamanda mülklerine bakmak ve akrabalarını ziyaret etmek için bu kısa ziyaret fırsatlarından yararlanmaktaydı[11]. Onlar acil ihtiyaçların karşılanması için tek fırsat anlamına gelen bayram iznine gitmeden, bir eğlence veya turizm anlamı çıkarılamayacağını dile getirmektedir. Bayram ziyaretlerine karşı çıkanların acımasız argümanları, çoğu zaman masum binlerce Suriyeli zorunlu göçmeni incitmektedir ve ne yazık ki algı olguyu yenerek hakikati perdelemiştir. Üstelik her yıl birkaç bin Suriyeli bayram iznine gidiyor diye bir algı oluşturanlar sanki Türkiye'de bulunan sayıları 3 milyonun üzerindeki Suriyelinin tamamı bayram için gidip geliyormuş gibi söylem geliştirmektedir.

Bazıları ise *hem ziyaret hem de ticaret* mantığıyla aile ziyaretlerini de ticaretle birleştirebilmektir:

"*Son üç yılda iki kez, ilk seferde on gün, ikinci seferde ise on dört gün olmak üzere İdlib'e gittim. Bayram ziyaretiydi, kız kardeşimi, akrabalarımı, arkadaşlarımı ve tanıdıkları gördüm ve Suriye'deki işlerime devam ettim. İdlib'de iş şirketlerim var, bu ziyaret esnasında İdlib'in her yerini gezdim*." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Katılımcıların anlattıklarından Türk kamuoyunun Suriye'ye yapılan bayram ziyaretlerine tepkisi bağlamında giriş-çıkışa getirilen kısıtlamaların ve Türkiye'nin güvenlik amaçlı olarak hududa duvar inşa etmesinin köken bölge ziyaretlerini biraz azalttığı da belirlenmektedir:

"*2016 yılının sonuna kadar neredeyse her gün İdlib'e giderdim ama bu sürenin ardından sınırlarda kontrolleri sıkıştırdılar ve gitmemizi yasakladılar*." [HK12: Erkek, 44 yaşında]

"*Başlangıçta, ticari işlerimi takip etmek için devamlı giderdim. Ancak geçiş kapısı kapatıldıktan sonra kocamın ailesini görmek için bir kez gittim ve orada sadece bir hafta kaldım*." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Ayrıca Covid-19 salgınında uygulanan yasaklar da iki ülke arasındaki seyahatleri etkilemiştir:

[11] Örneğin Hatay'da yaşayan ve tarımla uğraşan 30 yaşındaki bir adam Türkiye'de kendisine eş bulmak için çok uğraştı, ancak gerekli çeyiz bedeli, onun imkânlarının çok ötesindeydi. İdlib kamplarda yaşayan annesi ona, akrabalarından bir kadınla evlenmesini ve onu kaçakçılık yoluyla Türkiye'ye götürmesini teklif etti. Genç adam bayram izninde evlendi, ama eşini getiremeden Türkiye'ye döndü. Bu durumda eşiyle yaşamak için tek şansı bayram tatiliydi, bu tatil dışında eşi ve çocuklarını görme şansı olmayacaktı.

"*Sık sık İdlib'e gidiyordum, Corona'dan önce İdlib'de iki hafta, Reyhanlı'da iki hafta kalıyordum*." [HK6: Erkek, 47 yaşında]

"*İki yıl önce Türkiye'ye geldim ve Geçici Koruma kimliği çıkarmak için geç kaldım, sonra Coronavirus geldi, bütün yollar kapalı olduğu için Suriye'ye gidemedim*." [HK14: Erkek, 29 yaşında]

Katılımcıların anlatılarından anlaşılan o ki akraba/arkadaş ve iş/çalışma ziyaretleri, tüm zorluklara rağmen hâlâ ağlar oluşturacak şekilde menşe bölgeyle olan maddi bağlantının devam etmesine, Hatay ile İdlib (Türkiye-Suriye) arasında canlı bir ulusaşırı köprü oluşmasına hizmet etmektedir.



Foto 5. Türkiye'deki zorunlu göçmenlerin Covid-19 salgını döneminde Suriye'ye gerçekleştirdikleri son bayram ziyareti

Ancak Suriye'de çatışmalar hâlâ devam etmektedir ki bu da kuşkusuz Suriye'ye gitmenin ciddi bir risk taşıdığı anlamına gelmektedir. Bayram tatilinde Suriye'ye giden yüzlerce kişi ya hava saldırıları ya da bombalı eylemlerde hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda zorunlu göçmenler, menşe ülkelerinde hayatlarına yönelik tehdit, insanlık dışı muamele veya zulüm görme korkusu duydukları için gitmek istememektedir. Bu durumun Esad'ın kontrolündeki rejim bölgelerinde çok yaygın ve muhalefet tarafında İdlib bölgesindeyse daha seyrek olduğu görülmektedir. Bu yüzden bazı katılımcılar menşe ülkeye gitmeyi tehlikeli bulmakta; onlar ya ölüm ya da hapis korkusu yaşamakta ve Rejim güçleri veya HTŞ tarafından tutuklanmaktan korktukları için Suriye'ye gitmediklerini söylemektedir:

"*Dükkânım ve tüm işlerim HTŞ tarafından kapatıldı... Türkiye'ye yerleştikten sonra Suriye'yi sadece iki kez ziyaret ettim çünkü giyim ve kimliğimden dolayı Suriye'ye girmek benim için çok zor,*

başıma başörtüsü takmıyorum, bu yüzden HTŞ ile sorunlar yaşadım ve son kez beni hapse atmak istemişti. Her zaman ailemi görmek isterim ama HTŞ tarafından tutuklanmaktan çok korkuyorum." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*Özgür ordu ile medya aktivisti olarak çalışıyordum, o yüzden Suriye'ye gidemiyorum çünkü Esad rejimi ve HTŞ tarafından aranıyorum."* [HK11: Erkek, 27 yaşında]

Ayrıca şu anda savaşın devam etmesi dışında, birçoğunun ailesini, evini ve işini kaybetmesi de İdlib'i ziyaret etmeme sebepleri arasında sayılmaktadır. Bazı katılımcıların anlattıkları oldukça farklı bir deneyime denk düşmektedir:

"*Biz yola çıksak 45 dakikaya kendi evimizde olabiliriz ama gidemiyoruz. Orda savaş devam ediyor, evimizde İranlı Şii savaşçılar yaşıyor. Bizim bölgemiz İran'ın kontrolü altındadır, geldiğimiz durum yüzünden çok kötü hissediyorum, sinirlerim bozuluyor, zoruma gidiyor."* [HK22: Erkek, 40 yaşında]

"*6 yıldır Suriye'ye hiç gitmedim, ben ve çocuklarım Türk vatandaşlığını kazandık ve burada bir iş kurduk."* [HK8: Erkek, 63 yaşında]

Suriyeli göçmen olup Türk vatandaşlığı kazananlar için anavatanı ziyaret etmek diğerlerine göre nispeten daha kolaydır. Bu statüdekiler, Karkamış sınır kapısı mülki idare amirliğine dilekçe vererek geçiş yapabilmektedir. Bir katılımcı çifte vatandaşlık kazandıktan sonraki durumunu şöyle değerlendirmektedir:

"*Geçici koruma kimlik kartım varken valilikten özel izin alarak bayram tatillerinde giderdim. Şimdi ise istediğim zaman Türk vatandaşı olarak gidip geliyorum. Suriye'de kalış sürem 10 gün ile bir ay arasında değişiyor. Ailemi, akrabalarımı ve arkadaşları ziyaret etmek ve aynı zamanda ticaret yapmak için gidiyorum."* [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Hatay ile İdlib'in birbirine yakın mesafede olması (Reyhanlı ile İdlib arası karayoluyla sadece 50 km. ve Antakya ile İdlib arası ise 85 km.dir) zorunlu göçmenlerin her gün ülkeleriyle zihinsel tahayyülle bağ kurmasını sağlamakla kalmaz bedensel olarak memleket ziyaretlerini de özendirmektedir. Eski ve yeni ikamet yerleri arasındaki mesafenin kısa olması, Suriyeli zorunlu göçmenlerin evlerinden kişisel eşyalarını yanlarında getirmelerini mümkün kılmaktadır. Türkiye'de Suriye'den getirilen nesnelerle çevrelenmeleri, onların ulusaşırı kimliklerini şekillendirmektedir. Aynı zamanda coğrafi yakınlık ve ulaşımın savaşa rağmen güvenli olması, zorunlu göçmenlerin sınırın diğer tarafını ziyaret etme zeminini sağlamaktadır. Böylece onlar gündelik hayatlarını tek bir mekânda değil, ulusal sınırları aşan en az iki mekânda sürdürebilme imkânı bulmaktadır (Özgür, 2018).

5.1.1.4. Köken Bölgeye İhtiyaç Maddeleri ve Hediye Gönderimi

'Göçmen hediyeleri' terimi, göçmenlerin ikamet ettikleri ülkede ailelerine ve arkadaşlarına hediye olarak menşe ülkelerine göndermek ya da ülkeyi ziyaret ettiğinde kendisi getirmek amacıyla satın alınan endüstriyel olarak üretilen ticari malları ve nesneleri belirtmek için kullanılmaktadır. Bu ticari ve maddi hediyeler arasında mutfak eşyaları, elektronik tüketim ürünleri, oyuncaklar gibi nesneler ile paketlenmiş yiyecekler (örneğin çikolata, hazır kahve ve gofret), kozmetik ürünler, giysiler ve aksesuarlar gibi hızlı tüketim malları yer almaktadır. Bu metalar, "göçmenin ekonomik değişimini anlatmak için maddi araçlar sağlamaktadır" (Foster, 2006). Hediye, "bireylerin ve grupların kendilerini tanımladıkları" bir araç haline gelmektedir (Tilley, 2006). Zorunlu göçmenler hediye olarak Suriye'ye eşya götürdüklerinde, bunlar göçmenlerin kişisel tarihlerinin aktarımına katkıda bulunan bir göç hikâyesine de dönüşmektedir. Bu nesneler, göçmenin yeni hayatındaki deneyimleri, göçmenin yabancı bir ülkedeki yaşamı hakkında görsel veya maddi ipuçlarından yoksun bir izleyici kitlesi için anlaşılır ve elle tutulur anlatılara dönüşebilir. Göçmenlerin köken ülkede ailelerine ve arkadaşlarına gönderdikleri hediyeler, Küresel Güney'deki birçok hane için önemli bir sosyal destek kaynağıdır.

Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmenler sosyal destek ve hediye amaçlı olarak sınırlı da olsa bazı ihtiyaç maddelerini İdlib'deki yakınlarına, oradakiler de kendilerine göndermektedir:

"*Bazen tanıdığım biri İdlib'e gittiği zaman anneme, kız kardeşime ve çocuklarına kıyafet yolluyorum*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*Daima ilaçlar, kıyafetler ve hediyeler gönderiyorum.*" [HK10: Erkek, 43 yaşında]

Suriyeliler ülkelerini kendileri ziyaret etmeseler bile oraya giden başka göçmenler ya da tüccarlar aracılığıyla sık sık aile ve arkadaşlarına hediyeler göndermektedir:

"*Bazen Suriye'de bazı ilaçlar olmuyor, buradan alıp Suriye'ye gönderiyorum; Her gün Suriye'ye giden tüccarlar aracılığıyla*." [HK16: Kadın, 51 yaşında]

"*Evet, hem de çok seviniyorum, gönderilen şeyin değeri için değil, manevi değeri için seviniyorum çünkü orada beni düşünen birilerinin olması çok güzel bir duygu ki benim için Suriye'den gelen her şeyin büyük bir manevi değeri var. Ailem arı besliyor o yüzden her zaman bana bal gönderiyorlar.*" [HK10: Erkek, 43 yaşında]

"*Her şeyin bir manevi değeri vardır, orada aynı şey bulunsa da bir akrabadan gönderilirse tadı başka olur.*" [HK22: Erkek, 40 yaşında]

Bu katılımcıların ifadelerinden hediyelerin, sınırın her iki tarafındakiler için havalelerden farklı bir rol oynadığı ve manevi değer taşıdığı anlaşılmaktadır.

Karşılıklı gönderilenler çoğunlukla ilaç, giyim-kuşam, gıda maddeleri, kişisel hediyeler gibi şeylerdir. Ancak hududun her iki yakasında yaşayanların ekonomik durumları iyi olmadığı, hatta kötü olduğu için bu destekler de son derece sınırlı kalmaktadır.

"*Akrabalarımın ve arkadaşlarımın çok fazla maddi sıkıntıları var o yüzden bana hiçbir şey göndermiyorlar.*" [HK4: Erkek, 29 yaşında]

Öte yandan güvenlik ve Covid-19 nedeniyle hudut kapısından geçişler zorlaştıkça ya da yasaklandıkça bu yardım akışlarının azaldığı zorunlu göçmenler tarafından ifade edilmektedir(Foto 6):

"*İlk zamanlar elbise ve farklı şeyler gönderiyorduk ama şimdi sınır kapısı kapandıktan sonra hiçbir şey gönderemiyoruz.*" [HK8: Erkek, 63 yaşında]

"*Corona'dan önce yollar açıkken annem bana bazı yerli ürünleri gönderiyordu ama şimdi yollar kapalı, Suriye'den gıda maddelerinin girişine izin yok.*" [HK1: Kadın, 40 yaşında]



Foto 6. Covid-19 salgını nedeniyle sivil giriş-çıkışlara kapatılan. Cilvegözü Gümrük Kapısı.

5.1.1.5.İnsani Yardım ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine Katılım

Suriye'de 2011'deki ayaklanmanın ardından çok sayıda iç ve dış yerinden edilme dalgasının sonucu olan demografik değişiklikler, ülkenin kuzeybatısında, özellikle Suriye içinde İdlib'de ve Türkiye'de Hatay sınır bölgesinde bir Suriyeli kitlesinin yoğunlaşmasına yol açtı. 2012'nin sonunda ve 2013'ün başında çatışmalar daha şiddetli hale geldikçe,

kuzeybatıdaki ülke içinde yerinden edilmiş nüfus arttı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHCR) yayınladığı rakamlara göre 2022 sonu itibariyle, Suriye kökenli 6,55 milyon mülteci, mülteci gibi statüye sahip ve diğer uluslararası korumaya ve 6,8 milyon ülke içi yerinden edilmiş ve yardıma ihtiyaç duyan insan tespit edilmiştir (UNHCR, 2023). Bugün, bu insanların yaklaşık üçte biri başta İdlib olmak üzere sınıra yakın bölgelerde yaklaşık 600 kampta yaşamaktadır. Sınırlı barınma seçeneklerine sahip ve çatışmanın sağlık kuruluşları, okullar ve fırınlar da dahil olmak üzere sivil altyapının tahrip olmasına neden olduğu ve temel hizmetlerin sağlanmasını kesintiye uğrattığı bu bölgelerde yakın zamanda ülke içi yerinden edilmiş kişiler (ÜYEK'ler) acil ihtiyaçları karşılanmak üzere toplanmıştır. ÜYEK'lerin yarısını çocuklar ve özel ihtiyaç sahibi kişiler oluşturmaktadır. Suriye'de 2022'nin sonunda neredeyse 10 kişiden 7'sinin yardıma ihtiyacı vardı; bu, krizin başlangıcından bu yana en fazla ihtiyaç sahibi insan sayısına karşılık gelmektedir.

Dahası Şubat 2023'te yaşanan Kahramanmaraş merkezli yıkıcı depremler yaklaşık 9 milyon insanı etkiledi. Hasar en çok kuzeybatıda görüldü ve Halep'te 4,2 milyon, İdlib'de ise 3 milyon insan bu felaketin etkisi altında kaldı. Bu başta İdlib olmak üzere Suriye'nin kuzeybatısında büyük bir insan kitlesinin yoğunlaşmasına yol açtı. Zaten Kuzeybatı Suriye, savaş boyunca Türkiye'ye yakınlığı, barınma ve insani yardıma kolay erişim ve daha iyi ekonomik fırsatlar nedeniyle rejim ateşinden kaçanlar için nispeten güvenli bir sığınak olmuştu. Türkiye sınırına yakın bir bölgede çok sayıda yardıma muhtaç insanın toplanması, kaçınılmaz olarak insani yardım kuruluşlarının da dikkatini bu alana yöneltti. Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerden bazıları da bu yardım ve sivil toplum kuruluşlarında yer almak suretiyle sosyal mülteci ulusaşırıcılığının örneklerini verdi.

Bireysel düzeyde, Suriye'deki akrabaları ve aileleri ile iletişim kurdukları için kurumsal düzeyde, Türkiye ve Suriye'de faaliyet gösteren farklı kurum ve kuruluşlara katıldıkları veya bunların parçası oldukları için Suriyeli zorunlu göçmenlerin bir bakıma ulusaşırı sosyal faaliyetlerde bulundukları söylenebilir. Bu operasyonel kurum/kuruluşlar arasında; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), Birleşmiş Milletler (UN) ve şemsiyesi altındaki UNHCR, UNDESA ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) dahil olmak üzere göçmenler, mülteciler ve sığınmacılarla ilgilenen çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar genellikle Suriyeli mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere barınma, gıda, sağlık hizmetleri, eğitim ve istihdam gibi bir dizi destek sağlamaktadır. Ayrıca, dil öğrenme programları, mesleki eğitim kursları ve psikososyal destek gibi hizmetler de sunulmaktadır. Bu tür resmi

organizasyonlar ve sivil toplum kuruluşları, genellikle gönüllüler, bağışçılar ve yerel topluluklarla işbirliği yapmaktadır. Hatay'da yaşayan Suriyeli katılımcılardan bazıları da bilimsel araştırma, sağlık hizmetleri, medya, yatırım, eğitim ve yardım çabaları dahil olmak üzere çeşitli alanlardaki faaliyetlere dahil olmaktadır.

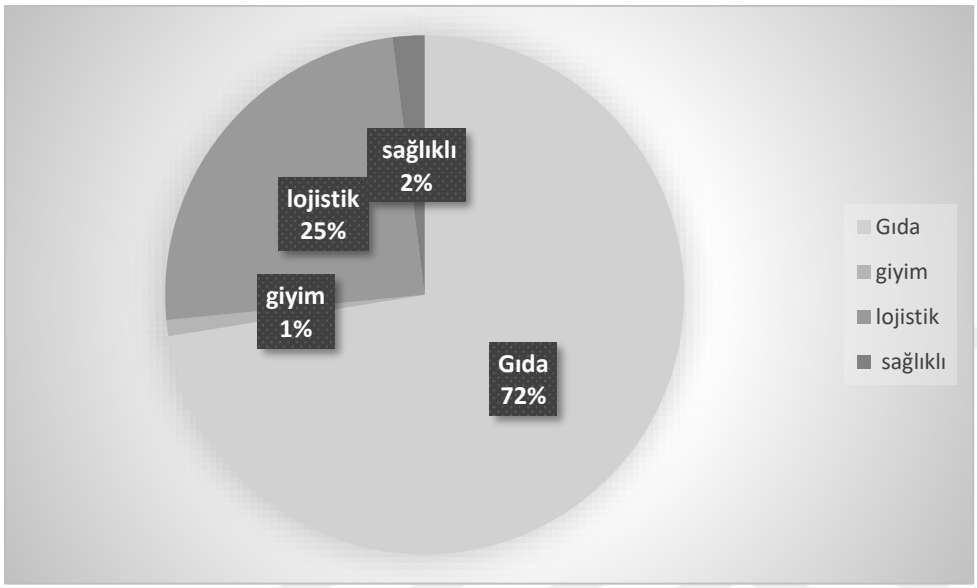
Bu çerçevede Birleşmiş Milletler'in Suriye'deki zorla yerinden edilmiş insanlara yardım ulaştırması için Türkiye ile Suriye arasında üç sınır geçiş noktası açıldı: Cilvegözü, Öncüpınar ve Çoban Bey. Bunlardan Cilvegözü İdlib'e geçişi sağlıyordu ki bu bölgedeki sosyal, siyasi ve ekonomik düzenin yeni boyutunu insani yardımlar şekillendirdi. Cilvegözü'nün Suriye tarafındaki karşılığı olan Bab El-Hava, yeni gelen yardım malzemelerin depolandığı bir alana dönüştü ve insani yardımın ulaştırılması için en önemli geçiş kapısı olarak ortaya çıktı. Kuzeybatıdaki Suriyeliler insani yardıma daha fazla bağımlı hale geldikçe ve yardımlar yerel ekonomik düzenin bir parçası oldukça yardım kuruluşları ve bunlarda faaliyet gösterme önem kazandı.

UNHCR, 2165 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının kabul edilmesinin ardından Temmuz 2014'te [*Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'nin eşgüdümündeki insani müdahalenin bir parçası olarak*] Türkiye'nin güneyinden sınır ötesine Suriye'ye doğru yürütülen insani faaliyetlere dahil oldu. Birleşmiş Milletler'in sınır ötesi müdahalesi çeşitli sektörleri kapsayan insani yardım malzemeleri UNHCR, UNICEF, UNFPA, WFP, WHO, FAO ve IOM tarafından gönderilmeye başlandı. Birleşmiş Milletler kuruluşları tarafından yardım malzemelerine ek olarak rejim güçlerince ülke içinde yer değiştirmeye zorlanan insanların eğitim, sağlık, beslenme, koruma, su ve sanitasyon gibi temel hizmetleri alabilmeleri için çeşitli programlar sürdürüldü.

Türkiye askeri ve ekonomik bir dizi önlemle Kuzey Suriye'de daha istikrarlı ve dayanıklı bir ortam yaratmaya çalışmaktadır. İnsani yardım sektörü Kuzey Suriye ekonomisinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğinden Türkiye, Rusya'ya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Bab El-Hava'nın statüsünü BM tarafından yetkilendirilmiş insani yardımın ulaştırıldığı bir geçiş noktası olarak yenilemesini veto etmekten kaçınması için baskı yaptı (Foto 7). Ankara, ticari anlamda da sınır yöntemini geliştirdi. Rusya'nın BM tarafından Suriye'ye yapılan tüm insani yardımların Şam'ın kontrolü altındaki kanallardan geçmesini isteğine rağmen bu yardımlar bir şekilde Cilvegözü-Bab El-Hava sınır geçiş koridorundan gerçekleşti. Suriye'nin en büyük insani yardım giriş kapısı konumunda da olan

İdlib'e bu koridordan insani yardım kuruluşları tarafından gönderilen malzeme miktarı 356.918 tonu, 17.132 TIR'ı aştı (Şekil 8. Bab El-Hava Sınır Kapısı, 2022).

Şekil 8. 2022 yılında Cilvegözü sınır kapısı üzerimde Suriye giren İnsani yardım türleri



Kaynak: Bab El-Hava sınır kapısı resmî web sitesini tarafından yayınlanan veriler



Foto 7. Rusya'nın engellenmesi ve Cilvegözü sınır kapısının insani yardım girişine açık tutulması için Suriyeliler tarafından düzenlenen gösteri.

Günümüzde, Suriye krizi bağlamında, Suriyeli sivil toplum kuruluşları geniş çapta yardım faaliyetleri yürütmekte ve bu faaliyetler Birleşmiş Milletler ve uluslararası hayır kuruluşları tarafından desteklenmektedir. Türkiye'deki Suriyeli yardım kuruluşları, genellikle belirli coğrafi bölgelere hizmet sunan yerel ve ulusal örgütler olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu örgütler, eğitim, sağlık, gıda dağıtımı, içme suyu erişimi, tarımsal destek, yetim sponsorlukları ve özellikle kadınlar ve çocuklar için psikolojik destek gibi alanlarda projeler yürütmektedir. Türkiye'deki Suriyeli yardım kuruluşlarının yanı sıra, Suriye rejiminin askeri saldırıları ve zorla yerinden edilme gibi kriz durumlarında aktivistler tarafından bölgesel düzeyde bağış ve kurumsal olmayan yardım kampanyaları düzenlenmektedir. Bu kampanyalar genellikle, aktivistlerin ilgili alanlarla yakın ilişkisi nedeniyle etkili bir şekilde sürdürülmektedir. Hatay'daki zorunlu göçmenler arasında STK'lar tarafından düzenlenen faaliyetlerin bir parçası olanlar bulunmaktadır. Suriyeli kadınları odağına alan bir dernekte faaliyet gösteren bir katılımcı şöyle demektedir:

"*Şimdi kadın haklarıyla ilgilenen bir dernekte çalışıyorum, içerideki Suriyeli kadınlara daha çok yöneldim ve diğer kuruluşların medya kuruluşlarının da bazı atölye çalışmalarına katıldım*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Kendisi de bir kadın olan bu katılımcı, nispeten savunmasız olan ve savaş sebebiyle daha da kırılgan hale gelen kadınlara yönelik bir derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılarak Suriyeli kadınların haklarının savunuculuğuna destek olmaktadır. Aynı zamanda başka medya ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına da ilgi duymaktadır. Bu yardım kuruluşları dışında medya kuruluşlarının da bu bölgede faaliyetler yaptığı anlamına gelmektedir. Başka katılımcılar ise insani yardım kuruluşlarına gönüllü olarak katılmak suretiyle Suriye içinde yerinden edilmiş ve İdlib bölgesinde toplanmış kişilere yardım toplayarak ve dağıtarak destek hizmeti verdiğini söylemektedir:

"*Biz muhtaç insanlara bağış toplamak, onlara yardım ve destek sağlamak için çabalayan grubuz.*" [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Katılımcıların bir kısmının aktivist olması ve Suriyelilerin kurduğu STK'larda çalışmaları bu tür etkinliklere katılımı artırmaktadır. Suriyeli kuruluşların faaliyetlerine katılan bir katılımcı şunları ifade etmektedir:

"*Fakir ailelere yardım etmek için girişimler oluşturmaya çalışıyoruz; Özellikle son dönemde Corona virüsünden etkilenen kişiler için derneklerden veya kişilerden bağış topluyoruz ve Ramazan Ayında, dini günlerde ve bayramlarda ve kış mevsiminde.*" [HK 16: Kadın, 51 yaşında]

"*Devrimde zarar gören, olumsuz etkilenen insanlara hizmet vererek onları desteklemek için insani alanda, özellikle de bağış toplama ve yardım eğitimi alanında çalıştım ve Suriye iç bölgelerine bazı yardımları ulaştırmak için bir insani yardım kuruluşuyla çalıştım*." [HK20: Erkek, 42 yaşında]

Türkiye'den Suriye'ye gönüllü olarak geçen kişiler, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve insani yardım organizasyonları adına Suriye'deki insani krize müdahale etmektedir. Bu gönüllüler genellikle insani yardım dağıtımı, sağlık hizmetleri sunumu ve diğer insani yardım faaliyetlerine katılmaktadır(Foto 8-9). Özellikle savaş yüzünden işini, geçim kaynaklarını ya da aile fertlerini kaybeden bu sebeple de gelir sağlayamayan yoksul insanlara maddi destek sağlamak bu sosyal projelerin en önemli hedefi durumundadır. Bu tür yardım faaliyetleri, bir yandan Türkiye'deki zorunlu göçmenler ile İdlib'deki yerinden edilmişler arasında birlik olma ve dayanışma duygularını güçlü tutmakta, diğer yandan da aktivistlere savaş yüzünden fakirleşmiş ve muhtaç hale düşmüş kendi insanlarına yardım edebildiği için iyi hissettirmektedir. Bir katılımcının dediği gibi;

"*Evet, ben gönüllü olarak çalışmayı ve insanlara yardım etmeyi seviyorum, o yüzden ben şu an gönüllülük esasına dayalı insani yardım kuruluşlarında %100 halkla ilişkiler müdürü olarak çalışıyorum*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]



Foto 8. Cilvegözü Sınır Kapısı'ndan İdlib'e insani yardımların girişi

Türkiye merkezli insani yardım kuruluşları, Suriye'deki insani krize müdahale etmek amacıyla personel göndermektedir. Bu personel, insani yardım malzemelerinin dağıtımı, sağlık hizmetlerinin sunulması, su ve sanitasyon projeleri gibi faaliyetlerde yer almaktadır.

Kadın bir katılımcı da toplumsal cinsiyet eksenli bir dernekteki faaliyetlerini şu şekilde dile getirmektedir:

"*Reyhanlı'da yaşayan Suriyelilere yardım eden Reyhanlı Kadın Derneği'nin yanı sıra, siyasi bir kuruluşta çalışıyorum ve zaman zaman bazı krizlerde bağış topluyoruz ve bu bağışları Suriye'nin iç kesimlerine gönderiyoruz. Bu çabalarımız, Suriyeli mültecilere destek olma ve yaşamlarını iyileştirme amacını taşımaktadır. Reyhanlı Kadın Derneği'nin insani yardım faaliyetleri, özellikle Suriyeli kadınların ihtiyaçlarına odaklanarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.*" [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Bu aktivist katılımcının, siyasi bir örgütlenme içinde de yer aldığı anlaşılmaktadır. Göçmenlerin menşe ülkelerinde, siyasi taleplerin, siyasi pratiklerin ve kimliklerin değişmesi veya siyasi reform ve demokratikleşme süreçleri üzerinde de hafife alınmaması gereken bir etkisi vardır. Bu bir havale şeklidir, bunun için verilen örnekler çok geniş bir yelpazeyi kapsamakta ve hem bireysel hem de topluluk veya kolektif düzeylerde olabilmektedir. Dahası Suriyeliler bir faaliyetten başka birine de geçiş yapabilmektedir:

"Bir grup insanla, muhalefeti birleştirme çalışmalarına katıldım, çabalarımız boşa çıktığında ve Ulusal Koordinasyon Kurulu kurulduğu zaman bu iş bıraktım, sonra insani ve hizmet alanlarında devrimin kollarından biri olarak çalıştım." [HK12: Erkek, 44 yaşında]

Bazı katılımcılar, başkalarına yardım etmek ve toplumunu iyileştirmeye katkıda bulunmaktan derin bir memnuniyet ve tatmin duyabilmektedir ve bir derneğin faaliyetlerine katılarak kendini daha büyük bir amaç için çalışırken bulabilmektedir:

"*İşimin doğası, Türkiye'ye tedavi için gelen hastalara hizmet vermek ve destek olmaktır. Yaptığım iş, insanlara hizmet ve yardım etmek; bu, sığınma yükünü taşımak ve vatanından uzak yaşamak için tek tesellimdir.*" [HK18: Erkek, 26 yaşında]

Tıbbi malzeme üreten ve ticaretini yapan bu katılımcı, savaş bölgesinden Türkiye'ye getirilen insanlara yaptığı işle destek olduğunu düşünmekte ve o, bunda bir teselli bulmaktadır. Bununla birlikte çeşitli faktörler, katılımcıların STK'lara katılımını engelleyebilmektedir. Bu faktörler arasında yolsuzluk, belirli bir nüfusun marjinalleştirilmesi, dış desteğe bağımlılık, fırsatçı gruplar, mezhepsel bölünmelerin varlığı ve yardımın siyasi

amaçlı kullanımı da yer almaktadır. Bir katılımcı bu kurumların yolsuzluk çok fazla olduğunu yaşadığı deneyimle şu şekilde anlatmıştır:

"*Geldiğimde, UNICEF'e ait bir hayır kurumuna katıldım ve onlarla üç ay boyunca çalıştım. Ancak, mültecilere ve eğitim sektörüne destek veren bu kurumlarda mevcut olan yolsuzluk nedeniyle işten ayrıldım.*" [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Bu durum, Suriyeli seçkinlerin vatanseverlik duygusuyla harekete geçtiği ve Türkiye'deki Suriyelilere yardım sağlayan kuruluşlarla Suriyeli operasyon düzeyini şekillendirdiği halde, gözlediği ya da duyduğu yolsuzluklar sebebiyle bu faaliyetlerini bitirdiğini bize göstermektedir. Ayrıca eklemek gerekir ki COVID-19 pandemisi ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli iki büyük depremin ardından Suriye'de faaliyet gösteren kuruluşlar, personel ve kaynaklarını Türkiye içine yönlendirerek depremzedelere yardım etmeye de çalışmıştır.



Foto 9. Corona virüs aşısının Türkiye'den İdlib'e girişi

Öte yandan göçmenlerden oluşan ulusaşırı topluluklar, genellikle sivil toplum kuruluşları ve özel sektör gibi sivil toplum kanalları aracılığıyla faaliyet gösterme eğilimindedir. Günümüzde ve önümüzdeki yıllarda, Suriyelilerin hayat şartlarını iyileştirmek için sivil toplum ve özel inisiyatiflerin sorumluluğu önemlidir ve bu rol artarak devam edecek gibi görünmektedir. Başarılı ve girişimci Suriyelilerin önderliğinde oluşacak bir ulusaşırı topluluk, böyle bir anavatan destek sistemini oluşturabilir ve kaynakları ve aynı zamanda

gücü Suriyelilere yönlendirebilir. Bu tür bir girişimde, güven kritik öneme sahiptir. Şartları gereği siyasileşerek diasporik nitelik de kazanabilecek bu toplulukların, güvene dayalı organik bir şekilde, paylaşılan ağlar ve ilgi alanları üzerinden akran liderliği yoluyla büyümesi, Türkiye'deki Suriyeliler açısından beklenebilir.

5.1.2. Ekonomik Ulusaşırı Faaliyetler

5.1.2.1. Köken Bölgeye Para Transferi

Para transferleri, göçmenleri devlet kontrolündeki ulusal sınırların ötesindeki akrabalarına ve arkadaşlarına bağlayan sosyal dayanışma, karşılıklılık ve yükümlülük bağlarını temsil etmektedir (Guarnizo, 2003: 671). Bu dayanışma bağının esas amacı, başlangıçta göçmenlerin akrabalarına ve arkadaşlarına fayda sağlamak olduğundan çok sınırlı bir eylem olsa da zamanla menşe ülkelerdekilerin refahı üzerinde büyük bir etki yaratan ekonomik faktör haline gelebilmektedir (Díaz-Briquets ve Pérez-López, 1997: 411). Bu nedenle göçmenlerin ekonomik uluslararasılaşmasında para transferleri son derece önemli bir yer tutmaktadır (Levitt ve Jaworsky, 2007: 134). Para transferleri genelde göç edilen ülkeden menşe ülkedeki akrabalara doğru olsa da menşe ülkeden ya da başka ülkelerden göç etmiş kişilere doğru da olabilmektedir. Menşe ülkeye para gönderme belirleyicileri ve etkileri hakkında geniş bir literatür bulunduğu halde çatışma ve sonrası dönem özellikle mültecilik durumu bağlamındaki para transferine yönelik çalışmalar hâlâ sınırlıdır. Bunun nedeni, veri eksikliği ve istikrarsız şartlardır.

Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenler için para transferleri genelde anavatana doğrudur ama yine de üç istikamette de akış gerçekleşmektedir. Suriyelilerin memleketlerine gönderdiği havaleler, ülkelerinde kalmış yakınlarının insani krizin sonuçlarıyla başa çıkması ve zorluklarını hafifletmesi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bunun ötesinde bu havaleler, diğer bağlamlardaki mesela işçi göçmenlerin transferlerinden de bazı farklılıklar göstermektedir. Hatay'daki katılımcılara Suriye'de veya başka ülkelerde yaşayan yakınlarına havale gönderip göndermedikleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu (20) aile üyelerine, akrabalarına ve arkadaşlarına yardım etmek için havale gönderdiklerini belirtmiştir. Bu bazen düzenli bazen de düzensiz gerçekleşen bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin anavatanındaki kardeşlerine düzenli olarak para gönderen bir katılımcı, aktarma işinin ayrıntılarını şu cümlelerle anlatmaktadır:

"*İdlib'de yaşayan kardeşlerimin her birine aylık 100 dolar maaş gönderiyorum ve onlar bu maaşla aylık temel ihtiyaçlarını alıyorlar, bu miktar onlar için yeterlidir. Para transferi, her yerde*

açılan havale büroları aracılığıyla gerçekleşiyor çünkü İdlib'de banka şubeleri yok… Suriye'ye para transferinin başka bir yolu, burada Türkiye'de paraya ihtiyacı olan bir kişi varsa ve ben İdlib'e para göndermek istiyorum ücret almadan takas yoluyla hallediyoruz. Havale büroları ise, Suriye'ye gönderilen her 100 dolar için 5 dolar ücret alıyorlar." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Bu anlatılanlardan para transferinin bankacılık sisteminin dışında, karşılıklı kişilerarası güvene dayalı yöntemlerle; %5 komisyonla havale büroları aracılığıyla, ücretsiz takas yoluyla bazen de İdlib'e giden kişiler eliyle doğrudan gerçekleştiği belirlenmektedir:

"*Evet, her iki veya üç ayda bir havale bürosu aracılığıyla veya Suriye'ye gidenlerle aileme para gönderiyorum*." [HK10: Erkek, 43 yaşında]

"*Tabii ki, yaşadıkları çok kötü mali durum nedeniyle onlara yardım ediyorum. Bazı insanlar Türkiye'ye para göndermek istiyor, ben de Suriye'ye göndermek istiyorum, bu halde parayı ona burada veriyorum ve o Suriye'deki aileme teslim ediyor.*" [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Suriye'ye yapılan transferlerin çoğu, kısmen dil engeli ve karmaşık prosedürler ve Suriye'ye yapılan uluslararası para akışlarının izlenmesi, Türk finans kuruluşlarıyla iletişim eksikliği gibi sebeplerle yetkisiz Suriye kanalları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Anavatana gönderilerin gayri resmi niteliğinden dolayı, bu transferlerin gerçek büyüklüğüne ilişkin resmi rakamlara ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Ancak sınırlı da olsa bazı rakamlar para transferinin büyüklüğünü anlamamıza yardımcı olabilir. Örneğin resmi kanallar aracılığıyla 2019 yılında Suriye'ye gönderilen havalelerin tutarının 1,6 milyar doları bulduğu belirlenmiştir (Knomad, 2020). Bu havalelerin çoğu Suudi Arabistan'dan (% 29), Lübnan'dan (% 17), Ürdün'den (% 15) ve Türkiye'den (% 14) gönderilmiştir. Ancak Suriye'nin komşu ülkelerinden gelen havalelerin payı muhtemelen daha da yüksektir çünkü bu çalışmada da şahit olunduğu üzere para daha ziyade fiziksel olarak sınır ötesi kaçakçılarla seyahat etmektedir (Christou, 2020).

Para havaleleri belirli bir miktarda ve düzenli olabildiği gibi belirsiz miktarlarda ve zamanlarda da olabilmektedir:

"*Banka gibi bir döviz dükkânıyla çalışıyorum ve tüm paramı oraya koyuyorum. İşimin gereği nedeniyle Türkiye'de bazen de Suriye'de para ödemem gerekiyor. Aileme para göndermek istediğimde parayı teslim almak için kardeşimi bu döviz şubesine gönderiyorum. Genellikle tüm döviz dükkânların iki tane şubeleri var, Türkiye'de bir şube ve İdlib'de bir şube*." [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Bu katılımcı para transferi konusunda bize yeni bilgiler vermektedir. Buna göre Hatay'da ve İdlib'de yer alan iki döviz bürosu, banka mantığı ile çalışmak suretiyle karşılıklı olarak transferleri organize etmektedir.

"*Sadece kız kardeşime gönderiyorum, ancak sabit bir şey yok, bayramlarda ve özel günlerde şu an kış mevsiminde, ısınma malzemeleri ve çocuklarına kıyafet satın alması için, Ramazan ayında da her yerde bulunan havale büroları aracılığıyla gönderiyorum*." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Ayrıca bu ve başka örneklerde olduğu gibi havalelerin büyük kısmı kadınlara gitmektedir. Bunun sebebi, anne ve kız kardeşlerle olan duygusal bağın ailenin geri kalanıyla olandan çok daha güçlü olmasıdır. Kadınların böyle bir insani yardıma erişim sağlaması, aynı zamanda havale göndermenin kadınlaşmasına (*feminizasyonuna*) da yol açmaktadır (bkz. Lindley, 2010).

"*Bazen maddi sıkıntı içinde olduklarını hissettiğimde kocamın ailesine gönderiyorum yalnız parayı göndermek için belirli bir zaman yok ve havale büroları aracılığıyla gönderiyorum. Günlük yaşam ihtiyaçları için kullanılıyor*." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Araştırmaya katılan Suriyeli zorunlu göçmenlerden işi ve düzenli geliri olanların memlekettekilere parasal desteği eksik etmedikleri ve bireysel veya aile fertlerinin katkılarıyla para havalelerini yaptıkları çok açıktır:

"*Her ay zaman zaman değişen bir miktar para gönderiyorum, örneğin ben ve çocuklarım 6 kişiyiz, hepimiz çalışıyoruz ve her gün akşam bana geliyorlar, toplandığımızda Suriye'deki ailelerimize yardım konusunu açıyorum. Her kişi ödeyebildiği kadar bir miktar para veriyor, bu paraları Suriye'de kalan kızlarıma, erkek kardeşim ve kız kardeşime gönderiyoruz. Bu para yeterli değil ama onları düşündüğümüzü hissettirir*." [HK8: Erkek, 63 yaşında]

Hatta Türkiye'deki Suriyeliler ile anavatandakiler arasında gelir farklılıkları olmamasına rağmen birçoğu ailelerinin geçimine destek olmak için havale göndermektedir. Bu para transferine dayalı maddi dayanışma, bir yandan geride kalanların hayatlarını kolaylaştırırken diğer yandan da aradaki sınıra ve mesafeye rağmen aile bağlarının canlı ve güçlü kalmasını sağlamaktadır:

"*Sadece anneme para gönderiyorum, genellikle Reyhanlı'daki ruhsatsız bir havale bürosu aracılığıyla anneme teslim ediyorum… Annem günlük ihtiyaçları için para harcıyor çünkü Suriye'de fiyatlar son zamanlarda yükseliyor, tıpkı Türkiye'deki fiyatlara benziyor. Evimiz yıkılmamış, annem hala içinde yaşıyor. Ev kirası yok. Yiyecek ve içecek için para harcayıp ısınmak için yakacak odun satın alıyor*." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Suriye'deki iç savaşla birlikte bozulmuş sosyo-ekonomik düzen nedeniyle geçim kaynakları çok sınırlı olan anavatandakiler bu yardım paralarıyla günlük ihtiyaçlarını karşılayarak hayatta kalmaya, korkunç ekonomik koşulları biraz olsun hafifletmeye çalışmaktadır. Havaleler aynı zamanda, Türkiye'deki mülteci topluluğu ile Suriye'nin

kuzeyindeki zorla yerlerinden edilmiş topluluk arasındaki güveni, topluluk bağlarını, değerleri ve tutumları güçlendirerek sosyal bir rol oynamaktadır. Zorunlu göçmenler akrabalarına yaptıkları bu maddi destek sayesinde duygusal bir tatmin de yaşamaktadır:

"*Yaşadıkları çok kötü mali durum nedeniyle onlara destek ediyorum. Onlara maddi destek sağlamak beni tatmin ediyor. Benim için ve onlar için para gönderme konusu ayrılma acısını hafifletiyor.* [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Kendileri de ekonomik zorluk yaşamalarına rağmen Türkiye'deki pek çok Suriyeli mülteci, ülkelerindeki akrabalarına yardım etmektedir:

"*Para transferi şirketi yoluyla bir miktar para gönderiyorum ama çok değil, çünkü ekonomik durumumuz çok iyi sayılmaz. Bu yardım onlar için hiçbir şey değil; çünkü İdlib'deki hayatın durumu buradaki gibi oldu; her şey pahalı.*" [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Bir katılımcının arkadaşlarından aldığı borç parayı akrabalarına göndermesi de başka bir örnek oluşturmaktadır:

"*Her ay, havale büroları yoluyla bir miktar para gönderiyorum. Bu para sadece destek, yani bana tamamen bağlı değiller ve aynı zamanda benim tüm ihtiyaçlarını karşılayacak kadar param yok. Hatta bazen arkadaşlarımdan borç para alıp onlara gönderiyorum ve aileme onun borç olduğunu söylemiyorum.*" [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Bu büyük fedakârlık, zorunlu göçmenin aile fertlerine, aynı zamanda menşe bölgeye güçlü bağlılığın bir göstergesidir. Memlekettekilere para havalesi, Suriyeli zorunlu göçmenler için adeta her şeyden önce yapılması gereken bir mecburiyet ve mükellefiyet meselesidir:

"*Babam ve annem hayatımın bir parçası ve (onlar) yaşlılar ve hiçbir gelir kaynakları yok. Bu yüzden sık sık onların ihtiyaçlarını karşılayacak bir miktar para gönderiyorum; çünkü parası yokken acil bir şey olur diye korkuyorum ki ailem benden daha önemli, önce onların sonra kendi ailemin ihtiyaçlarını karşılıyorum*." [HK12: Erkek, 44 yaşında]

Zorunlu göçmenlerin para havaleleri Suriye'deki aileleri için gerçekten önemli bir geçim kaynağı durumundadır. Abdelali-Martini ve Hamza (2014), Suriye'de kalan ailelerin yıllık gelirinin ortalama yüzde 50 kadarını gelen havaleler oluşturduğunu belirmiştir. Günümüzde havaleler, acil durum cankurtaran halatı görevi görmektedir. Bu paralar, genellikle memlekettekilerin gıda, barınma, sağlık, ev kirası ve düğün kutlamaları gibi temel ihtiyaçları, yanı sıra bazılarının, ev inşası ve küçük işletmelere yapılan yatırımları ve ayrıca bir mülk satın almak ve iş kurmak için kullanılmaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenler çoğunlukla kendilerine başka bir yerden para gönderilmediğini ifade etse de içlerinden

bazılarına Avrupa ya da Körfez ülkelerindeki akraba ve arkadaşlardan para havalesi gelmektedir:

"*Suriye'deki ailemin maddi durumu çok kötü, bana para gönderen yok, kardeşim de Lübnan'da yaşıyor onunda maddi durumu kötü bazen Avrupa'daki arkadaşlarım bana yardım etmek için biraz para gönderiyorlar*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*Suriye'deki akrabalarım için gelir düzeyleri çok düşük, kimse bana bir şey göndermiyor, sadece Katar'daki bir arkadaşım zaman zaman maddi olarak destek olmak için bazen para gönderiyor*." [HK22: Erkek, 40 yaşında]

Bir katılımcının İdlib'deki tarım arazilerini işletenlerden para havalesi aldığını, daha doğrusu bir mülteci olarak komşu bir ülkede bulunduğu halde zeytinliklerinin işlendiğini ve bu işi yapanların hasat sonrası onun payına düşen kazancı kendisine gönderdiğini söylemesi ilginçtir:

"*Mahsulleri toplama sonucunda gelen parayı gönderiyorlar, zeytin arazilerim var, onlarla ilgilenen bir kişi var ve kazancın bir kısmını alıp geri kalanını bize gönderiyor*." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Bir başka katılımcı ise Suriye'den düzenli olarak para gönderildiğini belirtmektedir:

"*Suriye'de eşim şehit düşmeden önce, Esad rejimine karşı savaşmak için devrimin bir grubu ile çalışıyordu. Beş yıl önce öldüğünden beri arkadaşları, her ay tahsis ettikleri sabit bir maaşı çocuklarıma gönderiyorlar*." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Bu Suriyeli zorunlu göçmenin durumu da ilgi uyandırmaktadır. Zira rejim muhalifi olan şehit eşinin arkadaşlarından ailesine bir para akışı söz konusudur. Yapılan saha araştırmasında Hatay'daki Suriyeli katılımcıların önemli bir kısmının Suriye'den yardım alan kadınlardan oluşması, Suriye'den Türkiye'ye olan para transferinin önemli ölçüde kadın göçünün bir sonucu olduğuna da işaret etmektedir. Bu, Suriye'deki çatışmalardan etkilenen kadınları ve uluslararası para transferi hareketlerini daha iyi anlamaya yardımcı olabilir.

Ulusaşırı ekonomik faaliyetler, onunla uğraşan insanların yaşamını olumlu yönde etkilemede önemli bir rol oynamaktadır ve eve gönderilen havale, onu alan kişilerin yaşamını da etkilemeye katkıda bulunmaktadır (Vertovec, 2000). Ekonomik öneminin ötesinde, Cohen (2011) havalelerin hem göçmenler hem de anavatandaki insanlar için sosyo-kültürel öneme sahip olduğunu savunmaktadır. Havale gönderen kişiler muhtemelen menşe ülke toplumunda sosyal statü kazanmaktadır. Bununla birlikte, Portes (2009) gibi bilim insanları, havalelerin bağımlılığı güçlendirebileceğini ve daha fazla göç kültürüne yol açabileceğini de

savunmaktadır. Para havalelerinin öneminin altını çizen birçok hane, üyelerini göç etmeye teşvik etmekte ve daha önceki göçmenler kendi ülkelerinde insanlarının göçünü kolaylaştırmak için bilgi sağlamakta, bunun sürekliliği, insanların göç hakkında olumlu izlenimler geliştirdiği ülkede göç kültürü yaratmaktadır. Suriye'deki siyasi istikrarsızlık ve güvenlik sorunlarının yarattığı belirsizliğin de katkısıyla geride kalanlar arasında Türkiye'de hayatın daha iyi olabileceği düşüncesi ve oraya gitme isteği uyandırdığı söylenebilir. Dolayısıyla savaşın zor şartlarında, endişe içinde yaşayan bu insanlar arasında bir göç kültürünün oluşma ihtimali de söz konusudur.

Özetle ortaya çıkan görünüm, Suriyeli zorunlu göçmenlerin hem veren hem de alan olduğu, şaşırtıcı derecede güçlü ulusötesi akrabalık ağlarının karmaşık bir tablosunu sergilediklerdir. Bir yandan sınır güvenliği nedeniyle sıkılaşan kontroller insanların hareketlerini sekteye uğratırken, bir yandan da Suriyeliler karşılıklı para gönderip almaya devam etmektedir. O halde, zorunlu göçmen havaleleri, Hatay'daki bazı Suriyelilerin yakınları için kritik bir cankurtaran halatını temsil etmektedir. Bu bulgu, diğer insani bağlamlarda para göndermeye ilişkin kanıtlarla da örtüşmektedir. Ancak memleketlerindeki akrabalarına karşı yükümlülükleri yerine getirme Suriyelilerin sürgünde tasarruf yapmalarını engelleyen önemli bir faktör de olabilir. Literatürün de vurguladığı gibi onlar ellerine küçük meblağlar geçse dahi genellikle bunları başkalarına aktarmaktadır (bkz. Hammond, 2010; Linçle, 2010).

5.1.2.2. [Türkiye'de ve Suriye'de] ***Yatırım Yapma***

Gayrimenkul Satın Alma

Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türkiye'de veya Suriye'de gayrimenkul satın alması, yatırım veya kişisel kullanım amaçlı olabilir. Her iki ülkede de gayrimenkul piyasası, farklı faktörlerden etkilenmektedir. Türkiye'de gayrimenkul yatırımı, özellikle büyük şehirlerde, turistik bölgelerde veya hızla gelişen alanlarda cazip olabilirken Suriye'de, güvenlik sorunu ve siyasi istikrarsızlık gibi faktörler nedeniyle daha fazla risk taşıyabilir. Birçok Suriyeli zorunlu göçmen, Hatay'da ev, dükkân veya arazi almak gibi teşebbüslerde bulunmaktadır. Bu durum, özellikle Suriye-Türkiye sınırındaki Reyhanlı bölgesinde inşaat patlamasına ve gayrimenkul talebinin artmasına yol açmıştır (Foto 10.). Bu teşebbüsler, uzun vadeli yerleşim ve yaşam koşullarını iyileştirme çabalarının bir parçası olarak görmek mümkündür.



Foto 10. Reyhanlı'da konut talebinin artması nedeniyle yapılan inşaatlar

Kentsel dönüşüm, Hatay'da ikamet eden Suriyeli katılımcılardan önemli bir bölümü burada ya da Türkiye'nin başka bir yerinde gayrimenkul ve otomobil alma eğilimi sergilemektedir. Bazı katılımcılar kendi üzerlerine konut satın almaktadır:

"*Devrimden önce evimi 180 bin dolara almak isteyen oldu ama ben satmayı kabul etmedim. İki ay önce aynı evi 60 bin dolara sattım çünkü, Suriye'ye dönüş konusunda umudumuzu kestik ve buradaki yaşama uyum sağladık…Suriye'deki evimi sattım ve burada üç ev aldım. Birisi benim için diğerleri kızlarım için*." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Bu katılımcının Türk vatandaşlığı alması nedeniyle kendisinin ve çocuklarının geleceğini Türkiye'de gördüğü ortadadır. Ancak bazıları bu konuda onun kadar şanslı olmadığı için Türk vatandaşı olan tanıdığı üzerine bu mülklerin tapu kaydını yaptırmaktadır:

"*Suriye'de bir evim var ama yaşadığımız istikrarsızlıktan dolayı orada başka bir şey satın almayı düşünmüyorum. Reyhanlı'da ise ev ve araba satın aldım, ama onları bir Türk arkadaşımın adına tescil ettirdim çünkü ben Türk vatandaşı değilim*." [HK 4: Erkek, 45 yaşında]

Başka bir zorunlu göçmenin anlattıkları, yakın akrabasının Hatay'da konut edinme girişiminde bulunduğunu, ancak yasal mevzuat yüzünden bunu başaramadığını göstermektedir:

"*Erkek kardeşim, ev satın aldı ama Hatay'daki kanunlar gereği kendi adına tescil ettiremedi, evi sahibi olduğumuz şirketin adına tescil ettirmeye çalıştığımızda yapamadık, o yüzden tekrar sattık. Bizim Suriyeli olarak Türk kanunu gereğince mülk sahibi olmamız yasak ve eğer bir Türkün adına satın alırsak o kişi ölebilir ya da bir sorun yaşayabilir*." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Suriyeli zorunlu göçmenler, mülkiyet edinme veya iş kurma gibi teşebbüslerde bulunmak istese de buradaki en önemli mesele, satın aldıkları mülkleri kendi adlarına tapu kayıtlarına geçirememe gibi gözükmektedir. Türkiye'nin mülk edinimine dair yasal mevzuatı [6] dışında, ekonomik şartlar ve mülkiyet edinme sürecindeki karışıklıklar da bu tür girişimleri engelleyebilmektedir.

[6] Suriyeliler, 1930 lardan beri Hatay'daki sorun nedeniyle Türkiye'de mülk satın almaktan men edilmiştir. Bu yasak, Suriye vatandaşlarının Türkiye'de mülk satın almalarını engellemektedir.

Ancak Suriyeli zorunlu göçmenler için Türk vatandaşlığı aldıktan sonra bu mülk edinerek yatırım yapma işi, daha kolay hale gelmektedir:

"*Suriye plakalı aracım vardı, onu sattım ve Türk vatandaşlığını aldıktan sonra Türk plakalı araba ve Reyhanlı'da ev aldım*." [HK10: Erkek, 43 yaşında]

Türk vatandaşlığına kabul edilen ve hukuki statüsü değişen mültecilerin mülk edinme konusunda daha geniş bir özgürlüğe sahip oldukları söylenebilir. Onlar, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ev, dükkân veya arazi satın alma hakkına sahiptir ve bu hakları, yasal olarak korunmaktadır. Ve bu durum, onlar için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bazı katılımcıların Hatay'da konut edinmek istediği, hatta bazılarının İdlib'de zaten bir konuta sahip olduğunu ifade edilmektedir:

"*Mali durumumun düzelmesi durumunda, Reyhanlı'da ev almayı düşünüyorum çünkü işim bu bölgeye bağlı ve kendi adıma tescil ettirdiğim Türk plakalı araba aldım.*" [HK12: Erkek, 44 yaşında]

"*Eğer bir ev ya da bir araba almak istersem tabii ki Hatay'da alacağım. Çünkü İdlib'de ev ve arabam var ve ben genel olarak buraya bağlıyım*." [HK13: Erkek, 42 yaşında]

Bu gibi örnekler bize zorunlu göçmenlerin hem Türkiye'de hem de Suriye'de konut sahibi olarak seçeneklerini artırmayı amaçladığını göstermektedir. Bu, oraya geri dönme ya da burada kalma durumlarında zorunlu göçmenin kendisini teminat altına alma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ancak nihayetinde bu düşünce bir şekilde mülteci

ulusaşırılaşmasını ve *iki yerli olma*yı bünyesinde saklamaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenlere Türkiye'de konut satın alma izni verilirse; Hatay'da ya da ülkenin başka bir yerinde bu fırsatı değerlendirecekleri anlaşılmaktadır:

"*Savaş devam ettiği sürece ve maddi durumum düzelirse evin kirasından, evin sahibiyle yaşadığımız kötü tavırlardan ve her an beni evden kovup başkasına kiraya verebilecek emlak ofisinden kurtulmak için Reyhanlı'dan ev satın almayı düşünüyorum tabii ki. Son dokuz yılda ödediğim kira değerleri bir evin fiyatıdır.*" [HK16: Kadın, 51 yaşında]

"*Mevcut durumda Antakya'da bir ev almayı düşünüyorum, çünkü Suriye'de istikrarsız bir durum yaşıyoruz. Durum düzelirse, onu satıp Suriye'ye geri dönebilirim. Ve tüm hizmetleri sağlayacak bir diş merkezi açmayı düşünüyorum.*" [HK14: Erkek, 29 yaşında]

Her iki katılımcı da oldukça pragmatist bir yaklaşım sergilemektedir. Birincisi kiradan kurtulmaya, ikincisi ülkesinde şartlar değişirse satıp geri gitmeye vurgu yapmaktadır. Suriyeli katılımcılardan bazıları, ya kendisi ya da çocukları için Hatay'da olmasa bile Türkiye'nin başka yerlerinde mülk yatırımı yapmaya isteklidir:

"*İdlib'de hiçbir şeye sahip olmayı ya da satın almayı düşünmüyorum, maddi durumum daha iyi olsaydı Türkiye'de ev sahibi olmayı tercih ederdim, Hatay'da olmazsa Gaziantep'te ya da İskenderun'da isterim*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*Aslında kendim için düşünmüyorum; ben her zaman çocuklarımı ve onların geleceğini düşünürüm. Ama ev almak veya tamamen yerleşmek istersem, çocuklarımın en iyi yaşacağı yer Mersin, İstanbul gibi medeni ve kültürlü bir toplumdur*." [HK17: Erkek, 38 yaşında]

Bu katılımcılar, Hatay dışında Gaziantep, Mersin ve İstanbul gibi büyük şehirlerde parası olması durumunda kendisi için ya da çocuklarının geleceği için konut satın almayı tercih edeceklerini belirtmektedir. Onlar daha ziyade kentleşmiş bölgelere yerleşmeye çalışmakta ve buralarda Suriyeli zorunlu göçmenlere karşı ırkçılığın Hatay bölgesine göre daha az olacağını düşünmektedir. Elbette ki bu düşünce, mültecilerin sosyal uyum ve kabul konusundaki deneyimlerini etkileyebilir. Zira kentleşmiş bölgeler genellikle çeşitlilik ve çok kültürlülük açısından daha zengindir ve bu da farklı etnik gruplara ve göçmenlere daha açık bir ortam sağlayabilir.

Bazı katılımcılar da gayrimenkul yatırımı yerine bu yatırım için ödenecek parayı ticaret sermayesi olarak kullanmayı seçmektedir. Ama mülk almak isterse bunun Türkiye'de olacağını da eklemektedir:

"*Mülk sahibi olmaya karar verirsem, Türkiye'de satın alacağım, ancak şimdi ticaretteki işimin gereği, belirli bir mülkte paranın dondurulmasına karşıyım, aksine bu parayı ticarette işletmek gerekir.*" [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Bu katılımcı parasal sermayesini gayrimenkule değil ticarete yatırmak suretiyle daha fazla kazanç elde etmek istediğini, zamanı geldiğinde ise Türkiye'de mülk alabileceğini söyleyerek sanki kendisi zorunlu göçmen değil de her ülkede rastlanabilecek bir tüccar gibi düşünmektedir. Suriyeli zorunlu göçmenler arasında Türkiye'ye sığındıktan sonra memleketleri olan İdlib'de gayrimenkul satın alanlar ya da almak isteyenler de mevcuttur:

"*İdlib'de büyük arazi satın aldım, sonra bir kısmını sattım, dükkânlar ve bir ev yaptırdım ve kiraya verdim. Türkiye'de ise, hiçbir şey düşünmedim çünkü Türk vatandaşlığım yok, yani mülk sahibi olmam yasak. Eğer bir ev almak istersem, başka birinin adına kaydetmem gerekecekti ve burada hiç kimsem yok. Hatay'da emlak fiyatları şu an çok pahalı ve Suriyelilerin Suriye'ye geri dönme durumunda, emlak fiyatları yarıya düşecektir. O nedenle, ben onu başarısız bir proje olarak düşünüyorum*." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Bu katılımcı, İdlib'e yatırımı, geçici koruma altındaki biri olarak kendi geleceğiyle ilgili belirsizlik nedeniyle Hatay'dan daha kârlı görmektedir. Bazılarıysa kendisini Türkiye'ye ait hissetmediğinden ya da geri dönüşü düşündüğü için yatırım yapma imkânı olsa bunu İdlib'e yapmak istediğini söylemektedir:

"*Bu toprak bize ait değil. Tabii ki ev, dükkân veya arazi satın almak istersem İdlib'de alacağım*." [HK7: Erkek, 31 yaşında]

"*Maddi imkânım olsaydı, tabii ki İdlib'de satın alırdım ama burada almak istemiyorum. Çünkü burada ne kadar kalırsam kalayım sonunda evime döneceğim*." [HK8: Erkek, 63 yaşında]

Bir katılımcı ise İdlib'de ve Hatay'da, yani iki yerde de yatırım yapma niyetindedir:

"*Tabii Suriye'de (yatırım yaparım), ama maddi kapasitem yok ve maddi durumum çok iyi olursa Suriye ve Hatay'da alabilirim ama benim için en önemlisi Suriye*." [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Her ne kadar önceliği Suriye'de yatırım olsa da bu zorunlu göçmenin parası olması halinde sınırın iki tarafında da yatırım yapabileceği ve ulusaşırı bir kişi olabileceği anlaşılmaktadır. Türkiye'den İdlib'e tıbbi malzeme ticareti yapan bir Suriyeli katılımcı, işlerini kolay yürütmek için sınıra yakın bir konut almayı istediğini dile getirmektedir:

"*Ekonomik durumum düzelirse kuzey İdlib'de Türkiye sınırında bir ev almayı tercih ederim*." [HK18: Erkek, 26 yaşında]

Bu istek, bir bakıma iki ülke arasında ulusaşırı ticari bağların ve bağlantıların devam edeceğinin işareti olarak da görülebilir. Diğer Suriyeli zorunlu göçmenler ise mülkiyet edinme veya iş kurma gibi teşebbüslerde bulunmaktan kaçınmaktadır. Bunun nedenleri arasında finansal kısıtlamalar, belirsizlikler, yerel topluluğa tam olarak entegre olma zorlukları gösterilmektedir. Bazıları ise bu tür teşebbüsleri için Türkiye'deki hukuki statülerinin değişmesini beklemektedir.

Göçmen İşletmesi Açma

Suriyeli zorunlu göçmenler tarafından açılan Hatay'da, etnik göçmen işletmeleri, Türkiye ile Suriye arasında ekonomik bağlar kurmak; kültürel alışverişi ve sosyal etkileşimi teşvik etmek suretiyle ulusaşırı ekonomik faaliyetlere bir başka örnek oluşturmaktadır. Suriye'den malzeme getirerek Hatay'da kurduğu işletmesinde bunları satan bir katılımcı, zorunlu göçmenler için bu işin ne kadar önemli olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

"*İki yıldan beri bütün ticaretim İdlib'e bağlı, her şeyi İdlib'den alıyorum burada satıyorum dükkân açtım. Bütün malzemeleri İdlib'den getiriyorum*." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Bir başka Suriyeli katılımcı da aynı şekilde İdlib'den Suriye menşeli malları Türkiye'ye getirerek bunları Hatay'da açtığı işyerinde sattığını belirtmektedir:

"*İdlib'e giden tüccarlardan dükkânım için Suriye malzemeleri alıyorum. Dükkân açtığım zamandan beri çoğu malzemeleri Suriye'den alıyorum, çünkü bazı malzemeleri Türkiye'de bulamıyoruz ve daha ucuz olduğunu için tüccar üzerinden İdlib'den alıyoruz. Mesela ben 3 tane tüccarla çalışıyorum, dükkândan ne istesem ne eksikse hepsini onlar getiriyorlar*." [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Her iki katılımcının ifadelerinden sahibi oldukları göçmen işletmelerinin Suriye'ye bağımlı olduğunu ve ticareti canlı tutarak Türkiye'de zorunlu göçmenler arasında talep edilen oraya mahsus çeşitli ürünleri Suriye'den (İdlib'den) buraya getirmek suretiyle iki ülke (bölge) arasında mal tedarikine dayanan iktisadi bir köprü kurduğunu anlatmaktadır. Bu köprü, iki yerin birbirine sıkı şekilde bağlanmasına hizmet etmektedir. Suriyeli zorunlu göçmenlerin arasında ulusaşırı ticaret yaparken bunu daha ileri iktisadi boyutlara taşıyanlara da rastlanmaktadır:

"*Tıp alanında çalışıyorum, Suriye'ye tıbbi malzemeler ithal ediyoruz. Yaralıların yaralarını sarmak için bir dönem gazlı bez ithal ettik. Bir süre sonra İdlib'deki arkadaşlarımla birlikte Türkiye'de küçük bir gazlı bez üretim fabrikası almaya karar verdik ve onu İdlib'e yerleştirdik. Şu an işler çok iyi gidiyor. Aynı zamanda Adana'dan İdlib'e yapay uzuv ticaretinde çalıştım*." [HK18: Erkek, 26 yaşında]

Bu katılımcı menşe bölgedeki sosyal sermayesini (ağlarını) ve biriktirdiği ticaret sermayesini kullanarak İdlib'de sanayi yatırımı yapmış ve bu yolla sektörel bir açılım da gerçekleştirmiştir. Böylece Türkiye ile irtibatlı olarak İdlib'de ihtiyaç duyulan tıbbi malzemelerin hem satışını hem de kurduğu fabrikada üretimini yapmaya başlamıştır. Bu yatırım bir bakıma göçmen ekonomik ulusaşırıcılığının yeni bir aşamasına geçişi de temsil etmektedir.

Türkiye'ye zorunlu olarak göç ettikten sonra geçimini sağlamak üzere kurduğu işletmesinde Suriye'den bazı özel malları getirerek Hatay'da satışını yapan bir diğer katılımcı, değişen şartlarla işine nasıl başka bir yön verdiğini şöyle anlatmaktadır:

"*İlk başlarda dükkânım için Suriye kahvesi ve çerez gibi mal gönderen arkadaşlarım vardı. İşime ilk başladığımda Suriye'den gelen hammaddeye dayanıyordum. Suriye ile Türkiye arasındaki sınır açıktı ama zamanla sınır kapısında incelemeler arttı, bu da işimin tamamen durmasına neden oldu ve artık Türk mallarına geçtim ve dükkânım için bazı ürünlerini Gaziantep'teki Suriyeli fabrikalarından alıyorum, Her ay oraya gidip alışveriş yapıyorum.*" [HK11: Erkek, 27 yaşında]

Bu katılımcı ise sınırın öte yakasından hammadde tedarik edemeyince, Türkiye'nin başka bir kentindeki Suriyeli sanayi firmasından bunu karşıladığını söylerken aslında zorunlu göçmen ağlarının işleyişine ve Suriyeli topluluğunun ulusaşırı dayanışmasına da bir örnek vermektedir. Bu örnek bize değişen şartlarla ulusaşırı toplulukların, anavatanlarıyla olan bağ ve bağlantıları biraz gevşese bile topluluk bağlarının şekil değiştirerek başka bir formda devam ettiğini göstermektedir.

5.1.2.3. Türkiye ile İdlib Arasında Ticaret ve İş Ortaklığı

Ulusaşırı ticari faaliyetlerde bulunan araştırmanın katılımcıları, zorluklar olsa da hayatlarının giderek iyileştiğine inanmaktadır. Bu tür faaliyetlere katılımları, karşılıklı yararları paylaştıkları Suriyeli iş adamlarıyla ulusaşırı bir ticaret ağına sahip olmalarını sağlamaktadır. Telefon, faks veya internet gibi modern iletişim araçları yardımıyla uzaktan iş bağlantıları kurmak mümkünse de bu, yüz yüze temas yoluyla elde edilebilecek bağlantıların yerine geçmemektedir (Gottmann, 1961). Bu nedenle Hatay'da yaşayan Suriyeli tüccarlar ülkelerine gidip orada iş yapacakları insanlarla fiziksel teması tercih etmektedir. Böylece iş yapacağı kişiler hakkında tam bir güvenlik sağlanamasa bile, o kişinin nasıl göründüğüne ve nasıl davrandığına dair kişisel tecrübeyle güven duymak istemektedir.

Yapılan saha çalışmalarında, Türkiye ile Şam rejiminin etki ve kontrol alanı dışında kalan İdlib bölgesi arasında yürütülen karşılıklı ticarette Suriyeli zorunlu göçmenlerin

belirgin bir ağırlığı olduğu gözlenmektedir. Bir katılımcı bu ticaret için şöyle bir çerçeve çizmektedir:

"[İlişkiler] *her iki taraf için daha iyidir, çünkü Türkler mallarını kendileri için açık bir pazara sevk ediyorlar ve aynı şekilde Suriyeliler için de mevcut rejimden mal almak çok zor ve fiyatı Türkiye'den çok daha yüksek… Son dönemde rejimle tüm yollar kapatıldı, bu yüzden bizim için tek çıkış yeri Türkiye, yani malların çoğu Türkiye'den geliyor*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Bu görüşmecinin sözlerinden ve diğer enformel görüşmelerden çıkarılabilecek en önemli sonuç, menşe bölge insanlarının ticaret yapmak ve ihtiyaçları olan malları tedarik etmek için şimdilik Türkiye'den başka bir seçeneklerinin olmadığıdır. Türkiye açısından ise kuzeybatı Suriye güvenli tampon bölge olmanın ötesinde önemli bir ticari pazara da dönüşmüş durumdadır. Bu karşılıklı ticarete dayalı ekonomik işleyiş, iki bölgeyi birbirine daha fazla yaklaştırmakta ve bilhassa İdlib'i Türkiye'ye bağımlı hale getirmektedir.

Ticarete başlamak için aile üyeleri, yerel işletmeler ve sivil toplum kuruluşlarından yardım aldıklarını belirten Hatay'da ikamet eden Suriyeli katılımcıların aralarında savaştan önce Suriye ile Türkiye arasında az sayıda sınır ticareti yapanlar olsa da birçoğu ticari faaliyetlerine mülteci olduktan sonra başladığını ifade etmektedir:

"*Türkiye'den Suriye'ye bazı malzemeleri, Suriye'den Türkiye'ye çay ve cep telefonları gibi bazı ürünleri ithal ederek Türkiye ile Suriye arasında ticaret yapıyorum. Suriye'ye ilk ziyaretimden beri, Suriye ile Türkiye arasında iş yapan arkadaşlarımı görüyordum, bu yüzden bu işi yapmaya başladım... Savaştan önce hiç ticaret yapmadım*." [HK20: Erkek, 42 yaşında]

"*Suriye'den Türkiye'ye Arap tereyağı ve bal getiriyorum, aynı zamanda orada Türkiye'den bazı ürünleri sipariş eden kişiler var, elektrikli aletleri ve yedek parçaları gibi. Suriye ziyaretimden sonra, tanıdığım birçok insanın büyük miktarlarda bazı mallar getirdiğini gördüm; 'Bütün bu malları neden getiriyorsunuz' diye sordum, 'Suriye ile Türkiye arasında fiyat farkı olduğunu' söylediler ve buradan bu işe başladım*." [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Bu katılımcılar, menşe ülke ziyaretlerinde Hatay ile İdlib arasında ticaret yapanları görüp onları taklit ederek bu faaliyete başlamıştır. Dahası ürün fiyatlarında iki yer arasındaki farklar, olası bir parasal kazanç fikrini uyandırmıştır. Maddi açıdan zorluklar yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenler bunu, kendilerinin ve geride kalan ailelerinin refahını artırma yolu olarak görmektedir. Ancak bazıları daha bilinçli şekilde, bilerek ve araştırarak ticaret işine kalkışmıştır:

"Savaş başladığında Lübnan'a gittim ve orada 2 yıl kaldım. Daha sonra Suriye'ye dönüp, kardeşlerimin otomobil ticareti yapmasıyla çalışmaya başladım. Daha sonra kendi işimi yapmaya

karar verdim. Türkiye'ye gitmek için ticari bir izin aldım. İki ülke arasında mal taşımacılığının yanı sıra otomobil ve oto yedek parça ticaretinde çalıştım. Kişisel çabalarım ve Reyhanlı ve İdlib'deki ticaret pazarlarını inceleyerek, İdlib'de bazı ürünleri satın alıp Reyhanlı'daki Suriyelilere satışını gerçekleştirdim. Aynı zamanda Türkiye'den bazı ürünleri alıp Suriye'de satışını yapmaktayım. Suriye'deki bazı dükkânların ihtiyaçlarını sürekli olarak Türkiye'den temin etmekteyim. Tüccar arkadaşlarımın talepleri doğrultusunda farklı ürünler temin ediyor ve bunları Suriye'ye gönderiyorum." [HK7: Erkek, 31 yaşında]

Bu katılımcı, Reyhanlı ve İdlib'de piyasa araştırması yaparak arz-talep açısından elverişli gördüğü ürünlerin ticaretine girişmiştir. Bu da piyasadaki boşlukları fark ederek bir girişimcilik mantığı içermektedir ki mülteci girişimciliğine iyi bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcının ifadeleri, önceki tecrübeleriyle zorunlu göçmen ağının nasıl geliştirilebildiğini ve mülteci ekonomik ulusaşırılaşmasının birden fazla lokaliteye (mahale) nasıl genişletebildiğini göstermesi açısından da önemlidir. Mültecilik bile insanların birden fazla ülkede ekonomik, sosyal ve kültürel bağlar geliştirmesine ve sürdürmesine engel olamamaktadır.

Yukarıda hikayeleri paylaşılan üç katılımcı ve başkaları hiç parası(sermayesi) ve iş tecrübesi olmadan sıfırdan bu işlere başladılar, ancak çalışarak kendilerini iş adamı haline getirmeyi başardılar. Suriyelilerin çoğu, Türk mallarını büyük torbalarla Suriye'ye taşıyarak ve oradan da Türkiye'ye farklı mallar getirerek işe başladı ve sonunda daha fazla gelişmenin yollarını aradılar. Bu katılımcıların ortak noktası, sınırın iki tarafında yaşayanların farklı ihtiyaçlarını belirleyerek yaptığı işi bir mekik ticaretine dönüştürmeleridir. Onların Suriye'ye giderken de Türkiye'ye gelirken de yükü hep dolu olmakta ve bu yolla, sosyal ve ekonomik sermayeleri sürekli artmaktadır. Göçmenlerin çeşitli türden sermayelerinin artışı, iki yer arasındaki bağlantıları tahkim etmektedir. Bir başka katılımcı bunu şu şekilde ifade etmektedir:

"[Ticaret] *Suriyeliler ile Türkler arasında olan ortak fayda için bir köprüdür. Çünkü Türkiye ürünlerini satıyor, ekonomik gelir düzeyini artırıyor ve kazançlar sağlıyor. Suriye'ye gelince, onlara her bakımdan hayatın tüm eksikliği duyulan şeylerini ve devamlılığını sağlıyor*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Bazı katılımcılar Suriye tarafındaki tüccarların Türkiye menşeli ürün taleplerini karşılamak üzere bu faaliyetlere giriştiğinden bahsetmektedir:

"*Hasarlı ticari mallar alıp tüccar arkadaşlarımın her birinin istediği farklı ürünleri temin edip onlara Suriye'ye gönderiyorum. Buna ek olarak, kamplarda Suriyelilere destek vermek için mali*

yardım alıyorduk ve ben Suriye'ye gidip onları İdlib'deki muhtaçlara dağıtıyordum. Savaştan önce Türkiye ile ticari ilişkilerimiz yoktu, hatta savaştan önce Türkiye'ye hiç gelmemiştim, gitmeyi düşünüyordum ama fırsatım olmamıştı." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Bu katılımcı için savaş ve mültecilik durumu, ona daha önce Türkiye ile Suriye arasında yapmayı düşündüğü ticari faaliyetleri başlatma imkânı sunmuştur. Ayrıca gönüllü olarak yaptığı Suriye topraklarındakilere yardım dağıtma işi de bu kişiye sınır geçişlerinde yardımcı oluyor gibi görünmektedir. Bazı zorunlu göçmenler, başka amaçlarla Suriye'ye giriş-çıkış yaparken ticari faaliyetlere de başladığını söylemektedir:

"*İnsani yardım kuruluşları ile yaptığım çalışmalar sayesinde ve Suriye'deki insanları eğitim dersler vermek için sık sık Suriye'ye giriyoruz. Aklıma bir iş geldi, Türkiye'den veya Türkiye dışından farklı ürünler alıp İdlib'de satıyorum ve sonra farklı ülkelerdeki diğer pazarlara geçtim. Bu işe kendim başladım, savaştan önce Türkiye ile hiçbir bağlantım olmadı*." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Bu Suriyeli, Türkiye-Suriye arasında başladığı ticari girişimini farklı pazarlara genişletmiş ve mülteci ekonomik ulusaşırıcılığının sınırlarını ilerletmiştir. Hatay'da ortaklık teklifine sermaye koymak suretiyle ticarete atıldığını ifade eden Suriyeli katılımcılar da mevcuttur:

"*Arkadaşlarım arasında bir ticari şirket kurma fikri önerildi, ben para ile katıldım ve şirketi yöneten bir kişi vardı. Çalışma sistemi, Suriye ile Türkiye arasında ticaret yapmak ve bazen Çin'den elektrikli aletler ve sağlık cihazları ithal etmektir. 3 yıldan beri bu işi yapıyoruz, onlar için bazı tıbbi malzemeler temin ediyorum. Bu tür ticaret, ortak bir iş. Daha önce hiç ticarette çalışmadım*." [HK10: Erkek, 43 yaşında]

Bir önceki katılımcı gibi bu Suriyeli de işlerini yerelden yerel ötesine taşımış, Çin'e uzanan bir ulusaşırı iktisadi faaliyete yönelmiştir. Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerin çoğu, ticaret ve iş faaliyetlerine katılmak için menşe ülkeleri olan Suriye ile iş ortaklıkları kurmaya yönelmiştir. Bu ortaklıklar, genellikle sınırlı kaynaklarla başlamış olsa da zamanla büyüyerek daha geniş iş ağlarına dönüşmüştür. Ancak, bazı zorluklar ve engeller ile karşılaşmış olmalarına rağmen, zorunlu göçmenlerin bu iş ortaklıkları sayesinde ekonomik açıdan daha güçlü hale geldikleri gözlemlenmiştir. Katılımcılar arasında bunun gibi mülteci ulusaşırıcılığının başka örneklerine de şahit olunmaktadır:

"*Avrupa'daki Suriyelilere gıda maddelerini göndermenin yanı sıra Türkiye'den Suriye'ye giyim ticaretinde çalıştım. Akrabalarım ve arkadaşlarım orada bulunmayan bazı gıdalar benden istiyorlar, ben de onlara gönderiyorum. Son yaptığım işim benim fikrimdi ama biraz finansa ihtiyacım*

vardı bu nedenle gerekli finansı sağlamak için fikri bir akrabama sundum." [HK16: Kadın, 51 yaşında]

"*Aslında benim İdlib ile ticari işim, otomobil yedek parçalarına ek olarak Kore'den ikinci el araba göndermek. Bu alanda çalışmış tanıdığım kişiler var, sonra onların ve akrabalarımın tavsiyesi üzerine bu işe başladım*." [HK17: Erkek, 38 yaşında]

Bu katılımcıların anlattıkları, Suriyeli zorunlu göçmenlerin ticari faaliyetlerinin Türkiye'yi Avrupa ülkelerine ve Güney Kore'ye bağlayacak şekilde mekânsal olarak genişlediğini ortaya koymaktadır. Savaştan sonra, kaçarak Türkiye'ye sığınanlar kadar Suriye'de kalan insanların da hayatı çok zorlaşmıştır. Bu yeni durum insanların yeni kazanç yolları aramasına sebep olmuştur:

"*Bütün işlerim ve ticaretim İdlib ile bağlı; hayatın her alanında, ikinci el araçlar; giyim, gıda vb. İkinci el araba ticaretinde çalışmak için Türkiye'ye geldim, savaştan değil, Suriye'deki kötü ekonomik durumdan kaçtım ve iş imkânlarının olmaması sebebiyle buraya geldim. Bu işe kendim başladım. Savaştan önce Suriye ile Arap Körfezi ülkeleri arasındaki ticarette çalışıyordum*." [HK13: Erkek, 42 yaşında]

Bu Suriyeli aslında savaştan değil, onun sonuçlarından kaçarak Türkiye'ye gelmiş ve önceki ticari birikimlerini de kullanarak ulusaşırı faaliyetlere yönelmiştir.

Anlatılanları kısaca özetlemek gerekirse; Suriyeli zorunlu göçmenler Hatay ile İdlib arasında karşılıklı olarak ve üçüncü ülkelerden Suriye'ye ve Türkiye'ye gıda ürünlerinden, otomotive, tıbbi malzemelerden elektrikli ve dijital aletlere kadar geniş bir ürün yelpazesinde ulusaşırı ticaret yapmaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenlerin karşılıklı ticari faaliyetlerinin sınırları, iki lokalitenin ötesine taşmıştır. Önce Hatay ile İdlib arasında bir mecburiyet olarak tesis edilen insanî köprüler sayesinde başlayan mülteci ekonomik ulusaşırıcılığının sınırlarının menşe ve hedef bölgeyi aşarak Avrupa'dan Doğu Asya'ya kadar geniş coğrafyalara yayıldığı tespit edilmektedir. Böylece yerler arasındaki bağ ve bağlantılar, artarak sağlamlaşmaktadır:

"*Bu bağlantı, her iki tarafa karşılıklı fayda sağlayan bir köprüdür. İdlib'de, insanlar bütün malzemeleri [Türkiye'den] temin ediliyor. Türkiye'ye gelince, üretim ve ihracat arttı, bu da ekonomik bir yükselişe neden oldu*." [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Kurulan köprüler, sınırın her iki tarafı için önemli olsa da İdlib bölgesi için çok daha fazla anlam ifade etmektedir:

"*İki ülke arasındaki bu ticari faaliyetle hayatları tamamen bağlantılı çok sayıda insan var ve aynı zamanda tüm İdlib halkı tüketim maddelerinin mevcudiyetinden yararlanıyor. İdlib ile ticaret bu bölge için bir cankurtaran damardır. Türkiye kambiyo, dolar üzerinden para kazandırma ve ekonomiye destek pazarıdır. İdlib ise, yakın bir açık pazardan ucuz, kaliteli ve aynı zamanda düşük maliyetli ürünler sağlıyor*." [HK10: Erkek, 43 yaşında]

"*Türkiye için bir mübadele pazarı ve siyasi ilişkilere ek olarak, İdlib'in tek alışveriş pazarıdır. İdlib başta olmak üzere her iki taraf için de bir fayda sağlıyor. Bu kapı olmasaydı Suriye'de hayat olmazdı; İdlib'de her şey Türk malı ya da Türkiye üzerinden ithal ediliyor. Yaşamın tüm ihtiyaçlarını karşılamış ve bu bölgede yaşamın sürekliliğine yol açmıştır. Türkiye'nin önünde büyük bir ticari pazar açılarak ürünlerini satmak ve özellikle küçük ve orta ölçekli sanayiler olmak üzere ekonominin desteklenmesine katkıda bulunmuştur*." [HK7: Erkek, 31 yaşında]

Ekonomik mülteci ulusaşırıcılığının gelecekte de devam edeceğinin işaretlerini yine Suriyeli zorunlu göçmenler vermektedir:

"*Bana gelince, durumum İdlib'e bağlı, ticari işim genel olarak Suriye'ye bağlı kalacak ve ticari çalışmalarını sürdürmek için Suriye'ye gidip Türkiye'ye dönmeye devam edeceğim*." [HK13: Erkek, 42 yaşında]

Bu Türk vatandaşlığı almaları halinde daha da gelişecek gibi görünmektedir:

"*Türk vatandaşlığı kazanmam durumunda, aynı işi yapmaya devam edebilirim. Buna ek olarak Türkiye ve Avrupa arasında ticaret yaparım çünkü akrabalarımın çoğu şu an Avrupa'da yaşamaktadırlar. İki bölge arasındaki pazarı inceleyerek ve orada olmayan gıda maddelerini göndererek.*" [HK16: Kadın, 51 yaşında]

5.1.3.Siyasi Ulusaşırı Faaliyetler

Siyasi bir ulusaşırılaşma söz konusu olduğunda; göç veren ülkedeki siyasi partilerin veya siyasetçilerin diaspora ile kurdukları ağlar (Jacobson, 1995) ya da göç veren ülkenin göçmenlerin geriye dönüşünü destekleyen politika ve uygulamaları (Skrbiš, 1999), göçmenlerin köken ülkenin menfaatlerini savunma adına giriştikleri lobi faaliyetleri (Vertovec, 1999) ve çifte vatandaşlık ve sosyal, ekonomik, politik haklardan yararlanması (Şenay, 2010), seçim kampanyaları ve göçmenlerin göç veren ülkedeki sivil toplum örgütleriyle birlikte yürüttükleri ortak projeler (Østergaard- Nielsen, 2003) akla gelmektedir. Ülkelerinden kendi yöneticilerinin gerçekleştirdiği insanlık dışı uygulamalar ve çıkan iç savaş nedeniyle kaçarak Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyelilerin siyasi ulusaşırı faaliyetleri yukarıda sıralananlardan bazı farklar gösterse de geri dönüş zorlaştıkça, kalıcı bir

yasal statü elde edildikçe, ekonomik olarak refah sağlandıkça ilerleyen yıllarda pek çok siyasi ulusaşırı pratiğin onlar tarafından da sergileneceğine hiç şüphe yoktur.

5.1.3.1.Diasporik Faaliyetler

Diasporik faaliyetler, zorunlu göçmenlerin kendi ülkelerindeki siyasi hareketlere destek sağlamak amacıyla yürüttükleri faaliyetlerdir. Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenler arasında Şam rejimine karşı mücadele eden muhalifleri desteklemek için diasporik faaliyetlerde bulunan kimseler vardır. Suriye'nin, özellikle İdlib'in istikbali için rejime karşı mücadele edenlere yapılan maddi ve manevi destek, finansal, bilgi paylaşımı, propaganda, veya uluslararası toplumu Suriye'deki insan hakları ihlalleri konusunda bilgilendirme gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Saha çalışmasında yapılan mülakatlar ve gözlemler, diasporik faaliyetlerin Suriye'nin siyasi durumuyla ilgilenme/izleme, devrimle ilişkilendirilen bir katılım, gelecekteki Suriye hayali, diasporaya dönüşme, yeniden yapılanma ve gelecekteki yatırım fırsatları gibi bir yelpazeye yayıldığını da göstermektedir.

Araştırmaya katılan her katılımcı, 2011'deki olayların ardından Suriye meselesine az veya çok ilgi duyduğunu ve değişik kanallardan Suriye'deki güncel olayları takip ettiğini ifade etmiştir. Bu ilginin seviyesi, medya takibinden protestolara ve devrimci yapılanmalara doğrudan katılıma kadar değişmektedir. Bu durum, Türkiye'nin Suriye muhalefeti ve siyasi kurumları için bir merkez haline gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Hatay ilinin İdlib'e (Suriye'ye) olan coğrafi yakınlığı, sınırın her iki tarafındaki bölgelerde yoğun Suriyeli mültecilerin ve ülke içi yerinden edilmiş kişilerin varlığı, Suriye'deki iç savaşın etkileri nedeniyle rejime karşı mücadeleye katılan çeşitli kişilerin ve faaliyetlerin bu alanda toplanmasına neden olmuştur. Türkiye'de bulunan bazı Suriyeli zorunlu göçmenler, Esad rejimine karşı mücadeleye katıldıklarını belirtmektedir:

"Benim kocam, Suriye Özgür Ordusuna tabi bir savaşçıydı, ben de ordunun temizlik ve yemek pişirme dâhil tüm işlerini yapıyordum. Hatta bazen savaşa hazırlanmak için tüm paralarımızı veriyorduk ve yiyecek ve içecek sağlamak için herhangi bir gelirimiz kalmıyordu." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Bu katılımcının eşinin muhaliflerin kurduğu Özgür Suriye Ordusunda asker olması ve kendisinin de bu ordunun destek hizmetlerinde görev yapması, Suriye'deyken rejim karşıtı faaliyetlere aktif olarak katıldıklarını göstermektedir. Daha önce değinildiği gibi bu katılımcıya eşinin silah arkadaşları, her ay düzenli olarak para göndermektedir ki bu da

onlarla irtibatının devam ettiği anlamına gelmektedir. Bir başka kadın katılımcı da Suriye'de iken aile fertlerinin rejimle mücadelesinde yer aldığını ifade etmektedir:

"Devrime verdiğim en büyük şey, bu savaşın kurbanı olarak ölen kocam diyebilirim. Öyle ki, Esad rejiminden ayrıldı, onunla çalışmayı bıraktı ve ona karşı çıktı. Bir gün Esad rejimi kocamı tutukladı, istihbarat merkezinde üç gün kaldı ve biz onu hapisten çıkarmak için 15 milyon (Suriye lirası) ödedik." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Katılımcı rejime karşı direnişi, *devrim* olarak nitelendirmekte ve eşini bu uğurda kaybettiğini söylerken bir yandan da siyasi duruşunu dışa vurmaktadır. Erkek bir Suriyeli katılımcı da fiilen rejim muhalefetinin eylemlerine katıldığını şu cümlelerle anlatmaktadır:

"Suriye'deki devrim başladığında, rejime karşı mücadelede katıldım. Savaş alanlarında çeşitli roller üstlendim ve çeşitli konularda destek sağladım. Tedavi için Türkiye'ye getirdiler ben buraya gelmek istemedim, yanımda bir bomba patladı ve sağ elimi kaybettim. Bu durum, savaşmama engel oldu ve bu nedenle Türkiye'de kalmak zorunda kaldım. " [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Suriye iç savaşında yaralanarak ağır bir bedel ödeyen bu zorunlu göçmen politik bir kimliğe sahiptir. Nitekim şu sözleri bunu açıkça ortaya koymaktadır:

"*Özellikle benimle Esad'a karşı savaşan arkadaşlarımla sürekli temas halindeyiz, her zaman mevcut durumla yaşamın nasıl devam edeceğini, durumumuzu nasıl iyileştireceğimizi, devrimi nasıl destekleyeceğimizi, evliliği ve ortak bir iş kurmayı düşünüyoruz*." [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Köken bölgedeki muhaliflerle kesintisiz devam eden temas ve yapılan görüşmelerde devrime nasıl destek verilebileceğinin konuşulması, katılımcının başka bir ülkede de olsa ülkesinde rejimi devirmeye yönelik faaliyetlerin halen içinde olduğuna işaret etmektedir. Bir katılımcı, Türkiye'deki Suriyelilerden bazılarının silahlı muhalif gruplara katılarak ülkesindeki savaşta yer almak için sınırın öte tarafına geçiş yaptığını söylemektedir:

"Bazı kişiler, savaşa katılmak amacıyla Türkiye'den Suriye'ye geçiş yaptı ve çatışmalara katıldı. Bu kişiler genellikle muhalif gruplara katılarak Suriye'deki çatışmalara doğrudan müdahale etmektedirler. Ancak, bu kişilerin Suriye'de çatışmalara katıldıktan sonra tekrar Türkiye'ye döndüğünü biliyorum." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Ailesinin Suriye muhalefetinde aktif olarak yer aldığını belirten başka bir katılımcı ise şunları paylaşmaktadır:

"Maddi ve manevi her yönden devrimi gerçekleştiren ilk insanlardanız. Kocam askeri bir komutandı; Esad'a karşı mücadele için tabur kurdu… Askeri bir konsey vardı, burada toplantılar yapmak için Suriye'den geliyorlar ve daha sonra Suriye'de savaşmak için geri dönüyorlardı, ayrıca

savaşacak askerleri eğitmek için kamplar kuruyorlar ve ardından Suriye'deki savaş cephelerine gidiyorlardı." [HK16: Kadın, 51 yaşında]

Bu katılımcının, Türkiye'deki bazı Suriyelilerin tüm benlikleriyle anavatan siyasetinin içinde bulunduğunu, Türkiye sınırları içinde bir savaş konseyi toplandığını, rejime karşı savaşan insanların iki ülke arasında gidip geldiğini, hatta savaşçı yetiştirmek için askeri eğitim kampları kurduğunu anlatırken bir bakıma göçmen siyasi ulusaşırıcılığının vardığı noktayı da bize göstermektedir.

Suriye'de çatışma bölgelerindeki ikamet eden ve rejime karşı savaşan bazı kişilerin faaliyetlerine bir süreliğine ara vererek Türkiye'ye ailelerini ziyaret etmek geçici olarak giriş yaptığı, ziyaretin ardından tekrar savaş alanlarındaki görevlerine geri döndükleri de anlatılmaktadır:

"Ebeveynleri ve ailesi Türkiye'de yaşayan, onları ziyarete gelen ve sonra savaş alanlarına dönen insanlar var. " [HK7: Erkek, 31 yaşında]

Bu anlatılanlardan yola çıkarak sınırın her iki yakasında yaşayan ve ikiye bölünmüş aile üyelerinin de farklı bir siyasi ulusaşırıcılık örneği sergilediği söylenebilir. Türkiye'de ikamet eden Suriyeli göçmenlerin bir kısmı, Suriye'deki Esad rejimine karşı doğrudan mücadele yerine başka bölgelerde çatışmalara katılmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki Suriyeliler arasında farklı sıcak savaş bölgelerinde çeşitli tarafları destekleyen ve onlar için vekalet savaşı yapan grupların varlığını göstermektedir:

"Aslında Suriye'ye Esad rejimi karşı mücadeleye gidenleri duymadım. Libya, Azerbaycan'a ve Suriye'nin kuzeyindeki Kürtlerle savaşmaya gidenler var." [HK19: Erkek, 41 yaşında]

"Esad rejime karşı mücadele savaşmak için Türkiye'den kimse gitmiyor, sadece, bazı kişiler Kürtlerle savaşmak için Suriye'ye gidiyorlar. " [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Bu anlatılanlar, bir açıdan bazı Suriyelilerin Türk devletinin çıkarları doğrultusunda silahlı çatışmalara katıldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte geçen zamanla değişen politik, askeri konjonktür ve insani unsurların etkisiyle Suriye sınırındaki geçişlerde savaşçıların hareketleri üzerindeki Türk tarafının kontrolünün arttığı da gözlemlenmektedir:

"Devrimin başında bazı kişiler çalışmalara katılmak için Suriye'ye gidiyorlardı ama şu an İdlib'de savaşmak için hiç kimse gitmiyor." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Türkiye'den Suriye'ye geçen gazeteciler ve aktivistler, Suriye'deki olayları takip etmek, haber yapmak ve insan hakları ihlallerini belgelemek amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu kişiler, savaşın etkilerini gözlemleyerek

Suriyeli katılımcılardan bazılarının Türkiye'ye gelmeden önce rejime karşı yürütülen mücadelede çok aktif olduğu, Suriye'deki devrimi desteklemek ve Esad rejimini devirmek amacıyla çeşitli etkinliklere katıldığı; uluslararası toplumu bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için haber yaptığı anlaşılmaktadır:

"Tunus'taki devrim başladığında Suriye'de de devrim olacağını hissetmiştim ve Suriye'de devrim başlayınca gösteri ve protestoları organize etmek için bir toplanma merkezi kurmaya çalıştım ve işimin gereği bir öğretmen olarak insanları Esad rejimine karşı kışkırtmada büyük rolüm oldu." [HK20: Erkek, 42 yaşında]

"İlk başta gösteriler düzenlendi; mevcut durumda özgürlük ve iyileştirme talep ediyoruz, sonra genel olarak medya alanında çalıştım." [HK15: Erkek, 25 yaşında]

"Medyada ve savaş suçlarını çalıştım, insanlara gerçeği aktarıyordum, Türkiye'de gelme sebebim Baas Partisi rejimi ve HTŞ altında geçirdiğim tehdit ve hapis cezasıdır." [HK11: Erkek, 27 yaşında]

Bu insanların mülteci olduktan sonra birdenbire siyasi pozisyonlarını değiştirmeleri mümkün olmayacağına göre, onlar muhtemelen anavatanın kurtuluşu için dahil oldukları faaliyetleri açıkça anlatmaktan çekinmektedir. Büyük ihtimalle uluslararası insani organizasyonlarda görev alarak yardım adı altında faaliyetlerini örtülü şekilde sürdürmektedir. Bu durum Suriye iç savaşının da zorunlu göçmenlerin Türkiye'ye sığındığı dönemdeki bağlamından uzaklaşmış olmasıyla ilgili olabilir. Nitekim Suriye'deki çatışma ve devrim sürecinde, Esad rejimine karşı savaşan grupların politika ve strateji değiştirdiği gözlemlenmektedir. Bu değişiklikler, savaşın uzun süresi ve değişen dış müdahalelerin etkisiyle şekillenmektedir. Özellikle, bazı savaşan gruplar Esad rejimine karşı olan mücadelelerinde farklı yaklaşımlar benimsemekte ve politika değişikliklerine gitmektedir. Uzun süren savaşın etkisiyle, savaşan grupların politika ve taktiklerinde gözlenen bu değişiklikler, Suriyeliler için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bazı Suriyeliler, ilk başta Esad rejimine karşı savaşan gruplara destek vermesine rağmen, zaman içinde tutumlarını gözden geçirmekte ve yeni yaklaşımlar benimsemektedir:

"Olayların başında Özgür Suriye Ordusu ile aktif oldum ama radikal İslamcı muhaliflerin müdahil olmasıyla durum değişti, durum devrimin başlangıcı gibi kalsaydı durum şimdiden çok daha iyi olurdu." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Genelde Suriye, özelde de İdlib bölgesindeki siyasi ve askeri durumun çok taraflı ve karmaşık bir hal alması, rejimle mücadelenin muhalif gruplar arası yeni güç mücadelelerine

dönüşerek asıl hedeften uzaklaşılması, Suriyeli zorunlu göçmenlerin kafasını karıştırmakta, anavatan siyaseti için desteğini azaltmaktadır:

"Suriye'deki devrim sürecinin başlangıcında çeşitli alanlarda devrimci hareketleri desteklemiş olsam da, zaman içinde devam eden savaşın uzaması ve devrimin ilk hedefleri ve ideolojisi arasındaki değişiklikler nedeniyle artık herhangi bir destek sunmamaktayım. Özellikle, devrimin başlangıcında Esad rejimine karşı savaşmak için destek verirken, şu anda devrimci hareketin odak noktasının değiştiğini ve Esad yerine Kürt güçleriyle çatışmaların yaşandığını görmekteyim." [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Suriye'de devrimci hareketin odağı değişti dese de aynı katılımcı içinde hala o ruhu taşımaktadır ve İdlib'de kalanlara karşı kendisini sorumlu hissetmektedir:

"*Bu ülkeyi yok eden ve bizi şu anda yaşadığımız bu duruma getiren bu rejimden intikam almamız gerektiği duygusu bana geliyor. Ve rejimi mağlup etmenin sevinci ve İdlib'e doğru ilerleyeceği korkusu yaşıyoruz, çünkü artık İdlib'de kalanlara karşı sorumluluk üstlenme durumundayız. Evlerini terk ederlerse, nereye gidecekler*." [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Genel olarak görüşmelere katılan zorunlu göçmenlerin çoğu, Türkiye'deki Suriye diasporasının artık ülkelerinin ve kendi gelecekleri için birlikte yaşamaya, eğitime, sivil toplum desteğine ve anavatan kolektif bilincine odaklanması gerektiğine inanmaktadır. Yanı sıra onlar, ülkelerinin ekonomisi ve altyapısı gibi konuların da önemini vurgulamaktadır.

5.1.3.2.Vatandaşlık

Hedef ülke ile kaynak ülkenin ortak etnik köken, dini inançlar ve konuşulan dil gibi kültürel değerlere sahip olması, aidiyet duygusunu hızlandıran ve hatta kabullenme sürecini etkileyen bir olgudur. Göçmen kimliğinin vatandaşlığa doğru geçişi, göçmenin bulunduğu ülkede yerli halkın sahip olduğu tüm haklara erişim sağlayarak geçici bir statüden kalıcı bir statüye yükselmesini sağlayan hukuki bir süreçtir. Vatandaşlık kavramı, bireylerin devlete karşı yükümlülüklerini ve özgürlüklerini düzenleyen, sosyolojik olarak bir toplumun tam üyesi olmayı ifade eden ve toplumdaki statülerine işaret eden bir kavramdır (Marshall, 2009).

Elbette, kültürel değerlerin göçmen ile hedef ülke arasında uyumlu olması, göçmenin aidiyet duygusunu önemli ölçüde etkileyebilir ve göçten vatandaşlığa geçiş sürecini hızlandırabilir. Göçmenin, hedef ülke ile ortak etnik köken, dini inanç ve konuşulan dil gibi kültürel değerleri paylaşması, entegrasyon sürecini kolaylaştırabilir ve daha güçlü bir aidiyet duygusu oluşturabilir. Bu uyum, kültürel yabancılaşma duygularını azaltabilir ve daha sorunsuz sosyal etkileşimlere olanak tanıyarak, vatandaşlığa geçiş sürecini kolaylaştırabilir.

Ancak aynı zamanda hedef ülkenin vatandaşlığını almak, köken ülke ile ilişkilerin gevşemesine veya kopmasına da katkıda bulunabilir.

Ayrıca, göçten vatandaşlığa geçiş yalnızca bir yasal süreç değil; derin bir sosyolojik değişimi de temsil eder. Vatandaşlık, bireylerin devlete karşı hakları ve sorumluluklarına ilişkin olarak toplum içinde tam üyelik ve katılımı simgeler. Marshall'ın belirttiği gibi (2009), vatandaşlık, bireylerin devlete karşı hakları, görevleri ve özgürlükleri hakkında bilgi verir ve böylece toplumdaki statülerini belirtir.

Göçmen ile hedef ülke arasında kültürel uyum, vatandaşlık normlarına, değerlerine ve beklentilerine uyum sağlamalarını kolaylaştırabilir. Bu uyum, kimlik duygusunu ve topluluğa bağlılıklarını artırarak, vatandaşlar olarak görevlerini yerine getirme konusundaki taahhütlerini pekiştirebilirken, kendilerine sağlanan hakları ve kazanımları da keyifle kullanmalarına katkıda bulunabilir.

Bazı katılımcılar, bu durumun işlerinde pek bir değişikliğe yol açmayacağını ifade ettiler. Ancak Türk vatandaşlığına geçmeleri halinde daha özgürce ticaret yapabileceklerini ve psikolojik olarak daha rahat olacaklarını düşündüklerini belirttiler. Türk vatandaşı olmaları durumunda seyahat izinleriyle ilgili sıkıntılarının ortadan kalkacağını ve gelecekteki endişelerinin azalacağını ifade ettiler, bu konuyu şu sözlerle dile getirmiş:

"İşimde pek bir şey değişmeyecek. Ticaretimi daha özgürce yapabilirim ama en önemlisi istikrar hissetmek ve gelecekte korkmayacağım. Türk vatandaşlığı kazanırsam daha özgür ve rahat yaşayabilirim, bir şehirden başka şehre gitmek için seyahat izninden kurtulurum ve en önemlisi psikolojik olarak rahatlayabilirim." [HK23: Erkek, 62 yaşında]

"Türk vatandaşlığı almazsam, ailem geleceğini güvence altına almak için Avrupa'ya gitmeyi düşünüyorum. Geçici olarak burada yaşıyoruz, bu yüzden geleceği düşünemiyoruz." [HK19: Erkek, 41 yaşında]

Vatandaşlık, Suriyeli göçmenlerin *Türkiye'deki* kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirebilir. Türk vatandaşlığına sahip olmak, yerel topluma daha derin bir bağlılık ve aidiyet hissi yaratabilir.

Ancak, kültürel uyumun, vatandaşlığa geçiş sürecini etkileyen sadece bir faktör olduğunu kabul etmek önemlidir. Ekonomik fırsatlar, yasal çerçeveler, sosyal politikalar ve hedef toplumun karşılama şekli, göçmenlerin deneyimlerini ve vatandaşlığa doğru giden yollarını şekillendirmede kritik roller oynar. Yine de, göçmen ile hedef ülke arasında kültürel

değerlerin uyumlu olması, kesinlikle daha sorunsuz ve bütünleşmiş bir vatandaşlık yolculuğunu kolaylaştırabilir.

Kültürel açıdan yaşadıkları zorlukların dışında ekonomik ve toplumsal açıdan uyum sağlama süreçlerinde de tepkilere maruz kaldıklarını ve sorunlar yaşadıklarını aktarmışlardır.

"..... Benim için Türkiye'de varlığım yasal ama Türk pasaportu sahibi olmak Türkiye dışındaki ticari hareketleri kolaylaştırıyor. Türk pasaportu alarak siyasi ve ekonomik olarak güçlü bir devletin himayesinde olacağım. Şu an taşıdığım Suriye veya Sudan pasaportunda olduğu gibi kimse benim haklarımı ihlal edemeyecek." [HK17: Erkek, 38 yaşında]

"Türk vatandaşlığı alsaydım, Sudan'da akrabalarım var, onlarla Suriye'deki çalışma alanım olan mobilya alanında çalışmayı düşünüyordum. Hareket etmekte, iş piyasasını keşfetmekte, Sudan'a gitmekte özgür olacaktım. Mobilya imalat şirketlerine Türk olarak girecektim, Suriyeli olarak değil, Türk olarak ihracat yapacaktım. Hukuki statüm değişir ve Türk vatandaşlığı alırsam durumum düzelebilir, işimi geliştirmek için kredi alabiliyor, birçok firmadan mal alıp taksitle veya bu malları sattığımda ödeyebiliyorum." [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Bu yüzden vatandaşlık, Suriyeli göçmenlere Türkiye'de daha güçlü bir hukuki koruma ve güvence sağlar. Bu, mülteci statüsünden ayrı olarak daha kapsamlı haklar ve ayrıcalıklar sunabilir.

Çoğu Suriyeli göçmenler Türk vatandaşlığını arzu ederken, bazıları bu fırsatı reddedebilir ve daha fazla entegrasyon yerine kendi ana vatanı daha sıkı bağlanabilirler.

"Gerçek şu ki buradaki hayatı pek sevmedim ama yine de Suriye'den daha iyi. Vatanıma dönüş fikrinden vazgeçemem." [HK14: Erkek, 29 yaşında]

"Ben şimdi rejimin değiştiğini duysam, Türk vatandaşı olmama rağmen hiç düşünmeden Suriye'ye yürüyerek dönerim. Evimde geçirdiğim her dakika bir bütün olarak İstanbul'a bedel, bu hayatta vatan toprağında olmaktan değerli bir şey yoktur." [HK8: Erkek, 63 yaşında]

Yaşlı bir kadın tarımda çalışıyor daha da ileri giderek, Türk vatandaşlığını almak istememesinin nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Aslında benim için Suriye vatandaşı olarak kalmak, Türk vatandaşlığına geçmekten daha iyidir çünkü benim için pek bir şey değişmeyecek. Sağlık hizmetlerinin ücretsiz olması ve Avrupa Birliği tarafından sağlanan mülteci yardım kartını almak önemli. Yani Türk vatandaşlığına sahip olsak, bu destek duracak ve gelecekte ne olursa olsun Suriye'ye geri döneceğiz." [HK21: Kadın, 51 yaşında]

Başka bir katılımcı Türkiye'yi yasal olarak terk edebilmek için Türk vatandaşlığı almak istemektedir: *"Eğer Türk vatandaşlık olsaydım burada bir gün bile kalmadım hemen Avrupa'ya gideceğim.*" [HK7: Erkek, 31 yaşında]

2017 yılında yapılan bir ankete göre Suriyeli mültecilerin Türkiye'de tercih ettikleri statü sorulduğunda mültecilerin üçte ikisinden fazlası ya Suriye-Türk çifte vatandaşlığı ya da yalnızca Türk vatandaşlığı istediklerini söyledi (Erdoğan, M. 2017). Mültecilerin çoğunu geri dönmeye teşvik edecek bir Suriye rejiminin ortaya çıkması ihtimali pek az olsa da, Suriyeli mülteciler ve onların soyundan gelenlerin önümüzdeki yıllarda Türkiye'de önemli bir varlık olmaları muhtemeldir.

Suriyeli göçmenlerin Türk vatandaşlığına yönelik isteklerinin temel nedeni, geleceklerine ilişkin belirsizliklerdir. Göçmenler, çevrelerindeki haberler ve sosyal medya paylaşımlarıyla duydukları endişe verici haberlerden etkilenerek, sınır dışı edilmesi kaçmak istemektedirler. Bununla birlikte, ev sahibi olma, istikrarlı bir iş bulma, seyahat özgürlüğüne sahip olma ve özellikle çocuklarının geleceği için güvence altına alınma gibi nedenlerle vatandaşlık başvurusunda bulunmaktadırlar.

Bazı katılımcılar vatandaşlık konusunda bir beklenti içerisinde olduklarını ve vatandaşlık konusunun olumlu bir neticeye ulaşmasının yaşamları açısından olumlu olacağını ve birçok sorunlarının çözüleceğini ifade etmişlerdir. Bu katılımcı kocası vefat ettikten sonra, bu durumu güçlendirir ve Türk vatandaşlığını almasının ardından kendisi ve çocukları için birçok sorunun çözüldüğünü söyler:

"Eğer vatandaşlığı almasaydım, ev satın alamazdım ve ticari işlerimi yürütemezdim çünkü son zamanlarda Suriyelilere kısıtlamalar getirildi, öyle ki Suriyelilerin seyahat izni olmadan ikamet ettikleri şehir dışına çıkmaları yasaktır. Ben son dönemde İdlib ile olan ilişkiler kesildikten sonra dükkanıma İstanbul'dan mal ve malzemeleri alıyordum. Eğer vatandaşlığım olmasaydı, bu durum çok büyük zorluklarla karşı karşıya kalacaktım." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Güngör (2017) tarafından belirtildiği üzere, Suriyeli göçmenlerin Türk vatandaşlığına yönelik görüşleri, sosyal ve siyasal hakların kazanıldığı sosyolojik bir süreç olan vatandaşlık kavramıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda, Suriyeli bireylerin vatandaşlık talepleri, haklara erişimle ilgili olmasıyla doğal bir ilişkiye sahiptir. Ancak, vatandaşlık kavramı sadece *haklarla* sınırlı değildir; daha geniş bir anlam taşır. Katılımcıların çoğu vatandaşlık almak istediklerini belirtmiş olsalar da, vatandaşlık sadece "vatandaş" olmakla sınırlı değildir. Savaş biterse giderim diyen katılımcılar bile vatandaşlık alma konusunda çok istekliydiler. Bu

yüzden, Hatay ilindeki Suriyeli zorunlu göçmenlerin vatandaşlık süreci ve siyasi ulus aşırılaşması, Türkiye'nin göç ve entegrasyon politikaları açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

5.1.4.Geri Dönüş

Çok az Suriyeli zorunlu göçmenler, ülkelerine gri dönüş planlıyor. 2017 yılında yapılan bir ankete göre Suriyeli mültecilerin yüzde 61'i ancak savaşın bitmesi ve Suriye'de "iyi" bir rejimin kurulması durumunda geri döneceklerini söylüyor; yüzde 16'sı ise "geri dönmeyi hiç düşünmediklerini" ifade ediyor. Bu arada yüzde 13'ü, ne tür bir rejim olursa olsun, savaşın sonunda geri döneceklerini belirtiyor. Ve sadece yüzde 3'ü savaş bitmeden geri döneceklerini belirtiyor (Erdoğan, M. 2017). Yapılan araştırmalar, geri dönüşün yıllar geçtikçe zorlaştığını göstermektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönüş beklentilerini ölçmeyi amaçlayan bir başka araştırma da yukarıdaki verileri desteklemekte ve ek olarak "Suriye'de savaş biter ve iyi bir yönetim olursa dönerim." diyenlerin %61,1 ile en büyük grubu oluşturduğuna işaret etmektedir. Erdoğan bu durumu, 60 yıla yakın süredir Almanya'da yaşamasına rağmen hala dönmeyi arzu ettiğini ifade eden Türkler örneğine benzetmekte ve bir başka ülkeye göç etmelerinin ardından çok uzun yıllar geçse de bir gün döneceğine inanan insanlar olabildiğini, ancak koşullu bir biçimde bir gün Suriye'ye dönüşebileceğini ifade eden yaklaşık 2,5 milyonluk Suriyelinin Türkiye'de isteyerek ya da istemeden kalıcı olacağını ifade etmektedir (Erdoğan, 2018: s.140).

Dolayısıyla şu aşamada koşullar mültecilerin geri dönüşü için makul ve çekici değildir. Kayaoğlu, Şahin-Mencütek, ve Erdoğan, (2021) tarafından yapılan araştırmada da silahlı çatışmanın kademeli olarak azalmasına rağmen, Suriye'nin hala güvenli ve yaşanabilir olmaktan çok uzak olduğu Suriye'nin bazı bölgelerindeki mevcut göreli istikrar durumunun yerinden edilmiş Suriyeliler için güçlü geri dönüş isteği oluşturmadığı belirtilmektedir.

Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'de Kalmak, Geri Dönmek ya da Üçüncü Bir Ülkeye gitmekle İlgili Görüşleri Bu soruya katılımcılar genel olarak artık Türkiye'de kalmak istediklerine dair cevaplar vermiştir. Stein'e (1981) göre göç edilen ülkeye zaman boyutunda uyum, kalınan süreye bağlı olarak farklılaşmaktadır. İlk birkaç ay kaybedilenlerle yüzleşme ile geçirilirken bir iki yıl içinde kaybedilenleri yeniden elde etme gayreti içine girildiği görülmektedir. Bu süreçte işlerini değiştirmeye, göçme nlerin yoğun olduğu semtlere yerleşmeye başlayan göçmenlerin 4-5 yıl sonra uyum sürecini önemli ölçüde

tamamladıkları belirtilmektedir. 10 yılın ardından ise kalıcı yerleşim tamamlanmakta, statü düşüşü istenmemekte ve yeni ülkelerindeki kurumlardan beklentileri artmaktadır (Stein, 1981'den akt. Tunç, 2015). Türkiye'deki geçici koruma altındaki bireylerin en az 6 yıldır burada olduklarını varsayarsak, uyum sağlamaları ve kalıcı olarak burada yaşamak istemeleri normal görünüyor.

Türk yetkililere göre, geri dönüşlerin tamamı gönüllülük esasına dayalıdır, ancak bunların bir kısmı Türk hükümetinin mültecileri dini bayramlarda Suriyeli evlerini ziyaret etmeye teşvik etmesinden, bir kısmı da Türk hükümetinin öngördüğü şekilde kalmaya karar vermesinden kaynaklanmıştır. Bazı Türk belediyeleri ayrıca Suriyeli mültecileri -her zaman söylendiği gibi gönüllülük esasına dayalı olarak- Suriye sınırına veya Kuzey Suriye'nin Türkiye tarafından işgal edilen kısmına götürecek otobüsler organize ediyor ve parasını ödüyor (Daily Sabah, 2018).

Türk yetkililerin açıklamaları, Suriyeli mültecilerin bayramlarda geçici olarak ülkelerine gitmelerine izin verilmesinin stratejik bir karar olduğunu ve bu kararın geri dönüş isteğini artırmayı ve gönüllü geri dönüşlere teşvik etmeyi amaçladığını belirtmektedir. Ancak Suriye'ye dönüş politikasının değiştiğini ve Türkiye'nin Suriyeli mültecilerin Suriye'ye dönmesini teşvik etmek için sınırları kapatma politikasını benimsediğini belirtmektedir. Bu durum, Suriyeli mültecilerin Suriye'ye girişlerinin kısıtlanmasıyla ve Avrupa sınırların tamamen kapatılmasıyla somutlaşmaktadır.

Hatay'da yaşayan Suriyeli mülteciler gelecekle ilgili planlama yaparken farklı alternatif senaryolar geliştirmektedir. Mülteciler geri dönmeye istekli olsalar da endişeleri onları ülkelerine geri dönmekte tereddütte bırakmaktadır.

"Yaşadıkları tüm zor şartlara rağmen, onlarla konuştuğumda Suriye'ye dönmem ve onlarla birlikte olmam gerektiğini hissediyorum, yaşadıkları tüm şartlara rağmen, buradaki durumumuzun aksine, aralarında sosyal bir bağ olduğunu hissediyorum, burada her kişi kendi halinde, orada ise yere aile olma duygusunu hissediyorum." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Katılımcılar, Suriye'ye dönme olasılığı sorulduğunda karışık yanıtlar verdi. Üçte biri, yalnızca çatışmanın sona ermesinin ardından güvenlik durumunun büyük ölçüde değişmesi durumunda geri dönmeyi düşüneceğini belirtti. Görüşülen birçok kişinin hesabı, geri dönme seçeneğini açık tutmanın nasıl dikte edildiğini aktarıyor.

"Suriye'ye şimdilik dönmek benim için mümkün değil. Gelecekte HTŞ ve Esad rejimi değişirse ve hayat normale dönerse, HTŞ'nın el koyduğu önceki işime ve dükkanıma dönebilirsem o zaman dönebilirim yoksa Türkiye'de kalmak isterim." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"Bu rejim değişmezse, geri dönüş meselesi imkânsız ve ben sadece Beşar Esad'ın rejimini değil, tamamen yöneten bu güvenlik sistemini kastediyorum." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Diğer üçte birlik kesim ise Suriye'ye dönmeden önce bir numaralı öncelik olarak rejim değişikliğini öngördü

"Şimdiki şartlarda dönmek benim için tamamen kabul edilemez ama eğer rejim değişirse ve Suriye on yıl önce olduğu gibi güvene ve huzura kavuşursa, burada kalmak ile dönmek seçenekleri arasında kalırsam tabii ki Suriye'ye geri döneceğim." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

"Suriye'ye dönmek benim için çok önemli; rejim değişirse bir an burada kalmayacağım, Türkiye'de geçirdiğimiz dönem çok kötü bir dönemdi, çok sıkıntılar çektik ve umarım ülkeme dönerek ve bu dönemi unuturuz." [HK20: Erkek, 42 yaşında]

Geriye kalan üçte birlik kısım ise ancak bölgelerine ve illerine dönebilseler evlerine dönebileceklerdi:

"Suriye'ye geri dönmeyi düşünmüyorum çünkü orada hiçbir şeyim kalmadı. Tüm arkadaşlarım ve akrabalarım İdlib'i terk edip dünyanın her ülkesine dağıldılar, hatta üç yıl önce Suriye'ye ziyaret için gittim her şey değişmişti. Tanıdığım herkes orada değildi, bu nedenle benden Suriye'ye dönmem istenirse dönmeyeceğim." [HK3: Kadın, 55 yaşında]

"Suriye'ye dönmeyi düşünmüyorum çünkü benim için Suriye diye bir şey yok, nerede olursam olayım ülkem sayılıyor." [HK17: Erkek, 38 yaşında]

"Suriye'ye dönüş konusu şu anda benim için mümkün değil, Savaş bitse dahi geri gitmem. Silahlı birçok gurup var ve husumetlerinin ne olacağı belli değil. Savaş bitse bile bunlar arasındaki çatışma belli bir süre devam eder." [HK22: Erkek, 40 yaşında]

Bazıları Suriyeli göçmenler Suriye'ye dönmemeyi ve Türkiye'de kalmayı istiyorlar çünkü bu ülkede kalma hakkına sahip olmasına bağlıyor.

"Mülakata kocası müdahale etti ve eşim siyaset bilmiyor dedi kocasına biz Türkmen'iz köken itibariyle nasıl Türkmen olursak olalım bu ülkeyi terk etmeyeceğiz ve bu ülkede Türkler gibi hakkımız var." [HK21: Kadın, 51 yaşında]

"Bazıları bana'' burası senin toprağın değil, sen Türk değilsin'' diyor, ona ''senin de toprağın değil, burası ve her yer Allah'ın'' diyorum. 100 yıl önce dedem atına binip Şam'dan Türkiye'ye hatta Avrupa'nın bazı bölgelerine engelsiz bir şekilde gidiyordu, bu da Türkler için de

geçerli, öyleyse neden tek bir ülkeydik, neden sömürgecilik tarafından belirlenen bu yapay sınırları savunalım?" [HK5: Erkek, 43 yaşında]

"Ben Türk vatandaşlığı alırsam Müslümanım ve Müslüman topraklarında yaşıyorum. İşimin ve geçim kaynağının olduğu yerde yaşarım ve orayı kendi toprağım olarak kabul ederim. Ben tarihi çok inceleyen bir insanım ve bu toprağın nasıl parçalanıp küçük devletlere bölündüğünü biliyorum." [HK17: Erkek, 31 yaşında]

Bazı katılımcılar üçüncü Ülkeye gitmeye düşünüyorlar:

"Aslında Suriye'deki durum 50 yıla kadar düzelmeyecek, Türkiye'deki durumumuz istikrarsız, her an sınırları kapatacak ve Suriye'ye geri dönüş ihtimali var, bu yüzden Avrupa'ya gitmeyi düşünüyorum." [HK7: Erkek, 381 yaşında]

"Benim için geri dönüş meselesini kesinlikle reddediyorum, Türkiye'de kalamasam bile Suriye'ye dönmeyeceğim, dünyanın herhangi bir ülkesine gidebilirim." [HK5: Erkek, 43 yaşında]

Bazıları geri dönüş meselesini Türkiye'de dayanak ve çocuklarının geleceğini güvence altına alma şartına bağlıyor. Bu da ilk nesil Suriye'ye dönebileceğini ancak ikinci nesil geri dönüş ihtimalinin çok zor olduğunu gösteriyor.

"Geri dönersem; Çocuklarım geri dönmeyecek, bu yüzden onlar için kalıcı bir hayat kuruyorum." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

"Dönme fikri hep aklımda ama Türkiye'de ayak basacak yerim olması ve çocuklarımın burada kalması şartlarıyla dönerim. Böylece durum düzeldikten sonra hem Suriye'de hem Türkiye'de kalacak yerim olur, iki ülke arasında gidip gelirim. Ama Suriye'de mevcut durumda kalanlara yaşadıkları acılardan ve zor şartlardan dolayı çok üzülüyorum." [HK 10: Erkek, 43 yaşında]

"Durumum aynı kalması istiyorum, Suriye'ye gidip Türkiye'ye dönüyorum ve iki bölge arasında ticarete devam ediyorum." [HK13: Erkek, 42 yaşında]

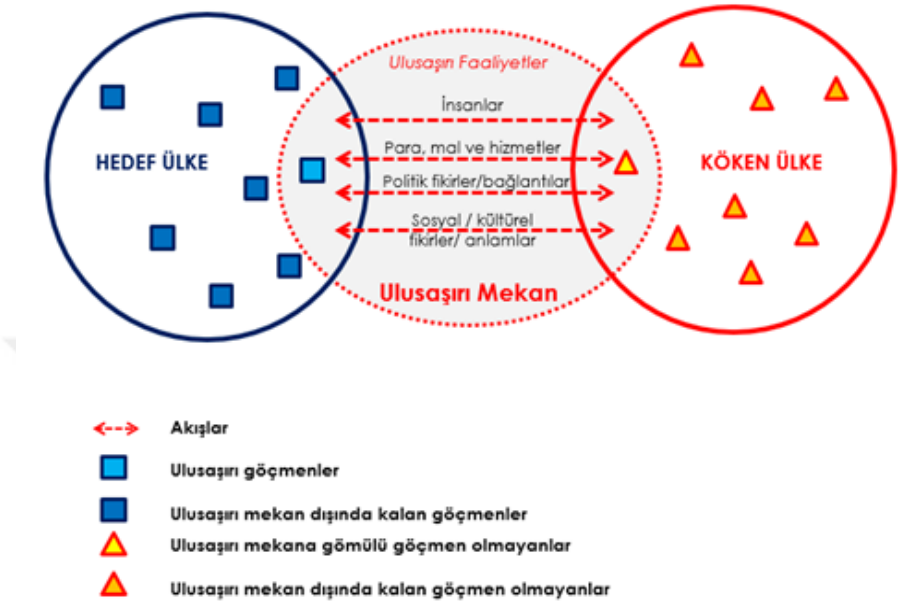
Bu yanıtlardan, Suriyeli elitlerin siyasi gerçekçi olduğu anlaşılıyor çünkü siyasi çözüm yerine güvenlik durumundaki iyileşme nedeniyle geri dönmeye öncelik veriyorlar.

5.2.İdlib'deki Suriyelilerin Ulusaşırılaşması

Bu bölümde Türkiye'ye sığınan zorunlu göçmenlerin Suriye'deki köken bölgeleri olan İdlib'de yaşayan yakınlarının ulusaşırı faaliyetlerine odaklanılmaktadır. Göçmen ulusaşırıcılığı ile ilgili araştırmaların çoğunluğunda, göçmenlerin gittikleri ülkelerde yarattıkları ulusaşırı alanlar ve faaliyetler ele alınmaktadır. Oysa bu faaliyetler tek taraflı değildir ve göçmenlerin geride kalan ve göçmen olmayan akraba ve arkadaşları da ulusaşırı

faaliyetlere katılma ve bir ulusaşırı mekân oluşumunda yer almaktadır (Şekil 9). Bu nedenle göçmen ulusaşırı faaliyetleri ve ulusaşırı mekânları araştırılırken köken bölgedeki insanların da ele alınması gerekmektedir.

Şekil 9. Göçmen ulusaşırı faaliyetleri ve ulusaşırı mekân.



Kaynak: Lima, 2010: 5

5.2.1.Sosyo-Kültürel Ulusaşırı Faaliyetler

5.2.1.1. Türkiye'ye Göç Etmeyerek İdlib'de Kalmayı Tercih Etme

Suriye'deki savaşın başlamasından bu yana, İdlib bölgesinde yaşayan birçok insanın yaşamı önemli ölçüde bu savaştan etkilenmiştir. Kötü şartlara rağmen pek çok insan Türkiye'ye geçmek yerine bu bölgede yaşamaya devam etmektedir. Saha çalışmalarında, bu insanların Türkiye'ye gitmek yerine neden İdlib'de kalmayı tercih ettikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Zira bu bir yandan zorunlu göçün devamı açısından önem arz ederken diğer yandan da ulusaşırı faaliyetleri etkileyebilecek bir yöne de sahiptir. Memlekette kalma tercihinde etkili olan faktörler sınırın hem Türkiye hem de Suriye tarafıyla da ilgili görülmektedir. Bunlardan Türkiye tarafı ile ilgili olarak başka bir ülkede sosyal hayat şartlarına ve ekonomik geçim kaynaklarına uyum sağlayamama ve güvenlik endişeleri, iş bulma zorluğu ve sınırların kapalı olması öne çıkarken; Suriye tarafıyla bağlantılı olarak İdlib'deki evlerini ve topraklarını terk etmek istememe, aidiyet, sosyal ve kültürel bağlar ve kaçak yollardan Türkiye'ye geçişin yüksek maliyetli ve riskli olması gibi faktörler dikkat çekmektedir.

Türkiye'deki zorunlu göçmenlerin burada deneyimlediği sosyal, psikolojik, ekonomik ve politik ve diğer uyum zorluklarını (*mülteci deneyimleri*), İdlib'den ailelerine, akrabalarına ve arkadaşlarına görüştüklerinde aktarması, yerinde kalma konusunda son derece etkili olmuştur. Yaşanan dil ve kültür ile ilgili farklılıklar, yasal belirsizlikler, toplumsal dışlanma, hayat pahalılığı, iş bulamama, düşük gelir veya çalışma hayatındaki emek sömürüsü, İdlib'den Türkiye'ye göç edenlerin başlıca anlattığı ve başa çıkılması gereken zorluklar arasındadır. Bu, zorunlu göçmenlerin İdlib'de kalan akrabalarının, ailelerinin göç etmeye karşı tereddütlü olmalarına sebep olmaktadır. Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş, fakat sonra İdlib'e geri dönmüş bir katılımcı bu konuda bize önemli bilgiler vermektedir. Onun şahsi durumu, İdlib'deki kalanların Türkiye'ye gitme tereddütlerini anlamak için önemli bir örnek sunmaktadır:

"Sadece ailem Suriye'de kaldı. Akrabalarımın büyük bir kısmı Türkiye'ye göç etti. Yaklaşık bir buçuk yıl önce, istikrar için Türkiye'ye gittim ve orada yaklaşık 10 ay kaldım, ancak kötü ekonomik durum ve zor koşullarda Suriye'ye geri dönmeye zorlandım. Türkiye'ye gitmek için yaklaşık 20.000 dolar harcadım, Cilvegözü sınır kapısı aracılığıyla yasa dışı olarak girdim ve ben ve ailem için geçici koruma belgesi almak için de büyük bir maliyet ödedim çünkü belge alımı tamamen durdurulmuştu. Ayrıca bir yıl boyunca kiralık bir ev ve ev eşyası satın aldım, bu ev için büyük bir maliyet ödedim, ancak oradaki durumun pekiyi olmadığını fark ettim, bu yüzden tüm bu harcamaları yaptıktan sonra geri dönmeye karar verdim." [İK3: Erkek, 39 yaşında]

Köken ve hedef ülkelerdeki durum hakkında detaylı bilgi sahibi olan bu katılımcı, gidişi COVID-19 salgını ve Türkiye'deki ekonomik durgunluk dönemine denk geldiği için hayatını sürdürmekte zorlanmış ve büyük maddi harcamalar yaptığı ve geçici koruma belgesi aldığı halde İdlib'e geri dönmüştür. Görüşme yapılan bir başka kişi de Türkiye'deki mülteci deneyimlerinin geride kalanları etkileme açısından ne kadar önemli olduğunu bir kere daha göstermektedir:

"Ailemin çoğu İdlib'de yaşıyorlar ve bazıları Türkiye'de yaşıyorlar. Bazıları tamamen Suriye'ye geri dönüş yapmışlar çünkü topluma ve iş yaşamına uyum sağlayamadılar, diğerleri ise orada kaldılar." [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Bu anlatılanlar aynı zamanda, zorunlu göçmenlerin, eski zorunlu göçmenlerin ve hiç göçe katılmamışların bir ağ oluşturma ve ulusaşırı mekân yaratma potansiyeline işaret etmektedir. Zorunlu göçe ve geri dönüş göçüne katılarak her iki ülkeyi deneyimlemiş bu kimselerin ulusaşırı faaliyetler açısından da kritik bir rol üstlenmeleri mümkün görünmektedir.

Türkiye'deki yaşam şartlarının zorluğu, ekonomik kriz ve belirsizlikler de insanların yerinde kalmasında etkili olan bir faktördür. Kazanılan gelir Türkiye'de tüm ailenin geçimine yetmeyeceği için sadece ailenin erkeği orada bulunarak çalışmakta ve köken bölgeye gönderilen para havalesiyle geride kalanlar geçimlerini sağlayabilmektedir:

"Kocam Türkiye'ye göç etti ve ben, üç çocuğum ve kayınvalidemle burada kaldık. Türkiye'deki yaşam koşulları oldukça zor ve sadece kocam çalışıyor, bu yüzden burada kalmaya devam ettik ve kocam Türkiye'de çalışarak ihtiyaçlarımızı karşılamak için bize para gönderiyor." [İK15: Kadın, 38 yaşında]

İdlib'de yaşanan sürekli çatışma ve güvenlik sorunlarına rağmen, bazı insanların Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmeme nedeni olarak Türkiye'ye giden Suriyeli göçmenlerin meslekleriyle ilgili alanda çalışmadığını ve farklı alanlarda iş bulmak zorunda kaldığını öğrenmeleridir:

"Türkiye'ye gitmeme nedenim, İdlib bölgesinde tarımı ve çiftçileri destekleyen bir insani yardım kuruluşunda çalışmamdır. Ziraat mühendisiyim ve mesleğimi burada icra etmekteyim. Türkiye'ye gidersem, durumum milyonlarca Suriyeli gibi fabrikalarda günde 15 saat çalışmak zorunda kalırım ve sosyal faaliyetlerimden mahrum kalırım. Bu nedenle burada kalmayı tercih ettim." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

Bazıları için geride kalmak ekonomik ulusaşırı bir bağlantı ve fırsat anlamına gelmektedir. Bir katılımcı, İdlib'de kalmasına neden olan ticari faaliyetleri şu şekilde ifade etmektedir:

"Aileden Suriye'de kalan tek kişi benim, geri kalan akrabalarımın çoğu Türkiye'ye ve diğer bir kısmı ise Lübnan'a göç etti. Türkiye'ye gitmememe neden olan ana sebep, ticaret alanında faaliyet gösteren Türkiye'deki kardeşim ve tarafıma gönderilen malların burada satılmasıdır. İşim Türkiye ile ilişkilendirildi ve ayrıca bu bölgedeki şartlar daha iyiydi." [İK4: Erkek, 51 yaşında]

Sınırın her iki yakasında bulunan aynı aileden fertleri birbirine bağlayan ekonomik ilişkiler, iki lokalite arasında köprü kurmak suretiyle toplumsal ilişkilerin de güçlü şekilde devam etmesini sağlamaktadır.

İdlib'deki saha çalışmasında görüşülen bazı kişiler, Türkiye'ye göç edenlerin çoğunluğunun, gençlerin hayatlarını korumak ve savaşa dâhil olmamak için fakat aynı zamanda da ekonomik nedenlerden ötürü ve aile kalan diğer üyelerinin geçimini sağlamak amacıyla göç ettiği belirtmektedir:

"Devlet memuru olarak çalışıyordum ve devrimin başlangıcından beri maaşım kesildi, şu anda göz problemlerim nedeniyle çalışamıyorum. Çocuklarımı savaş tehlikesinden uzak tutmak ve ev geçimini sağlamak amacıyla Türkiye'ye gönderdim. Bu şekilde, çocuklarımın geleceği için bir güvence sağladım, aynı zamanda burada ailemin kalanlarına da günlük yaşamın ihtiyaçlarını temin edebilirim." [İK11: Kadın, 52 yaşında]

Bu anlatılanlar gidenlerin geleceğini kurtarmanın yanı sıra kalanların geçimini kolaylaştırmak gibi iki yönlü faydayı gözler önüne sererken, iki ülkede yaşayan ailenin de her açıdan birbirine daha sıkı şekilde bağlandığını ortaya koymaktadır.

İdlib'deki insanların, Türkiye'ye göç etmeme ve evlerini ve topraklarını terk etmeme isteksizliği, psikolojik ve duygusal faktörlerle de ilişkilendirilebilir. Bunlar arasında, yer bağlılığı ve toprağı vatan bilme, yani vatanseverlik öne çıkmaktadır:

"2018'a kadar bölgemiz, Esad rejimin kontrolü dışında olduğu için evimiz ve toprağımızda yaşamaya devam ettik ve terk etmek istemedik. Çünkü biz büyük bir aile olarak beraber yaşıyoruz ve o zamandan Türkiye'de akrabalarımızdan kimse yok. Ancak Rusya son saldırıda, İdlib'in güneyine evimiz kaybettik ve şimdi Türkiye sınırında mülteci kamplarında yaşıyoruz ve artık bu sınırları kimse geçemez." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Bu katılımcı Türkiye'de akrabalarından kimsenin olmamasını kendilerinin de oraya gitmesi önündeki bir engel olarak görmektedir. Aile birliğini korumak suretiyle ülke içi yerinden edilmiş kişiler olarak kendi vatanında yaşamaya devam etmektedir.

"Bu topraklarda doğdum ve burada öleceğim. Beni nereye göç etmek istiyorsunuz? Toprağımı Esed'e mi, Rusya'ya mı yoksa İran'a mı bırakayım? Durum burada çok zor, ama ilkelerimizden vazgeçip sırtımızı dönemeyiz." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Bu İdlibli ise sıkı sıkıya bağlı olduğu vatan toprağını terk etmek istememektedir. Başka yere gitmeyi ülkesine sırt çevirmek olarak görmekte, bu yüzden de kalmayı seçmektedir. Ailelerini terk etmek istemedikleri için İdlib'de kalanlar da vardır. Bu kişiler, İdlib'deki sosyal ve kültürel bağlarını korumak, ayrıca ailelerine sosyal destek vermek ve dayanışma içinde olmak adına göç etmeyi tercih etmemiştir. Bir İdlibli katılımcı bu konuda şunları söylemektedir:

"Dört kişi Suriye'de kalmış, geri kalanı Türkiye'ye göç etmiş… Kızım 3,5 yaşında ve kalp deliği hastalığından muzdarip; Suriye'de bu hastalığın tedavisi mümkün olmadığı için Türkiye'ye gitmek için izin aldık, kızım annesiyle birlikte Bab El-Hava sınır kapısından geçerek Antakya'daki bir hastanede tedavi görmek üzere Türkiye'ye gitti. Amcalarım ve akrabalarımın çoğu Reyhanlı bölgesinde yaşıyorlar; amcam Suriyeli göçmenlerin işlerini kolaylaştırmak için hayırsever bir

dernekte çalışıyor. 2018 yılında hac farzını yerine getirmek için Türkiye üzerinden Suudi Arabistan'a gittim ve o dönemde Türkiye'de kalmak da mümkündü ancak savaş zamanındaki koşullar nedeniyle babam ve annemi yalnız bırakmamak için Suriye'ye geri döndüm." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Katılımcının açıklamalarından İdlib ile Antakya, yani köken ile hedef bölgeler arasında sağlık alanında da bir bağlantı olduğu anlaşılmaktadır. İdlib'de kalanlar ciddi sağlık problemlerinin çözümü için Türkiye'ye gelmektedir(Foto 11). Bu gelişleri, daha önce Türkiye'ye göç etmiş yakın akrabalar, yani göçmen ağları kolaylaştırmaktadır. Bu katılımcının ifadeleri içinde başka bir dikkati çeken husus daha bulunmaktadır. Bu kişi, Türkiye üzerinden Suudi Arabistan'a hacca gitmiştir ki bu, İdlib ile Hatay arasında zorunlu göçmenlerin ve geri kalan göçmen olmayanların oluşturduğu ulusaşırı mekânın dini amaçlarla kullanıldığını göstermektedir.



Foto 11. Bab-al Hava hastanesinde tedavisi yapılamayan ciddi vakaların Türkiye'ye sevki

Sınır kapıları kapalı ya da Türkiye'ye giriş maliyetli ve tehlikeli olduğu için Suriye'de kalmaya kararı alan katılımcılar bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

"Ailemizden üç kişi ve birçok akrabamız Türkiye'ye göç etti. Biz İdlib'de altı kişi kaldık. Burada kalmaya devam etmemizin temel sebebi savaşın kısa bir sürede biteceğine ve normal hayatımıza geri döneceğimize inanmamızdı. Ancak uzun bir süre sonra yanıldığımızı fark ettik ve bugün Türkiye'ye geçişi maliyet çok pahalı ve sınırı geçmek çok riskli ve hatta ölümcül olabilir." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Önceleri savaşın kısa sürede sona ereceğini düşünen ancak zaman geçtikçe durumun hiç de öyle olmadığını anlayan bu katılımcı, sonradan Türkiye'ye gitmeyi istese de şartlar değiştiği için orada kalmaya devam etmektedir. Bu katılımcının ailesinden bazı kişiler zorunlu göçmendir ki bu da onları Türkiye'ye bağlamaktadır. Sınırın Suriye tarafında yaşayan diğer iki katılımcı da benzer şeyler söyleyerek insan kaçakçılığı ekseninde geçişin maliyet ve riskine vurgu yapmaktadır:

"Dört erkek kardeşim Türkiye'ye göç ettiler, ben ve annem kaldık; bir de kız kardeşim hala Suriye de duruyor, Türkiye'ye gitmek için maddi masraflar, özellikle son dönemler sınır duvarının inşaatından sonra oldukça yüksek hale geldi. Ben ve ailem üç kişiyiz ve Türkiye'ye giriş yapabilmek için 4000 dolar gerekiyor, ancak yol güvenliği sorunu da vardır." [İK7: Erkek, 42 yaşında]

"Türkiye'ye gidememizin nedeni, sınırı geçmek için yeterli paramızın olmamasıdır. İnsan kaçakçılığının maliyeti Türkiye'ye geçmek için oldukça yüksektir ve özellikle küçük çocuklarımız olduğu için sınırı geçerken bir tür risk taşımaktadır." [İK9: Erkek, 49 yaşında]

İdlib'deki görüşülen katılımcılar, ülkelerindeki savaş nedeniyle Hatay veya Türkiye'nin diğer illerinde tanıdık ve akrabalarının olup olmadığına ilişkin soruya, % 90'a yakın düzeyde evet cevabı vermiştir. Bunlardan çok önemli bir bölümü (2/3'ünden fazlası) Hatay'da en az bir aile üyesi, yakın akraba ya da arkadaşı olduğunu belirtmiştir (Şekil 10).



Şekil 10. İdlib'de yaşamaya devam eden Suriyelilerin Türkiye'de yakınlarının olma durumu.

Bu ve katılımcıların anlattıkları birlikte değerlendirildiğinde İdlibli ailelerin ikiye bölündüğü, bir kısmının Türkiye'ye göç ettiği diğer kısmının ise memleketinde kaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu sınırın iki tarafında, hem zorunlu göçmenlerin göç ettikleri ülkede işler kötü giderse geri dönebileceği hem de kalanların gidenler sayesinde mecbur kalırlarsa sığınabileceği bir ev olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda, *ev*lerin birbirine bağlandığı, bir destek ağının oluşturulduğu, savaşın etkileriyle başa çıkma stratejisi geliştirildiğini ve belki de en önemlisi iki ülke arasında savaş bitse ya da belirsizlikler ortadan kalktığında bile sürecek ulusaşırı göçmen köprülerinin kurulduğu anlamına gelmektedir. Bu, Suriyeliler hem köken ülkede hem de hedef ülkede sosyal ağlarının ve dayanışma mekanizmalarının, önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

5.2.1.2. Zorunlu Göçmenler ile Telefon, İnternet ve Sosyal Medya Bağlantısı

Sosyal medya platformları, Suriye halkı için önemli bir haber kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Melki (2016) tarafından yapılan bir araştırmada, ankete katılanların %81'inin sosyal medyaya erişebildiği belirtilmiştir. Bu durum, sosyal medyanın Suriye toplumunda haberlere yaygın bir erişim aracı olduğunu göstermektedir. Araştırma ayrıca, Facebook'un diğer sosyal medya araçlarına kıyasla öne çıktığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada, haberlere erişimde internetin tercih edilen yöntem olduğu, televizyonun az kullanıldığı ve radyonun ise kullanmadığı ifade edilmektedir. İdlib'deki bir katılımcının, Suriye'deki mevcut koşullar göz önüne alındığında, en güncel haberlere cep telefonu aracılığıyla internet üzerinden erişmek zorunda kaldığı belirtilmektedir:

"Elektrik kesintisi nedeniyle televizyon izleyemiyor ve radyo dinleyemiyoruz, bu nedenle sosyal medyayı son haberlerde takip etmek için kullanıyoruz." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

İdlib'deki Suriyeliler, iletişimde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Savaşın başlamasıyla birlikte, zorluklarla başa çıkmak, haberleri takip etmek, aileleriyle, arkadaşlarıyla ve dünya ile bağlantı kurmak için iletişim araçlarını kullanmışlardır. Bu süreçte, telefonlar temel iletişim aracı olarak belirgin bir rol oynamıştır. İnternet erişimi ise, haber alma, sosyal medya kullanımı ve diğer iletişim amaçları için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Sosyal medya platformları ise, Suriyelilerin dünya ile bağlantı kurmalarını, haberlere ulaşmalarını ve destek bulmalarını sağlamaktadır.

"Çatışmanın başlamasıyla birlikte, kullandığımız iletişim araçlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir, daha önce WhatsApp ya da Telegram gruplarımız yoktu, haber sitelerini de

bilmiyorduk, sadece gazete, televizyon ve radyo kullanıyorduk. Ancak, koşulların değişmesiyle birlikte, yeni bir iletişim alternatifi bulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Facebook sosyal medya alanına her yerde hâkim olurken, (Twitter) ve WhatsApp ikinci sırayı almak için yarışmaktadır. Bu iki kanaldan X, hükümet kontrolündeki bölgelerde daha popülerken, tartışmalı ve muhalefet kontrolündeki bölgelerde WhatsApp öne çıkmaktadır. Suriye TV kanalları, tamamen muhalefetin kontrolündeki tek bölge olan İdlib dışındaki tüm bölgelerde güçlü bir şekilde öne çıkan hükümet yanlısı haber kaynaklarının hâkimiyetindedir. İdlib, hükümet yanlısı medyaya karşı direnişinde ve muhalefet yanlısı medyaya verdiği destekte tutarlılık göstermektedir.

Türkiye'nin 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı sürecinde izlediği "açık kapı" politikası, bölgedeki istikrarsızlık nedeniyle Türkiye yönelen Suriyeli sığınmacıların sayısında ciddi bir artışa yol açtı. Ancak, bu politika zamanla değişti ve Türkiye, sınırlarını daha sıkı bir şekilde kontrol etmeye başladı. Bu değişim, Suriyeli zorunlu göçmenler arasında sınırları aşan akraba ağlarının yeniden şekillenmesine neden oldu. Sınır geçişlerinin zorlaştırılmasından önce Hatay ile İdlib arasında gerçekleşen daha sık seyahatlerle yüz yüze görüşmek mümkün iken kontrollerin sıkılaştırılmasından sonra çeşitli iletişim araçları, akraba ve arkadaşların temaslarında büyük bir önem kazanarak bağlantıyı dijital/sanal ortama yöneltti. Özellikle mobil telefon ve internet gibi dijital iletişim araçları, hem Suriyelilerin Türkiye'deki akrabaları ile bağlantı kurmasını kolaylaştırdı hem de sosyal ve ekonomik ilişkileri geliştirerek güçlendirdi. Bir katılımcının dediği gibi yeni iletişim kanalı neredeyse tek seçenek haline geldi:

"Bizim karşı tarafa sınırı geçmemize izin verilmiyor ve son zamanlarda onların da buraya gelmesine izin verilmiyor. Artık birbirimizle iletişim kurmanın tek yolu internet, başka bir yol kalmadı." [İK15: Kadın, 38 yaşında]

Geride kalanların bazen yaşadığı çaresizlik, sınır kolay geçilemediği için onları mecburen bu tür bir dijital iletişime yönlendirmektedir:

"Savaş döneminde, akrabalarımızla iletişim kurmak zor olmuştur; çünkü istikrarsızlık ve gelecek endişesi nedeniyle sık sık iletişim kuramamışız. Ancak, eşim ve kızım Türkiye'ye geçtikten sonra, onların yaşadığı zorluklar ve istikrarsızlık nedeniyle, sürekli iletişim halinde olmam gerektiğini fark ettim." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Bu katılımcı, savaşın ilk günlerinde akrabalarıyla iletişim kurmadığını ancak eşinin Türkiye'ye gelmesinin ardından kızlarının hastanedeki durumunu izlemek ve yönetmek için

akrabalarıyla iletişim kurmaya mecbur kalmıştır. Bu mecburiyet, akrabalar arasındaki bağları geliştirmiş ve kuvvetlendirmiştir.

Ulusaşırı aileler, Wilding'in (2006) "*sanal yakınlıklar*" olarak adlandırdığı elektronik iletişim aracılığıyla aile bağlarını sürdürmeye güvenmektedir. Onlar yakınlarıyla telefon görüşmeleri yapmakta, e-postalar yazmakta, web kameralarını kullanmakta ve paketler göndermektedir. Ne kadar sık ve ne kadar uygun olursa olsun, yine de bu "sanal yakınlıklar" bütünüyle kişisel bir ziyaretin yerine geçememektedir (Urry, 2003). İdlib'de ikamet eden Suriyeliler, sınırları fiziksel olarak geçerek Türkiye'ye gidip aile fertlerini görmek gibi bir olanakları olmadığı için sosyal bağlarını sürdürmek için telefon ve internet gibi iletişim araçlarını kullanmaktadır.

Suriyeli yaşlı kadın, Ramazan iftar sofrası için birkaç yemek hazırlamaya odaklanırken, Suriye'nin İdlib şehrindeki mütevazı evinde, akşam ezanından bir saat önce, birkaç yıl önce Türkiye'ye ve Avrupa'ya göç eden üç çocuğundan toplu bir arama aldığı anı şöyle anlatmaktadır:

"Aile bireyleri, özellikle tatil günlerinde ve özel günlerde sürekli olarak benimle iletişim halindedirler. Örneğin, Ramazan ayında ezan vaktinden önce WhatsApp üzerinden görüntülü bir grup arama yaparak sanki birlikte yaşıyormuşuz gibi birbirimizle tüm haberleri paylaşıyoruz." [İK11: Kadın, 52 yaşında]

Sanal yerlerde toplanma, bir yandan zorunlu göçmenlere *evde olma* duygusu verirken diğer yandan da göç etmemişlerin daha önce olduğu gibi aileyi bir araya getirme sevinci yaşamasını sağlamaktadır. Aile üyeleri arasında yapılan bu paylaşım, ayrı yaşadıkları için birbirlerine duydukları özlemin ve bağlılık duygularının yansıması olarak görülebilir. Ramazan ayının, onları masanın etrafında bir araya getiren sevgi dolu bir manevi atmosfer oluşturduğu ve iftardan sonra sohbet etme ve dini ritüelleri yerine getirme geleneğini sürdürdüğü bir zaman dilimidir.

Suriye'de savaş öncesi dönemde var olan güçlü etnik, dini ve bölgesel bağlar, zorunlu göçten sonrada da korunmaktadır. Bu bağlar, ana vatandakiler ile dünyanın farklı yerlerine dağılmış sürgündeki Suriyeli mülteciler arasındaki sosyal ilişkilerin ve iletişimin sürdürülmesinde bir faktör olmuştur. İki katılımcının benzer söylemleri bu faktörü açıkça ortaya koymaktadır:

"Akrabalarımla ve arkadaşlarımla düzenli olarak iletişim halindeyim; toplumumuzda akrabalık bağına büyük önem verilmektedir. Özel günlerde ve törenlerde akrabalar bir araya gelir ve

birbirlerine destek olurlar. Hem maddi hem de manevi sorunlar akrabaların desteği ile çözülür. Zor zamanlarda öncelikle akrabalarımızla iletişime geçer ve onların desteğini ararız... İletişim, akrabalar arasındaki sevgi bağlarını güçlendirir, aralarındaki anlaşmazlıkları sona erdirir ve sevinç ile üzüntülerin paylaşılmasına ve sorunların birlikte çözülmesine olanak sağlar." [İK6: Erkek, 40 yaşında]

"Türkiye'deki akrabalarım ve arkadaşlarımla internet aracılığıyla iletişim halindeyim. Genellikle haftada birkaç kez onlarla konuşuyorum. Konuştuğumuz konular genellikle günlük yaşam, aile durumu, iş durumu, sağlık durumu ve genel olarak mevcut durumlar hakkında konuşuyoruz. Bu tür iletişim bana psikolojik destek sağlıyor ve yalnız olmadığımı hissettiriyor. Ayrıca, Türkiye'deki akrabalarım ve arkadaşlarımın hayatlarını yakından takip etme şansı buluyorum, bu da benim için önemli bir duygusal ve sosyal bağ kurma fırsatı oluşturuyor." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Sosyo-kültürel bağlar ve devam eden iletişim, hem zorunlu göçmenlere ve hem de anavatandaki yakınlarına yaşadıkları maddi ve manevi bütün zorluklara karşı dayanma gücü vermekte ve yalnız olmadığını hissettirmektedir. Sınırların ayırdığı birbirinden uzaktaki insanların internet aracılığıyla kurduğu iletişim, onlara paylaşma, haberdar olma, izleme, destek alma/verme, psikolojik olarak rahatlama gibi birçok işlevi sunmaktadır.

İdlib'de yaşayan Suriyeliler tıpkı sınırın öbür tarafındaki akrabaları gibi onları düşünmekte, onlardan haber almak istemektedir. Bunun için de neredeyse her gün onlarla iletişime geçmektedir:

"Türkiye'deki akrabalarımla ve arkadaşlarımla neredeyse her gün iletişim halindeyim, genellikle uzun bir iş gününden sonra akşam saatlerinde konuşuruz. İdlib ve Türkiye'deki genel durum hakkında, günlük yaşam ve işte karşılaştığımız zorluklar hakkında konuşuruz." [İK7: Erkek, 42 yaşında]

"Türkiye'deki arkadaşlarımla günlük olarak iletişim kuruyorum, özellikle tatil günlerinde ve akşamları boş zamanım olduğunda. Bölgedeki güvenlik durumu, yaşam ve iş hakkında konuşuruz ve bazen tavsiyeleri ve deneyimleri paylaşırız. Türkiye'deki arkadaşlarımla iletişim halinde olduğumda rahatlık ve güvende hissediyorum, bu, zor koşullarda yalnız olmadığımı hissettiriyor." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

"WhatsApp uygulaması aracılığıyla Türkiye'deki çocuklarımla iletişim halindeyim ve bunu genellikle haftanın çoğu günü, özellikle hafta sonu tatillerinde yapıyorum. Genellikle yaşam koşulları ve işle ilgili sorunlar hakkında konuşuruz, ayrıca genel haberler ve son durumlar paylaşıyoruz ve birbirimizi güvende olduğumuzdan emin oluruz." [İK13: Erkek, 42 yaşında]

"Her gün, annemle telefon görüşmeleri yaparak onun sağlık durumu hakkında bilgi alıyorum. Annemle konuştum zaman rahatlık ve güvende hissediyorum, bu, zor zamanlarda yalnız olmadığımı hissettiriyor." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Yapılan bu görüşmelerden geride kalanların Türkiye'ye giden aile üyelerinin durumları iyi olduğu için kendilerini huzurlu hissettikleri anlaşılmaktadır:

"Onlar Türkiye'de olmaları gerçekten benim için iç huzuru sağlıyor çünkü güvenli ve istikrarlı bir ülkede yaşıyorlar ve bizim her gün yaşadığımız bombalamalar, çatışmalar, rejimin ilerlemesi ve kaçırılma ve fidye korkusu gibi sorunlar orada yok. Bu nedenle, onların durumlarının istikrarlı olduğunu bilmek ve hiçbir sorunları olmadığını bilmek iç huzuru sağlıyor." [İK6: Erkek, 40 yaşında]

Yapılan görüşmelerde, genellikle herkesin can ve mal emniyeti, sağlık durumu, gündelik hayat rutinleri ve işleriyle ilgili konular gündemde olmaktadır. Anlık görüntülerle paylaşılan hayata dair her şey hem zorunlu göçmenleri hem de evde kalan yakınlarını psikolojik olarak rahatlatmaktadır. Bazı Suriyeli katılımcılar Türkiye'deki aile bireylerine özlemlerini buldukları bazı ilginç yöntemlerle gidermeye çalışmaktadır:

"Bazen akşamları Türkiye sınırına gidiyoruz, Reyhanlı şehrinin ışıklarını görüyoruz. Sonra onları arayıp konuşuyoruz ve ailemizle birlikte Suriye'deki güzel anılarımızı hatırlıyoruz." [İK11: Kadın, 52 yaşında]

Ayrı düşmüş iki ayrı yerde yaşayan akraba ve arkadaşların görüşmeleri, ek bir ücret ödemeden akıllı telefonlar için geliştirilmiş ve platformlar arası çalışma özelliğine sahip bir anlık mesajlaşma ve arama uygulamaları aracılığıyla görüntülü gerçekleştirmektedir:

"Akrabalarım ve arkadaşlarla iletişim kurmak için genellikle WhatsApp, Telegram ve görüntülü görüşme uygulamalarını kullanıyorum. Bu uygulamaların kullanımı kolay, ücretsiz ve dünyanın her yerinden erişilebilir olması nedeniyle tercih ediyorum." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

İdlib'deki Suriyeliler ile başka ülkelere zorunlu olarak göç etmiş akrabaların, arkadaşların iletişimde kalmaları ve güncel gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaları iki taraftakiler için de büyük öneme sahiptir. Ancak bu önem bazıları için çok daha ileri bir anlam taşımaktadır:

"Sosyal medya aracılığıyla Suriye dışındaki akrabalarımız temas kuruyoruz ve onların mevcut durumlarını sorguluyoruz. Aynı zamanda, uygun iş ve eğitim fırsatlarını araştırıyoruz. Bu süreçte, kendi geleceğimiz için Suriye'de kalma veya ayrılma kararımızı değerlendiriyoruz." [İK4: Erkek, 51 yaşında]

İdlib'de yaşayan bu katılımcı için bu görüşmeler, hem karşılıklı iş ve eğitim fırsatlarını araştırmak hem de evlerinde kalma ya da Türkiye'ye göç etme kararı oluşturmak için onların bilgilenmesini sağlamaktadır. Dijital dayanışma ağları, hedef ülkeye uyum sağlayıp sağlayamayacakları konusunda onlara rehberlik edebilir ve gelecekte karşılaşabilecekleri birçok konuda yönlendirme yapabilir (Görland ve Arnold, 2022; Gillespie vd., 2018). Bazı durumlarda, sıklıkla arkadaşlar arasındaki iletişim ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerden dolayı da olabilmektedir:

"Akrabalarımla iletişimim zayıf, yani yaklaşık iki ayda bir kez görüşebiliyoruz. Ancak, aynı ticareti çalıştığımız arkadaşlarımla günlük olarak iletişim halindeyim çünkü ticaret alanında çalışıyoruz ve özellikle ortak işlerimiz için olanlarla bağlantıda olmam gerekiyor." [İK3: Erkek, 39 yaşında]

"Arkadaşlarımın çoğu genel olarak ticaret sektöründe çalışıyorlar. Konuştuğumuz konular çeşitli olmakla birlikte, en önemlilerinden biri iş konularıdır. Taraflar arasında ortak ticaret varsa, günlük olarak konuşmamız olabilir." [İK3: Erkek, 39 yaşında]

Bu tür iletişim, genellikle ortak bir ticari faaliyetin varlığı, İdlib'deki işlerin yönetilmesi veya sığınılan ülkelerinden bazı malların talep edilmesi gibi nedenlerle de kurulmaktadır. Böylece ulusaşırı sosyal ilişkiler, ekonomik bir pratik de kazanmaktadır. Sosyal medya, Suriyeli bireyler arasında iletişim kurma ve sürdürme açısından son derece önemli bir platform haline gelmiştir. Suriyeliler, bu mecrada çeşitli gruplar oluşturmaktadır:

"WhatsApp ya da Facebook'ta aramızda birçok ortak grup var." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Saha çalışmalarım sırasında örneğin, her bir şehirle ilgili özel gruplar bulunduğunu gözlemledim ki Hatay'daki Suriyeliler için de bu gruplardan mevcuttur. Ayrıca, özel konulara odaklanmış, örneğin Suriye ve Türkiye'deki ikinci el araçlar hakkında bilgi paylaşımı yapan sosyal medya grupları da vardır. Bu tür gruplar, Suriyeliler arasında bir bağ kurmakta ve iletişimi sağlamaktadır. İdlib'in nüfusunun bir kısmı bu gruplarda yer aldığından, onlar Suriye ve Türkiye'deki ekonomik ve sosyal konuları tartışma fırsatı bulmaktadır. Sosyal medyada bir araya gelen insanlar, Suriyelilerin anavatanda ve göç edilen ülkede yerel düzeyde etkileşimde bulunmalarını teşvik etmektedir. Bu sayede bireyler kişisel olarak karşılaşmasalar da Suriyeli kimliği ile birbirleriyle bağlantı kurabilmekte; herhangi bir ihtiyaç, bürokratik bir sorun veya merak edilen konular ortaya çıktığında, hiç tanımadıkları kişilerden dahi birçok sorularına cevap veya ihtiyaçlarını karşılamaları için yardım alabilmektedirler. Sosyal medya platformlarındaki yazışmalara bakıldığında; Suriyelilerin hukuki statülerine dair güncel bilgileri sosyal medya platformları üzerinden takip ettikleri ve günlük hayattaki ihtiyaçlar ve

sorunlarla ilgili yardımlaşma ağlarını oluşturmak için sosyal medyadaki iletişim kanallarını kullandıkları belirlenmektedir.

Panagakos, (2004: 300). "Göçmenlerin yeni ülkelerinde daha modern senaryolarla başa çıkarken, gönderen toplulukların sabit kaldığını ve geleneklere bağlı olduğunu varsaymanın tehlikesi vardır" demektedir. Oysa evde kalan aile üyelerinin genellikle akrabalarının yurt dışında bulunmasından dolayı hayatlarında değişiklikler yaşanmaktadır:

"*Evet, çocuklarımla hergün WhatsApp üzerinden iletişim kuruyorum. Türkiye'ye yerleşmiş çocuklarıma hasret ve özlem duyuyorum. Görüşmeler gurbete ve sılaya yönelik yeni hissiyatlar oluşturuyor. Her söyleşi sonunda Türkiye'deki yeni gurbetlik hâlimize yeniden bakıyorum, ne zaman bu hasret bitecek diyorum. Arada bir kafamı kaldırıp aynı gökyüzünün altında olduğumuzu bilsem de Türkiye bana başka bir gezegendeymiş gibi geliyor ve orası sadece 20 km buradan uzaktadır*". [İK9: Erkek, 49 yaşında]

"Neredeyse her gün Türkiye'deki arkadaşlarım ve ailemle bir mesaj gönderiyor, fotoğraf alışverişi yapıyor, çevrimiçi sohbet ediyor ve telefonla konuşuyorum." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

"Türkiye'deki arkadaşlarımla günlük olarak iletişim kuruyorum, özellikle tatil günlerinde ve akşamları boş zamanım olduğunda. Bölgedeki güvenlik durumu, yaşam ve iş hakkında konuşuruz ve bazen tavsiyeleri ve deneyimleri paylaşırız. Türkiye'deki arkadaşlarımla iletişim halinde olduğumda rahatlık ve güvende hissediyorum, bu, zor koşullarda yalnız olmadığımı hissettiriyor." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Sosyal medya kanalları, milli sınırların ötesindeki kültürel bağlantıları sürdürmek için önemli bir araç sunmaktadır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, Suriyeliler ve sığınılan ülkelerde yaşayanlar dâhil olmak üzere herkes için iletişimi kolaylaştırmaktadır. Türkiye'nin güçlü bir internet altyapısına sahip olması ve Türk bir firmanın İdlib'de internet servis sağlaması ve uydu internet hizmetinin bulunması, iki bölgeyi birbirine bağlamaktadır. Aynı zamanda Türk mobil telefon ağı da Suriye'de Türkiye'nin kontrol ettiği bölgelerde ve HTŞ'nin bazı bölgelerinde hizmet vermektedir. Ayrıca Suriye'de telefon hatlarının dinlenmesi ve gözetlemesine dair duyulan korkunun aşılmasında da Türkiye tarafından sağlanan bu iletişim hizmetlerin rolü olmuştur.

"Esad'ın kontrolünden çıkıp İdlib bölgesine geçince Türkiye'deki akrabalarımla iletişim kurmaya başladım. Çünkü Suriyeli bütün mobil telefon hatları Esad'ın kontrolündeydi. İlk olarak Suriye'de Skype çok kullanıldı. Daha sonra Facebook ve WhatsApp yaygın olarak kullanıldı. Savaşın başında Herkes, Skype sayesinde Suriye dışında bulunan akrabalarıyla görüşmeye başladı çünkü bu

program sesli ve görüntülü görüşmeye imkân tanıyordu, ama şimdi herkes WhatsApp kullanıyor." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

Nitekim Şam rejimine bağlı görevliler, sosyal medyada hükümet bölgelerindeki yolsuzluk ve zor yaşam koşullarıyla ilgili eleştirilerde bulunan öğrenciler, kamu görevlileri ve avukatlar da dahil olmak üzere sivilleri sık sık gözaltına almaktadır. Bu kişilere, 2022 Nisan'da kabul edilen *Siber Suçlar Yasası* uyarınca; *'ulusun moralini zayıflatma*' genel suçu ve çeşitli diğer suçlamalar yöneltilmektedir. Suriye yetkilileri, özellikle İran ve Rusya'dan temin edilen modern teknolojileri, muhalefet üyeleri ve insan hakları aktivistlerinin sosyal medya hesaplarını izlemek için kullanmaktadır. Teknik izlemenin yanı sıra Suriye'deki insan bilgi kaynaklarına yoğun bir şekilde güvenmektedir.

Diğer yandan Suriye iç savaşının Türkiye'ye göç eden kişiler ile Suriye'de kalan akrabalar arasındaki bağlantıları zayıflattığını, her iki tarafın birbirlerine yaklaşımlarında gözle görülür değişikliklere neden olduğunu belirten katılımcılar da vardır:

"Şu anda savaş, yaşamın karmaşıklığı, yerinden edilme ve ekonomik zorluklar nedeniyle iletişimimiz çok sınırlı. Herkes ailesi ve işiyle meşgul olduğundan, akrabalar ve arkadaşlarla iletişim kurmak için yeterli zamanları yok. Ancak, Suriye'de tatilleri olduğunda yollarda görürsem onları selamlarım ve durumlarını sorarım. Ancak telefonla hiç kimseyle iletişim kurmadım." [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Bu katılımcı Suriye'deki savaşın yarattığı kargaşanın insanları kendi başlarının çaresine bakmaya, geçimini sağlamaya ve ailesiyle ilgilenmeye yönelttiğini belirtmektedir. Başka bir katılımcı da bir öncekine benzer şeyler söyleyerek söylenenleri tasdik etmektedir: Geçimi ve gündelik yaşamı devam ettirebilme kaygısı.

"Evet, akrabalarımla iletişim kuruyorum ama son zamanlarda bu iletişim oldukça zayıfladı. İş baskısı ve yaşam sorunları nedeniyle, benim için ve onlar için sadece resmi günlerde, bayram mesajları gönderiyoruz." [İK10: Erkek, 40 yaşında]

Bir katılımcı ise savaşın iletişim kanallarını bozduğunu ve insanların birebirini kaybettiğini söylemektedir:

"Açıkçası savaş sonrasında, Türkiye'ye giden arkadaşlarımla iletişim kuramadım çünkü ayrıldıklarında numaralarını alamamıştım. 2018 yılında Türkiye'ye gittiğimde bazı arkadaşlarımı gördüm ve onlarla buluştum, ancak İdlib'i döndükten sonra aramızda herhangi bir iletişim olmadı. Gerçek şu ki, onların bizimle iletişime geçmesi gerekiyor çünkü bir savaş ülkesinde yaşıyoruz ve çok zor ekonomik ve sosyal koşullar altında yaşıyoruz." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Katılımcılar arasında savaşın her şeyi altüst ettiğini, insanların birbirine olan duygusal bağlarını silip süpürdüğünü ve karşılıklı sevgi ve paylaşımın azaldığını söyleyenler de vardı. Gözlemler ve görüşmelerden elde ettiğimiz bilgilere göre; Suriye'de kalan kişilerin sığınılan ülkelerindeki akrabalarıyla iletişim kurma düzeyi, Hatay'daki görüşmelerle karşılaştırıldığında daha düşüktür.

5.2.1.3. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme

İdlib'deki katılımcıların ulusal sınırları aşan faaliyetleri arasında en yaygın olanı, Türk siyasi ve ekonomik haberlerini ve kültürel olaylarını takip etmektir. Yapılan görüşmelerde, katılımcıların %80'inin düzenli olarak Türk haberlerini Arapça medya kaynakları aracılığıyla televizyon veya internet üzerinden takip ettiği gözlenmiştir.

Katılımcılar, İdlib bölgesinin Türkiye'nin politikaları ile sıkı bir bağlantısından dolayı siyasi haberlerin bölge için hayati önemde olduğunu ifade etmiştir. Zira İdlib'deki siyasi gelişmeler, Türkiye'nin iç ve dış politikasındaki değişimlerle doğrudan ilişkilendirilerek, bölgedeki sosyal ve ekonomik dinamikleri etkilemektedir. Dolayısıyla, katılımcılar için siyasi haberlerin takibi, İdlib'in geleceği üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olan kritik bir öneme sahiptir.

"Türk haberlerini düzenli olarak takip ediyorum, ancak Türk dizileriyle ilgilenmiyorum. Tabi ki Türkiye'yi seviyorum ve bugün çıkan haberlere rağmen Türkiye seviyorum. Türkiye'nin kendi çıkarları için Suriye Devrimi'ni sattığı söyleniyor, ama ben buna katılmıyorum. Onlar kendi ülkelerinin çıkarları için çalışıyorlar. Ve eğer Beşar Esad kendi halkı ve ülkesi için çalışsaydı biz ona karşı çıkmazdık." [İK7: Erkek, 42 yaşında]

Diğer katılımcının ifadeleri Türk dizileri ve siyasi haberleri aracılığıyla Suriye'deki gelişmelerin ve Türkiye'nin bu konudaki tutumunun geniş bir kitle tarafından takip edildiğini göstermektedir:

"Evet, Türk dizileri ve siyasi haberlerin takip ediyorum, çünkü Suriye'deki mevcut durumun artık Türkiye ile yakından bağlantılı hale geldi." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

İdlib bölgesindeki başka bazı Suriyeli katılımcılar ise, özellikle ekonomik haberleri yakından takip etmektedir. Bu, İdlib bölgesinde Suriye Lirası'nın kullanımının yasaklanması ve Suriye hükümeti ile tüm ticari ilişkilerin kesilmesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Artık İdlib'de Türk Lirası'nın yaygın olarak kabul edilmesiyle birlikte, tüm mal ve ticaretin tek geçiş noktasının Türkiye ile olan Bab El-Hava sınır kapısı haline geldiği gözlenmektedir. Bu durum, İdlib'deki ekonomik dinamiklerin ve ticari faaliyetlerin büyük ölçüde Türkiye ile

bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Bir katılımcının anlattıkları da bu durumu destekler niteliktedir:

"Türk ekonomi haberlerini takip ediyorum çünkü bölgesel ekonomi ile Türkiye ekonomisi arasında bir bağlantı vardır. Bu nedenle İdlib ekonomik durumunun anlaşılması için Türk ekonomi haberlerinin takip edilmesi gerekiyor." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Muhaliflerin ve Türkiye'nin kontrolündeki Kuzeybatı Suriye'de ve dolayısıyla İdlib'de bölgesel ekonomi, halk tarafından Türkiye ekonomisiyle ilişkilendirildiği için ekonomi haberleri kitle iletişim araçlarından dikkatlice takip edilmektedir. İç savaştan önce Suriye'de Türk televizyon programları ve özellikle dizi filmleri büyük bir şöhrete sahipti ve onlara olan ilgi genel olarak artmaktaydı. Ancak savaşın etkisiyle, mülakatlar sırasında dramaya olan ilginin genel olarak azaldığı ve insanların daha çok siyasi haberleri takip ettiği tespit edilmiştir. Türkiye'ye giden ama sonra geri dönerek İdlib'de yaşamaya devam eden bir katılımcının dediği gibi:

"Türkiye'ye gitmeden öncesi Türk dizilerini ve haberleri takip ediyordum. Türk kültürüne, toplumuna, geleneklerine ve yaşam tarzına tamamen aşina olmak için önceden Türkçe programları takip ediyordum. Ancak Suriye'ye döndüğüm zaman, bu konu benim için çok önemli değil artık, Facebook'ta bazı haberler görünüyor ve onları izliyorum." [İK3: Erkek, 39 yaşında]

Ancak İdlib sakinleri, özellikle de Türkiye'ye geçmeyi düşünenler veya orada akrabaları olanlar için yine de Türk dramasının önemini koruduğu gözlenmektedir:

"Evet, Türk dizilerini ve Türk haberlerini düzenli olarak takip ediyorum. Haberlerini izlerken, çocuklarıma kendimi daha yakın hissediyorum." [İK9: Erkek, 49 yaşında]

Böylece katılımcı, Türk medyası aracılığıyla çocukları ile daha yakın bir bağ kurduğunu ve onların yaşadığı deneyimlere daha fazla katıldığını ifade etmektedir. Bu durum, medya aracılığıyla kurulan duygusal bağların aile içi ilişkilerde önemli bir rol oynadığını hatırlatmaktadır.

5.2.1.4. İdlib'den Türkiye'ye Ziyaretler

Ulusaşırıcılık kavramı, 1990'ların başlarından bu yana göç ve göçmenler hakkındaki düşüncelerimizi değiştirmiştir (Faist vd., 2013). Bu kavram, köken ve ev sahibi toplulukları bir araya getiren sınır aşan bağları/bağlantıları ve "ulusaşırı pratikleri" (Faist, 2010) öne çıkarmıştır ki bunlar, hareketli insanlar ile geride kalanlar arasında gerçekleşmektedir. Sanal iletişim ve internet, ortak katılımın giderek en yaygın iletişim biçimlerini oluşturmaya ve sanal dünyalardaki aile birimlerinin imkânlarını her geçen gün daha da iyileştirmeye devam

etse de gerçek kişisel buluşmalar, yüz yüze görüşmeler, yani fiziksel olarak bir arada olma, hâlâ en çok tercih edilen iletişim biçimi olmayı sürdürmektedir (Baldassar, 2008). Saha çalışmasında bazı katılımcıların Türkiye'yi ziyaret ettiği, bazılarının ise oraya hiç gitmediği tespit edilmiştir. İdlib'de ikamet eden Suriyeliler sınırın ötesine seyahatler yaparak oradaki insanlarla ilişkilerini sürdürdüler ve her iki ülkedeki değişen koşulları daha iyi anladılar. Türkiye'ye seyahat edenler, akrabaları ve arkadaşlarıyla bağlantılarını sadece yüz yüze sürdürmediler, aynı zamanda Türk televizyonlarını ve filmlerini izleyerek, Türk haberlerini okuyarak, Türkiye'deki arkadaşlarını arayarak ve sohbet ederek ulusaşırı bağlarını korudular.

Bazı katılımcılar için Türkiye seyahati ticari ilişkilerin sürdürülmesi, iş bağlantılarının güçlendirilmesi ve işle ilgili faaliyetlerin yönetimi demektir. Ticari izin sahibi olan bu kişiler, Suriye ile Türkiye arasında iş yapmak için günübirlik gidip gelme hakkına sahiptir:

"Her gün Türkiye'ye geçiş yapabilirim. Türkiye'de evim yok, Türkiye'de kalmam gerektiğinde Reyhanlı'da akrabalarımın yanında kalıyorum. Suriye ile Türkiye arasında mal taşımacılığı yapıyorum." [İK4: Erkek, 51 yaşında]

"Evet, ticari iznim var ve işimle ilgili, Türkiye'ye düzenli olarak seyahat ediyorum. Ayrıca, ailemi ve özellikle yakınlarımı ziyaret etmek için de Türkiye'ye gidiyorum." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Ticaret iznine sahip kişiler, Türkiye'den satın aldıkları ürünleri toptancılara iletmek ve kargo işletmelerinde çalışmak suretiyle ulusaşırı ekonomik faaliyetlerini sürdürmektedir. Daha önce araştırmaya katılan Türkiye'deki zorunlu göçmenlerden bazılarında da tespit edilen sınır aşan iş yapma ve aile/yakın ziyareti, hem ekonomik hem de sosyal bir ulusaşırı pratiği ortaya çıkarmaktadır. Bazı bireyler, Suriye ile Türkiye arasındaki herhangi bir ticari faaliyeti olmadan, sadece turistik faaliyetlerde bulunma ve akraba-arkadaş ziyareti amacıyla ticari izin almıştır.

"Evet, ara vermek istediğim zaman Hatay ve Türkiye'nin diğer bölgelerine seyahat ediyorum. Bu seyahatler sırasında, akrabalarımı ve arkadaşlarımı ziyaret ederek birlikte vakit geçiriyorum. Ayrıca deniz kenarında dinlenme fırsatı buluyorum ve alışveriş yapıyorum. Sonrasında İdlib'e geri dönüyorum." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Sınır geçişleri sıkılaştırılmadan önce iki ülke arasında gidiş-gelişlerin daha fazla olduğu, tıpkı Hatay'daki Suriyelilerinki gibi İdlib tarafındakilerin anlattıklarından da anlaşılmaktadır:

"Evet, sınırlar tamamen kapanmadan önce Türkiye'yi birkaç kez ziyaret ettim, Türkiye'de sadece birkaç gün kaldım. Ziyaretim asıl amacı ailemi ve arkadaşlarımı görmek ve yeni bir gelir kaynakları aramaktı." [İK7: Erkek, 42 yaşında]

"Sınırlar kapanmadan önce Türkiye'yi birkaç kez ziyaret ettim. Genellikle akrabalarımı görmek ve ailemle birlikte oraya taşınma olasılığını incelemek için giderdim. Ayrıca Türkiye'den tıbbi cihazlar ve teknolojiler ithal etmeyi planlıyordum, bu nedenle pazarda araştırma yapıyor ve bu ticari faaliyetin ekonomik faydalarını inceliyordum." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Sınırlar kapatılmadan önce Türkiye'yi ziyaret edenlerin ziyaret sebebi, ilk bakışta aile-akraba-arkadaş ziyareti gibi görünse de gelir kaynağı arama, yaptığı iş için girişimcilik ve piyasa araştırması yapma, kurumsal taahhütlerde bulunma, transit geçiş, hatta oraya taşınma potansiyelini görme gibi başka gerekçeler olduğu saptanmaktadır. Öyle ki bu seyahatlere katılanlardan bazılarının ticaret için hiçbir engel tanımadığı da ortadadır:

"Sık sık, kaçak yollarla Hatay'a giriş yaptım. Bu ziyaretlerin amacı, Türkiye'den ithal ettiğim tekstil ürünlerinin temin edilmesiydi. Burada, bir giyim mağazası işletiyorum ve ürünler genellikle Türk menşelidir." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Araştırma sahasında, insanların akrabalarını görmek için seyahat edememelerinin her iki tarafı da psikolojik olarak etkilediği gözlenmiştir. Bir katılımcı da bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Uzaktayken ilişkileri sürdürmek çok zor. Önceden en az yılda iki kez bayram tatillerinde buluşuyorduk. Şimdi tüm geçişler kapalı, her gün kocama, 'kimliğini teslim et ve buraya geri dön, birlikte herhangi bir şey yiyelim, daha fazla ayrılık acısına dayanamıyorum' diyorum." [İK15: Kadın, 38 yaşında]

5.2.1.5.Köken Bölgeden Tersine İhtiyaç Maddeleri ve Hediye Gönderimi

Yurt dışındaki göçmenlerin ülkesindeki yakınlarından onlara *tersine gönderimler* (reverse remittances) de olmaktadır. Ağ üyeleri tarafından göçmenlere gönderilen yiyecek, ilaç, video, kişiye özel kıyafet ve çeşitli kişisel hediyeler şeklinde ters havaleler söz konusudur. Göçmenler genellikle memleket ziyaretinden dönerken bu eşyaları geri getirmekte ya da başka seyahat edenler onlara bu eşyaları getirmektedir. Ancak ülkelerindeki insanların göçmenlere sağladığı hizmetler bundan daha kapsamlı ve önemlidir (Mazzucato, 2011: 457). Türkiye'deki zorunlu göçmenlerin İdlib'de savaş ve istikrarsızlık ortamında yaşayan akrabaları, ellerindeki sınırlı imkânlarla onlara az da olsa bazı tersine gönderimlerde bulunmaktadır:

"*Evet, bazen aileme Suriye'de bulunan ve Türkiye'de bulunmayan ihtiyaçlarından bazılarını hediye olarak gönderiyorum. Son dönemde Suriye'den Türkiye'ye mal göndermek biraz zorlaştı.*" [İK4: Erkek, 51 yaşında]

"*Bazen onlara zeytinyağı gönderiyorum çünkü hep kendi topraklarından çıkan yağın özlemini çekiyorlar ve tadının farklı olduğunu söylüyorlar. Ayrıca, cep telefonları, sigara ve bazı elektronikler gibi ticaret için buradaki fiyatlarından farklı olan şeyler de onlara gönderiyorum.*" [İK5: Erkek, 37 yaşında]

"*Bazen gıda maddeleri gönderiyorum zeytinyağı gibi*." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

"*Türkiye'de yaşayan çocuklarımız, her zaman hediye gönderiyorum özellikle bayramlarda, içinde elbise ve oyuncak, zeytinyağı ve baharat. Vatan hasretini hafifletmek ve aidiyet duygularını canlı tutmak için yöresel ürün ve lezzetlerle dolu valizlerle gönderiyorum*." [İK9: Erkek, 49 yaşında]

Tersine gönderilerin genel olarak giysi ve oyuncak gibi kişiye özel hediyeler, Türkiye'de bulunmayan Suriye'ye özgü baharat, zeytinyağı gibi çeşitli gıda ürünleri ve Türkiye piyasasına göre fiyatı daha ucuz olan cep telefonu, sigara ve elektronik cihazlardan oluşmaktadır. Katılımcıların anlattıklarından tersine gönderimlerin gurbetteki aile üyelerinin özlem duygularını azaltmak ve memleketlerini unutmamalarını sağlamak gibi işlevlere sahip olduğu öğrenilmektedir.

5.2.2.İdlib'deki Suriyelilerin Ekonomik Ulusaşırılaşması

5.2.2.1. Zorunlu Göçmenlere Para Transferi

Daha önce bölüm 5.1.2.1. de Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmenlerin menşe ülkelerine para transferi yaptıkları açıklanmıştı. İdlib'de kalan aile üyeleri, hedef ülkedeki göçmenlerin kendilerine para havalesi [12] yaptığını katılımcıların ifadeleri teyit etmektedir.

Göçe katılmayarak evde kalanların kötü hayat şartlarını iyileştirmeye çalışan ve *fedakârlık* yaparak para gönderen zorunlu göçmenler önemli bir grubu oluşturmaktadır:

---

[12] Arapça "havala"dan gelen "havale" sözcüğünün adını taşıyan sisteme göre; para, Türkiye'de kuyumculara, her gün sınırları aşan tüccarlara ve benzeri aracılara teslim edilmekte, aynı anda da Suriye'deki benzer işyerlerinden ya da döviz bürolarından çekilmektedir. Havale ofisleri, Suriye içinde ve dışında tüm para birimlerinin transfer hizmetini vermektedir. Fakat çoğu zaman para transferi ve alımı, TL, Amerikan doları ve Euro cinsinden gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra her türlü para biriminin bozdurulma hizmeti (döviz işlemi) de verilmektedir.

"Bizim için tek ve temel gelir kaynağı, eşimin Türkiye'de çalışarak düzenli olarak bize gönderdiği paralardır. Kendisi çalışmaya devam edip etmemesine göre aylık 200 dolar veya her iki ay bazen daha sık da olabilir. Gönderdiği parayla evin temel ihtiyaçlarını satın alıyor ve üzerimizdeki borçları kapatıyoruz." [İK15: Kadın, 38 yaşında]

Ama fedakârlık dışında, bazı durumlarda göçmenler, daha sonraki bir tarihte aileden miras alma beklentisi veya takdir edilecek bir davranış sergilemek amacı ile de menşe ülkede kalan ailelerine para gönderebilmektedir. Aynı zamanda para havaleleri örtülü olarak memleketteki mülklerin bakımının ve muhafazasının sağlanması gerektiğinde veya göçmen daha sonraki bir tarihte menşe ülkesine dönmeyi planladığında da ortaya çıkmaktadır. Çalışmaya katılan ve İdlib dışındaki akrabalarından para havalesi alan kimselerin çoğunluğu bu transferlerin aile gelirlerinde temel kaynak olduğunu vurgulamaktadır. Bir katılımcı bu havalelerin hayati önem taşıdığını şöyle ifade etmektedir:

"Oğlum kısa bir süre gecikirse, endişe ve şaşkınlık yaşarım, çünkü bu transfer aylık ihtiyaçlarımızın %75'ini karşılamaktadır." [İK11: Kadın, 52 yaşında]

"Benim durumum iyi, kimseye yardıma ihtiyacım yok... Teyzem eğitimli biri ve üniversite diplomasına sahip. Eğitim sektöründe çalışıyor ve insan hakları örgütlerinde görev yapıyor. Sürekli dedemin evine para gönderiyor ve ayda bir maaş göndererek tamamen geçimlerini sağlıyor." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Aynı anda birden fazla yerde aileye sahip olmak, kötü zamanlarda büyük önem taşıyan bir sigortaya benzer bir işlev görmektedir (Stark 1991; Taylor 1999). Artık bireyin faydası değil, hane halkının faydası önem kazanmaktadır. Göç eden bir aile üyesi, köken ülkedeki gelir kaybı riskinin azaltılmasına hizmet etmektedir. Ayrıca para transferleri ve bölgeyi ziyarete gelenler, İdlib halkına ek gelir kaynağı sağladığı ve alım gücünü artırdığı için iç piyasayı canlandırmakta ve ticaret hacmini büyütmektedir:

"*Aynı işi yapmak da mümkün ama kesinlikle aynı büyüklükte değil Türkiye'den bize gelen para transferleri bizim için çok önemli bir kaynaktır ve aynı zamanda Türkiye'den gelen insanlar bizden çok büyük çaplı alışveriş yapıyorlar*." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Bir başka katılımcı da bu para havalelerin düzenli gönderilmesinin önemine işaret etmektedir:

"Gerçekten istediğimiz miktar olmasa da az, ama düzenli bir miktar hiç olmamaktan daha iyidir." [İK 12: Erkek, 44 yaşında]

Bazıları da savaş halindeki ülke şartlarına uyum sağlamak, harcamaları kısmak ve gönderilen paraya kanaat etmek gerektiğini belirtmektedir:

"Çocuklarımın Türkiye'deki işleri mevsimlerle sınırlı değildir. Bize gönderdikleri paralar çoğu zaman bize yetiyor. Çünkü gerekli olan şeylere harcama yapmamızı sağlayacak kadar asgari düzeyde yaşıyoruz... Bunlar bizim koşullarımız. Bir savaş ülkesinde yaşıyoruz, mevcut duruma uyum sağlamalıyız." [İK13: Erkek, 42 yaşında]

Göçmenler tarafından gönderilen paralar, bazen geride kalanların ana geçim kaynağı olabilmekte ve hayatın sürdürülebilmesi için temel ihtiyaçların temin edilmesinde kullanılmaktadır. Böylece başka yerlerdeki akrabalardan gelen mali destek, Suriye'deki Suriyelilerin artan gıda, yakıt ve tıbbi malzeme fiyatlarıyla baş etmelerine yardımcı olmaktadır. Terry (2005: 6), para transferlerini "*küreselleşmenin insani yüzü*" olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte, rasyonel seçim teorisi bağlamında düşünüldüğünde; göç etmeyen ailenin faydasının artırılması ile göçmen de fayda sağlamaktadır. Bu fayda psiko-sosyaldir; yakınlarının iyi olma halinin verdiği mutluluk, aileye karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesi. Bir katılımcı, mülteci oğlu tarafından gönderilen para transferinin toplumsal anlamına işaret ederek şunları söylemektedir:

"Oğlumun gönderdiği para, beni mutlu ediyor; sadece bir miktar para değil, aynı zamanda oğlumun bize karşı sorumluluk hissettiğini görmek beni mutlu ediyor." [İK16: Kadın, 35 yaşında]

Temel olarak, havale göndermek bir aile ve kültürel onaylama kaynağı olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda, havaleler, fiziksel yakınlığın yerine geçtikleri için sembolik ve duygusal anlamlar ve beklentilerle yüklüdür (Boccagni, 2015; Habib, 2016). Bu nedenle aile üyelerinin acı verici ayrılığı, onları desteklemeyi mümkün kılarsa daha anlamlı bir hal almaktadır. Bir başka katılımcı bu konuda şunları dile getirmektedir:

"Yabancılığın insanları değiştirebileceğinden ve kardeşimin toplumsal sorumluluklarını terk edebileceğinden endişeliydim. Ancak şükürler olsun ki, o bizi unutmuyor, gücü ve imkânları ölçüsünde bize yardımcı oluyor." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Kuşkusuz, insani değerleri ve ortak eğilimleri destekleyen, toplumsal köprüleri güçlendiren ve iletişimi ve dayanışmayı teşvik eden, empati, sadakat, sevgi, dürüstlük ve iş birliği gibi değerler bulunmaktadır. Bu değerler, kriz ve zorluk zamanlarında ortaya çıkıp davranışlara dönüşmektedir. Bu davranışlardan biri, bireyin sosyal ağları içinde maddi veya malî yardımlarda bulunma taahhüdüdür. Suriyeli mültecilerin ailesine mali transferler göndermesi, bu değerlerin en önemli yansımalarından birini oluşturmaktadır. Zorunlu göçmenlerin evde kalan akrabaları, dayanışma, işbirliği ve cömertlik değerlerini

vurgulamakta ve bu değerleri başka bir ülkede mülteci durumundaki akrabaların sosyal etkinliklerde ve acil durumlarda ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için mali transferler yoluyla gösterdiklerini belirtmektedir.

Gidenlerin kalanları hatırlaması ve bunu maddi destekle yapması, aile bağlarının, dolayısıyla köken ile hedef bölgeler arasındaki bağlantının güçlü kalmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bazen zorunlu göçmenlerin yaşadığı ülkedeki ekonomik şartların kötüleşmesi, para havalesi yapılıp yapılmayacağı konusunda bir belirsizlik yaratmaktadır:

"Kardeşimiz, Ramazan ve Kurban Bayramı gibi özel günlerde, aile giderlerini karşılamak için gönderilen para miktarını artırdı. Ancak bu yıl, Türkiye'deki ekonomik koşulların zorluğu nedeniyle, bu artışın devam edip etmeyeceği belirsizdir. Türkiye'deki ekonomik durumun Suriye'deki gibi zor olduğu bilinmektedir." [İK7: Erkek, 42 yaşında]

Anavatanda bu paraya bağlı olan hayatlar, ister istemez bu belirsiz olumsuz durumdan etkilenecektir. Fakat gerçek olan şudur ki göçmenin yaşadığı ülke ile geride kalanların hayatını sürdürdüğü ülke artık ekonomik olarak birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Gönderilen para havaleleri, sadece İdlib'de kalanların hayatlarını devam ettirmeleri için gerekli ihtiyaçları almak, sağlık harcamalarını karşılamak üzere değil, aynı zamanda göç edenlerin borçlarının ödenmesi için de kullanılmaktadır:

"Evet, Türkiye'ye çalışmak için göç eden çocuklarım, ihtiyaçlarımızı ve geçim sağlamak için her zaman bize para gönderiyorlar; bunların en önemlisi evin yiyecek ihtiyacını karşılamak, gerekli sağlık hizmetleri ve ilaçları satın almak ve özellikle Türkiye'ye yasa dışı yollarla geçiş maliyeti oldukça yüksek olduğu için çocukların Türkiye'ye girmek için aldık borçları kapatıyorum." [İK13: Erkek, 42 yaşında]

Kapatılan bu borçların alınma sebebi ilginçtir. Zira Türkiye'ye giden çocuklar zorunlu göçmen olarak değil, emek göçmeni olarak sınırı kaçak yoldan parasal bir bedel karşılığında geçmiştir. Göçün maliyetlerini finanse etmek için de sınırı geçenler İdlib'de birilerine borçlanmıştır. Bu tespit, zorunlu göçün zamanla başka göç türlerini ortaya çıkardığını göstermektedir.

Farklı bir örnek de üçüncü ülkelerden Suriye'de kalanlara para havalesiyle ilgilidir. İdlib'de yaşayan bir katılımcı başka ülkelerden de anavatandakilere para havalesi olduğunu belirtmektedir:

"Evet, bir ablam Fransa'da yaşıyor ve bir diğeri Birleşik Arap Emirlikleri'nde kalıcı olarak ikamet ediyor. Maddi durumları oldukça iyidir ve düzenli olarak bize para gönderirler. Bu

gönderiler, ihtiyaçlarımızı karşılamak ve küçük kardeşimin üniversite masraflarını için kullanılmıştır." [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Bu anlatılanlar göçmen ağlarının sadece köken ile hedef ülkelerde şekillenmediğini, ulusaşırı mekâna başka ülkelerdeki önceki emek göçmenlerinin de dâhil olduğunu göstermektedir.

Öte yandan göç etmeyen ve İdlib'de kalan aile üyeleri, arkadaşlar ve tanıdıklar da hedef ülkedeki göçmenleri maddi olarak desteklemekte ve onlara para göndermektedir. Literatürde köken ülkelerden hedef ülkelerine ve göçmenlere gerçekleşen ve mal, hizmet gibi diğer akışlarla birlikte *ters havaleler* (reverse remittances) olarak tanımlanan bu para akışları, karşılıklı sosyal ilişkinin bir parçası olarak kabul edilmektedir (Ampah, 2023; Boccagni, 2015; Mazzucato, 2009, 2011). Yalnızca göçmenler köken ülkelerindeki yakınlarına çeşitli türden havaleler göndermemekte; onlar da ters yönde havaleler almaktadır. Bugüne kadar, köken ülkeden göç edilen ülke havalelere ilişkin yeteri kadar sistematik analiz yapılmamıştır. Yapılan bazı çalışmalarda tersine transferler, göç veya eğitimi başlatan asıl finansal kaynaklar olarak kavramsallaştırmaktadır (Lucas ve Stark 1985; Mobrand 2012; Ranga 2003). Bir kişinin anavatanı dışında eğitim almasını sağlayan maddi destek, genellikle köken ülkesindeki veya başka ülkelerdeki akrabaları tarafından sağlanmaktadır ki bu bir ters havale örneğidir. Tersine transferlerin bir başka işlevi de göç sonrasında gelir olmayan ya da yeteri kadar para kazanılamayan dönemlerde ve beklenmedik acil durumlarda, göçmenlerin maddi ihtiyaçlarının anavatandaki aile üyeleri tarafından karşılanmasıdır (Datta vd., 2007).

İdlib'de yaşayan ve Türkiye'de aile üyeleri ve başka akrabaları olan insanlar, zorunlu göçmenlere ters yönde para havaleleri gerçekleştirerek onlara destek sağlamakta ve onların hayatlarını kolaylaştırmaktadır. Bir katılımcının belirttiği gibi bu havaleler bazen *eğitim* amaçlı olmaktadır:

"Bazı durumlarda, küçük kardeşimin Türkiye'deki üniversite eğitimine devam etmesine yardımcı olmak için para gönderiyorum. Gönderdiğim para, tüm ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli değildir, ancak sadece onun üniversite yaşamını tamamlamasına yardımcı olan maddi destektir." [İK4: Erkek, 51 yaşında]

Para transferi bazen da iki taraf arasındaki *ticari ilişki*lerin sürdürülmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir:

"Türkiye'ye sık sık para gönderiyorum ne zaman mal satsam, yeni mal göndersinler diye doğrudan parasını aktarıyorum." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Bu katılımcı işletmesine mal tedariki için Türkiye'ye para göndermektedir. Köken bölgedeki ticari işlerin devam edebilmesi, bu tür para ve karşı mal akışlarına bağlıdır. İdlib'de ikamet eden bazı katılımcılar, göç etmiş akrabalarına ihtiyaçlarını karşılamaları için *ekonomik destek* amaçlı havaleler göndermektedir:

"Bazen zor yaşam durumu nedeniyle para gönderiyorum, özellikle korona salgınından zamanı evden çıkma yasakları ve çalışma konusu çok zorlaştı. Birkaç defa ablam için gönderdim, her defa 300 dolar." [İK10: Erkek, 40 yaşında]

Covid-19 salgını gibi beklenmedik olayların kaçınılmaz sonuçlarından biri de özellikle kapanma dönemlerinde pek çok kişinin işsiz ve gelirsiz kalmasıydı. Bu gibi olumsuz şartlar, Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmenleri de etkilemiş ve bazılarına İdlib'deki akrabaları para göndererek bu zor günleri atlatmaları için yardımcı olmuştur. Bir katılımcı da *sağlık* sorunlarının tedavisi nedeniyle Türkiye'ye giden aile üyelerine havale yapmaktadır:

"*Akrabalarınızın maddi durumu iyi ve kendi gelirlerine sahip oldukları için maddi destek sağlamaya ihtiyaçları yoktur. Ancak eşim ve kızımın tedavi için girdikleri durum sebebiyle tabii ki onlara para gönderiyorum. Eşime sürekli para gönderiyorum her hafta transfer ofisleri aracılığıyla***."** [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Burada da dikkat çeken husus, tıpkı Türkiye'den para transferlerinde olduğu gibi havaleler, enformel havale ofisleri aracılığıyla yapılmaktadır:

"Evet, onlara para gönderiyorum, transfer ya da havale ofisleri aracılığıyla, Türkiye'deki şahıs örneğin 1000 TL yatırmışsa; Suriye'deki adamı yüzde 3 komisyon düşüldükten sonra 970 TL çekiyor. Suriye'deki parayı çekmesi için ise önceden kararlaştırılmış parolayı doğru olarak tekrarlaması yeterli öyle çalışıyorduk." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Ofislerin havale sistemi içinde gönderen, alıcı ve aracı yer almakta, aracı tarafından belirli bir oranda alınan komisyon karşılığında ve güvenlik amaçlı bir sözlü şifre kullanılarak para transfer işlemi gerçekleştirilmektedir. Bazen şartlar gereği komisyon bedelleri artmakta ve bu da gönderenleri başka yollar bulmaya zorlamaktadır:

"Eşime sürekli para gönderiyorum her hafta transfer ofisleri aracılığıyla. Ama son zamanlarda, transfer ücretleri oldukça yüksek hale geldiği için parayı sınırı geçen kişiler aracılığıyla göndermeye çalışıyorum." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Burada bulunan çözüm, yine enformel bir yöntem olarak sınırın karşı tarafına giden tanıdık kişiler eliyle para göndermedir. Türk hükümeti, Türk ordusunun kontrolündeki Halep

bölgesinde PTT Bank şubelerini (Foto 12) açtıktan sonra, para transferleri bu şubeler aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir:

"Para transfer işlemi genellikle Afrin'deki PTT Bankası aracılığıyla gerçekleşir, orada bir banka hesabı açtım veya İdlib'deki havale ofisleri aracılığıyla aktarıyorum." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Ne var ki bu PTT şubelerinin lokasyonu, İdlib bölgesine biraz uzaktır, herkesin kolay erişimi yoktur ve bu sistemde döviz cinsinden (ABD dolarıyla) işlem yapmak için yüksek ücretler alınmaktadır. O yüzden de hâlâ İdlib'deki havale ofisleri para transferi hizmetlerini kontrol etmektedir.



Foto 12. Kuzey Suriye'de Azez'deki PTT Bank şubesi

Suriye'nin kuzeybatısındaki muhalif kontrol bölgelerindeki siyasi ve askeri koşulların, belirgin bir bankacılık sisteminin yokluğuna yol açması, mali işlemlerin şirketler ve döviz büroları aracılığıyla sınırlı kalmasına neden olmaktadır. İdlib bölgesinde fonları yönetmek ve aktarmak için mevcut tek mekanizma, özel havale ofisleridir. Resmi yasalar, kurallar ve kurumsal bankaların olmaması, insanları alternatif çözümler aramaya itmektedir. Bu çözümlerin en belirginleri, resmi olmayan ve izin alınmamış (kara) ofisler aracılığıyla yapılan transferlerdir. Bu ofislerde hiçbir resmi denetim veya güvence yoktur, işlemler sadece bu ofislerin sahiplerine toplumun duyduğu güvene dayalı olarak yürütülmektedir. Bunların dünyanın her yerinde şubeleri vardır ve birbirleriyle enformel bir bağlantıya sahiptirler. Para transferinde başka bir yöntem de Avrupa'dan Türkiye'deki bazı şirketlerin hesaplarına para transferi yapılması ve ardından paraların oradan alınarak yeniden Suriye'ye gönderilmesi şeklinde işlemektedir. Bu işlem karşılığında genellikle %2 ila %5 arasında komisyon ücreti

alınmaktadır. Yine alternatif olarak bazı kişiler Avrupa'dan Türkiye'ye seyahat ederek parayı teslim alıp ardından bu parayı Suriye'nin İdlib gibi bölgelerine dağıtmakla sorumlu olan tüccarlara teslim ederek yerine ulaştırmaktadır.

Özetle, saha gözlemleri ve gerçekleştirilen görüşmeler, Türkiye'deki göçmenlerin İdlib'deki akrabalarının özellikle ailelerinin çoğunun Türkiye veya diğer ülkelerdeki yakınlarından düzenli olarak malı destek aldığını göstermektedir. Bu destekler, genellikle temel ihtiyaçların karşılanması, çocukların eğitimi ve sağlık giderlerinin karşılanması gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Öte yandan, İdlib'de fikirlerine başvurulan katılımcıların bir kısmı da Türkiye'deki akrabalarına yardım amacıyla para gönderdiğini belirtmektedir. Ortaya çıkan şey, şaşırtıcı derecede güçlü ulusaşırı akrabalık ağlarının karmaşık bir resmidir. Bu ağlar içinde Suriyeli zorunlu göçmenler hem verici hem de alıcı konumundadır. İnsanların hareketliliği, tahkim edilmiş devlet sınırları tarafından engellense de onlar para göndermeye ve almaya devam etmektedir. Bu durumda, göçmen havaleleri bazı İdlib'deki Suriyeliler için *hayati bir bağ lifi*ni temsil etmektedir. Ayrıca çatışma kaynaklı yerinden edilme ve sınır kapatmaları, sınır ötesi akrabalık temelli ağlarını ve zorluklarla baş etme stratejilerini, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesini ve cinsiyet rollerini yeniden şekillendirmektedir. Suriyeli aileler parçalanmış, genellikle erkekler sınırın öte tarafına itilmiş ve geride kalan kadınlar daha fazla iş yükü altına girmiştir.

5.2.2.2. İdliblilerin [Türkiye'de ve Suriye'de] Yatırım Yapması

Gayrimenkul Satın Alma

İdlib bölgesi, Mart 2020'de Türkiye ile Rusya'nın anlaşmasıyla sağlanan ateşkesin ardından istikrarlı bir durum sergilemektedir. Bu durum, bölgenin ekonomik olarak gelişmesine ve hizmet yaratılması yönünde ilerlemenin yolunu açmıştır. Özellikle, Mayıs 2022'de Kuzey Suriye'yi Caesar yaptırımlarından muaf tutan ABD istisnasıyla birlikte, bölgede yatırım yapılmasını sağlayacak hukuki ve hizmet altyapısının oluşturulması da mümkün hale gelmiştir. Son olarak 2023'te Türkiye'de genel seçimlerin Cumhur İttifakı'nın iktidarının devam etmesi yönünde sonuçlanmasının ardından, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik kalkınmayı güçlendirmeye yönelik adımlar atmasıyla, Suriyelilerin gönüllü olarak ülkelerine dönmesine imkân sağlayacak cazip bir ortam oluşturulmaktadır. İdlib'deki Suriyeliler mülk satın alma konusunda farklı fikirlere sahip gibi görünmektedir.

Bir kısım katılımcı, sadece İdlib ve çevresindeki büyük şehirlerde gayrimenkul yatırımı yaptığını söylerken bazıları da bu kentlerde yatırım yapmayı düşündüğünü belirtmektedir:

"Savaş ve maddi koşullarımız nedeniyle şu anda Halep'teki rejim bölgelerindeki mülkümüzü satıyoruz çünkü oraya artık gidemeyeceğiz. Bir süre önce Halep'teki evimizi sattık ve burada İdlib'de erkek kardeşim için bir dükkân aldık... Maddi durumum iyileşirse ve ev veya dükkân satın almayı düşünürsem, sadece benim ülkemdeki İdlib bölgesinde düşünürüm." [İK2: Erkek, 38 yaşında]

"Tabii maddi imkânım olursa İdlib şehrinde iş yerimin yakınından bir ev almayı düşünüyorum." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

"Eğer maddi durumum iyileşirse, İdlib veya Maarat al-Numan gibi büyük şehir merkezlerinde yerleşmeyi düşünüyorum. İlk defa yer değiştirdiğimizde, sınır bölgelerinde Korekanya bölgesinde bir arazi ve ev satın aldım ancak, iş merkezlerinden uzaklaşmanın büyük bir hata olduğunu sonra fark ettim." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Bazen güvenlik, girişimciler için yatırımı çeken tek faktör değildir; kentleşme ekonomisinin daha büyük bir etkisi vardır. Bu nedenle, bu katılımcı, ticaretin zayıf olduğu bir yer olan Türkiye sınırından İdlib şehir merkezine taşınmak zorunda kalmıştır. Çoğunlukla alınan ya da alınmak istenilen mülkler, ev ve işyeridir. Bu barınma ve geçim sorunlarını çözmeyi hedefleyen faydacı bir girişim niyetini göstermektedir. Bazıları ise bir gün Türkiye'deki çocukları geri döner hayaliyle planlar yapmaktadır:

"Eğer İdlib'de bir dükkân satın almak ve bir ev inşa etmek için yeterli miktarda paramız olursa; Türkiye'den çocuklarımı geri getirerek onların burada, kendi vatanlarında, yanımızda çalışmalarını istiyorum, böylece gurbet hasretinden kurtulabiliriz." [İK11: Kadın, 52 yaşında]

Katılımcı hem onların geri dönüşüne zemin hazırlamayı hem de parçalanmış ailesini yeniden bir araya getirerek göçün yarattığı duygusal boşluğu doldurmayı planlamaktadır. Bazı İdlib sakinleri ise savaşın acı tecrübelerinden çıkardıkları dersle daha güvenli buldukları ve Türkiye tarafı ile iş yaptıkları için iki ülke sınırına en yakın alanlara yatırım yapma eğilimi göstermektedir:

"Gayrimenkul sektöründe yatırım yapıyorum, ancak satın aldığım tüm evler doğduğum kırsal İdlib bölgesindedir. Bazı diğer dükkânlar ve ofisler için de ticari bir hareketlilik bulunan ve Bab el Hava sınır kapısına yakın olan Dana ve Sarmada gibi bölgelerde satın aldım." [İK3: Erkek, 39 yaşında]

Bu katılımcı, Suriye'deki yeniden yapılanma sürecinde gelecekteki fırsatları ve Türkiye ile ticaret potansiyelini göz önüne alarak sınır bölgesi gayrimenkul piyasasıyla ilgilenmektedir.

"Maddi gücüm olursa elbette Türkiye sınırında Atma bölgesi gibi bir yerde ev almayı düşünüyorum, çünkü orası güvenli bir bölge. Türkiye'ye girebilirsek elbette orada bir ev alırız ve çocuklarımla birlikte yaşarız çünkü burada istikrarsızlık yaşıyoruz ve savaş devam ettiği için buraya yerleşmek çok zor." [İK9: Erkek, 49 yaşında]

Suriye'nin ekonomik koşullarındaki kötüleşme nedeniyle, Esad rejimi tarafından kontrol edilen bölgelerden muhalefetin kontrolündeki bölgelere doğru iç göç artma eğilimindedir. Bu bölgelerden gelmiş bir katılımcı şunları söylemektedir:

"*Evimiz Esad rejiminin kontrolü altında, bu yüzden Sarmada'ya geldik şimdi Türkiye sınırına yakın bir ev arıyorum. Sarmada bölgesinde bir ofis satın aldım ve şimdi bir ev bakıyorum Bab el Hava sınır kapısına yakın bir yerde yerleşmeyi düşünüyorum. Ancak, eğer güvenlik durumu istikrarsız kalırsa ve bölgenin Esad rejimine geçme riski artarsa; Türkiye'ye gitme fırsatım olursa ailemin yanına gitmeyi ve Hatay bölgesinde onlara yakın bir yerde ev almalarını planlanıyorum*." [İK4: Erkek, 51 yaşında]

Zaten bazı yatırımcılar, Türkiye'ye giremese veya içinde yatırım yapmasa bile, Türkiye-Suriye sınır bölgesini şu anda kendileri için en iyi yatırım seçeneklerinden biri olarak değerlendirmektedir. Sınıra yakın bir alan olan Sarmada bölgesi, son zamanlarda yaşanan hızlı kentsel ve ekonomik gelişmenin somut bir örneğidir. Hatta Türkiye'de yaşayan birçok Türk ve Suriyeli yatırımcı, Sarmada'da büyük ölçekli ticari yatırım projelerine başlama niyeti taşımaktadır. Bazı İdlibli katılımcılar hem İdlib'de hem de Hatay'da yatırım yapmayı istemektedir. Bu, onun farklı bölgelerdeki iş fırsatlarını değerlendirme amacıyla geniş bir yatırım stratejisi oluşturduğunu göstermektedir:

"Tabii ki, İdlib'de ticari bir mağaza satın almayı düşünüyorum, böylece ürünlerimi sergileyebilirim ve mevcut gezici satıcı işimden kurtulabilirim. Ancak benim için en iyi olan ticaretimi Hatay'a taşımak ve orada iş yapmak ve mülk sahibi olmak. Çünkü İdlib bölgesi güvenlik istikrarsızlığından muzdarip ve Rus savaş uçaklarının ekonomik hedeflerimizi yok etme tehdidi altındayız." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Diğer bazı İdlibliler gibi bu katılımcının sözlerinden asıl hedefinin Hatay'a yerleşmek, orada iş piyasasına katılmak ve mülk edinmek olduğunu, yani geleceğini Türkiye'de inşa etmek istediği anlaşılmaktadır. Bazı Suriyeli katılımcılar da yatırım konusunda güvenlik meselesine daha fazla vurgu yapmaktadır:

"Savaş ülkesinde yaşıyoruz, bu yüzden burada hiçbir şey almayı düşünmüyorum, ticaret alanında çalışıyorum, durum kötüleşiyor… Türkiye'deki çalışma alanlarının İdlib'e göre daha geniş olmasının yanı sıra İdlib'e göre daha güvenli bir bölge olduğu için Hatay bölgesinde arsa almayı düşünüyorum." [İK6: Erkek, 40 yaşında]

"İşimi güçlendirmeye çalışacağım ve eczanenin durumunu iyileştireceğim ve Türkiye sınırında arazi satın alacağım. Çünkü çoğu insan güvenli bölgede yaşamayı tercih ediyor." [İK10: Erkek, 40 yaşında]

Kuzey Suriye'de halen yatırım yapmayı zorlaştıran çeşitli engeller bulunmaktadır. Bunların başında, bölgenin birleşik bir devlet yapısından yoksun olması gelmektedir. Ayrıca bazıları mevcut yetersiz güvenlik koşulları altında, bu bölgeyi yatırım yapmak için henüz çekici bir ortam sunmadığını değerlendirmektedir. Bu güvensizlik ortamı, bölgenin istikrarsızlıkla dolu bir manzara sunmasına neden olmakta ve dolayısıyla yatırımcılar üzerinde kararsızlık hissi uyandırmaktadır. Kaldı ki zaman zaman kalabalık nüfuslu merkezlerin hedef alındığı bombalı saldırılar ve terörist eylemler, bölgedeki bu güvensizliği artırmaktadır. Bazıları ise geleceklerini tamamıyla Türkiye'de görmekte ve bu yüzden de yatırımlarını oraya yapmayı istemektedir:

"*Evet, Reyhanlı bölgesinde mülk almayı düşünüyorum, çünkü oraya yerleşmeye planlıyorum*." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Türkiye'de yatırım yapma veya gayrimenkul edinme konusundaki tercihler, genellikle İdlib ve Suriye'nin diğer bölgelerindeki istikrarsızlık ve belirsizlikle bağlantılıdır. Son zamanlarda Suriyelilerin Türkiye'de yatırım yapma eğilimi, önemli ölçüde artış göstermekte ve Türkiye, İdlib'de yaşayan ve fırsatlar arayan Suriyeli yatırımcılar için en önemli istikamet haline gelmektedir.

"Eğer maddi imkânlarım Türkiye'ye göç etmek için gereken masrafları karşılayacak kadar yeterli olsaydı; buradaki her şeyi satıp ve Türkiye'ye göç ederdim, kocamın yanında kalarak Suriye'deki savaşın sona ermesini beklemek isterdim." [İK15: Kadın, 38 yaşında]

Suriyelilerin Hatay'ı yaşamak ve yatırım yapmak için tercih etmelerinin sebepleri arasında, onun Suriye'ye yakınlığı ve yatırım fırsatlarının varlığı önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, akrabalarının Hatay'da bulunması da onların bu tercihlerinde etkili olmaktadır.

Suriyelilerin Türkiye ile güçlü duygusal bağları bulunmaktadır. Göçten sonra, Suriyelilerin işletmeler kurması veya mevcut çeşitli işlerde çalışması, özellikle Hatay gibi sınır illerinde ticareti artırmıştır. Ancak Suriyelilere ekonomik alanda uygulanan her türlü kısıtlamaların yanı sıra, sınırların kapatılması ve Türkiye sınırları içinde Suriyelilere oturma

izni verilmemesi sorunu, bazılarının oraya yatırım yapmayı düşünmesini bile imkânsız hale getirmektedir:

"Türkiye'ye yatırım yapmayı hiç düşünmedim, çünkü orada gayrimenkul fiyatlarının çok yüksek, diğer taraftan sınırlar kapatıldıktan sonra artık Türkiye'ye geçmek çok zor." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Yukarıdaki örneklerin bize gösterdiği gibi Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenlerin İdlib'deki yakınları yatırım yapmak için sınırın her iki tarafında da sınıra yakın lokasyonları seçme eğilimi sergilemektedir. Bu eğilimin, can ve mal emniyeti, iki ülke arasında iş ve ticaret yapma potansiyeli ve sınırın öte yakasında akrabaların varlığı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu sınıra yakın yatırım yapma arzusu aynı zamanda, İdliblilerin ulusaşırı bireyler olabilme ihtimalini de artırmaktadır.

5.2.2.3. İdlib'de Ekonomik Girişimler ve İş Ortaklıkları

Suriyeli girişimciler, Türkiye ile İdlib arasındaki ticaret ve iş ortaklığında önemli bir rol oynamaktadır. Bu girişimciler, genellikle Türkiye'ye ziyarete ettikten sonra kendi işlerini kurmakta ve İdlib ile Türkiye arasındaki ticaretin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle tekstil, gıda ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösteren Suriyeli girişimciler, hem İdlib'deki ekonomik kalkınmaya destek olmakta hem de Türkiye ile olan ticari ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olmaktadır.

İdlib bölgesi, Türkiye'den gelen Suriye ürünleri için önemli bir pazar teşkil etmektedir. Suriye ürünlerinin ne kadarının Türkiye merkezli Suriye fabrikalarında üretildiğini belirlemek zor olmakla birlikte, Suriye'ye yönelik ihracatın artması, bu ülkenin Türkiye için ihmal edilemez bir rol oynadığını göstermektedir. Türkiye'den Suriye'ye Cilvegözü sınır kapısı üzerinden 2022 yılında günlük ortalama 410 TIR geçiş yapmıştır. Malın türüne bağlı olarak ton başına 80-300 TL arasında değişen görece düşük ücretler ve basit geçiş prosedürleri bulunmaktadır. İki ülke arasındaki nispeten yüksek ticaret akışının sürdürülmesi, Suriye'nin tarım ve sanayi sektörlerindeki yerel üretim kapasitelerinin çöküşünün bir sonucu olarak görülebilir (Suriye Geçici Hükûmet Kararı 2, 2022).

İdlib'de yaşayan yerel halk ile Türkiye'de hayatını sürdüren Suriyeli zorunlu göçmenler, iş kurma, geçim sağlama ve mali bağımsızlık elde etme hedefiyle çeşitli sermaye formlarını kullanarak işletme açma ve ticaret yapma yollarını araştırmaktadır:

"Hatay'da yaşayan arkadaşımla ticari bir şirket kurduk, sonra İdlib'e geri döndüm. Arkadaşımın bana gönderdiği Türk ürünlerini satıyorum. Biz giyim sektöründe çalışıyoruz,

o Türk modellerini gönderiyor ve aynı zamanda ben de buradan Suriye modellerini ona gönderiyorum." [İK13: Erkek, 42 yaşında]

Girişimcilerin bireysel başarı faktörlerinin değerlendirilmesi, literatürde Timmons (1978) tarafından belirtildiği gibi, risk alma, cesaret, fırsatları araştırma ve değerlendirme yeteneklerine sahip olan bireylerin yüksek düzeyde girişimcilik özellikleri sergilediğini göstermektedir. Suriyelileri girişimciliğe yönlendiren başlıca faktörün Türkiye'de yakınlarının olmasıdır. Onların iki ülkenin birbirine bağlanmasına yardımcı olan çeşitli türden sermayeler (parasal, sosyal sermaye gibi) ve iş bağlantısı sağlaması, piyasa araştırması yapması gibi girişimleri kolaylaştırıcı etkisi burada önemlidir. Bir katılımcının bu konuda söyledikleri dikkat çekicidir:

"Suriyelilerin Türkiye'deki varlığının büyük bir etkisi oldu; örneğin, tanıdığım bir kişi burada çalışmıyor ve 16 yaşındaki oğlu Türkiye'ye gönderildi orada dokuma fabrikasında çalışıyordu. Şu anda aile gelirinin tamamını sağlıyor. Birçok kişi, İdlib'de evler satın alıp aileleri için işyerleri açtı; bu durum, büyük bir ekonomik kalkınmaya yol açtı ve birçok Suriyeli bundan faydalandı. Hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde sıfırdan iş kurup başarıyla faaliyet gösteren birçok arkadaşım var. "Biz Suriyeliler, tüm zorluklara rağmen bunu yapıyoruz"." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Bu girişimler, somut verilere dayalı olarak değerlendirilebilecek çeşitli sermaye kaynaklarını içermektedir. Suriyeli girişimciler, genellikle Suriye'den veya Türkiye'nin iç bölgelerinden tedarik ettikleri ürünleri pazarlamaktadır. Bu ürünler, genellikle mültecilerin kendi ülkelerinde alışık oldukları ve talep ettikleri ürünlerdir.

Suriyeliler, İdlib'de iş kurma ve girişimcilik faaliyetlerine yönelirken, aile fertlerinden ve yakın akrabalarından destek almakta ve sosyal ağlarının gücünden faydalanmaktadır.

"*Yardım, Türkiye'de çalışan ve işletmelerimi ikinci el araç ticareti alanında genişletmek için bana para gönderen çocuklarımdan geldi ve bazen de araçları satın alarak bana gönderiyorlar, böylece onları burada satabiliyorum."* [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Geleneksel işlerini sürdürme isteği gibi faktörler, Suriyeli girişimcilik faaliyetlerine olan ilgisini etkileyen önemli etmenlerden biridir. İdliblilerin genellikle girişimcilik potansiyeline sahip ve ticari faaliyetlere yönelmeye istekli olduklarını gözlenmektedir. Dolayısıyla, bu potansiyel ve istek hem geçmişlerinden gelen girişimcilik mirasından hem de kendi yeteneklerine olan güvenden kaynaklanmaktadır. Geçmişteki deneyimlerini kullanarak işini geliştiren bir katılımcının dediği gibi:

"*Savaşın başlangıcında giyim sektöründe çalışıyordum. Türkiye'den mal almak için sık sık giriş yapıyordum, Antakya'dan giyim ürünleri satın alıp bunları Suriye'de satıyordum. Bu dönemdeki amacım, bölgedeki önemli ekonomik gelişmeleri göz önünde bulundurarak kendi ticari işimi kurmaktı. Sonra, Türkiye'den giyim ürünleri ithal etmek bir mağaza açtım."* [İK13: Erkek, 42 yaşında]

Şüphesiz Suriyeli katılımcıların girişimde bulunma motivasyonlarının başında Suriye'deki savaşın ortaya çıkardığı yeni olumsuz şartları fırsata çevirme ve önceki iş birikimlerinden yararlanarak daha fazla para kazanma isteği gelmektedir:

"*İdlib'de bebek bezi dükkanım var, Türkiye'den bebek bezi ithal etme işi, büyük bir kâr marjına sahiptir.....ama yerel pazar gereksinimlerine uygun ürünleri seçme ve Türk tüketimin uygun bir tedarikçi seçme gibi önlemler gerekiyor. Bu alandaki sahtecilik işlemleri yaygın olduğundan, güvenilir ve uygun bir nakliye şirketi bulmak da önemlidir. Şu anda Türkiye'den ithal eden tüccarlardan bebek bezi satın alıyorum, ancak şimdi Türkiye'den ithalat yapmayı düşünüyorum."* [İK6: Erkek, 40 yaşında]

Savaş sonrası Türkiye bağlantıları artan eskiden beri iki ülke arasında ticaret yapan bu katılımcı, yeni dönemde işini büyüterek tekstil ürünleri ithalatı için bir işletme açmıştır. Girişimciler için tek ortaklı ve özellikle kendi ailesinden birisiyle ortaklığı seçmesi onların güven mekanizmasına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Bu güven daha önce bir girişimcilik geçmişi olmasa da onları cesaretlendirmektedir:

"*Sarmada'da ikinci el araç mağazası açtım, Savaşın başlamasından önce ticaret alanında deneyimim olmamasına rağmen, bu işe Hatay'da olan bir kardeşimin sayesinde başladım. Kardeşim, ikinci el araçları ve parçaları buraya gönderiyor ve ben bu ürünleri burada pazarlık yaparak satıyorum."* [İK4: Erkek, 51 yaşında]

Sınırın iki tarafında yaşayan kardeşler, iki ülke arasındaki bağlantıyı kurmakta, bu yeni bir işyeri açılmasına sınır aşan bir ticaretin başlamasına yol açmaktadır. İşini ailesi sayesinde geliştiren başka bir katılımcı da şunları söylemektedir.

"*Başlangıçta tarım ilaçlarını Türkiye'den ithal eden tüccarlardan satın alıyordum. Ancak son zamanlarda babam bana bir miktar para verdi ve bazı tüccarlarla iş birliği yaparak tarım ilaçları ve tarım ürünü tohumları satın aldım. Şu anda tüm ihtiyaçlarımı Türkiye'den ithal ediyorum ve bu da kâr marjımı artırdı."* [İK8: Erkek, 31 yaşında]

Ayrıca Sarmada bölgesinde işletme açma, Suriyeli yerel halk için önemli bir konudur. Bu bölge, Suriye'den gelen iç göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği bir alandır ve bu göçmenlerin girişimcilik faaliyetleri, bölgenin ekonomik dinamikleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bir İdlibli katılımcı bunu şöyle örneklendirmektedir:

"*Suriye'nin kuzeyinde ilaç üretimi için birkaç fabrika açılmıştır, çünkü ilaç tüketimi oldukça yüksek bir orana sahiptir, özellikle son zamanlarda Suriye'nin neredeyse tüm bölgelerinden gerçekleşen göçlerden sonra.*" [İK10: Erkek, 40 yaşında]

Sarmada'da işletme açma tercihleri, çeşitli faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir. Bunlar arasında, sınıra yakınlıktan kaynaklanan bölgedeki ekonomik fırsatlar, yerel işgücü piyasası, altyapı olanakları, nispeten güvenli olma ve Suriyelilerin mesleki becerileri gibi unsurlar yer almaktadır. Görüşülen İdlibliler çoğu kere Suriye ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiyi, aynı ülke içindeki vilayetler arasındaki ilişkiye benzetmektedir. Bu da iki taraf arasındaki ekonomik ilişkileri kolaylaştırmakta ve ileri seviyelere ulaşmasını sağlamaktadır.

Diğer bir etken ise, Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerin çoğunluğunun İdlib ile ticaret ve akrabalık ilişkilerine sahip olmasıdır. Zira ortaklar arasındaki benzerlik ve güven faktörleri, sınır ötesi ekonomik ilişkilerin başarısının en önemli belirleyicileridir. Girişimciler genellikle Türk ya da kendi ailesinden bir ortağa sahiptir. Yerli bir ortak seçilirken, sermaye katkısının yanı sıra Türkiye'deki bağlantıları önem kazanmaktadır. Bir katılımcı, bu işlevsel ortaklığı şu şekilde açıklamaktadır:

"*İki yıldır Türkiye'den ikinci el eşya ticareti ve kullanılmış giysileri (balya) yapıyoruz. Bir kişi aracılığıyla kullanılan giysilerin konteynerini gönderiyoruz ve sonra ürünleri burada pazarlıyoruz."* [İK7: Erkek, 42 yaşında]

Etnik grupları ve aileyi içine alan sosyal ağlar, kaynak hareketliliği açısından sadece Suriyeli girişimciler için değil, aynı zamanda benzer sebeplerden dolayı ülkelerini terk edip Türkiye'ye ve diğer ülkelere göç eden Suriyeli zorunlu göçmenler için de önemlidir. Bu ağlar sayesinde işler daha iyi yürümektedir:

"*Ben ve kardeşim, ortak bir kuyumcu dükkânı işletiyoruz, aynı zamanda Suriye'den Türkiye ve diğer ülkelere farklı havale ofisleri ile işbirliği yaparak para transferi hizmeti sunuyoruz."* [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Göçün başlangıcında, bu işlere kendi başlarına başlamak onlar için zor oluyordu, ancak birbirleriyle iletişimlerini güçlendirmeleri ve etnik ve ailesel bağların sağladığı avantajlardan yararlanmaları sayesinde, sınırın iki yakasındakiler ulusaşırı ticari faaliyetlerin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Kuzeybatı Suriye'de gelişen savaş ekonomisinin ana bileşenlerinden biri, Avrupa'da satın alınan veya çalınan otomobillerin ithalatıdır. Bu yüzden İdlib bölgesinde ikinci el

otomotiv sektörü savaş sonrasında büyük bir gelişme göstermiştir. Bu karlı iş için bölgede çok sayıda alım-satım işiyle uğraşan firma açılmıştır (Foto 13).

Bu firmalar aracılığıyla Türkiye tarafından yasaklanmadan önce 2012'nin başı ile 2013'ün sonu arasında, bu bölgeye her gün yaklaşık 250 binek araç giriyordu. Değişen şartlarla bu aracı otomotiv firmaları bazı sorunlar yaşasa da Türkiye ve başka ülkelerdeki Suriyelilerle kurulan bağlantılar, Suriye-Türkiye sınırında girişimlerin çoğalmasını ve etkileşimin artmasını sağlamıştır:

"*İki bölge arasındaki bağlantı mükemmeldir, çünkü Bab el Hava sınır kapısı insanlar için tek çıkış noktasıdır. Tabii ki, işimizdeki bazı engeller var, örneğin Avrupa'dan transit olarak getirdiğimiz arabaların Türkiye üzerinden önceden vergi veya ücret ödemeden geliyordu, ama Şimdi büyük bir miktar vergisi ödüyoruz için kâr marjı çok azaldı. 2015'ten beri Türkiye'den araç satın almak ve Avrupa araçlarını ve kesimleri ithal etmek kolay oldu ve fıstık kabuğu gibi, ısınma malzemeleri gibi diğer malzemeleri ithal etmek işimiz için kolaylık sağladı. Türkiye'de yaşayan tüccarlar, arkadaşlarımız ve tanıdıklarımızla iletişim halindeyiz ve araçları ve diğer malzemeleri bize gönderiyorlar."* [İK5: Erkek, 37 yaşında]



Foto 13. Avrupa'dan gelen ucuz araçlarla İdlib bölgesindeki yoğun ikinci el araç varlığı (*Fotoğraftaki araçların fiyatı ortalama 5000 ABD doları kadardır*)

Son zamanlarda yaşam standardının gerçekten yükseldiği şehirlerden biri olan Sarmada'da ikinci el otomotiv sektörü o kadar gelişti ki 2014 yılında aylık satışların 4 milyon dolar seviyesine ulaştığı, Türkiye'den veya Türkiye üzerinden ithal edilen malların Sarmada'ya bu sınır bölgesinde önemli bir merkez haline dönüştürdüğü söylenebilir. Bir katılımcı bu gelişmeyi şu sözlerle özetlemektedir:

"Mevcut işim, Türkiye ve Avrupa'dan gelen ikinci el araçların ticaretidir. Gümrük vergilerinin kaldırılması ve kullanılmış hatta parçalanmış araçların ithaline izin verilmesi nedeniyle bölgedeki en büyük ticaret haline geldi. Bu araçların yeniden montajı yapılarak satışı yapılmaktadır ve fiyatları önemli ölçüde ucuzlamıştır. Günümüzde araç fiyatları 1000 ila 5000 dolar arasında değişmektedir ve böylece özgür bölgedeki her kişinin bir aracı olmuştur." [SK5]

Aynı katılımcı, iki ülke bağlantısı ve ikinci el araç ticaretinin durumuna ilişkin yorumlarını şu şekilde sürdürmektedir:

"İki bölge arasındaki bağlantı mükemmeldir, çünkü Bab el Hava sınır kapısı insanlar için tek çıkış noktasıdır. Tabii ki, işimizdeki bazı engeller var, örneğin Avrupa'dan transit olarak getirdiğimiz arabalar, Türkiye üzerinden önceden vergi veya ücret ödemeden geliyordu, ama şimdi büyük bir miktar vergisi ödüyoruz bunun için kâr marjı azaldı." [SK5]

Türkiye'den İdlib bölgesine yapılan yatırımlarla birçok alışveriş merkezi açılmaktadır (Foto 14):

"Sham Groos Pazarı'nın açılışına gittim çok büyük bir yatırım, tahmini maliyeti "yaklaşık olarak 1,5 milyon dolar. Tüm mallar Türk menşeli ve çalışanların bir kısmı da Türkiye'den gelmiş, Türkiye'deki diğer şubelerinden birinde dolaşıyormuşsunuz gibi bir izlenim oluşturuyor." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Bu katılımcı, yatırımın parasal büyüklüğünden, satışı yapılan malların Türkiye kökenli oluşuna, hatta istihdam edilenler arasında Türklerin olduğundan söz etmektedir. Bu yatırım birçok yönüyle ekonomik ulusaşırılaşma açısından önemli bir göstergedir. Zira bir Türk firması tarafından doğrudan sermaye yatırımı şeklinde gerçekleştirilen bu girişim, hem Türk mallarına pazar hem de iki toplumdan insanlara istihdam alanı yaratmaktadır.



Foto 14. İdlib'deki Türkiye yatırımlarına bir örnek AVM (Sham Groos)

Suriye'nin durumu 2019'dan itibaren iyileşme evresine girmiş ve ekonomik gelişme süreciyle birlikte kuzey sınır bölgesinde yaygın bir demografik dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümde, Bab El-Hava bölgesinin, rejim ve Rus hava saldırılarına karşı nispeten güvenli olması ve Türkiye sınırına yakınlığı gibi avantajlı piyasa koşullarının rolü belirleyici olmuştur. Bu nedenle, ülke içi yerinden edilmiş Suriyelilerin bu bölgeye göçü hızlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da mülk talebinde artış ve inşaat sektöründe bir patlama yaşanmıştır. Özellikle Sarmada, konut piyasasının canlandığı bir alan haline gelmiş ve gayrimenkul metrekare fiyatlarında önemli bir artışa şahit olunmuştur. Ortalama metrekare başına düşen fiyatlar yaklaşık 20$ iken, seçkin gayrimenkuller için bu rakam 100$'a kadar yükselmiştir. Böylece küçük bir kırsal kasaba, kısa bir süre içinde kapsamlı bir fiziksel ve ekonomik dönüşüme uğramıştır. Sarmada'ya yatırım yapanlar, Türkiye'den ve Suriye'nin diğer bölgelerinden gelen iş insanlarıdır. Bu yatırımcılar, bölgeye gelerek arazi satın alarak veya mülk sahipleriyle ortaklık kurarak yatırım yapmıştır. Geleneksel tek katlı evlerin inşası yerine, çok katlı binaların yanı sıra harap kampların geride bıraktığı alanlarda lüks tarzda mahallelerin, örneğin Bab El-Hava bölgesi Villaları (Sarmada Palaces), inşa edilmesi yaygınlaşmıştır (Foto 15).



Foto 15. İdlib Bölgesindeki Sarmada'da inşaat sektörünün gelişimi (Sarmada Palaces)

İdlib'deki gayrimenkul yatırım projeleri genellikle hisse esasına dayalı olarak bir grup yatırımcı arasında ortaklık temelinde yürütülmektedir. Her ortak, inşaat sürecinin her aşamasında kendi tahsisine ait maliyetin bir kısmını ödemekte, bu da yükü azaltmaktadır. İdlib'in ekonomik ve güvenlik koşullarına göre oldukça yüksek maliyetle bir bina inşa etmek, bölgenin geleceğinin belirsizliği göz önüne alındığında cesur bir karar gerektirmektedir. Ancak son üç yıldır İdlib Bölgesindeki nispi istikrar, birçok yatırımcı ve girişimciyi bu tür projeler uygulamaya yönlendirmektedir.

Suriye'deki iç savaşın başlamasından bu yana, Türkiye'nin sınır komşusu olan İdlib bölgesi ülke içi yerinden edilmiş kişilerin büyük bir göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu göç dalgaları, bir yandan küçük bir alanda çok sayıda insanın sıkışıp kalmasına ve insani bir krize yol açmış, fakat diğer yandan da ticaret ve iş ortaklığı fırsatlarını da beraberinde getirmiştir. Türkiye ile İdlib bölgesi arasındaki ticaret ve iş ortaklığı, zorunlu göçmenlerin ve Suriyeli girişimcilerin çabalarıyla şekillenmektedir. Kuzey Suriye'de yatırım ihtiyacı, bölgedeki insanların elinde makul sermayenin varlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca İdlib bölgesi, muazzam bir insan sermayesi potansiyeline, çok yüksek bir nüfus yoğunluğuna ve mükemmel bir coğrafi konuma sahiptir.

Türkiye ile İdlib bölgesi arasında ticaretin ilerletilmesi temelde, bu bölgenin Suriye rejimi ile tüm ilişkilerini kesme amacını taşımaktadır. Nihayetinde, çabalar sonuç vermiş

Türkiye ile ekonomik ilişkiler artmış ve Esad rejiminin bu bölgedeki etkisi gittikçe azalmıştır. Bir katılımcı bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

"Suriye-Türkiye ilişkileri ekonomik ve ticari açıdan büyük ölçüde etkiledi. Devrimin başlangıcında, Esad rejimi ile ilişkilerimiz veya temel gıda maddelerinin Esad bölgelerinden ithal edilmesi gibi bazı ilişkiler vardı. Ancak şimdi, her şey Türkiye'den ithal ediliyor. En önemli hammaddeler Türkiye'den gelen malzemelerdir: demir, alüminyum, plastik malzemeler ve buzdolapları ve çamaşır makineleri gibi ürünler. Bölgedeki her şey şimdi Türkiye'den geliyor, transit yoluyla veya Türkiye'den doğrudan." [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Nitekim enerji alanında Esad rejimiyle bağları kesmek ve Kürtlerin kontrolündeki bölgelerden getirilen petrole bağımlılığı ortadan kaldırmak için bazı girişimler olmuştur. İdlib'deki insanlar, 2017 yılına kadar, Esad rejimi kontrolündeki bölgelerden taşınan yakıtı ve gazı veya Kürtlerin çoğunlukta olduğu ve Suriye Demokratik Güçleri tarafından kontrol edilen Kuzeydoğu (KD) Suriye'den getirilen ham petrole bağımlıydı. Ancak Türkiye'nin yaptığı ekonomik yaptırımlar ve KD Suriye'ye gerçekleştirdiği bazı askeri harekatlar bu petrol tedarik hatlarının kesilmesine yol açmıştır. Bu esnada Türkiye'de yaşayan bir grup Suriyeli iş adamı tarafından 2018'in başlarında kurulduğunu iddia edilen Watad Petrol şirketi devreye girmiş ve İdlib Bölgesinin ihtiyacı olan petrolün Türkiye'den tedarikini sağlamıştır (Foto 16). Suriye'nin Esad rejimi tarafından kontrol edilen bölgelerinde yakıt ve pişirme gazı çok kıt bulunmaktadır. Ancak ülkenin son isyancıların kontrolünde bulunan ve şu anda yoğun bir askeri saldırının hedefi olan İdlib'de, bu tür ve diğer temel ihtiyaç maddeleri hem bulunmakta hem de uygun fiyatla da tüketiciye sunulmaktadır.



Foto 16. Cilvegözü-Bab El-Hava sınır kapıları aracılığıyla Türkiye'den İdlib'e petrol ürünleri taşıyan tankerler.

Türk ve Suriyeli özel şirketler tarafından yürütülen girişimler sayesinde, Suriye'nin kuzeybatısındaki İdlib ilinin bazı kısımlarında altı yılın ardından ilk kez kesintisiz 24 saat elektrik kullanma imkânı sağlamaktadır (Foto 17):

"Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiye dair, bu durum karşılıklı çıkarlar temelinde şekillenmektedir, ancak en büyük fayda burada bulunan Suriyelilere sağlanmaktadır. Günümüzde ihtiyacımız olan her şey mevcut, hatta elektrik bile Türkiye'den sağlanmaktadır. [İK8: Erkek, 31 yaşında]

Katılımcının anlattıkları açıkça enerji dâhil, İdlib'de bölgesel ekonominin çalışması için gerekli tüm alt ve üst yapılar, sermaye, hammadde Türkiye tarafından bölgeye getirildiğini göstermektedir.



Foto 17. İdlib'e Türkiye'den sağlanan elektrik enerjisinin dağıtım tesisleri.

Başka bir katılımcı biraz daha ayrıntı vererek ekonomik ilişkide Türkiye'nin pozisyonunu belirginleştirmektedir:

"Bölgedeki her şey Türkiye'den girer, gıda malzemeleri, çimento, ev eşyaları ve elektronik eşyalar Çin'den transit olarak Türkiye üzerinden ithal edilir. Birisi markete girdiğinde, gıda ürünlerinin %90'ı ve üzeri Türk malıdır, ancak ev eşyaları açısından Çin malı ürünlerin oranı Türk mallarından daha fazladır… Türkiye ile Suriye arasındaki ticaret, bölgedeki kayıpların veya eksikliklerin geri kazanılmasına ve birçok insan için iş fırsatlarının sağlanmasına yardımcı oldu." [İK17: Erkek, 38 yaşında]

İki bölge arasındaki ticaretteki eşitsizliği bir mecaz ile açıklamaya çalışan bir katılımcı, ekonomik ilişkilerde Türkiye tarafının baskın rolünü ve İdlib'de sağladığı rahatlığı öne çıkarmaktadır:

"Türkiye ve Suriye arasındaki ticaret, ülke içi ticaretle karşılaştırılabilir veya daha açık bir ifadeyle şehir merkezinden kırsala yapılan ticarete benzetilebilir. Tek fark, sabah açılan ve akşam

kapanan bir kapının varlığıdır. Her şey tek yönlüdür… Türkiye'den gıda maddeleri, ilaçlar, ikinci el araçları ve inşaat malzemeleri bu tür mallar geliyor… Bu bağlantı, Suriye ve Türkiye arasında bizim için ekonomik ve sosyal açıdan tüm malzemelerin mevcut olması ve malzemelerin herhangi bir türünün kıtlığı veya tekelleşmesinin olmaması nedeniyle her açıdan ruhsal rahatlık sağladı. Her şey uygun fiyatlarla temin ediliyor." [İK6: Erkek, 40 yaşında]

Ticaretin tanımına vurgu yapan iktisat fakültesi öğrencisi bir katılımcı da iki yönlü olması gerekirken Türkiye ile Suriye arasındaki ticari ilişkinin tek taraflı olduğunu ve ikinci tarafın sadece tüketici olduğu fikrini savunmaktadır:

"Ticaretin tanımı bir ülke için ihracat ve ithalatı içerirken, buradaki durum sadece ithalatla ilgilidir. İdlib bir tüketim bölgesidir ve kaynak değildir. Ticari açıdan biz onların ürünlerini pazarlamak için bir bölgeyiz." [İK3: Erkek, 39 yaşında]

İdlib'de ticarete konu olan pek çok ürün ya Türkiye'de üretilmekte ya da başka ülkelerden Türkiye üzerinden geçerek bu bölgeye gelmektedir. İdlib'in ticari piyasasında büyük ölçüde Türkiye menşeli ürünler hâkimdir. Ancak yine de bölge insanına iş fırsatları, gelir ve refah artışı yaratmaktadır:

"İki ülke arasındaki ticaret gerçekten gelir artışına ve tam bir mal sağlanmasına yol açtı ve Türkiye'den gelen mallar olmasaydı; bölgede büyük bir mal kıtlığı olurdu. Ticarette çalışanlar maddi durumlarında büyük bir iyileşme yaşadılar ve birçok iş fırsatı sağlandı. Tüketilen ürünlerin yaklaşık %90'ı Türkiye'den giriyor." [İK4: Erkek, 51 yaşında]

"İdlib'de yaşayan insanlar için hayatın refah seviyesi mükemmel bir seviyeye ulaştı. Her şeyi daha uygun bir fiyata alabilirler. Çin'den veya Hint'ten ithal edilen malzemeler var, ayrıca Hindistan'dan ithal edilen piller, ilaçlar da bölgede yaygın olarak kullanılmaktadır. Avrupa ve Kore arabaları da İdlib'de oldukça popüler hale geldi." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Her iki katılımcının da söyledikleri, İdlib Bölgesi'nin ekonomik açıdan ulusaşırı bir pazara ve piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir serbest bölgeye dönüşmeye başladığının işaretlerini vermektedir. Bu konuda başka katılımcıların ifadeleri bunu destekler niteliktedir:

"Her türlü türlerde derileri satın alıp sonra onları tabağa tutuyorum ve ardından Türkiye ve Arap Körfezi ülkelerine ihraç etmeye çalışıyoruz. Üç yıl önce, Türkiye'de oturan kardeşimin ortaklık yaparak bu işe başladım ve çok az bir miktarla. Şimdi, bu işi geliştirdik ve derilerin tabağa tutulmasında kullanılan gelişmiş makineleri, İdlib'e getirdik çünkü buradaki işgücü maliyetleri düşük, ayrıca işgücü ve ihracat izinleri de mevcut, kâr miktarı da çok yüksek." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Türkiye ile İdlib Bölgesi arasındaki bu yoğun ekonomik ilişki, gelişmeye açık ulusaşırı bir bağlantı, bir köprü oluşturmaktadır:

"Suriye ve Türkiye arasındaki ticaret, tarafları birbirine bağlayan bir köprüdür. Mevsim meyveleri ve tahıllar gibi ürünler buradan Türkiye'ye girmekte ve bu, çiftçilerin ürünlerini bozulmadan pazarlamalarına yardımcı olmaktadır. Türkiye üzerinden ya da transit olarak Körfez ülkelerine veya Avrupa'ya gönderilebilmektedir. Öte yandan, Türkiye'den Suriye'ye gelen mallar, bölgedeki eksikliği giderecek şekilde sunulmaktadır. Bu durumda, ticaretin büyük ölçüde gelişmesine ve pazarların yanı sıra emlak piyasasının da canlanmasına yol açmıştır. Sınır bölgeleri hem Suriye'de hem de Türkiye'de inşaat alanında genişlemiş ve büyük ticaret ve sanayi bölgeleri oluşturulmuştur." [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Tesis edilen köprü, bir yandan İdlib'in ticari ürünlerinin Türkiye'ye, Avrupa'ya ve Körfez Ülkelerine ulaşmasını sağlarken diğer yandan da İdlib bölgesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesine imkân vermiştir. Bu yolla biriken ticaret sermayesi, emlak sektörünün canlanmasını, yeni ticaret ve sanayi bölgelerinin kurulmasını ve piyasaların genişlemesini kolaylaştırmıştır.

"Bu ticaret, bölgedeki temel malzemelerin temin edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ticaret ayrıca sınır iki tarafı arasında bir köprü görevi görmekte ve diğer birçok faydaya sahip olmaktadır. İhracat ticareti, sınır iki tarafında ekonomik bir canlanmaya yol açmıştır. Ticaret olmadan insanlar hayatlarını idame ettiremezlerdi ve bölgede her şey Türkiye ile yapılan ticaret sayesinde mevcut hale geldi." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Katılımcılara göre kurulan köprü, aynı zamanda çift taraflı ekonomik faydalar dışında başka alanlarda da çeşitli olumlu sonuçlar yaratmaktadır:

"Ticaret, hayatın her alanında gelişmeye katkı sağlıyor ve bu hem İdlib hem de Hatay için geçerli, çünkü bölgedeki sermaye mevcudiyeti büyük bir ekonomik katkıda bulunuyor. Birçok kişiye iş imkânı sağlanmasına ve eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunuyor." [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle bölgeye eğitim, sağlık ve çeşitli alt yapıların tesis edilmesi, bölgesel gelişmeye pozitif bir katkı sunmaktadır. Bu yaşanabilir ortamı, bir katılımcı rejim bölgeleriyle kıyaslamak suretiyle izah etmeye çalışmaktadır:

"Esad rejimi bölgelerindeki durumla karşılaştırıldığında burada cennette yaşıyoruz, oradaki durum çok kötü, hayatın hiçbir temel unsuru yok ne elektrik ne su ne yakıt, hatta ilaçlar ve hastaneler konusunda büyük bir açık varken burada hastaneler mevcut ve bölgede tedavisi mümkün olmayan durumlarda Türkiye'ye yönlendiriliyorlar." [İK8: Erkek, 31 yaşında]

Ayrıca, bölgesel ekonomik gelişmenin toplum psikolojisini de olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır:

"İki bölge arasındaki ilişkiler, psikolojik rahatlık, güvenlik duygusu ve istikrar sağlıyor. Örneğin, Türkiye'den İdlib bölgesine elektriğinin girmesi, ticari ve endüstriyel faaliyetlerde iyileşmeye yol açtı ve enerji kaynakları için alternatif kaynaklar aramak için harcanan çaba ve zamanı azalttı. Bab-el Hava kapısı, bölgenin nefes borusu olarak kabul edilir ve kapatıldığında fiyatlar çılgınca yükselir... Ancak bugün, her şey uygun fiyatlarla mevcut." [İK6: Erkek, 40 yaşında]

Katılımcının yorumlarından, karşılıklı ilişkilerin gelişmesinin bölgede huzur, güven ve istikrar sağladığı, bunun da insanların gündelik hayatlarını iyi yönde etkilediği tespit edilmektedir. Ayrıca, iki ülke arasındaki sınır kapısının İdlib bölgesi için hayati önem taşıdığı, açık kalmasının fiyat istikrarı sağladığını da ilave etmek gerekmektedir.

Sınırın iki tarafını birbirine bağlayan köprünün yıkılabileceğinden endişe duyanlar da bulunmaktadır:

"Evet, iki tarafı birbirine bağlayan bir köprü kurulduğu düşünüyorum ama bu köprü sabit değil, sahadaki siyasi dalgalanmalara bağlıdır, her an yıkılabilir. Bu bölgenin temel dayanağı, özellikle İdlib'in, insan hakları alanında faaliyet gösteren kuruluşlar ve Türkiye'den gelen sermaye kaynaklarıdır." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

İdlibli katılımcı sözü edilen köprünün ekonomik kalkınmaya büyük bir katkıda bulunduğunu ancak bunun sadece ekonomik değil siyasi bir köprü olduğunu ifade etmektedir. O, kurduğu cümlelerle Türkiye'den sermaye yatırımları ve dışarıdan mali yardımlar olmaması, yanı sıra siyasi konjonktürün değişmesi halinde bağlantının kopabileceğine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte iki bölge arasında açılan ve gelişen ekonomik koridorun tek taraflı çalıştığını düşünen ve İdlib Bölgesi için önemini başka cümlelerle ortaya koyan katılımcılar da vardır:

"Ben iki taraf arasında bir köprü kurulduğunu düşünmüyorum, sadece İdlib bölgesinin yaşamın devamlılığını sağlayacak bir köprüdür. Bölgeler arasındaki ticaretin ve Türkiye ile açık ticaret ilişkilerinin devam etmemesi durumunda, insanlar hayatlarını sürdürmekte zorlanır. Bölgedeki her şey, en temel yaşam unsurları olan ekmek, elektrik ve su dahil olmak üzere Türkiye ile bağlantılıdır. Bunun, İdlib bölgesi çok büyük bir faydası vardır." [İK10: Erkek, 40 yaşında]

Burada ekonomik ilişkinin kesilmesi halinde neredeyse her şeyiyle Türkiye tarafına bağlanmış olan İdlib'de, bölge ekonomisinin sürdürülebilir olmaktan çıkacağı dile getirilmektedir. Başka bir Suriyeli katılımcı, Türkiye ile ekonomik ilişkilerin devam

etmesinin İdlib bölgesi için hayatın devam edeceği anlamına geldiğini ve bu bağlantının ilk ve son faydasının İdlib bölgesi için olduğunu net bir şekilde ifade etmektedir:

"Bu doğru, Türkiye'nin İdlib bölgesiyle olan ilişkileri hayati önem taşıyor. Türkiye'nin İdlib'i yaptığı yardımlar ve ticari faaliyetler, İdlib'in ayakta kalması ve insanlık dramına dönüşmemesi için kritik bir faktördür. İdlib'deki durum, Esad rejiminin kontrolündeki diğer bölgelerle karşılaştırıldığında çok daha iyi olacaktır. Ticari ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra, kültürel bağlantılar da önemlidir. İdlib'deki gelişmelerin bir kısmı, Türkiye'de eğitim görmüş insanların getirdiği tecrübeler ve bilgi birikimlerine dayanmaktadır. Bu yüzden Türkiye ve İdlib arasındaki ilişkilerin devam etmesi, İdlib'in ayakta kalması ve gelişmesi için kritik önem taşımaktadır." [İK7: Erkek, 42 yaşında]

Türkiye'de eğitim alarak İdlib'e beşerî sermaye transferi yapanların varlığından söz edilmesi, göçmen ulusaşırılığı açısından ayrı bir öneme sahiptir. İdlib Türkiye'den sadece finansal ve sosyal sermaye transferi değil, aynı zamanda eğitimli, belli bir deneyim ve bilgi birikimine sahip bireyler taşıdığı beşerî sermaye de almaktadır. Bu sermaye türünün İdlib'e aktarılması, iki alanın birbirine daha köklü şekilde bağlanmasına da yol açabilecek bir gelişmedir.

Suriye Lirası'nın Haziran 2020'de yeniden değer kaybetmeye başlamasıyla, İdlib'deki yerel hükümet, enflasyon ve yüksek fiyatlar sorununu çözmek amacıyla alternatif arayışlara girmiştir. HTŞ'nin denetimindeki İdlib bölgesinde, Suriye Lirası yasaklanarak para birimi olarak Türk Lirası kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, Türkiye'nin kendi milli parasını bu bölgelerde kullanıma sunmasının ardından geçen yaklaşık dokuz aylık sürede, bu önlemin bölgedeki fiyat artışı sorununu çözmede yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda Türk Lirası, 2024 yılı mayıs ayında 1 dolar 32 TL'ye karşılık gelmesiyle dolar karşısında en düşük seviyelerine gerilemiştir. Türk Lirası'nın bu değer kaybı, gıda, su ve yakıt gibi temel malların fiyatlarında ek artışlara yol açarak İdlib'in yerel topluluğu üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Başlangıçta madeni para kullanımının olmaması nedeniyle fiyat dalgalanmaları ve yüksek enflasyon yaşanmıştır. Ekonomik çöküş ve Türk Lirasının dalgalanmaları, bu para biriminin Suriyeli tüccarlar tarafından istenilen değeri görmemesi sonucunu doğurmuş ve yerel halk arasında kafa karışıklığına yol açmıştır.

Türk yetkililer, Suriye'deki yerel ve yabancı kuruluşları, Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı bölgelerinde bulunan PTT şubeleri aracılığıyla Türk Lirası üzerinden para transferi yapmaya zorlanmıştır. İdlib'de, Türk Lirası, doların ardından ticarette kullanılan ikinci para birimi

olarak yer almaya devam etmektedir. Ancak, alım gücü düşük banknotlar bu para biriminin kullanımını zorlaştırmaktadır.

Türk Lirasının İdlib ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi göz ardı edilemez, fakat bu etki sınırlıdır. İdlib'de düzenin sağlanması, güvenlik ve ekonomik istikrarın oluşturulması, göçün ve gerilimin bu bölgelere yönelmesini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Daha büyük pozitif etki, Türk Lirası'nın istikrarı ve şu anki kısmen iyileşmesinin faydasını gören Kuzey Suriye'ye yansımıştır. Türk Lirası'nın Suriye'nin kuzey bölgelerinde yaygınlaşması, Türk ürünlerinin bu bölgelere taşınmasını kolaylaştırarak Türkiye'nin dış ticaretini olumlu etkilemektedir.

Muhaliflerin denetimindeki Kuzeybatı Suriye ekonomisi, Türkiye ekonomisine entegre olma eğilimi göstermektedir. İdlibli bir iş insanı bu bölgenin ekonomisi üzerinde Türkiye'nin etkisini şu cümleleriyle ortaya koymaktadır:

"Benim işim gereği, Türkiye'nin ekonomi haberlerini takip ediyorum ve özellikle Suriye lirasından Türk lirasına geçişin ardından bu takibi daha sıkı yapıyorum. Elbette İdlib'in ekonomisi Türk ekonomisiyle bağlantılı ve siyasi haberler de İdlib'in genel durumundan sorumlu. Şimdi 5 dakika önce doların bir kısmını Türk lirasına çevirdim, neden mi? Çünkü ekonomi haberlerini takip ediyorum ve mevcut durum, önümüzdeki dönemde Türk lirasının değer kazanacağını gösteriyor." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

"İki bölge arasındaki ticaret sadece siyasi bir konu değil, hayatın her alanında Türkiye ile güçlü bir bağlantı oluştu, özellikle ekonomik yönden. Şu anda altın satışı işi yapıyorum. Bilindiği gibi Türkiye'de altın kalitesi 22 ayar, şimdi Suriyeliler için Türkiye'de 21 ayar altın üretiliyor ve biz İdlib'de satmak için Türkiye'den üretilen altınları satın alıyoruz." [İK1: Erkek, 37 yaşında]

Bu katılımcıların söyledikleri, İdlib bölgesi ekonomisinin Türkiye ekonomisi hatta siyaseti ile olan yakın ilişkisini gözler önüne sermektedir. Bu nedenle İdlibli tüccarların, esnafların, zanaatkârların ve sanayicilerin gözü kulağı Türkiye'dedir. Onlar, ekonomi haberlerini, para ve sermaye piyasalarını, borsaları (örn. altın borsası), kısacası Türk ekonomi dünyasını yakından takip etmektedir. Aslına bakılırsa bu, bölgenin bir tür *ekonomik entegrasyon* çabası olarak görülebilir.

5.2.3. Zorunlu Göçmenlerin Siyasi Ulusaşırılaşmasına İdliblilerin Perspektifinden Bir Bakış

Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenlerin, ulusaşırı siyasi faaliyetlere katılımı daha önce (Bölüm 5.1.3.'de) ele alınmıştı. Bu bölümde, Suriye'de kalan insanların anavatandan ayrılmak zorunda kalmış soydaşlarının diasporik faaliyetlerine bakışı incelenmektedir.

Birçok göçmen, menşe ülkede ve/veya hedef ülkede doğrudan veya dolaylı olarak siyasi süreçlere katılmaktadır. Bu nedenle birçok akademik çalışma, diaspora ile ulusaşırıcılık arasındaki ilişkileri incelemektedir. Örneğin, Vertovec (2000), Mirdal ve Ryynänen-Karjalainen (2004) Bauböck ve Faist (2010) ve Sigona, Gamlen, Liberatore ve Kringelbach (2015) gibi araştırmacılar, çalışmalarında bu ilişkileri ele almaktadır. Bu gibi çalışmalar, diaspora topluluklarının uluslararası ilişkilerdeki rolünü, kimlik oluşumunu ve siyasi etkileşimlerini anlamak için önemli ipuçları vermektedir. Ayrıca, göçmenlerin köken ülkelerindeki siyasi talep ve uygulamaların ve kimliğin değişimine; siyasi reform ve demokratikleşme süreçlerine etki ettiği gerçeğinin de hatırlanması gerekmektedir (Haas, 2005). Siyasi gönderim örnekleri, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geri dönüşlerle ilgilidir ve oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bazı çalışmalar, geri dönenlerin, göç edenlerin ve menşe ülkede kalan kişilerin politik davranışlarını karşılaştırmaktadır. Bu çalışmalara örnek olarak, Pérez-Armendáriz ve Crow (2010); Careja ve Emmenegger (2012); Chauvet vd. (2016); Rother (2009); Kessler ve Rother'ın (2016) çalışmaları gösterilebilir. Pérez-Armendáriz ve Crow (2010), Meksika'da yaptıkları çalışmada, yurtdışında göç etmiş ve menşe ülkede kalan kişilerin politik katılım ve politik tutumlarını karşılaştırmıştır. Son grup, göçmenleri tanıyan ve onlarla temas halinde olan kişiler ve bu tür bağlantılara sahip olmayan kişiler olarak ayrılmaktadır. Yazarlar, ABD veya Kanada'da yaşayan göçmenlerin, politik tutumlar, farklı dinler veya cinsel yönelimlere yönelik daha hoşgörülü olduklarını, Meksika hükümetine karşı daha eleştirel bir tutum sergilediklerini, hiç yurtdışında yaşamamış Meksikalılardan daha farklı olduğunu belirlemiştir. Ayrıca, göçmenlerle teması olan kişilerin, uluslararası teması olmayan kişilere göre belirgin bir şekilde daha hoşgörülü olduklarını ve daha yüksek bir politik katılıma sahip oldukları ortaya koyulmuştur. Genel olarak, Pérez-Armendáriz ve Crow (2010: 140), "*göçmenlerin demokratik yayılımın ajanları olduğu*" sonucuna varmıştır.

Zorunlu olarak ülkelerinden ayrılan Suriyelilerin Türkiye'deki anavatan siyasetine ve ülkelerindeki '*devrim*'e ilişkin tutum ve davranışları, zamanla değişen ve çeşitli tartışmalara neden olan bir konudur. Son dönemlerde, mültecilerin toplumsal ve ekonomik hedeflerine

odaklandığı, devrimci amaçların bunun gerisinde kalarak ticari faaliyetlere yönelme eğiliminde oldukları öne sürülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'deki Suriyeliler, Suriye devrimini destekleyen Türk hükümet politikası ve İdlib'deki devrim merkezine coğrafi yakınlığı sebebiyle dünyanın diğer ülkelerinden gelen en büyük politik sığınmacıları kabul etmiştir. Bu durum, bir Suriyeli diasporası olup olmadığını, varsa ne tür ulusaşırı siyasi pratikler gerçekleştirdiğini incelenmeyi önemli hale getirmektedir.

Görüşmelerden elde edilen verilere dayanarak Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenlerin genel olarak Suriye'ye (İdlib'e) ekonomik ve sosyal bağlarını sıkı bir şekilde korudukları belirtilebilir. Ancak, İdlib'de yaşayanların perspektifinden onların ülkeye siyasi açıdan bağının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmektedir. "*Suriye'nin istikbali için rejime karşı mücadele edenlere Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarınız ne tür maddi ve manevi yardımlar sağlamaktadır?*" sorusuna bazı katılımcılar zorunlu göçmenlerin destek olmadığı şeklinde cevap verirken: "*Maalesef herhangi bir destek veya yardım yapmıyorlar*." [İK4: Erkek, 51 yaşında]; bazıları; "*Herhangi bir maddi veya lojistik destek yoktur, sadece manevi destek olabilir*." [İK3: Erkek, 39 yaşında]; bir kısmı da Türkiye'deki mültecilerin ülkelerinde olup bitene sadece haber düzeyinde ilgi gösterdiğini belirtmekle yetinmektedir: "*Hiç kimse herhangi bir destek sağlamıyor, sadece haberleri öğrenmek için bizimle iletişim kuruyorlar."* [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Birçok katılımcı zorunlu göçmenler için Suriye'deki devrimi desteklemek isteselerdi, ülkelerini terk etmezlerdi diyerek sözlerini sonlandırmaktadır:

"*Kimse savaşmaya gelmiyor çünkü savaşmak isteyenler Suriye'yi terk etmediler, burada kaldılar ve burada öldüler."* [İK5: Erkek, 37 yaşında]

"*Suriye'den çıkmasalardı daha iyi olurdu, Esad'a karşı hep birlikte kalsaydık şimdi durumumuz farklı olurdu."* [İK2: Erkek, 38 yaşında]

Bazı İdlibliler ise Suriye'de durumun sanıldığından çok daha karmaşık olduğunu ve Türkiye'deki zorunlu göçmenlerin geçim derdine düştüğünü, dolayısıyla onların anavatan siyasetiyle uğraşamayacaklarını kabul etmektedir:

"*İlk önce Suriye'de iç savaş çıktı, sonra birkaç ülke arasında bir soğuk savaşa dönüştü, bu nedenle sıradan insanlar bu zor denkleme dâhil olmayacak*." [İK10: Erkek, 40 yaşında]

"*Herkes ekmeğini nasıl kazanacak onu düşünüyor, hiçbir şey yardım etmediler."* [İK8: Erkek, 31 yaşında]

Hatta onlar, işlerinin Allah'a kaldığını, mültecilerin de sadece dua edebileceğini söylemektedir: "*Bu rejimden kurtulmak ve bu savaşın bitmesi için ancak dua edebilirler*." [İK19: Erkek, 33 yaşında]

Suriye Devrimi Genel Otoritesi, 18 Ağustos 2011 tarihinde Türkiye'de Suriye içinde ve dışında faaliyet gösteren bir şemsiye örgüt olarak kuruldu. Bu örgüt, 40 muhalif hareketi bünyesinde barındırmaktadır ki bunlar arasında Suriye Devrim Koordinasyon Birliği ve Şam Ağı gibi muhalif medya organları da içermektedir. Türkiye, Suriyeli muhalif kurumların ve entelektüellerin bir araya gelerek buluşma ve etkinlik merkezi durumundadır. Bu muhalif bileşenler hem siyasi, askeri ve ekonomik çalışmalara katılmakta hem de insani yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bir katılımcının dediği gibi;

"*Esad rejimini değiştirmek için her alanda birçok dernek vardır, bunların bir kısmı siyasi, bir kısmı da askeri, medikal ve medya alanlarında çalışırlar."* [İK25: Erkek, 42 yaşında]

Bir katılımcı Türkiye'deki Suriyelilerin fiilen silahlı çatışmalara katılmak için ülkelerine gelmediğini, daha ziyade tıbbi ve lojistik destek verdiklerinden bahsetmektedir:

"*Kimse savaşmaya gelmiyor, çünkü savaşmak isteyenler Suriye'yi terk etmediler, burada kaldılar ve burada öldüler. Bazı insanlar lojistik ve tıbbi hizmetler sağlamak için geliyorlar*." [İK5: Erkek, 37 yaşında]

Silahlı mücadeleye savaşın ilk zamanlarında katılanların olduğunu ifade edenler de vardır. Ancak, zaman içinde, Türkiye'nin değişen politikası, askeri durum ve insani faktörlerin etkisiyle, Suriye sınırındaki geçişlerdeki savaşçıların hareketlerine ilişkin Türk tarafının kontrolünün arttığı gözlemlenmektedir.

"*Savaşın başında büyük bir rakam vardı, ama bugün sadece emirlerini Türk istihbaratından alan liderler var."* [İK3: Erkek, 39 yaşında]

Saha çalışmasının görüşmelerinde; Türkiye'deki Suriyelilerin devrime doğrudan desteğinin eksikliğine vurgu yapılmıştır. Katılımcılar genellikle, geçici koruma statülerine ilişkin riskler nedeniyle, çoğu Suriyeli mültecinin Türkiye'de herhangi bir protestoya veya benzeri kamusal siyasi inanç gösterisine açıkça katılmadığının altını çizmiştir:

"*Suriyeli göçmenler, Türkiye'de belirsiz bir durumla karşı karşıyalar. Mülteci statüsü resmi olarak tanınmıyor, geçici koruma statüsü altında tutulmaktadırlar ve Türkiye'nin farklı bölgeleri arasında seyahat etmelerine izin verilmiyor, Esad rejimine karşı silahlı mücadelede bulunmalarına nasıl izin verecekler."* [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Ancak, siyasi ulusaşırılaşma kapsamında değerlendirilebilecek bazı istisnaların olduğunu belirten katılımcılar da mevcuttur:

"*Bazı insanlar, genellikle Suriye'deki rejim ihlallerini protesto etmek için bazı Suriye yanlısı oturma eylemlerine katıldılar. Özellikle İdlib'e yönelik bombardımanın artması gibi durumlarda, Türk hükümetinin İdlib'e yönelik bombardımanı durdurması için müdahale etmeye zorlamak amacıyla baskı yapılmıştır."* [İK14: Erkek, 29 yaşında]

Zorunlu göçmenlerin rejime karşı Türkiye'de düzenlenen protesto eylemlerine katılmaları anavatan savunuculuğu için yapılan ulusaşırı siyasi faaliyetlere örnek oluşturmaktadır. Ama bir katılımcının ifadeleri, desteğin bununla sınırlı kalmadığını, Suriyeli zorunlu göçmenlerin ülkelerinde rejime karşı yürütülen direniş katkı için maddi ve tıbbi yardım toplayıp gönderdiği; yanı sıra rejimin insanlık dışı uygulamalarını dünyaya duyurmak için enformasyon faaliyetlerinde bulunduğu bunun için çeşitli medya kanallarını kullandığı ortaya koymaktadır:

"*Suriyeli mültecilerin Suriye devrimini desteklemeye yönelik katkıları her alanda destek vermeye devam ediyor. Bunların en önemlisi, devrimi desteklemek için maddi yardım sağlamak ve savaş yaralılarını durumunu takip etmektir. Hatay'da birçok dernek, savaş yaralılarını kabul ederek onlarla ilgilenmekte ve ailelerine destek olmaktadır. Bunun yanı sıra, medya alanında da etkinlik gösterilmekte; savaşın haberlerini aktarmak ve Esad rejiminin işlediği suçları dünya geneline duyurmak için çaba harcanmaktadır."* [İK13: Erkek, 42 yaşında]

Bununla birlikte fikirlerine müracaat edilen bir katılımcı, "*Suriye küresel bir savaş bölgesi haline geldi*" [İK13: Erkek, 42 yaşında] demek suretiyle, ülkelerindeki savaşın başka bir boyuta taşındığını; Suriye'nin büyük devletlerin mücadele alanına dönüştüğünü ifade etmektedir. İdlib'de onun gibi düşünen başkaları da mevcuttur:

"Bugün Suriye'de Esad'a karşı savaş durmuştur, büyük ülkeler kendisine fayda sağlayan insanları yönetiyor; Türkiye, Rusya, ABD ve İran. Türkiye Suriyeli savaşçıları Kürtlere karşı ve Libya'ya, Azerbaycan'a savaşçı göndermektedir." [İK12: Erkek, 44 yaşında]

Suriye'deki askeri ve siyasi mücadelenin taraflarından biri olan Türkiye'nin sahada özellikle İdlib'in de içinde yer aldığı Kuzeydoğu Suriye'de belli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde açıklamaktadır:

"*Kimse Türk istihbaratının sözünden çıkamaz ve bunun en büyük örneği, ayrılığından sonra "Özgür Subaylar Tugayı"nı kurmuş olan ve daha sonra "Suriye Özgür Ordusu"nun ilk çekirdeğini oluşturan ve rejim güçlerine karşı ilk silahlı operasyonu yöneten Hüseyin Harmuş'tur. Türkiye'de kaçırılarak Suriye rejimine teslim edildi ve Harmuş'un kaçırılması hala gizemli koşullarda, 2011'den*

sonra Türkiye ve Suriye topraklarında gizlice gerçekleştirilen istihbarat operasyonlarından biridir." [İK17: Erkek, 38 yaşında]

Başka katılımcılar da Suriye'deki silahlı mücadeleye katılan bazı Suriyeli askerlerin Türk savunma bakanlığının denetiminde olduğunu ve onların iki ülke arasında hareket edebildiğini belirtmektedir:

"*Türk ordusuna bağlanan askerler, tüm talimatlarını Türk Millî Savunma Bakanlığı'ndan alıyorlar, istedikleri zaman Türkiye'ye girip Suriye'ye dönebilirler."* [İK4: Erkek, 51 yaşında]

"*Türkiye'nin desteklediği bazı Suriyeli savaşçılar var, Suriye Ulusal Ordusu olarak bilinen ve Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, Suriye'de savaşmak için Türkiye topraklarını geçebilirler özellikle Fırat Kalkanı bölgelerinde*." [İK20: Erkek, 20 yaşında]

Özetle İdlib'de yaşayanlar, Türkiye'ye göç edenlerin Suriye'de siyasi olaylarla sınırlı ölçüde ilgilendiğini ve yeteri kadar destek sağlamadığını düşünmektedir. Bu nedenle de onların mülteci ulusaşırıcılığının siyasi yönü için fazla aktif oldukları söylenmemektedir.

ALTINCI BÖLÜM

SURİYELİLERİN ENTEGRASYONU ve ULUSAŞIRI FAALİYETLERİN ENTEGRASYONA ETKİSİ

Bu bölümde Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenler için entegrasyonun ne anlama geldiği, yerel topluma uyum dinamikleri ve ulusaşırı faaliyetlere dahil olmanın Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin entegrasyon süreçlerini nasıl etkilediği sorularına cevap aranmaktadır.

6.1.Suriyeli Zorunlu Göçmenler İçin Entegrasyonun Anlamı

Hatay ilinde yaşayan ve bu çalışmanın katılımcısı olan Suriyeli zorunlu göçmenler için entegrasyon, farklı anlamlar taşımaktadır ve onlar tarafından farklı şekilde yorumlanmaktadır (Özgür ve Alahmad, 2024). Katılımcılardan bazıları, entegrasyonu anlamsız bularak neredeyse bütünüyle reddetmektedir:

"Bu kelime (entegrasyon), benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Çünkü onlar (Türkler) gibi asla olamam, olmak da istemem ve onlarla bir arada yaşamak istemiyorum." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Bu katılımcının sözlerinden entegrasyonu, baskın grup gibi olmak yani, ev sahibi toplumun normları, değerleri ve kimliği ile yaşamak şeklinde yorumladığı anlaşılmaktadır.

Başka bir katılımcı, iki toplumun bütünleşememesini kültürel farklılıklarına bağlamaktadır:

"Bütünleşme, dil, kültür, gelenek ve göreneklerde olur. Aslında biz Müslüman olarak Müslüman bir ülkeye geldik, fakat Türklerin bizim kültür ve adetlerimizden tamamen farklı adetleri var, bizim dini ve ahlaki değerlerimiz burada yok." [HK19: Erkek, 41 yaşında]

Bu katılımcı entegrasyonu, kültürel uyum olarak görmektedir ve aynı dine mensup olmakla birlikte, kültürü oluşturan diğer bileşenler açısından iki toplum arasında derin farklılıkların varlığına işaret etmektedir. O, iki kültür birbirine benzemiyorsa; herkesin kendi kültürünü koruması ve ev sahibi topluma karışmamaları gerektiğini düşünmektedir.

Her iki katılımcı da entegrasyonu aslında asimilasyonla yani, baskın grup kültürü içinde erimekle eş tutmaktadır ve bu, bazı Suriyelilerin buna karşı durarak, açıkça Türklerle etkileşimden kaçınarak ayrılma stratejisine eğilimli olduğunu göstermektedir. Daha önce Antakya'da yaptıkları bir araştırmada Cengiz ve Özgür (2021: 357), benzer sonuçlara ulaşmış

ve Suriyelilerin farklı gerekçelerle zorunlu olmadıkça yerleşik toplumla etkileşime girmediğine, kendi grup kimliklerini korumaya ve sürdürmeye yönelik ayrılma davranışı sergilediğine işaret etmiştir.

Bununla birlikte diğer bir katılımcının kendilerinin toplum katmanlarında en alta konumlandırıldıklarının altını çizmesi de bu açıdan oldukça dikkat çekicidir:

"Bu topluma hiç uyum sağlayamadım, hatta etkileşim oranım %5'e bile ulaşmadı. Çünkü Türkler biz Suriyelileri toplumun üçüncü, dördüncü hatta beşinci sınıfı olarak görüyorlar. Türk, evine birini almaya ve eğer sizinle ortak bir menfaati yoksa size selam vermeye bile tenezzül etmez. Bunun nedeni, evinden vatanından göç etmiş ve tüm aile bireylerini kaybetmiş olabilecek mülteciye karşı zayıf saygı ve kültür eksikliğidir." [HK20: Erkek, 42 yaşında]

Benzer şekilde entegrasyonun olmadığını belirten iki katılımcı da Türklerin onları kabul etmemesi nedeniyle bunun gerçekleşmediğine işaret etmektedir:

"Entegrasyon toplumla kaynaşmaktır, ancak bu, Suriyeliler ile Türkler arasında olmadı ve hiçbir zaman entegrasyon olmayacak. Biz Suriye halkı olarak dünyadaki herhangi bir insanla bütünleşebiliyoruz, ama sorun diğer tarafta, onlar bizi kabul etmiyor." [HK8: Erkek, 63 yaşında]

"*Burada entegrasyon yok… Suriyeliler ve Türkler arasındaki ortak dil Arapça ve akrabalık olmasına rağmen, Türkler bizi istemedikleri için pek çok sıkıntılar yaşıyoruz…hala Türkler bizi kendilerine yük olarak görüyor.*" [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Entegrasyon, bir kısım Suriyeli zorunlu göçmen tarafından farklı halklar veya taraflar arasında birlikte yaşamayı destekleyen, onları bir araya getiren ortak noktalar oluşturan ve aralarında sosyal ilişkiler kurmalarına yardımcı olan olumlu bir durum olarak tanımlansa da onlar burada böyle olmadığını, Türklerin onları kabul etmediğini, dışladığını, değersiz hissettirdiğini belirtmektedir. Bilindiği üzere entegrasyonun psikolojik boyutu açısından baskın olmayan grubun ne hissettiği, hangi duygulara sahip olduğu büyük önem arz etmektedir (Vrecer, 2010). Yukarıda paylaşılan tüm Suriyeli katılımcı görüşleri, belirgin bir biçimde *yerel halk-göçmen uyumsuzluğu*nu yansıtmaktadır. Katılımcılardan ilki bu kelimeyi anlamsız bulurken bir arada yaşamaya bile tahammülünün olmadığına; ikincisi dinsel açıdan ortaklaşmaya rağmen zorunlu göçmenler ile yerel halk arasındaki kültürel yorum(ya da değer sistemi) farklılıklarının entegrasyonun önündeki en büyük engel olduğuna; üçüncüsü, yerel halk tarafından toplumun en alt tabakasında bir konuma yerleştirilerek dışlandıklarına; son ikisi de karşı tarafın yani ev sahibi toplumun üyelerinin kendilerini yük olarak gördüğüne ve kabul etmediğine işaret etmektedir. Suriyeliler, çoğunlukla belli bir düzeyde entegrasyona istekli olmalarına rağmen yerli halk tarafından istenmedikleri, kabul görmedikleri,

dışlandıkları ve değersizleştirildikleri için bunun mümkün olamayacağını dile getirmektedir. Onların ifadelerinden baskın grup tarafından kendilerinin *ayrılma*ya zorlandıkları ve ötekileştirildikleri, dolayısıyla da kültürleşme strateji açısından *ayrışma* ve *dışlanma*ya doğru itildikleri anlaşılmaktadır. Özgür'ün (2020), Cengiz'in (2020) ve Cengiz ve Özgür'ün (2021) çalışmalarında Türkiye kentlerinde ve Antakya'da çeşitli etmenlerin etkisiyle göçmen/mülteci ikametgâh ayrışmasının izlerine rastlandığına ve Suriyeliler tarafından mülteci anklavları ve mülteci ulusötesi mekânları inşa edildiğine ilişkin kanıtlar sunulmuştur.

Popüler tutum ve politikaların sıklıkla entegrasyonun tek yönlü bir süreç olduğu varsayımına dayandığı bilinmektedir. Bu varsayıma göre; göçmenlerin ve mültecilerin karşılıklı herhangi bir uyum olmaksızın mevcut kültüre veya topluma entegre olmaları (aslında o toplum içinde erimeleri) beklenmektedir. Oysa entegrasyon sadece bir grubun çabasıyla gerçekleşebilecek bir süreç değildir. Bir katılımcının dediği gibi:

"*Entegrasyon tek taraflı ilerliyor, çünkü biz Suriyeliler olarak Türklerin kültürlerini, geleneklerini anlayarak Türk toplumuna girmeye çalışıyoruz. Türkler ise bizi bu şehrin bir parçası olarak kabul etmek için herhangi* bir *iyi niyet göstermiyorlar. Misal, sık sık Türklerden Suriyelilere karşı aşağılayıcı sözler duyuyorum ve sorunlardan kaçınmak için onları duymamış gibi yapıyorum, çünkü başka bir ülkede yaşıyoruz*." [HK1: Kadın, 40 yaşında]

Başka katılımcılar da benzer şekilde entegrasyonun tek taraflı olamayacağına, göçmenlerden uyum beklerken ev sahibi toplumun da bunu kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Önceki çalışmalarda uzmanların entegrasyonun yeni gelenlerle birlikte ev sahibi toplumun da uyum sağlamasını gerektiren iki yönlü bir süreç olduğuna; başarılı bir entegrasyonun ancak göç alan toplumun iş ve hizmetlere göçmenlerin erişimini sağlaması ve onların sosyal etkileşime dahil etmesi durumunda gerçekleşebileceğinin altının çizilmesi bu bakımdan önemlidir (Castles vd., 2002). Birleşmiş Milletlerin bazı belgelerinde mülteci entegrasyonunun "*onların kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmek zorunda kalmadan ev sahibi topluma uyum sağlamaya ve ev sahibi toplulukların ve kamu kurumlarının mültecileri karşılamaya ve farklı bir nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olmalarını içeren ilgili tüm tarafların çaba göstermesini gerektiren dinamik ve çeşitli boyutları olan iki yönlü bir süreç*" olarak tanımlanması da bu önemin bir ifadesi olarak görülebilir (United Nations, High Commissioner for Refugees-UNHCR, 2014: 2).

Araştırmaya katılan Suriyeli zorunlu göçmenlerden bazıları ise iki toplum arasında bir uyumun olabilmesini belirli ön şartlara bağlamaktadır:

"*Ortak yaşam ve ortak kader, bizim için en önemli olan unsurlardır ve Suriyeliler ile Türkler arasında herhangi bir fark olmamalıdır, çünkü hepimiz Allah'ın yaratıklarıyız ve hepimiz Müslümanız. Bu yüzden herhangi bir ayrımcılık olmamalıdır ve Türklerin Suriyeliler hakkında konuştuğunu duyduğumda rahatsız oluyorum. Buradaki durum çok farklı, çünkü burada iç huzuru hissetmiyoruz.*" [HK21: Kadın, 51 yaşında]

Yerel entegrasyon sürecinin unsurlarından birisi sosyal boyuttur. Bu, mültecilerin, sığındıkları ülkelerin yetkilileri veya insanları tarafından ayrımcılığa, sömürüye veya istismara uğrama korkusu olmadan, ev sahibi toplumla birlikte veya yanında yaşamalarına olanak tanıyan bir boyuttur (Crips, 2023: 12). Oysa Suriyeliler arasında kendilerine ayrımcılık yapıldığına, hatta bunun *ırkçılık* olarak ifade ettikleri *yabancı düşmanlığı* düzeyinde olduğuna dair yaygın bir kanaat gözlenmektedir. Bu durum biraz da "geçici koruma" statüleri, dolayısıyla da vatandaş veya gerçek bir mültecinin haklarına sahip olamama ile ilişkilendirilmektedir:

"*Entegrasyon, kimsenin benim haklarıma saldırmaması ve benim onları korkusuzca talep edebilmem demektir. Örneğin ev sahibini veya komşulardan birini kızdırırsam her an evden çıkarılabilir ve* hakkımı *aradığım her an Suriye'ye gönderilebilirim. Entegrasyon kendini huzur ve güvende hissetmek ve başa geleceklerden korkmamak demek. O nedenle, şimdi benim için entegrasyon diye bir şey yok. Entegrasyon için atılacak ilk adım, daimî ikametgâh veya Türk vatandaşlığı almaktır.*" [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Bu katılımcının geçici koruma statüsünde olması nedeniyle korktuğu, kendini huzurlu ve güvende hissetmediği çok açıktır. O, bu duyguları tersine çevirmenin yolunu vatandaşlık (dolayısıyla haklara sahip olma) ve daimî ikamet izni alma olarak göstermektedir. Böyle düşünen Suriyelilerin entegrasyonun ön şartı olarak sağlam yasal statüyü (ve buna dayandırılan kalıcı ikamet iznini ve vatandaşlığı) gördükleri söylenebilir. Nitekim Erdoğan'ın (2022: 269) bir çalışmasında Suriyeli katılımcıların önemli bir bölümünün "Geçici Koruma Statüsüne" yönelik eleştiriler getirdiğine ve bu statünün onların geleceğini belirsizleştirdiğine dair bulgular paylaşılmıştır.

Türk vatandaşlığına geçmiş bir Suriyelinin anlattıkları da bütünleşmiş bir yaşam için yasal statünün önemini gözler önüne sermektedir:

"*Şu an Türk vatandaşlığım oldu, vatandaşlığı almadan önce topluma entegrasyon, herhangi bir sorun yaşamamak ve duruma uyum sağlamak çok zordu. Çünkü bizim için entegrasyon bu ülkede hayatta kalmamız için bir yoldur ve vatandaşlığı aldıktan sonra entegrasyon benim için daha da*

önemli hale geldi. Çünkü bu ülkenin vatandaşı olduktan sonra Türkçe öğrenmek zorundayız" [HK10: Erkek, 43 yaşında]

Suriyeli zorunlu göçmen katılımcıların entegrasyonun anlamıyla ilgili açıklamaları, statülerine ve haklara erişimlerine dayalı belirsizliğin entegrasyon istekleri üzerinde bir engel oluşturduğunu ve yapısal alanlara odaklandığını ortaya koymaktadır. Bu da Şimşek'in (2019: 274) belirttiği gibi Suriyeliler için entegrasyonun onları alan toplumda hayatta kalmayı temsil ettiğini göstermektedir. Bu bulguyu literatür de desteklemektedir (Carling ve Erdal, 2012; Harpviken, 2014; Horst, 2006a, 2006b; Şimşek, 2019).

Böylelikle Suriyeli zorunlu göçmenler, yerel entegrasyon için gerekli unsurlardan biri olarak yasal sürece işaret etmektedir. Onlar, Türk Devleti tarafından kendilerine daha geniş bir yelpazede hak ve yetkilerin verilmesini ve sonuçta daimi ikamet ve vatandaşlıktan kaynaklanan hakları kazanmayı arzu etmektedir. Aslında bu yolla onlar, önce güvenli ve geri gönderilme korkusu olmadan bir yaşam kurabileceklerini, sonra da mecburen içine girdikleri topluma uyum sağlayabileceklerini anlatmaktadır. Esser (2001), sosyal entegrasyonun unsurlarından biri olarak konumlanmaya vurgu yapmaktadır. Bu, aslında belirli bir sosyal konumun bir göçmen tarafından işgal edilmesini ve onun topluma "dâhil olma" biçimini ifade etmektedir. Esser(2001: 9), konumlanma yoluyla sosyal entegrasyonun en önemli biçimleri olarak vatandaşlık veya bununla bağlantılı olarak oy kullanma hakkı gibi belirli hakların verilmesini, genellikle belirli bir eğitim kariyerinin tamamlanmasına bağlı olarak mesleki ve diğer pozisyonların üstlenilmesini ve sosyal sistemin diğer üyeleriyle ilişkiler kurmak ve sürdürmek için sosyal fırsatların açılmasını göstermektedir.

Bazı Suriyeli katılımcılar entegrasyonu, iş piyasası ile ilişkilendirerek ekonomik bir perspektiften değerlendirmektedir. Şimşek (2019: 274) de İstanbul, Ankara, Hatay ve Gaziantep'te yürüttüğü bir araştırmasında benzer bulgulara ulaşmıştır. Suriyeli zorunlu göçmenler iş piyasasındaki ayrımcılık ve statülerinden kaynaklanan eşitsizlikler ile entegrasyon arasında bir bağ kurmaktadır:

"*Entegrasyon (konusunda) benim için öncelik, ırkçılık ve Suriyeliler ile Türkler arasında hiçbir fark olmamasıdır, bir de iş fırsatı ve maaş konusunda benzerlik (eşitlik olması)* gerekiyor." [HK14: Erkek, 29 yaşında]

Bu tanımlama, Suriyelilerin daha geniş bir hak ve yetki yelpazesine sahip olmak aynı zamanda kendileri için sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmak, giderek daha fazla özgüven kazanmak ve devlet yardımına veya insani yardıma daha az bağımlı olmak (ya da

bağımlı olmamak) potansiyellerini de geliştirmek, özetle ekonomik entegrasyon istemek anlamına gelmektedir. Ancak yine de bazıları için istihdam, gündelik yaşamı sürdürmenin yolu olmaktan başka bir anlam taşımamaktadır:

"*Çok az insan ekonomik olarak entegre olabildi. İnsanların çok az bir yüzdesi iyi bir gelir sağlayabiliyor; buradaki insanların çoğu sadece yemek temin etmek için çalışıyor."* [HK14: Erkek, 29 yaşında]

"*Ekonomik açıdan büyük formatta bir adaptasyon yok, çünkü işim ailemi ve yakınlarımı desteklemek ve ortak çalışmalarla onlara iş imkânları sağlamakla birlikte, günlük yaşamın gereksinimlerini sağlamaktan ibarettir.*" [HK7: Erkek, 31 yaşında]

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa dayandırılarak 2014 yılında çıkarılan "Geçici Koruma Yönetmeliği", her ne kadar Suriyelilerin sağlık ve eğitim olanaklarına, sosyal hizmetlere/yardımlara ve iş piyasasına erişimini kolaylaştırsa da katılımcılardan bazıları iş fırsatlarına erişim konusunda çok fazla zorluk yaşadıklarını anlatmaktadır:

"*Ekonomik açıdan uyum, Hatay'da iş piyasası çok zayıf olduğu için %25'i geçemez. Doğrusu Türk iş piyasasına girmek oldukça zor, bu nedenle* öğrencilere *özel ders vererek Suriyelilerle çalışmaya karar verdim ve Suriye'den Türkiye'ye ve Türkiye'den Suriye'ye ticaret yapmaya başladım… Yaptığım tüm işlerim bazı yakın arkadaşların yardımı ile gerçekleşti.*" [HK15: Erkek, 25 yaşında]

"*Bir Türk ile iş piyasasında çeşitli nedenlerle rekabete girmek zordur: Birincisi, hak, hukuk eşitsizliği, ikincisi, ülke kanunları hakkında yeterli bilgiye sahip olmama ve son olarak, Türk'ün çalışma ilkelerine sahip olmamadır… Türkiye içinde hiçbir Suriyeli veya Türk'e araba satamadım, hepsini Suriye'ye* ihraç *ettim. Sonra, bitki ve kuruyemiş dükkânı açtım, … bir yıl sonra sermayenin yarısını kaybettim ve o yüzden dükkânı kapattım.*" [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Bu iki katılımcı, rekabet edememe, mevzuatı ve işleyişi iyi bilinmeme gibi nedenlerle bir yabancının yerel iş piyasasına girmesinin ne kadar güç olduğunu dile getirmektedir. Öte yandan bazı Suriyeliler için istihdama katılım, açıkça çalışma koşulları ve işçi hakları konusunda yaşadıkları olumsuz deneyimleri çağrıştırmaktadır:

"*Türkiye'ye geldiğimde bir ay boyunca kıyafet tasarım firmasında çalıştım... İş deneyimim ile bilgilerim Türk işçilerinden daha fazla olmasına rağmen işe devam edemedim.* Çünkü *çok müdahale ediyorlardı ve daha çok işimden hariç işlerde çalıştırıyorlardı… Beni sömürdüğünü hissediyordum. Bu yüzden, çalışma ortamı çok kötü olduğu için beni sömürmeleri yerine işi bırakmaya karar verdim. Sabahtan akşama kadar çok uzun bir iş mesaisi vardı ve tatil yoktu. Maaşım da çok düşüktü ve kişisel ihtiyaçlarım için yetmiyordu*" [HK1: Kadın, 40 yaşında]

"*Genel olarak işgücü* piyasasına *uyum sağlayamadım, çünkü Türkler Suriyeli bir işçiyi işe aldıklarında onu dolandırıp ücretini vermiyorlar. Türkiye'ye geldiğimde bir dönem bir tarımsal atölyede sıradan bir işçi olarak çalışmıştım, ücretimi talep ettiğimde adam bir süre sonra veririm dedi, ben parayı istemekte ısrar edince paramı vermeden işten kovdu*." [HK18: Erkek, 26 yaşında]

"*Buradaki iş piyasası Suriye'ye kıyasla çok kötüdür ve dünyadaki en kötü çalışma koşullarından biri olduğunu düşünüyorum. Suriyeli* işçiler *için belirli bir çalışma saati yok ve sabit bir ücretleri yok, bir süre sonra Suriyeli işçilere yönelik çok sayıda dolandırıcılık olayı meydana geliyor, onlara ücretlerini vermiyorlar.*" [HK22: Erkek, 40 yaşında]

Bazı araştırmalarda, çalışma çağındaki Suriyeli erkeklerin genel olarak iş piyasasına ekonomik olarak bütünleştikleri belirtilmektedir (Abbasoğlu-Özgören ve Arslan, 2021: 131). Ancak bu çalışmada, becerilerine uygun olmayan vasıfsız işlerde, düşük ücretlerle, uzun saatler boyunca ve sömürüye açık biçimde çalıştırılmanın Suriyelilerin sosyal entegrasyonunu olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Hâlbuki istihdamı, zorunlu göçmenlerin topluluk yaşamına katılımı için kilit alanlardan biri olarak görmek gerekmektedir. Zira istihdama katılım, aynı zamanda istikrarlı bir şekilde ekonomik bağımsızlığın teşvik edilmesi, geleceğe yönelik plan yapma, ev sahibi toplumun üyeleriyle tanışma, dil becerilerini geliştirme fırsatı sağlama, öz saygıyı yeniden kazanma ve kendine güvenmeyi teşvik etme gibi entegrasyonla ilgili birçok konuyu olumlu etkilemektedir (Bloch 2007; Tomlinson ve Egan 2002).

Suriyeliler arasında entegrasyonun çocukları için daha önemli olduğuna vurgu yapanlar da bulunmaktadır:

"*Entegrasyon, yeni toplumla bir arada yaşamak ve bu toplumun bir parçası olmak için onunla bütünleşmektir. Aslında entegrasyon bizim için değil, çocuklarımız için önemli. Bir arada yaşamış Türk ve Suriye toplumundan tek kültür, ortak gelenek ve göreneklere sahip olan yeni nesiller ortaya çıkacak. Şu an çocuklarımız Türk okullarına gidip çok iyi Türkçe konuşmaktadırlar.*" [HK17: Erkek, 38 yaşında]

Bu katılımcı entegrasyonun zaman alacağını bildiği için sonraki nesillerin eğitim yoluyla bunu başaracaklarını düşünmektedir. O, çocukların iki kültürü harmanlayacağına ve ortak bir Türk-Suriyeli kültürü yaratacağına, bunun da iletişim ve eğitim yoluyla gerçekleşeceğine inanmaktadır. Zaten araştırmacılar eğitimi, göçmenlerin/mültecilerin sosyal entegrasyonunu sağlamada en önemli araçlardan biri olarak görmektedir (De Paola & Brunello, 2016; UNESCO, 2019). Eğitim sistemine erişim ve bu sistemde ilerleme, entegrasyonun önemli bir göstergesi ve aynı zamanda bu hedefe yönelik bir araç olarak

hizmet etmektedir. Ayrıca eğitim sayesinde, istihdam, daha geniş sosyal bağlantı ve dil öğrenimi için önemli fırsatlar da yaratılmaktadır (Ager ve Strang, 2004).

Suriyelilerden bazıları entegrasyonu, kendi kimliklerini koruyarak Türk toplumuyla bir arada yaşama isteği olarak yorumlamaktadır:

"*Benim için entegrasyonun olumlu ve olumsuz yönleri vardır, burada bazı insanlar var ki onlarla bütünleşmek istemiyorum, aynı zamanda bazı insanlar var ki onlardan ayrılmak istemiyorum, hep onlarla çalışmak ve* ilişkilerimi *geliştirmek istiyorum. Ancak ne olursa olsun ben Suriyeliyim ve hep Suriyeli olarak kalacağım.*" [HK9: Erkek, 27 yaşında]

Bu katılımcı "*Suriyeliyim ve öyle kalacağım*" derken etnik ya da ulusal kimliğe değil, sosyo-mekânsal bağlamda bir yer kimliğine gönderme yapmaktadır. Daha önce yaşadığı yerin kültürünü korumak, yaşam tarzını, ilişkilerini ve değerlerini burada da sürdürmek, fakat aynı zamanda kendisini olduğu gibi kabul edecek yerel halkla da iş yapmak ve ilişki içinde olmak istediğini ifade etmektedir. Zorunlu göçmen, hem orijinal kültürünü sürdürmeyi hem de ev sahibi toplum üyeleriyle etkileşimlerde bulunarak daha büyük bir toplumsal ağa dâhil olmayı istemektedir. Bu, *çok kültürlülük* bağlamında bir entegrasyon ya da Esser'in deyişiyle *çoklu içerme* arzusunun dışa vurumu olarak değerlendirilebilir.

Nihayet bazı katılımcılara göre entegrasyon, bir mecburiyet olarak görülmektedir:

"*Benim için entegrasyon, topluma entegrasyon, kendimi bu toplumdan bir birey olarak görmem ve Suriye'ye geri dönme konusunu unutmam demektir. Bu nedenle, ben şimdi Suriye'deki evler,* araziler *ve gayrimenkuller dâhil olmak üzere tüm mal varlıklarımı satmaya çalışıyorum… Çünkü Suriye'ye dönüş konusunda umudumuzu kestik ve buradaki (Türkiye) yaşama uyum sağladık.*" [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Ülkesinden umudunu kestiği için geri dönmeyi düşünmeyen bu Suriyeli katılımcı, ev sahibi toplum ve onun kültürü ile günlük etkileşim arayışı içindedir ki bu, bir biçimde onun ve ailesinin asimilasyon stratejisi benimsediği anlamına gelebilir. Zira bu katılımcının torunları için söyledikleri bunu teyit eder mahiyettedir:

"*Şu an Türk toplumuna daha fazla entegre olmaya çalışıyoruz, hatta kızımın çocuklarını Türklerle bir arada olmaları ve küçük yaşta Türkçe öğrenmeleri için ev yakınında bir Suriyeli* anaokulunun *varlığına rağmen Türk anaokullarına kaydettirdim. Böylece, çocuklar artık kendi aralarında Türkçe konuşuyorlar.*" [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Bir diğer Suriyeli zorunlu göçmen, Türkiye'de kalış süresinin uzamasını ve ülkesine geri dönüşün imkânsızlığını vurgulamakta; çocuklarının bir biçimde şimdi yaşadıkları yerde

sosyal hayatın içine karıştığını ve uyum sağlamaya başladığını, bunun da bir sonraki nesil üzerinden entegrasyonu mecburi ve mümkün hale getirdiğini ifade etmektedir:

"*...İlk geldiğimizde Türkiye'de bir veya iki ayı aşmayacak şekilde kısa bir süre kalacağımızı düşünüyordum,* ama *kalış süresinin uzaması ile birlikte artık Suriye'ye geri dönmeyeceğimiz kanaatine vardık. Çünkü çocuklarımız, bu topluma uyum sağlamaya başladılar öyle ki, kendileri ile Türkler arasında eşit hakları hissetmeler de Türkçe konuşmaya başladılar ve Türk okullarına girdiler.*" [HK6: Erkek, 47 yaşında]

İdeal olarak mülteci olma durumu, kalıcı değildir. Ancak pratikte mülteci, kendisini sürgüne zorlayan koşullar tersine döndüğünde ya gönüllü olarak kendi ülkesine dönecek veyahut da ya ilk sığınılan ülkede ya da üçüncü bir ülkede yeni bir topluluk içinde kalıcı bir çözüm bulmak zorunda kalacaktır. Yukarıdaki örneklerin bize gösterdiği üzere Suriyelilerin anavatana geri dönüş veya başka bir ülkeye gidiş ihtimali zayıfladıkça, onlardan bazılarında sığınılan ülkeye ve topluma uyum sağlamaktan, hatta yeni yerlerinde *toplum içinde erime*kten başka çıkar bir yol kalmadığı duygusu gelişebilmektedir.

Genel olarak bakıldığında araştırmamıza katılan Suriyelilerin entegrasyona yükledikleri anlamlar ile Erdoğan'ın (2022) araştırmasının katılımcılarının "uyum" kavramından anladıkları (*toplumun gelenek ve göreneklerine uyum sağlama; bir arada yaşayabilme ve herkesin birbirine saygı göstermesi ve her iki tarafın da bu süreci birlikte ve işbirliği içinde yürütmesi gerektiği*) arasında benzerlikler saptanmaktadır.

6.2.Suriyelilerin Yerel Entegrasyonunda Etkili Olan Etmenler

Ager ve Strang'ın (2004) kavramsal çerçevesinden yararlanılarak yapılan katılımcı görüşmelerinin içerik analizi ile Hatay ilinde yaşayan Suriyelilerin entegrasyonunu artıran ve azaltan etmenler belirlenmiştir (Şekil 11). Buna göre; entegrasyonun kolaylaştırıcıları kadar zorlaştırıcılarının da olduğu saptanmıştır. ***Kolaylaştırıcılar***, insanların topluluk içinde aktif, katılımcı ve güvende olmalarına yardımcı olarak entegrasyon düzeylerini artırırken ***zorlaştırıcılar*** tersine bu insanların pasifleşmesine, içe kapanmasına ve kendini güvensiz bir ortamda hissetmesine neden olmaktadır. Bu noktada *dil ve kültürel bilgi* önemli temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkçe öğrenme ya da öğrenmeme, entegrasyon üzerinde iki yönlü etkide bulunmaktadır; birincisi entegrasyonu artırırken ikincisi azaltmaktadır. Ancak dil konusunda asıl ilginç bulgu, Suriyelilerin ana dili ile ilgilidir. Hatay'da yerel halkın önemli bir kısmı, etnik kökeni nedeniyle Arapça bilmektedir. Suriyelilerin buradaki halkla Arapça konuşması, bir yandan yerel düzeyde onların entegrasyonuna katkı sağlarken Türkçe öğrenme ihtiyacını ortadan kaldırdığı için genel

olarak ulusal düzeyde Türk toplumuna entegrasyonu azaltıcı etki yapmaktadır. Bu yüzden Suriyeli zorunlu göçmenler çoğunlukla onlara *ücretsiz-mecburi Türkçe öğretiminin verilmesi*nin entegrasyonu kolaylaştıracağını düşünmektedir:

"*İlk olarak Türkçe ücretsiz öğretilmeli çünkü bu Türk toplumuna ve işgücü piyasasına girmenin ve herkesle iyi bir şekilde anlaşmasının anahtarıdır. Yaşadığı ülkenin dilini öğrenen herkes topluma büyük ölçüde uyum sağlayabilir. Yaşadığımız bu zor dönemde aileye yetecek maaşla ücretsiz Türkçe eğitim merkezleri olsaydı herkes rahat rahat dil öğrenebilirdi ve durum çok daha iyi olacaktı. Böylece herkes dil öğrenerek işini yapardı.*" [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Başka bir katılımcı ise Hatay'ın bazı kesimlerinde yerel olarak genellikle Arapça konuşulmasının onların Türkçe öğrenmesini zorlaştırdığını dolayısıyla buradaki halkla sosyal mesafenin açıldığını vurgulamaktadır:

"*Dil bilmediğim için onlara* direkt *adapte olamadım. Onlarla Türkçe konuşmaya çalıştığımızda bize Arapça cevap veriyorlar ve Arapça konuştuğumuzda Türkçe cevap veriyorlar, özellikle devlet dairelerinde. Bu durum bizi onlarla birbirimizden uzaklaştırdı.*" [HK12: Erkek, 44 yaşında]

Koser-Akcapar ve Simsek (2018), Suriyelilerin dil yeterliliğindeki eksikliğin, Türk toplumunun üyeleriyle iyi ilişkiler kurmaya engel oluşturduğunu ve onların dışlanmışlık duygusu yaşamasına neden olduğunu belirtmektedir. Rottmann (2020) ise, Türkçe öğrenmenin Suriyeliler için mevcut seçenekleri artırdığına, ev sahibi toplumla entegrasyonu mümkün kıldığına ve hizmetlere (eğitim, sağlık, ulaşım, ticaret vb.) erişim kapasitesi sağladığına işaret etmektedir. Suriyeliler Barometresi isimli araştırmasında Erdoğan (2022), katılımcıların büyük bölümünün uyum için dil bilmenin önemli olduğu vurgusu yaptığına dikkat çekmektedir.

Aynı şekilde eğitimin de iki yönlü etkisi gözlenmektedir ki yüksek eğitim düzeyi, entegrasyonu artırırken eğitim düzeyinin düşmesi, onu zorlaştırmaktadır. Bazı çalışmalarda Suriyeli zorunlu göçmenlerin eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak Türk vatandaşlarıyla iletişiminin arttığına ve entegrasyona olumlu katkı sağladığına dair kanıtlar sunulmuştur (Şahin ve *Sönmez*, 2022). Bu doğrultuda dil gibi eğitim düzeyi de entegrasyon açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Suriyeliler tarafından sıklıkla vurgulanan iki toplum arasındaki sosyo-kültürel norm/değer farklılıkları da entegrasyonu zorlaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Güvenlik ve istikrar teması, yine iki yönlü işlemektedir. Suriyelilerin bakış açısından Türkiye'de siyasi istikrar olması, hükümetin onlara olumlu bakışı ve ülkelerindeki savaş ortamına göre kendilerini güvende hissetmeleri, entegrasyonu kolaylaştırırken, yerel halkla önceki olumsuz ilişkisel deneyimler, entegrasyon üzerinde zorlaştırıcı rol oynamaktadır. Yerel halk tarafından tüm Suriyelilerin stereotipleştirilmesi, dışlanması, ötekileştirilmesi, aşağılanması ve onlara karşı sergilenen yabancı düşmanlığı (ırkçılık), ev sahibi toplumun üyelerine güven kaybına ve yeni yaşam alanlarına sosyo-mekânsal bir ***aidiyet*** duyamamalarına yol açmaktadır. Oysa bir sosyal grupla özdeşleşmeyi ve ona bağlılık hissetmeyi tanımlayan aidiyet (Simonsen, 2018: 120), daha büyük bir topluluğun parçası olma deneyimiyle ilgili mensubiyeti ve gömülülüğü içermektedir (Skey, 2013). Bu duyguların neyle ilgili olduğuna dair en yaygın kullanılan mecazlardan biri *evde olma* kavramıdır. Ev burada fiziksel bir yer olarak değil, "*tanıdıklığın, rahatlığın, güvenliğin ve duygusal bağlılığın sembolik mekânı*" olarak anlaşılmaktadır (Antonsich, 2010: 646). Bu noktada geçen zamanla birlikte Türk toplumunda Suriyelilere bakışın olumsuz yönde değişmesinin, nefret söyleminin yükselmesinin aidiyet duygusunu azalttığını not etmek gerekmektedir.

Temel yasal haklar, entegrasyon süreci için beklenti ve yükümlülüklerin oluşturulduğu temeli temsil etmektedir. *Vatandaşlık ve haklar,* bu kategori altındaki temalardır. Kabul eden bir toplumun parçası olmanın hukuki ve politik boyutları, mülteciler için güvenli ikamet statüsü ve vatandaşlık haklarını içermektedir (Şimşek, 2020). Bazı araştırmalar, eğitim ve sağlık hizmetlerine, iş piyasasına ve barınma olanaklarına erişimi kolaylaştırdığı için entegrasyon süreçlerinin başlamasında yasal statünün, güvenlik ve istikrarın önemini vurgulamaktadır (Vah ve Luksic-Hacin, 2008; Valenta ve Bunar, 2010; Vrecer, 2010). Literatürde güvenli bir yasal statüye, haklara ve yerleşik sosyal bağlantılara sahip olan ve yeni bir ülkede kalmaya istekli mültecilerin, kendilerini kabul eden topluma ait hissettiklerini gösteren araştırmalara da rastlanmaktadır (Korac, 2003; Da Lomba, 2010; Lewis, 2010).

Suriyeliler, genellikle geçici koruma statüsü sebebiyle Türkiye'deki yasaların kendilerine eşit şekilde uygulanmadığını ve her konuda ev sahibi toplumun üyelerine iltimas edildiğini düşünmekte ve her an ülkelerine geri gönderilme korkusu yaşamak suretiyle güvensizlik hissetmektedir ki bu da onların uyum süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Bu doğrultuda Suriyeliler, Türkiye'deki *yasal statülerinin geçiciliğinden kurtulmak istemektedir* ki, uyum sağlamaları için geçici koruma yerine Türk vatandaşlığı ya da daimî ikametgâh izni

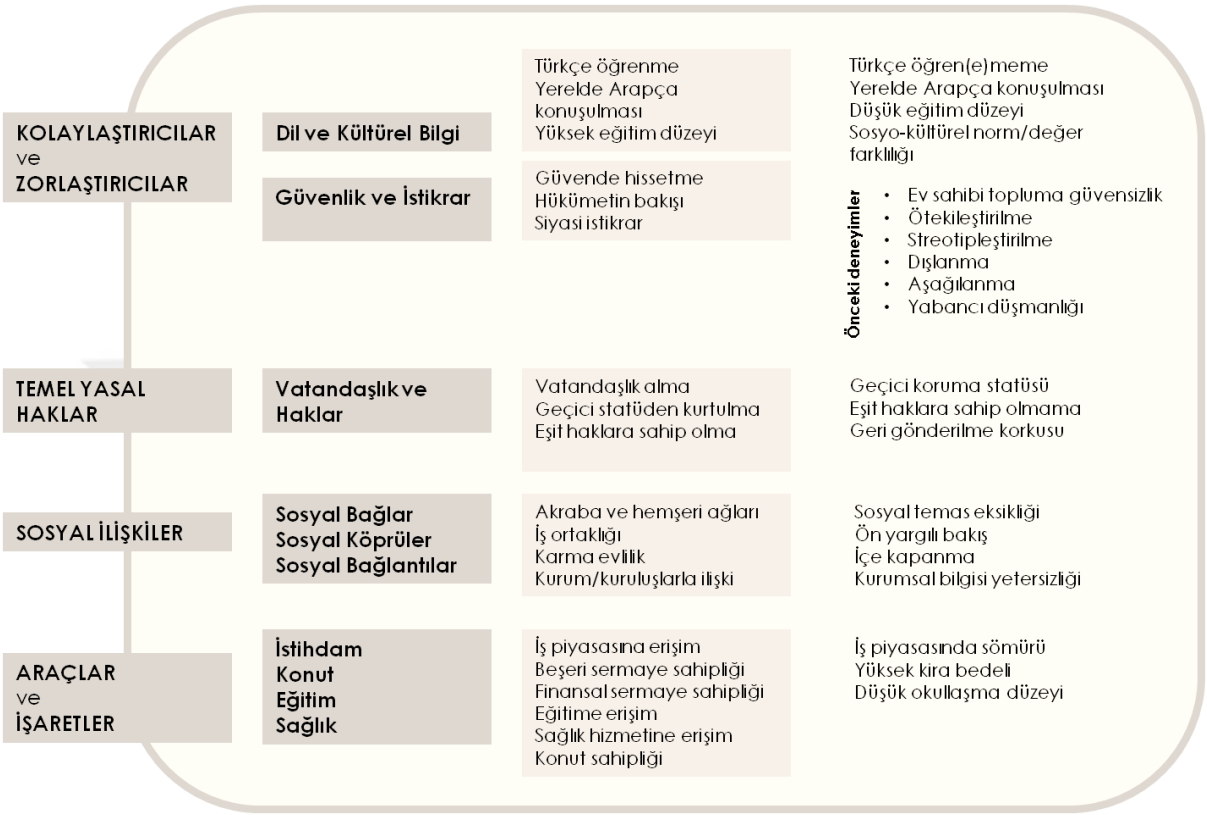
gibi kalıcı pozisyonların kendilerine verilmesini beklemektedir. Bu beklentiyi bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

"*Suriyelilerin topluma adapte* olabilmeleri *için bu ülkedeki hukuki statüleri değiştirilip geçici koruma altından daimî ikametgâha geçilmeli veya onlara Türk vatandaşlığı verilmeli. Bu durum entegrasyon sorunlarının %90'ı çözümüne yol açar çünkü bu durumda biz Türk vatandaşları gibi aynı haklara ve görevlere sahip oluruz*." [HK4: Erkek, 45 yaşında]

Suriyeliler statü değişikliğini, eşit hakların güvencesi ve entegrasyonun zemini olarak görmektedir. Ayrıca vatandaşlık alan Suriyelilerin entegrasyona ilişkin düşünceleri de olumlu yönde değişmektedir. Suriyelilere odaklanan başka araştırmalarda da vatandaşlık, göçmenler tarafından Türkiye'de her türlü anlamlı ekonomik ve sosyal katılım için temel bir ön şart (Karcı-Korfalı ve Şenol-Sert, 2019), saygınlık kazanmanın teminatı (Öztaş ve Işık, 2022) olarak görülmüştür. Tümtaş'ın (2018) çalışmasında farklı etno-kültürel kimliğe sahip oldukları için Suriyeli mültecilerin ayrımcılığa uğradığını düşündüğü ve vatandaşlık yoluyla bundan kurtulmayı umdukları belirtilmiştir. Koser-Akcapar ve Simsek'in (2018) çalışmasında ise Türkiye'deki Suriyelilerin her iki ülkedeki haklara erişim, ev sahibi toplumda sosyal kabul, güvenlik duygusu, artan hareketlilik, emeklilik seçenekleri ve iş fırsatları nedeniyle çifte vatandaşlıktan yana olduğu gösterilmiştir. Koyuncu (2018) da çalışmasında benzer bulgulara ulaşarak Suriyelilerin mevcut şartları ***dikkate*** alındığında çifte vatandaşlığın onlar için daha uygun bir seçenek olduğunu ileri sürmüştür. Rottmann (2020), çoğu Suriyeli mültecinin hukuki ve sosyal statülerinin istikrarsız olmasına rağmen Türkiye'de kendilerini nispeten güvende hissettiğine; ancak vatandaşlığın, onlar için süresiz olarak kalabilmek anlamına geldiği için ek bir güvenlik hissi sağladığına vurgu yapmaktadır.

Sosyal ilişkiler, bir başka kategoridir. Bu kategori, entegrasyona yardımcı olan çeşitli sosyal temasları ve ağları içermektedir. Bunlar, belirli bir etnik, dini veya coğrafi toplulukla özdeşleşme duygusuna sahip ve köken ülkeye ilişkin deneyimleri ve değerleri paylaşan insanların oluşturduğu topluluk içi sosyal bağlarla, başka toplulukların üyeleriyle kurulan sosyal köprülerle ve yerel ya da merkezi yönetim hizmetlerini de kapsayacak biçimde kurumlarla geliştirilen sosyal bağlantılarla ilgili olabilir. Bunların hepsi bir bireyi ya da grubu daha geniş bir topluluğa bağlamaya ve onunla kaynaştırmaya hizmet etmektedir. Entegrasyonla ilgili literatürdeki bazı çalışmalar bu konuya atıfta bulunarak mültecilerin ev sahibi toplumun bireyleri ile olan ilişkilerinin önemini vurgulamakta ve kaynaklara erişime yardım eden sosyal ağların ve sosyal sermayenin entegrasyonda yaşamsal rol oynadığını ileri sürmektedir (Bloch ve McKay, 2015; Cheung ve Phillimore, 2014; Danzer ve Ulku, 2011;

Williams, 2006). Örneğin Şimşek (2018), Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin ayrımcılık deneyimlerinin uzun süreli yerleşim planlarını ve entegrasyon süreçlerini olumsuz yönde etkilediğini, İngiltere'de yapılan bir çalışmada da Phillimore ve Goodson (2005) sosyal izolasyon yaşayan mültecilerin entegrasyon sürecinin başarısız olduğunu belirtmektedir.



Şekil 11. Türkiye'deki (Hatay'daki) Suriyelilerin Yerel Entegrasyonunda Etkili Olan Etmenler

Hatay'daki Suriyelilerin kendi aralarında, anavatanda kalanlar ya da yerel halkla kurduğu (veya kuramadığı) sosyal köprüler, bağ ve bağlantılar, entegrasyonu olumlu ya da olumsuz biçimde etkilemektedir. Onların kendi aralarında ve köken bölgeyle kurdukları ağlar, sahip oldukları hemşeri ağları, gündelik yaşamı kolaylaştırıp intibaka yardımcı olsa da yerel halkla sosyal temas eksikliği ve sosyal kabulün olmayışı, yaşanan olumsuz olaylardan sonra kendi grubuna yönelme ve özellikle Suriyelilerin önyargılı şekilde yerel halka bakışı (ne yapsak boş; hepsi aynı), entegrasyonu geciktirmekte ya da ondan tamamen uzaklaşılmasına yol açmaktadır. Önceki çalışmalarda da genel olarak sosyal kabul eksikliğinin entegrasyonu zorlaştırıcı etkisine dair bulgular mevcuttur (Kaya, 2006).

Bir sosyal entegrasyon mekanizması olarak etkileşim, göçmenler ile ev sahibi toplumun üyelerinin bilgi ve semboller aracılığıyla karşılıklı olarak birbirleriyle ilişki

kurdukları özel bir sosyal eylem durumudur. Belirli yerleşim alanlarında güçlü etnik ayrımcılık söz konusu olduğunda; gruplar arası etkileşimlerin gelişme şansı azalırken, aktörlerin iyi komşuluk, arkadaşlık, evlilik gibi etkileşimlerinin ortaya çıkması, sosyal olarak bütünleştirici sonuçlar doğurmaktadır (Esser, 2001: 10-11). Türk toplumuyla kurulan iş ortaklıkları ve çıkar ilişkileri, karma evlilikler, Suriyelilerin sosyal köprüler tesis etmesini sağlarken onların sosyo-ekonomik entegrasyonuna da katkı sağlamaktadır. Ne var ki Türk toplumunun üyeleri (özellikle, ev sahipleri, komşular, işverenler ve bazı kamu görevlileri) ile yaşanan sorunlar, iki toplum arasında köprülerin oluşamamasına ya da onların yıkılmasına yol açarak entegrasyonu engelleyici etkide de bulunabilmektedir. Suriyeliler, ev sahibi toplumda ana akım medya ve sosyal medyada yükselen yabancı düşmanlığından(ırkçılık) ve damgalanmaktan çok rahatsız olmaktadır. Bu nedenle onlar, ev sahibi toplumla sosyal bağ ve bağlantılar kurabilmenin ön şartları olarak kendileri hakkında yürütülen dezenformasyonun önlenmesi, Suriyelilerin her türlü medyada gerçekçi ve objektif şekilde tanıtılması, ortak sosyal faaliyetler ve kutlamalar yardımıyla iki toplum arasındaki etkileşimin ve duygudaşlığın artırılması gerektiğini dillendirmektedir:

"*Devlet, Suriyelileri Türklerle birleştirmek için hiçbir şey yapmadı. Ne festivaller ne kültürel seminerler düzenledi ne de Suriyelileri* Türklerle *birleştirme merkezleri kurdu. Böyle bir şey yok. Birbirlerinin kültürünü, gelenek ve göreneklerini öğrenmeleri için kendilerini birbirine yaklaştıracak ortak pazarlar, çarşılar ve düğünler yok.*" [HK14: Erkek, 29 yaşında]

Öte yandan çeşitli kurum ve kuruluş (İl Göç İdaresi, emniyet birimleri, sivil toplum kuruluşları-STK'lar, eğitim kurumları gibi) çalışanları ile geliştirilen iyi sosyal ilişkiler, sorun çözme ve uyum konusunda Suriyelilere yardımcı olmaktadır. Ancak kurumsal yapının işleyişinin bilinmemesi (bu yapıya ilişkin bilgisizlik veya yetersiz bilgi sahibi olma) sosyal bağlantıyı zayıflatan bir etmene dönüşmektedir (Şekil 11).

Araçlar ve işaretler, göçmenlerin/mültecilerin topluluk yaşamına katılımı için kilit alanlardır. Bunlar topluluk içinde iş, eğitim, barınma, sağlık gibi değer verilen şeylere ulaşmanın kanıtlarını ortaya koydukları ölçüde entegrasyonun belirteçleri olarak hizmet etmektedir. Aynı zamanda da amaçlara yönelik bir araç olarak da işlev görerek çoğu kere entegrasyonla ilgili diğer şeylerin başarılmasına yardımcı olmaktadırlar (Ager ve Strang, 2004). Yetişkin Suriyelilerin entegrasyonu açısından *iş piyasasına erişim*in en önemli araç olduğunu burada belirtmek gerekmektedir. Beşerî ve finansal sermaye sahipliği, iş piyasasına girişi kolaylaştırmaktadır. Nitekim Hatay'da yaşayan bazı Suriyeliler ekonomik açıdan bazı

girişimlerin onların entegrasyonunu artırabileceğini, Türklerle ortak işyeri açmanın yakınlaşmaya yardımcı olabileceğini düşünmektedir:

"*Ekonomik açıdan, biz Suriyeliler proje (işyeri) açıp Türkleri istihdam edersek; bu durum Türkler için kabul edilemez,* dolayısıyla *Suriyeliler ve Türkler arasında ortak proje yapmak en iyisidir. Böylece, işçiler iki taraftan eşit olur, çünkü bu durum iki tarafın birbirine yaklaşmasına yol açabilir*." [HK2: Kadın, 35 yaşında]

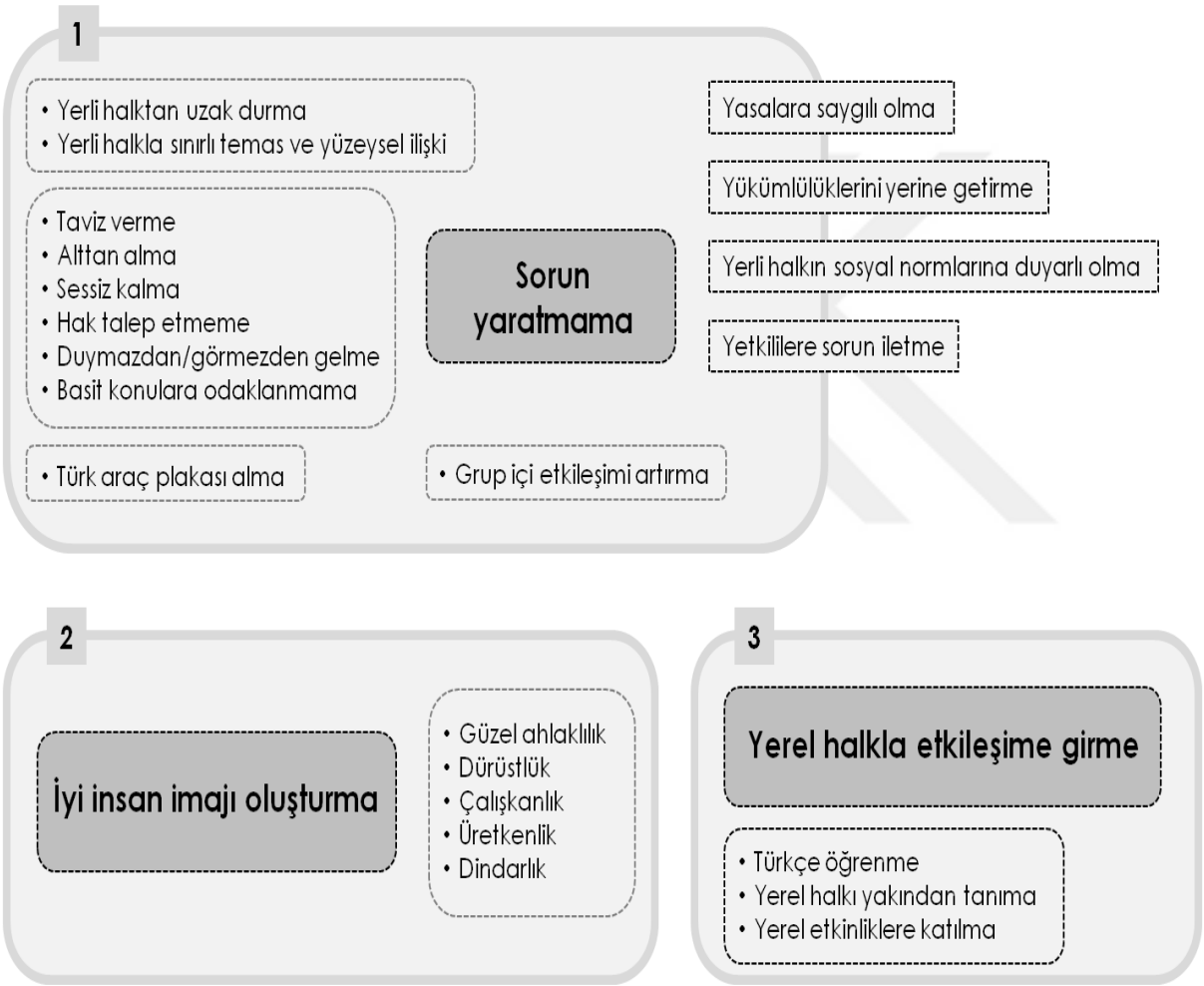
Kendi mesleğini yapmak, işini kurmak ya da emeğini piyasaya sunmak, Suriyeliler için gündelik yaşamı sürdürmenin ötesinde anlamlar ifade etmektedir. Bu yolla zorunlu bir sosyal temas ortaya çıkmakta, Türkçe öğrenme ihtiyacı belirmekte, sosyal köprüler ve bağlantılar kurulması mümkün olmaktadır. *Eğitim* ise okul aracılığıyla Suriyeli çocuklar ve kurslar yardımıyla yetişkinler için entegrasyona giden süreçte önemli araçlar durumundadır. *Barınma (konut)* özellikle ev sahipliği, entegrasyonu olumlu yönde etkilerken, kiracılık, enflasyonist ortamda sürekli artan kiralar ve ev sahiplerinin baskılarıyla mücadele etmeyi gerektirdiğinden olumsuz bir etkiye sahiptir.

6.3.Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Geliştirdikleri Uyumsal Taktikler

Yeni gelenlerin bir topluma entegrasyonu, o toplumun her düzeyinde ve her sektöründe gerçekleşmektedir. Sistemsel ve sosyal entegrasyon süreci, kamu görevlileri, siyasi karar vericiler, işverenler, sendika yetkilileri, iş arkadaşları, hizmet sağlayıcılar, komşular vb. çok çeşitli sosyal aktörleri içermektedir. Ancak göçmenlerin ve mültecilerin kendileri de entegrasyon sürecinde çok önemli roller üstlenmektedir. Yeni bir çevrede etkili bir biçimde işlev görmek için gereken insani faaliyetlerin geliştirilmesi, yeni gelenlerin bireysel ve kolektif inisiyatifini gerektirmektedir (Castles vd., 2002). Bu yüzden gönüllü ya da zorunlu tüm göçmen gruplarından da entegrasyonları konusunda bir şeyler yapmaları beklenmektedir.

De Certeau'nun (2008) taktik kavramı ile yaklaşıldığında; ev sahibi durumundaki Türk toplumu içinde zayıf olan konumundaki Suriyeli zorunlu göçmenlerin entegrasyon konusunda taktikler geliştirmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak Unutulmaz'ın (2017) belirttiği gibi, Türkiye'de resmi söylemde Suriyeliler için Türk toplumunun kalıcı bir parçasına dönüşme anlamına gelebilecek entegrasyon kavramından ziyade, geçici şekilde bir arada yaşama sürecini sorun ve çatışmaların olmayacağı uyumlu bir şekilde geçirmeyi anlatan uyum kavramı tercih edilmiştir. Açıkçası entegrasyon kavramı kalıcılığı ima ederken uyum, ona göre daha yüzeysel bir süreci ifade etmektedir. Nitekim görüşmelerden elde edilen

verilerin içerik analizi, Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerin çoğunlukla bulundukları mekâna ve topluma doğrudan entegre olmaya çalışmaktan ziyade, yabancısı oldukları ülke/toplum içinde kendilerini koruyacak ve kabul görmelerini sağlayacak dolaylı uyumsal taktikler geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak bu taktiklerden bazıları (örn. Türkçe öğrenme), bir biçimde onların sosyal entegrasyonuna da katkıda bulunmaktadır. Suriyeliler tarafından geliştirilen uyumsal taktikler, üç ana başlık altında toplanabilir: Ev sahibi toplumla ilişkilerde *sorun yaratmama*, çevrelerinde *iyi insan imajı oluşturma* ve *yerel halkla etkileşime girme* (Şekil 12).



Şekil 12. Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Geliştirdikleri Uyumsal Taktikler

6.3.1. Yüzeysel Bir İlişkiyle Uyum Arayışı

Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türk toplumuna uyum sağlama konusunda geliştirdikleri ilk ve en önemli taktik, ev sahibi toplum ve onun kurumları ile ilişkilerde *sorun yaratmama* üzerine temellenmektedir. Bir katılımcının özetlediği gibi;

"*Sorun yaşamamak için genel olarak toplumdan, ilişkilerden uzak dururum. Onlarla ilişkim işle ilgili ve yüzeyseldir… Genel olarak benim* Türklerle *ilişkilerim yok sayılır bir insanım, … entegrasyon düzeyim, bu toplumla herhangi bir sorun yaşamadan bir arada yaşayıp uyum sağlayabileceğimi hissettiğim noktaya ulaştı.*" [HK18: Erkek, 26 yaşında]

Bu katılımcı, ev sahibi toplumla sorun yaşamadan bir arada yaşayabileceği durumu kendi entegrasyon düzeyi olarak tanımlamaktadır ki bunu *yüzeysel ilişkiyle uyum arayışı* şeklinde isimlendirmek mümkündür. Bu noktada zorunlu göçmenlerin yerel halkla sosyal temaslarından edindikleri tecrübelerin önemli olduğu belirlenmektedir:

"*Elbette edindiğimiz tecrübeler nedeniyle durum değişti. Zamanla, onların zihniyetlerini, nasıl düşündüklerini ve* başa *çıkma şekillerini anlamaya başladık. O yüzden onlarla kaynaşmaya veya sosyal ilişkiler kurmaya değil, mevcut duruma uyum sağlamaya ve onları rahatsız edecek veya onlarla sorun yaratacak davranışlardan kaçınmaya çalışıyoruz.*" [HK12: Erkek, 44 yaşında]

Suriyelilerin çoğunun geçici koruma statüsü ile Türkiye'de bulunmaları, buna bağlı olarak ev sahibi toplumla ya da devletin kurumlarıyla bir ihtilafa düşmeleri durumunda ülkelerine geri gönderilme kaygısı taşımaları, mecburen göç ettikleri ülkede ilişkilerini sınırlamak ve yüzeysel tutmak hatta, her iki katılımcının da işaret ettiği gibi, olabildiğince ev sahibi toplumdan uzak durmak suretiyle olası sorunlardan sakınmak şeklinde bir dizi taktik geliştirmelerine yol açmıştır. Bu tür taktikleri uygulayanların genellikle Türk halkıyla temasını sınırlandırarak ekonomik ve sosyal ilişkilerini kendi grup üyeleriyle yürüttükleri gözlenmektedir:

"*Türkiye'ye geldiğimde yaşayıp şu ana kadar unutamadığım iki olaydan dolayı kendimi onlardan uzak tutuyorum. Çok iyi Türklerle karşılaştığım halde, yaşadığım bu iki olay, beni bütün Türklerden uzaklaştırdı… Türklerle* sadece *gerektiğinde iletişim kuruyorum. Ev kiralayacak olsam bile sadece Suriyeli komşumun emlakçısı aracılığıyla kiralıyorum.*" [HK2: Kadın, 35 yaşında]

Eşi Suriye iç savaşında ölmüş ve çocuklarıyla Türkiye'ye sığınmış bu genç kadın, ilk olayda geçici koruma kimlik kartı almak için gittiği Göç İdaresi Başkanlığına bağlı bir kurumda görevlinin yabancı düşmanlığına, hakaretine maruz kalmış, ikinci olayda ise hatalı olduğu sonradan anlaşılan ödenmemiş bir elektrik faturası yüzünden ev sahibinden kötü muamele görmüş ve suçlu damgası yemiştir. Onun yaşadığı bu menfi tecrübeler, yerel halkla arasına mesafe koymasına ve diğer Suriyelilere yakınlaşmasına sebep olmuştur. Bu tür olaylarla Suriyelilerin bu tür kendini izole ederek içe kapanma dinamiği, onların entegrasyon ihtimalini bir hayli aşağı çekmekte ve entegrasyon seviyesini ev sahibi toplum içinde sessizce

yaşama noktasına indirgemektedir. Bir katılımcı bunu bir adım öteye taşıyarak ev sahibi toplum ile zorunlu göçmen topluluğu arasındaki güç ilişkisi bağlamında değerlendirmektedir:

"*Bu topluma uyum sağlamak ve onunla yaşamak için hakkınızdan birçok taviz vermelisiniz, bu da hakkınızı talep etmemenize neden olur. Çünkü* önünüzdekiler *sizden daha güçlüdür ve mahkemeye başvursanız bile her durumda kaybeden ve haksız olan siz olursunuz.*" [HK10: Erkek, 43 yaşında]

Başka bir katılımcı daha da ileri giderek haklarını aradığı için pişmanlık duyuyordu ve böyle tarifelendirmektedir:

"*Antakya'da bir Türk kökenli ortak yaptığımız ticari bir iş nedeniyle sorun yaşadık. Öyle ki sorunumuz tartışmaya ve husumete kadar vardı ve 3 kişi bana saldırdı, ben polisi çağırmak için bürodan dışarı çıktım, Komşularımızdan biri sesimi duyup polisi aradı. Davacı ben* olmama *rağmen suçluymuşum gibi polisler beni arka kapıdan arabaya bindirdiler ve bana saldıran kişi ise arabasıyla mahkemeye gitmiş. Ben doktordan darp raporu aldım ve mahkemeye bu darp raporunu sundum. Savcı karşılıklı rıza ile barışmamızı önerdi, barıştık ve mahkemeden ayrıldık. Ancak bir süre sonra Türk vatandaşlığı başvurmak için mahkeme karara benden istemiş, şaşırtıcı olan ise mahkemenin saldırganın kişi ben olduğum bir sonucuydu çıkmış ve kendi arkadaşlarından 3 sahte şehit tutarak ben ona saldırmışım şeklinde mahkemeye karar değiştirmiş. Ben Türk vatandaşlığı alabilmek için gerekli olan tüm şartları yerine getirmeme rağmen dosyam şu ana kadar 4. Aşamada durmuştur. Suriyeliler bu ülkenin en zayıf noktası olduğu için bana saldıran kişiye keşke onu şikâyet etmeseydim.*" [HK25: Erkek, 36 yaşında]

Zorunlu göçmenlerin yararlandığı sorun yaratmama taktikleri, iki grubun üyelerinin ilişkilerinde ihtilaf olması halinde; geçici koruma altındakilerin haklı olsalar bile çoğu kere ses çıkarmama, alttan alma, onlara yönelik sergilenen olumsuz tutum ve davranışları duymazdan/görmezden gelme; taviz verme, hak aramama, olayları geçiştirerek bir biçimde yabancısı oldukları toplum içinde dikkat çekmeme, kimliği belli olmasın diye araçlarında Suriyelilere değil, Türklere verilen plakaları kullanma(Foto 18), kendilerini ev sahibi toplumdan geri çekme; içe kapanma ve grup içi etkileşimi artırma gibi zayıf olanın güçlü olana karşı geliştirdiği gündelik hayata dair eylemleri içermektedir. Bu en sade haliyle, Suriyeli bir katılımcı tarafından şu şekilde formüle edilmektedir:

"*Bu toplumda yaşayabilmek, Türk halkı ile anlaşmak, anlamak, öfkesini emebilmek ve onların arasında kalabilmek için pek çok meseleyi gözden kaçırmak ve basit konulara odaklanmamak lazım.*" [HK8: Erkek, 63 yaşında]



Foto 18. Suriyelilerin Türkiye'de kullandığı araçlar için farklı plaka numaraları verilmesi.

Bütün bunların bir parçası olarak da Suriyeli zorunlu göçmenlerin yasalara uymaya, yükümlülüklerini yerine getirmeye, yerli halkın normlarına saygı göstermeye ve sorunlarını resmi yetkililere aktarmaya özen gösterdikleri anlaşılmaktadır:

"*Toplumla ilgili tüm konularda tarafsız kalırım. Evimin kirasını zamanında öderim, toplum ve kolluk ile ilgili tüm kanunları* yerine *getiririm, işe giderim ve onlarla olumsuz ya da olumlu etkileşim kurmadan evime geri dönerim.*" [HK20: Erkek, 42 yaşında]

Sosyal entegrasyonun en önemli boyutlarından biri olan etkileşim, Suriyeli zorunlu göçmenlerde sorun yaşamama adına etkileşimsizliğe dönüşmektedir. Etkileşimler, yerleşik gündelik ilişkilere ve kültürleşme sürecine duygusal açıdan dokunmaktadır. Ev sahibi toplum ile göçmenler arasında etkileşimin olmaması ya da sınırlı düzeyde olması, entegrasyon üzerinde engelleyici bir etki yaratmaktadır (Esser, 2001: 11). Görüşülen farklı kişilerin bu konudaki fikirleri az çok birbirine benzese de bir katılımcının aktardıkları çok daha dramatik ve ironiktir:

"*Sizi bu topluma entegre edecek ilk şey, bu topluma karşı tüm görevlerinizi yerine getirmenizdir. Örneğin, ikamet ettiğiniz yerde herhangi bir işlemi herhangi bir sorun yaşamadan önce yapmalısınız… Hapishaneye giren bir arkadaşım var, hapiste gördüğü ve duyduğu olaylar üzerinden diyor ki: 'Türklerden birinin size saldırması ve dövmesi durumunda, kararı kalıcı ve sonunda Suriye'ye sınır dışı edilme olan mahkemelere başvurmak yerine, ondan size tekrar vurmasını istersiniz'.*" [HK6: Erkek, 47 yaşında]

Bu, sorunlar ortaya çıkmadan ön alarak, sorun çıktıktan sonra ise her şeyi sineye çekerek tedirgin bir şekilde yaşamak demektir.

6.3.2.İyi İnsan İmajıyla Uyum Arayışı

Sorun yaratmama konusunda ikinci taktik olarak Hatay'daki Suriyeliler, Türk toplumu ile olabildiğince uyumlu yaşamak için iyi insan imajı oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun için onlar, evrensel değerlerden kaynağını alan iyi ahlaklılık, dürüstlük, çalışkanlık, üretkenlik gibi insani niteliklerini ev sahibi topluma göstermek suretiyle onlarla bir arada yaşama zemini oluşturmayı hedeflemektedir.

"*Önemli olan güzel ahlaklı olmak, onların örf ve adetlerini anlayıp uygulamaktır. Suriye'de bizim için normal olan şeyler, Türk milletine gelince, tanıdık veya doğal olmayabilir, o yüzden bu adetlerden uzak durmalıyız. Gece geç yatma ve dışarıda nargile içme meselesi gibi.*" [HK14: Erkek, 29 yaşında]

Bu ve benzeri örnekler bize, Suriyelilerin kendi sosyo-kültürel norm ve değerlerinden vazgeçmeye ya da bunların üstünü örtmeye, gizlemeye mecbur bırakıldıklarını göstermektedir ki bu da, onların kültürel kimliklerini sürdürmek istedikleri halde; ev sahibi kültürle mecburi bir günlük etkileşim arayışı içine girmesi anlamına gelmektedir.

Bazıları ise, dini kimliğini öne çıkararak yani, ev sahibi topluma İslam dinin kurallarına bağlı ve emirlerini yerine getiren, dini inancı güçlü (dindar) kimse görünümünü sergileyerek iyi insan imajını güçlendirmeye çalışmaktadır:

"*Ben Müslüman bir insanım ve şimdi Allah'ın Kitabını ezberlemek için bir planım var. Biri bana geldiğinde, beni Kuran okurken bulacak, böylece* insanların *bana olan bakış açısı iyi yönde olacak.*" [HK9: Erkek, 27 yaşında]

6.3.3. Yerel Halkla Etkileşime Girerek Uyum Arayışı

Suriyelilerin üçüncü grup uyumsal taktikleri, yerel halkla etkileşime girmeyi hedeflediği için entegrasyon açısından daha yararlı görülebilir ki bunlar, Türkçe öğrenmeyi, yerel toplumu yakından tanıma çabalarını ve yerel etkinliklere katılmayı içermektedir. Ev sahibi toplumun ulusal dilini öğrenmek, bazı Suriyeliler açısından sosyal entegrasyonlarında kritik bir ön şart olarak görülmektedir:

"*Sosyal bakımdan uyum sağlamanın yolu Türkçe öğrenmektir. Dilini bilmediğin bir toplum içinde oturduğunuzda uyum sağlamak zordur. Ben mesela annem tarafından akrabalarım bizi ziyarete geldiklerinde ve Türkçe konuştuklarında konuşulanları anlamak için onlardan Türkçe konuşmalarını istiyorum.*" [HK3: Kadın, 55 yaşında]

Bir başka Suriyeli katılımcı, uyumsal taktik olarak hem istemeden geldiği bu ülkede yaptığı işle faal ve üretken bir birey olma hem Türkçe öğrenme hem de ev sahibi toplumun sosyo-kültürel normlarını anlama ve onlara uyma gerekliliğine vurgu yapmaktadır:

"*Türklerle bütünleşmek için, bu ülkenin faal ve üretken bir üyesi olmanın yanı sıra, önce Türk dilini öğrenmeli, bu ülkenin yasalarını anlamalı, gelenek ve göreneklerine saygı göstermelisiniz. Ticari işlerim sayesinde bu ülkeye büyük miktarlarda para* kazandırıyorum *ve Türklerden benimle çalışan herkes bunu biliyor.*" [HK7: Erkek, 31 yaşında]

Entegrasyon için çaba sarf etmek gerektiğini düşünen bir katılımcı da benzer şekilde şunları ifade etmektedir:

"*İlk olarak, karşı tarafı kendimizi kabul etmeye zorlamamız gerekir. Buna ek olarak kültürlerini, örf ve adetlerini araştırıp onlarla kaynaşarak, ziyaret ederek ve "Bu* misafirperver *ülkede yaşayabilmek için size nasıl yakın ve iyi bir insan olabilirim?" gibi sorular sorarak yakından tanımamız gerekir.*" [HK15: Erkek, 25 yaşında]

Dokuz yıldır Hatay'da yaşayan kadın bir katılımcı, yerel etkinliklere katılmanın etkileşimini dolayısıyla da sosyal entegrasyonunu artırdığına inanmaktadır:

"*Türk toplumuna entegrasyon oranımın %60 olduğunu tahmin ediyorum. Suriyelilere ve Türklere yapılan etkinliklere katılarak ve ortak sergiler düzenleyerek komşularla ilişkilerimi ve kadın örgütleriyle olan çalışmalarımı güçlendirdim. Suriye'deki yoksul ailelere destek vermek için yemekler ve el işleri sergileyerek ve bu* sergilerden *elde edilen geliri sunarak.*" [HK1: Kadın, 51 yaşında]

Bu Suriyeli katılımcı, STK'larla ve yerel halkla ilişkilerinin sosyal faaliyetlere, daha doğrusu hayatın içine katılımı sayesinde entegrasyon düzeyinin yükseldiğini anlatmaya çalışmaktadır. Katılımcı aslında ev sahibi toplum üyeleriyle birlikte ihtiyaç sahiplerine yardım ederek bir tür sosyal kabul taktiği uygulamaktadır. Başka şehirlerde de Suriyelilerin hayatta kalabilmek için bu tür taktiklere başvurduklarına dair çalışmalara literatürde rastlanmaktadır (Hülür vd., 2021).

6.4. Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Ulusaşırı Faaliyetlerinin Entegrasyona Etkisi

Bu bölümde, zorunlu göçmenlerin ulusaşırılaşması ile entegrasyon arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır ve şu soruların cevapları aranmaktadır: (a) *Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmenlerin entegrasyonunu İdlib ile bağlantılı olmak ve ulusaşırı faaliyetler yürütmek, olumlu ya da olumsuz nasıl etkilemektedir?* (b) *Ulusaşırı faaliyetler, sınırın her iki tarafındaki Suriyeliler için geçici bir hayatta kalma stratejisi olarak mı? Yoksa Hatay ile İdlib'i birbirine bağlayan uzun vadeli bir köprü fonksiyonu olarak mı görülmektedir?* (c)

Ulusaşırı faaliyetleri, sınırın her iki tarafındaki Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşünü ve Türkiye'ye göç etme isteğini motive etmekte midir?

Ulusaşırıcılık ile entegrasyon arasındaki bağlantı, akademik literatürde hararetle tartışılmaktadır (Al-Ali vd., 2001a ve 2001b; Castles vd., 2002). Bu bağlantıyı inceleyen araştırmaların bazılarında, güçlü ulusaşırı bağların zayıf entegrasyonla ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur (Şimşek, 2019). Nitekim bu çalışmalarda mülteciler kaynaklarını ve enerjilerini köken ülkeye odakladığında; göç ettikleri ülkedeki bütünleştirici faaliyetlere katılma konusunda daha az istekli veya daha az yetenekli oldukları gösterilmiştir (Basch vd., 1994; Faist, 2000; Kivisto, 2001). Bununla birlikte bazı çalışmalarda ise ulusaşırıcılık ile entegrasyonun birbirini desteklediğine dair kanıtlar sunulmuştur. Buna örnek olarak ekonomik entegrasyonun para havaleleri ve çeşitli yatırımlar gibi ulusaşırı ekonomik faaliyetler için itici bir güç olduğu ileri sürülmüştür (Carling ve Hoelscher, 2013; Erdal ve Oeppen, 2013; Hammond, 2013; Levitt vd., 2003; Portes vd., 2002; Sturge vd., 2016; Bilgili, 2015; Vertovec, 2009). Dahası bu çalışmalarda entegrasyonun genellikle devletin destekliği ve çok boyutlu bir süreç olduğu da ifade edilmiştir. Ancak entegrasyon sürecinde mültecilerin (bu çalışmada kullanıldığı şekliyle zorunlu göçmenlerin) ulusaşırı faaliyetlerinin işlevinin emek göçmenlerinkinden farklılaşabileceğine dikkat çekilmiştir (Şimşek, 2019). Coğrafi hareketliliklerinin sınırlı olması, ülkelerinde devam eden çatışma ve istikrarsızlık, yanı sıra entegrasyonlarına engel oluşturabilecek geçici koruma statüleri ve uygulanan politikalar nedeniyle Suriyelilerin ulusaşırı faaliyetlerini çoğunlukla Türkiye'de gerçekleştiği düşünülmektedir (Şimşek, 2019: 270). Bu yüzden zorunlu göçmenlerin hayat şartlarının, isteklerinin ve Türkiye'nin uyumlaştırma (eğitime, sağlık hizmetlerine ve emek piyasasına erişim gibi) politikalarının sınır aşan faaliyetler analiz edilirken birlikte dikkate alınması gerekmektedir.

Hatay'da ikamet eden ve bu çalışma için bilgisine başvurulan Suriyelilerin ulusaşırı faaliyetlerinin çoğu geçici koruma statüsüne sahip zorunlu göçmen olmalarına rağmen oldukça çeşitli ve kapsamlı olduğu söylenebilir. Şüphesiz bu, onların genellikle İdlib kökenli olması ve Suriye'nin bu vilayetinin Türkiye sınırına (dolayısıyla Hatay'a) komşu bulunması ile yakından ilişkilidir. Savaş halindeki Suriye'nin nispeten daha güvenli bu bölgesinin tek çıkış kapısının Türkiye olması, bu noktada çok önemlidir. Bir katılımcının dediği gibi;

"*Mevcut durumda iki taraf arasında bir köprü kurduğumuzu düşünüyorum, İdlib'i Türkiye'ye bağlayan sınır kapısına Bab El-Hava diyoruz, Arapça 'da '**nefesin geldiği yol**' anlamına gelir ve artık İdlib sakinlerinin nefes aldığı yer de Cilvegözü kapısı oldu. Bugün Türkiye-Suriye ilişkileri en üst*

seviyede, burada ve İdlib'de ikamet eden tüm Suriyeliler ve ticaret yapmak isteyen iş adamları yararlanıyor." [HK22: erkek, 40 yaşında]

Köken bölgeleri ile köprüler kuran zorunlu göçmenler, bu sayede ulusaşırı faaliyetlere katılabilmektedir. İtzigsohn ve Giorguli-Saucedo'nun (2002: 772) belirttiği gibi ulusaşırı faaliyetlere katılım, göçmenin köken ülkesine olan bağlılığı, ulusaşırı faaliyetlere etki eden finansal kaynakları ve hedef ülkedeki deneyimleri ile etkileşimi sayesinde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'yi tek çıkış olarak gören bir başka katılımcı da şöyle demektedir:

"*İlk zamanlar ailemin yanına Suriye'ye dönmeyi düşündüm ama zamanla bu düşünceden vazgeçmeye başladım, unutmaya başladım ve yeni hayat şartlarına alıştım. Son dönemde rejimle tüm yollar kapatıldı, bu yüzden bizim için tek çıkış yeri Türkiye, yani malların çoğu Türkiye'den geliyor.*" [HK1: kadın, 40 yaşında]

Ve bu katılımcı konuşmasının devamında şunları eklemektedir:

"*Yakın zamanda geri döneceğimi düşünmüyorum ve annemi buraya getirmeye çalışıyorum. Bu nedenle kendime yeni bir iş ve hayat kuracağım*." [HK1: kadın, 40 yaşında]

Zaman içinde zorunlu göçün sonuçlarına ve hedef ülke şartlarına alışan bu katılımcı, geçmişte yaşadığı ve şimdi yaşadığı yerlerin birbirine ne kadar bağlı olduğunun farkındadır. Bu farkındalık göç ettiği ülkede yeni bir hayat kurmayı ve aile fertlerini de buraya getirmeyi motive etmektedir.

Araştırmaya katılan Suriyeli zorunlu göçmenlerin ulusaşırı bir faaliyet olarak köken bölgedeki akrabaları ile haberleşme kanalları vasıtasıyla sıkça görüşmeleri, entegrasyonları üzerinde olumlu veya olumsuz yönde birtakım etkiler yaratmaktadır:

"*Yaşadıkları tüm zor şartlara rağmen, onlarla konuştuğumda Suriye'ye dönmem ve onlarla birlikte olmam gerektiğini hissediyorum. Yaşadıkları tüm şartlara rağmen, buradaki durumumuzun aksine, aralarında sosyal bir bağ olduğunu hissediyorum, burada her kişi kendi halinde, orada ise yere ait olma duygusunu hissediyorum*." [HK2: kadın, 35 yaşında]

Bu katılımcının anlattıklarını yorumlayacak olursak; her bir görüşme bu kişiye geçmişe dair yersel ve sosyal aidiyetini hatırlatmaktadır. Bu, kişinin *orada* (Suriye'de) olma isteğini yeniden canlandırmaktadır ki bu tür bir ruh halinin *buraya* (Türkiye'ye) entegrasyonu engelleyici ve geciktirici bir etki yapacağı varsayılabilir. Katılımcının sürekli Suriye'ye dönme hissi içinde olması da bunun bir sonucu olarak düşünülebilir. Zaten aynı katılımcının kendi entegrasyonuyla ilgili söylediklerini de bu tespitlerle örtüşmektedir:

"*Türklerle asla uyum sağlayamadım, sosyal ilişkilerim yok ve herhangi bir Türkü ziyaret etmiyorum. Kültürel açıdan da Türkçeyi öğrenmek istemedim… Reyhanlı'ya geldiğimden beri hayatım hep aynı… Reyhanlı'da yaşamak kolay ancak topluma uyum sağlamak çok zordur. Bunun sebebi, toplumun bizleri Suriyeli olarak görüp kabul etmemeleri ve kendilerinden değersiz görmeleridir.*" [HK2: kadın, 35 yaşında]

Öte yandan aynı katılımcının ulusaşırı ticaret konusundaki şu cümlesi yürütülen ulusaşırı ekonomik faaliyetlerin devam edeceğini ve mültecilikle kurulan köprünün iki yeri birbirine bağlama işlevini yerine getireceğini vurgulaması açısından anlamlıdır: "*Suriye'ye dönülmesi durumunda bile ticari bağlantı devam edecektir*." [HK2: kadın, 35 yaşında]

Her görüşmesinde ülkesini ve akrabalarını ne kadar özlediğini fark eden bir katılımcı da memleket tahayyülünü hep canlı tutmaktadır:

"*Suriye'ye dönmek benim için çok önemli; durum değişirse bir an burada kalmayacağım… Suriye'deki akrabalarla irtibat, bizim nasıl ayrıldığımızı ve her birinin farklı bir ülkede yaşadığını düşünmemize neden oluyor. Bana Suriye'ye dönme özlemi getiriyor; onlarla konuştuğumda, evi ve ağaçları, özellikle zeytin ve kiraz ağaçlarını fotoğrafladıklarında kendimi rahat hissediyorum*." [HK21: kadın, 51 yaşında]

Dijital platformlardan görüşmeler yaparak iletişimi sürdürmek dışında herhangi bir başka sosyal ya da ekonomik ulusaşırı faaliyete dâhil olmayan bu kişinin Suriye Türkmen'i olmasına rağmen yerel sosyal entegrasyonda zorlandığı (hatta istemediği), ama ülkesinde çalışmadığı halde burada iş hayatına katılarak ekonomik olarak belli bir seviyede entegre olduğu anlaşılmaktadır:

"*Sosyal açıdan, Suriyelilerle Türkler arasında büyük farklar vardır… Kendimi buraya ait hissetmiyorum ve aslında Türkmen kökenli olsam da Suriye'ye geri dönmek istiyorum. Ortak dil ve geleneklere rağmen, bu ülkeye bağlayan akrabalık ve sevgi bağları yok. Türklerle sosyal ilişkilerimiz genel olarak sınırlı, genellikle sadece selamlaşma düzeyindeyiz… Geldiğimde işim yoktu, komşum bana 'Bizimle tarımda çalışmak ister misin?' dedi, ben de onlarla gittim*." [HK21: kadın, 51 yaşında]

Literatürde de mültecilerin ilgileri ve duyguları köken ülkeye yönelik olduğunda; göç ettikleri ülkeye entegrasyonlarının zorlaştığına dair kanıtlar gösterilmiştir (örn. Faist, 2000; Kivisto, 2001). Oysa bunun tersini savunanlar da vardır ki Portes, (1999: 464; 2003: 879), köken ülkesinde savaş ve şiddet deneyimi gibi olumsuz şartlara maruz kalan zorunlu göçmenlerin, hedef ülkeye hızlı bir şekilde entegre olmaya eğilimli ve köken ülkesiyle aktif

iletişimde bulunmaya daha az istekli olabileceklerini iddia etmektedir. Bir katılımcının dediği gibi;

"*Zamanın geçmesi ve sık temasla yeni duruma uyum sağlamamız normal hale geldi. Türkiye'ye ilk geldiğimizde, Suriye'de kalan kızımla ilk görüşmemde sohbete devam edemedim ve gözyaşlarıma boğuldum. Bu savaşta yaşadığımız felaketler ve acılar sonucu içimizde duygu ve hisler öldü*." [HK8: erkek, 56 yaşında]

Bunun yanında, köken bölgedekilerle iletişimden olumsuz etkilense de mevcut durumuna sevinen katılımcılar da söz konusudur:

"*Benim bütün ailem İdlib'de yaşıyor. İnternet üzerinden iletişim kuruyoruz… Şimdi çoğu zaman onlara keşke sizin aranızda kalsaydım, keşke sizinle yaşıyor olsaydım diyorum. Ama sohbet bittikten ve şu anda yaşadıkları şartlar ve acılardan bahsettikten sonra, Allah'a şükürler olsun, iyi ki Türkiye'ye geldim diyorum*." [HK10: erkek, 43 yaşında]

Katılımcı, internet aracılığıyla yaptığı görüşmelerin yoğun hissiyatıyla memleketinde ve ailesiyle olmak istese de oradaki şartlarla buradakileri mukayese edince; hisleri yerini şükre bırakmaktadır. Bir başka katılımcı da sözleriyle bu düşünceleri desteklemektedir:

"*Suriye'ye dönüşü engelleyen de bu ilişki, Suriye'de yaşadıkları acıları, düşük yaşam standartlarını ve güvensizlikleri duyduğumda, buradaki durumun ailem için daha iyi olduğunu, özellikle oğlumun hasta olduğunu düşününce ve o, hala ilaç alıyor*." [HK10: erkek, 43 yaşında]

Katılımcının ulusaşırı sosyal bağlantılar sayesinde köken bölgeden aldığı haberler, içindeki geri dönüş ateşini söndürmektedir. Buna bir de vatandaşlık kazanımı eklenince bir göçmen olarak hukuki statüsü de değişen bu kişi, entegrasyon konusunda daha istekli görünmektedir:

"*Şu an Türk vatandaşı oldum, vatandaşlığı almadan önce topluma entegrasyon, herhangi bir sorun yaşamamak ve duruma uyum sağlamak içindi ve bu çok zordu. Çünkü bizim için entegrasyon bu ülkede hayatta kalmamız için bir yoldur ve vatandaşlığı aldıktan sonra entegrasyon benim için daha da arttı. Çünkü bu ülkenin vatandaşı olduktan sonra Türkçe öğrenmek zorundayız… Durum tamamen değişti, öyle ki Türk arkadaşlarım var, iki taraf arasında sürekli hizmet sunmanın yanı sıra aile ziyaretlerimiz var ve sürekli iletişim halindeyiz*." [HK10: erkek, 43 yaşında]

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin haklara erişimine imkân sağlayan vatandaşlık, gelecekle ilgili belirsizliklerin ortadan kalkmasına yardımcı olduğundan ev sahibi topluma ekonomik ve sosyal entegrasyon için göçmenlerin daha fazla uğraşmasını teşvik etmektedir. Zorunlu göçmenler arasında zamanla fikirleri müspet yönde değişenlere de rastlanmaktadır:

[Umumi olarak geldiğimiz yer (İdlib) ile irtibatlı olmanın] *başlangıçta olumsuz bir etkisi oldu, çünkü İdlib'e yakın bir bölgede ikamet ettik ve Suriye'ye dönmek için savaşın sona ermesini bekliyorduk. Eğer başından beri hayatımızın burada devam edeceğini bilseydik, Türkçe öğrenir ve ticari işlerimizi genişletirdik. Suriye'ye geri dönme umuduyla yaşadığımız beş yıl geçti… Suriye'ye geri dönmeyi düşünmüyorum, çünkü orada hiçbir şeyim kalmadı.*" [HK3: kadın, 55 yaşında]

Anthias'a (2006) göre mülteciler köken ülkedeki baskı ve zorlama nedeniyle "evlerinden kaçmasına" ve aslında ev sahibi ülkede "yeni bir ev kurmalarına" rağmen geri dönüş hâlâ onlar için bir seçenek olmayı sürdürmektedir. Bu katılımcı, başlangıçta yaptıkları görüşmelerin uyum sağlamalarını engellediğini; ama savaşın devam etmesi ve ona bağlı olarak ortaya çıkan mültecilik halinin uzaması nedeniyle geri dönüş beklentisinin azaldığını ve bunun sonucunda ev sahibi topluma uyum sağlamaya odaklandığını söylemektedir. Zira bir mültecinin entegrasyon eğilimini ya da isteğini bireysel faktörlerin yanı sıra hem köken hem de varış ülkelerindeki şartlar da etkilemektedir.

Geçici koruma statüsü nedeniyle haklara erişimleri sınırlı olduklarından sosyal olarak entegrasyon güçlüğü çeken Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmenler, genellikle ekonomik olarak adapte olmayı başarmış gibi görünmektedir. Bütün yaşadıkları zorluklara rağmen ulusaşırı bir faaliyet olarak köken bölgelerindeki akrabalarına para havalesi yapmaları, Hatay ile İdlib arasında iş bağlantısı kurmaları, köken ve hedef bölgede yatırım yapmaları da zaten bununla bağlantılıdır.

"*Entegrasyon istikrar ve kalıcı olarak Türkiye'de kalmaktır. Bana gelince, bu konu hiç kabul edilemez çünkü ülkemden uzakta yaşayamam… Her gün Suriye'ye gidiyorum, çoğu zaman Suriye'de yatıya kalıyorum ve bazen işin gereklerine göre burada kalıyorum. İşim var, çocuklarım Suriye'de yaşıyorlar. İşim Suriye ile Türkiye'yi bağlıyor*." [HK7: erkek, 31 yaşında]

Ailenin bir bölümünün geride kalması (bölünmüş aileler) hem ulusaşırı bağlantıyı güçlü tutmakta hem de entegrasyonu kötü etkilemektedir. Köken bölgeye sık sık gidiş geliş yapan bir katılımcı da bu konuda şunları söylemektedir:

"*Biz bir tüccarlar olarak Türk halkıyla engel oluşturan birçok sorunla karşı karşıyayız… Biz burada dağınık sosyal ilişkilerin içerisinde yaşıyoruz, ben buradayım, evlatlarım da Suriye'de yaşıyorlar... Sürekli diğer aile fertlerini düşündüğümüz için entegrasyon bizim için zor olabilir… Normal şartlarda bir gün Türkiye'de, bir gün Suriye'de geçiriyorum, çünkü işim bunu gerektiriyor.*" [HK13: erkek, 42 yaşında]

Bu noktada ulusaşırı ekonomik faaliyet de bir yönden araçsallaşarak zorunlu göçmen için hayatta kalma stratejisine ve diğer yöndense entegrasyonu engelleyici faktöre

dönüşmektedir. Bu bulgunun ulusaşırı faaliyete katılım kısmı, "*ulusaşırıcılığı, haklara erişimde zorluk yaşayan ve güvencesiz göçmenlik statüsü nedeniyle dışlanmış hisseden mülteciler için bir baş etme stratejisi olarak kabul eden ve bunun da entegrasyon süreçlerine katkısı olduğunu savunan*" Şimşek'in (2019: 270) çalışmasının bulgularına benzese de entegrasyonla ilgili kısmı ondan ayrılmaktadır.

Türk vatandaşlığı elde eden Suriye kökenli bir katılımcı sürekli olarak iş ve yakınlarını görmek için Suriye'ye gittiğinden söz etmektedir:

"*Geçici koruma kimlik kartım varken valilikten özel izin alarak bayram tatillerinde giderdim. Şimdi ise istediğim zaman Türk vatandaşı olarak gidip geliyorum. Suriye'de kalış sürem 10 gün ile bir ay arasında değişiyor. Ailemi, akrabalarımı ve arkadaşları ziyaret etmek ve aynı zamanda ticaret yapmak için gidiyorum… Ben üç dil biliyorum (Arapça, Türkçe ve İngilizce); bu sebeple Suriye toplumuna girip onlarla Türklerden daha iyi anlaşabiliyorum… Evet doğrudur entegrasyon konusunda bir gelişme var, hatta %60'a kadar ulaştı. Bunu hissetmesem de bir örnek vermek istiyorum; İdlib'i gittiğim zaman ailem bana, 'değişmişsin, huyların değişmiş, Türk toplumu seni değiştirmiş" diyor.*" [HK15: erkek, 25 yaşında]

Katılımcı aynı zamanda vatandaşlığı sayesinde entegrasyon konusunda ilerleme kaydettiğini, hatta bunun köken bölgedeki yakınları tarafından fark edildiğini de eklemektedir. Bu, çok dilli ve çok yerli olma haliyle katılımcının, yasal statüsünün değişmesiyle çeşitli haklara erişiminin (örn. pasaportuyla köken ile hedef bölge arasında kolay seyahat etme, bu bölgeler arasında ticaret yapma gibi) kolaylaştığı, bunun da Türkiye'ye ve Türk topluma uyumunu artırdığı ve ulusaşırılaşma seviyesini yükselttiği anlaşılmaktadır.

Göçmenlik statüleri ve buna bağlı hareket kısıtlamaları nedeniyle sınırları geçemeyenlerin çeşitli ailesel, sosyo-kültürel ve ekonomik katılımlar yoluyla ulusaşırı faaliyetlere katılabilmeleri mümkün olmaktadır (Faist vd., 2013; Horst, 2006a; 2013). Türkiye'deki zorunlu göçmenlerin bazılarında bu durum da gözlenmektedir. Örneğin bir katılımcı, köken bölgedeki akrabalarıyla yoğun iletişim içinde olduğunu, ekonomik olarak daha iyi şartlara ulaştığında onlara para havalesi yaptığını ve burada bir konut satın almayı düşündüğünü ifade etmektedir:

"*Onlarla her gün WhatsApp üzerinden konuşuyorum... Mevcut durumda Antakya'da bir ev almayı düşünüyorum. Son zamanlarda maddi durumumuz biraz düzeldikten sonra aileme ve eşimin ailesine para gönderiyorum… Türklerle sosyal ilişkiler ne kadar gelişirse gelişsin %40 seviyesine ulaşamaz, bu noktada duracak… Suriye'de durumlar düzelirse aynı gün döneceğim. Bizler Suriyeli*

olarak çok riskli bir durumdayız, o da herhangi bir sorun yaşadığımız zaman hemen Suriye'ye sınır dışı edilmektir. Bu durum geçici koruma kimlik kartına sahip olan kişileri olumsuz etkiliyor, ancak Türk vatandaşlığını alanların durumları daha iyidir." [HK14: erkek, 29 yaşında]

Ne var ki bu kişi, sosyo-ekonomik ulusaşırı faaliyetlere katılsa bile hâlâ ülkesine geri dönmekten, örtülü olarak geçici koruma altında olma statüsünün ve yerli halkın yaklaşımlarının entegrasyonunun önünde engel olduğundan ve yeteri kadar uyum sağlayamadığından bahsetmektedir. Bu durumda ulusaşırı faaliyetler zorunlu göçmenin sığındığı ülkede hayata tutunması için bir araç olmaktan öteye gidememektedir.

Öte yandan hedef ülkede göçmenlerin karşılaştığı şartlar, alan ve gönderen ülkeler arasında uluslararası faaliyetlere katılma ihtimallerini etkilemektedir (Portes 1999: 466). Bir katılımcı ev sahibi toplum içinde hissettikleri güvensizlik ve aşağılanma duyguları sebebiyle Suriyelilerin toplandığı bir yerde yaşamak suretiyle ulusaşırı bir mülteci mekânı oluşturduklarını anlatmaktadır:

"*Her an Suriye'ye sınır dışı edilebiliriz. Artık Suriyeli kelimesini iğrenç bir şey olarak görüyorlar… Artık yaşamak ve hayata devam etmek için çalışıyoruz… Aslında burada bulunan Suriyeli sayısının Türk sayısını aşmış olmasının olumlu etkisi oldu. Suriye'de yaşıyormuş gibi hissetmeye başladık. Her şey geldiğimiz yerle ilgili. Bunun da olumlu bir etkisi oldu. Suriye topraklarına yakın, sakin bir yer. Dağ tarafına baktığımda Suriye topraklarımızı görüyorum. Bu da Suriyelilerin ana vatanında yaşıyormuş gibi hissetmek için bu bölgeye gelmelerinin sebebi*." [HK16: Kadın, 51 yaşında]

Portes, (2003: 880), hedef ülkede olumsuz koşullara maruz kalan ve sıkı etnik topluluklar halinde örgütlenmiş olan göçmenlerin, ulusaşırı faaliyetlere katılım için birden fazla fırsata sahip olduğunu belirtmektedir.

Hatay'da yaşayan Suriyelilerin entegrasyon ile ulusaşırı faaliyetleri arasındaki ilişkiye ilişkin örnekler artırılabilir. Ancak elde edilen bulgulara göre; bu ilişki tek bir yöne sahip gözükmemektedir. Bazı Suriyelilerde ulusaşırı faaliyete katılım, entegrasyonu engellerken, bazılarında tam tersi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte hukuki statünün geçici veya daimî olması, köken ülkedeki hayat şartlarının kötü ve belirsiz olması, ev sahibi toplumun zorunlu göçmenlere bakışı ve ekonomik kaynaklara erişim gibi pek çok faktör entegrasyonu olduğu kadar ulusaşırılaşmayı da etkilemektedir. Bu nedenle çalışmada, Dekker ve Siegel'in (2013) bulgularına benzer şekilde iki süreç birbirini tamamlayıcı olduğu için entegrasyon ile ulusaşırıcılık arasında olumlu bir etkileşim olduğu görüşü ağır basmaktadır.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriye'yi etkileyen değişiklikler (devrim, savaş ve iltica) Suriye toplumunun düşünce yapısında sosyal ve politik düzeyde derin şoklara neden oldu. Bu, Suriye'nin mevcut ve gelecekteki gerçekliğine ilişkin tutum ve algılarını zorunlu olarak etkiledi. Suriyeli mültecilerin durumunun yasal statü açısından benzersiz olduğu ve literatürde sunulan diğer göçmen türleri ve mülteciler açısından temel haklara sınırlı erişim açısından benzersiz olduğu göz önünde bulundurulduğunda; ulusaşırı faaliyetler, Türkiye'ye entegre sağlamak için bir strateji olarak kullanılmaktadır.

Bu doktora tezi, Türkiye-Suriye sınırındaki tarihsel ve güncel dinamikleri, ulusaşırı faaliyetleri ve bu faaliyetlerin Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türkiye'deki entegrasyon süreçleri üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Çalışmada, üç ana araştırma problemine odaklanarak, bu problemlere dair on temel araştırma sorusunu ele alınmıştır.

Üç temel araştırma probleminden birincisi, Türkiye-Suriye sınırının Suriye'deki insani kriz öncesi ve sonrası iki toplum arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri nasıl etkilediği sorusuna cevap aramıştır. Çalışma, sınır bölgelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam dinamiklerini nasıl şekillendirdiğini ve bu dinamiklerin ulusaşırı faaliyetlerle nasıl etkileşime girdiğini araştırmıştır. Araştırmanın bulguları, iki ülke arasındaki sınırın fiziksel olarak ayırıcı bir rol oynasa da tarihsel açıdan bakıldığında sosyal ve ekonomik olarak iki toplum arasında bir bağlayıcı rol üstlendiğine işaret etmektedir. Sınırın her iki tarafında yaşayan insanların sosyal ve kültürel etkileşimleri, kaçakçılık da dâhil olmak üzere sınır ekonomisinin gelişimine ve ulusaşırı faaliyetlere önemli katkılarda bulunmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde; Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin tarihî ve coğrafi bağlamı incelenmiş ve ortak sınırın iki ülke arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimler üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Bu ilişkilerin zaman içinde nasıl geliştiği ve büyük siyasi ve sosyal olaylardan, özellikle Suriye'deki insani kriz ve ardından gelen Türkiye'ye göç dalgalarından nasıl etkilendiği analiz edilmiştir. Sınırların, iki toplum arasındaki bağları ve alışverişi nasıl teşvik ettiği ve bu bağların bölgenin sosyal ve ekonomik dokusunu nasıl şekillendirdiği vurgulanmıştır. Ayrıca, hükümet politikalarının sınır bölgesindeki insanların yaşamları üzerindeki etkisi ve bu politikalara toplumsal tepkiler

tartışılmıştır. Buna ek olarak, Türkiye ve Suriye arasındaki sınır ilişkilerinin tarihî ve güncel bağlamını anlamak için önceki literatür ve ilgili çalışmalar gözden geçirilmiştir. Bu tarihî bağlam, özellikle son insani ve siyasi krizler ışığında, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki mevcut ve gelecekteki değişiklikleri anlamak için bir temel oluşturmuştur. Bu sınırı incelemek, göçmen ulusaşırıcılığının ruhunu, yani sürekli orası ile burası arasındaki 'varoluş durumunu' ortaya çıkarmaya yardımcı olmuştur.

Türkiye-Suriye sınır bölgesinde Hatay ve İdlib vilayetlerine yapılan bu niteliksel araştırmada farklı sosyal grupların sınır deneyimleri onların kendi anlatıları üzerinden ele alınmış, sınırdaki ekonomik yaşama katılımın bu grupların aile ve iş ilişkilerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl yeniden şekillendirdiğine bakılmıştır. Çalışmanın en temel argümanı sınır bölgelerinin, bu bölgelere özgü ekonomik faaliyet biçimlerine sahip olduğu ve bu faaliyetlere katılım biçimlerinin sosyal ve ekonomik yaşam dinamiklerini şekillendirdiği ve sınır ekonomisinin bu etkilerinin en açık biçimde köken ülke ve hedef ülke ulusaşırı faaliyetleri ilişkilerinde izlenebileceği olmuştur. Genel olarak Kuzey Suriye ile Güneydoğu Türkiye (özel olarak İdlib ile Hatay) arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkiler, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanan tarihsel ve kültürel bağlara sahiptir. Tüm zorluklara rağmen sosyal coğrafyadan dolayı sınırın her iki yakasındaki insanlar arasındaki ilişkiler kesilmeden günümüze kadar devam etmiştir. Halen sınırın iki tarafında birbirleriyle akraba olan birçok aile bulunmakta ve bu durum coğrafi olduğu kadar sosyal ve kültürel yakınlığı beraberinde getirmektedir. Türkiye ile Suriye arasında tarihsel olarak güçlü sosyal bağlar ve akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. İki devlet arasındaki sınır, yaşanan çeşitli sorunlara rağmen bu ilişkilerin tamamen kopmasını engellemiş ve birçok durumda bu bağların sürdürülmesine olanak tanımıştır. Sınırın çizilmesi, köyleri, kasabaları ve şehirleri böldüğünden, insanlar dini bayramlar ve sosyal etkinlikler aracılığıyla bağlarını korumuştur. Sınır bölgelerinde yaşayan insanlar, ortak ekonomik, sosyal, kültürel ve dini değerlere sahip oldukları için sınırı geçmekte ve ilişkilerini sürdürmekte zorluk çekmemiştir. Bu nedenle, sınır, iki toplum arasındaki ilişkilerin devamlılığını sağlamış ve sosyal bağların sürdürülmesine her zaman katkıda bulunmuştur.

Hatay ile İdlib arasındaki ticari ve kültürel ilişkiler, savaş öncesinde oldukça güçlüydü ve bu ilişkiler, savaş sonrasında da farklı biçimlerde devam etmektedir. Bab al-Hava gibi sınır geçiş noktaları hem ticaretin hem de insan hareketliliğinin koridoru olmuş, bu da sınırın her iki tarafındaki insanların hayatlarını sürdürmelerine katkı sağlamıştır. Suriye ile Türkiye arasında serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması ve vizelerin kaldırılması, ticaret hacminin

artmasına ve sınır bölgelerinde ekonomik refahın yükselmesine yol açmıştır. İki ülke arasındaki ticaret ve yatırım ilişkileri, sınır bölgelerinde yaşayan insanların ekonomik faaliyetlerini olumlu etkilemiştir. Böylece Türkiye-Suriye sınırı, tarihsel olarak sadece iki devleti ayıran bir çizgi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimlerin yaşandığı dinamik bir alan olmuştur. Suriye iç savaşı öncesinde sınırın iki yakasında yaşayan insanlar arasındaki güçlü sosyal ve ekonomik ilişkiler, savaşla birlikte ciddi şekilde zarar görmüş ve sınır, daha belirgin bir politik bariyer haline gelmiştir. Ancak sınır, tarihsel ve sosyo-kültürel bağlar sayesinde esnek ve yeniden inşa edilebilir bir sosyo-politik alan olarak da varlığını sürdürmektedir.

Sınırın Suriye tarafındaki İdlib/Bab al-Hava bölgesinin ekonomik önemi, ticaretle ilgisi olmayan insanlar için sık sık sınır ötesi hareketlere izin veren başka türden bir geçit rolüyle tamamlanmaktadır. Aslında Bab al-Hava bölgesi olgusu, ilk etapta ortaya çıkmasına neden olan faktörle, yani son zamanlarda milyonlarca Suriyelinin sınırın her iki tarafında ve hemen bitişiğindeki alanlarda ikamet etme hareketiyle pekişmiştir. İki nüfus grubunun şu anda iki farklı sistemde yaşadığı bir hakikattir, ancak zorunlu göçmenler Suriye'nin kuzeybatı bölgesinden geldikleri için Hataylılarla ortak coğrafi ve sosyal kökenleri paylaşmakta ve bu da uluslararası sınırlar da dâhil olmak üzere çeşitli sınır biçimlerini geçmelerine imkân sağlamaktadır.

Çalışmanın bulgularına göre; sınır bölgelerinde yaşayan Suriyeliler, sınırın her iki tarafında da ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler, genellikle ticaret, yatırım ve iş ortaklıkları şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle İdlib'deki ekonomik girişimler ve Hatay'daki Suriyelilerin ticari faaliyetleri, sınır ekonomisinin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu ekonomik faaliyetler, hem Suriyelilerin yaşamlarını idame ettirmelerine yardımcı olmakta hem de sınır bölgelerindeki ekonomik canlılığı artırmaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenlerin 'arada kalma' deneyimi, yani burası (yeni ikamet ettikleri ülke) ile orası (eski ikamet ettikleri ülke) arasında olması, aynı zamanda bir sınır deneyimi olarak da anlaşılabilir. Dolayısıyla, çağdaş sınır çalışmalarında dile getirildiği üzere, fark yaratanlar (ve işaretleyiciler) olarak sınır kavramı, göçmenlerin arada kalmışlığını kavramak açısından değerli olabilir (Gielis, 2009).

Bu tez araştırması, sınırların ve göçmen ulusaşırıcılığının mutlak şekilde birbirine karşıt olmadığını, aynı zamanda yapıcı bir şekilde birbirine bağlanabileceğini göstermiştir. Sınırların bu kurucu kapasitesi sadece sınır bölgelerindeki göçmen ulusaşırıcılığı değil, genel olarak göçmen ulusaşırıcılığıyla da ilgilidir.

Araştırma problemlerinden ikincisi, Suriye'deki insani kriz sonrasında hem Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden hem de ülkelerinde kalan Suriyelilerin nasıl bir ulusaşırı faaliyet paternine sahip olduğunu ortaya koymayı hedeflemiştir. İki ülke arasında farklı bir formda da olsa eskiden beri var olan sınır aşan faaliyetler, Suriye iç savaşıyla başlayan zorunlu göç dalgaları ve Türkiye'de bir zorunlu göçmen(mülteci) topluluğunun ortaya çıkışı ile birlikte yeni formlar almış ve iki toplum arasındaki bağları yeniden şekillendirmiştir. Tez, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin ve ülkelerinde kalan Suriyelilerin çeşitli ulusaşırı faaliyetlerde bulunduğunu ve bu faaliyetlerin onları bu süreçlere katılmaya yönelten etmenlerin ve mekanizmaların detaylı bir analizini sunmuştur.

Tezin beşinci bölümde; ulusaşırı faaliyetlerin, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini nasıl etkilediği ve bu faaliyetlere katılmalarını sağlayan etmenlerin neler olduğu incelenmiştir. Araştırma, dil öğrenme, işgücü piyasasına katılım, sosyal ve kültürel adaptasyon gibi unsurların Suriyeli zorunlu göçmenlerin entegrasyon süreçlerindeki rolünü değerlendirmiş, bu süreçlerin, yasal statüleri, sosyal kabul düzeyi ve ekonomik fırsatlar gibi çeşitli faktörler tarafından nasıl etkilendiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda odak noktası ise Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenlerin ve Suriye'de kalanların sosyal, ekonomik ve kültürel bağları nasıl korudukları ve geliştirdikleri olmuştur. Ayrıca, ulusaşırı faaliyetlerin iki bölgeyi(dolayısıyla ülkeyi) nasıl ve hangi yollarla birbirine bağladığı ve bu faaliyetlerin sınırın her iki tarafındaki Suriyeliler için geçici bir hayatta kalma stratejisi mi yoksa uzun vadeli bir köprü fonksiyonu mu olduğu tartışılmıştır. Bu analiz bize, Türkiye ile Suriye arasındaki ulusaşırı faaliyetlerin bugün olduğu gibi gelecekte sınırın her iki tarafındakiler için potansiyel faydalar sağlayabileceğine ve bu faaliyetlerin Suriyeli göçmenlerin entegrasyon süreçlerini etkilediğine dair önemli sonuçlar sunmuştur. Bu istikamette elde edilen en önemli sonuçlardan biri de ulusaşırı faaliyetlerin Suriyeli zorunlu göçmenler için sadece hayatta kalma stratejisi olmadığı, fakat aynı zamanda iki yerel ekonomi arasında bir köprü işlevi de gördüğüdür.

Çalışma ulusaşırı faaliyetlerin pek çok pratik aracılığıyla Suriyeli zorunlu göçmenleri anavatanlarına bağladığını ve Türk toplumuyla müzakere etme yolları sunduğunu göstermiştir. Suriyeliler ulusaşırı pratikleriyle, ev sahibi ülke ile anavatan arasında sosyal alanlar oluşturmakta ve yeniden ulusaşırı bağ ve bağlantılar inşa etmektedir. Ulusaşırı bağlar, kişilerin köken ülkedeki yakınları ile ilişkisine dayanan kişisel bağlar; köken ülke kurumları ile ilişkilerine dayanan kurumsal bağlar ve geçmişteki hatıralara dayanan sembolik bağlar olabilmektedir. Katılımcı grubun ulusaşırı bağlarına ve aktivitelerine bakıldığında; bunların

bir tür mültecilik bağlamında güçlüklerle başa çıkma stratejisine dönüştüğü ve köken ülke ile ev sahibi ülke dışında üçüncü ülkelere de taşınan ekonomik, sosyo-kültürel ve ulusaşırı aktiviteler yarattığı görülmektedir. Bu kapsamda ulusaşırı aktiviteler gerek bireysel gerekse kurumsal aktiviteler olabilmektedir. Söz konusu bağların ikiden fazla ülkeye taşınarak genişlemesi ve mülteciler tarafından başa çıkma strateji olarak kullanılmasının bir Suriye diasporasının oluşumunu hızlandırarak güçlenmesini sağlayacağı söylenebilir. Etnik ve dini farklılıklar nedeniyle hali hazırda Suriye diasporasının var olup olmadığına ilişkin katılımcıların alınan farklı görüşleri olsa da özellikle köken ülke ve ev sahibi ülke dışında diğer ülkelerdekilerle korunan ulusaşırı bağlar, akraba gruplarının ötesine geçerek ulusaşırı toplulukların oluştuğu ve dayanışmanın artması ile birlikte Suriye diasporasının oluşacağının işareti olarak yorumlanabilir.

Kapitalist dünya sisteminin merkezindeki gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ulusaşırıcılık kavramı, yeni göçmen topluluklarının kendine özgü ve karakteristik özelliklerini yakalama girişiminde bulunanlar tarafından benimsenerek göç araştırmacılarının sözlüğünde yerini almış ve kavrama yöneltilen eleştirilere rağmen geçen yıllar içinde de yaygınlaşmıştır (Özgür, 2018). Artık çoğu akademisyen, birçok çağdaş göçmenin ve mültecinin köken ülkeleriyle çeşitli bağlar kurduğunu, kendi ülkelerinde faal olmaya devam ettiğini, fakat aynı zamanda onları kabul eden ülkelerin bir parçası haline geldiğini, yaşadıkları bu ülkelerde toplum içine dahil olduğunu kabul etmektedir (Al-Ali vd., 2001; Levitt ve Jaworsky, 2007). Bu sebeple ulusaşırı bakış açısı, eş zamanlı olarak hem yerleşilen hem de köken ülkeyle ilişkili olmaya ve sınır ötesi sosyal alanların bir sonucu olarak farklı mahallerin (lokalitelerin/ yerelliklerin) birbirine karşılıklı bağlılığına atıfta bulunmaktadır (Levitt ve Glick-Schiller, 2004; Vertovec, 2009). Bu haliyle göç çalışmaları alanında bu yeni bakış açısının, göçmenlerin ve mültecilerin göç ettikleri ülkeye adaptasyonunu açıklayan asimilasyon ve diaspora perspektifleri arasında bir yerde durduğu iddia edilmektedir (Bradatan vd., 2010).

Günümüzde, telekomünikasyon ve ulaşım alanında yaşanan devrim niteliğindeki ilerlemeler sayesinde göçmenler, bugüne kadar hiç olmadığı kadar hem memleketinde hem de ev sahibi ülkede etkin bir şekilde katılım sağlayabilmektedir. Türkiye'de internete erişimin iyi olması sayesinde, Suriyeli zorunlu göçmenler anavatanlarına kolay ve istedikleri zaman bağlanabilmekte ve orada olan biteni hakkında güncel bilgi alabilmektedir: Suriye web sitelerini ziyaret etme, Arap gazetelerini okuma, radyolarını dinleme ve TV ve filmlerini izleme, ayrıca metin mesajları, sesli ve görüntülü aramalar aracılığıyla iletişim kurma.

Çevrimiçi sosyal ağlar ve ucuz telefon görüşmeleri, Suriyelilerin anavatandaki veya başka yerlerdeki aile ve arkadaşlarıyla bağlantı kurmalarına yardımcı olmaktadır. Onlar ne zaman memleket hasreti çekseler, cep telefonlarını alıp aile, akraba ve arkadaşlarını arayabilmektedir.

Suriyelilerin bir kısmı, anavatanlarına ait kültürel unsurları neredeyse bütünüyle muhafaza etmektedir. Buna Türk ve Suriyeli kültürlerinin benzerliklerinin ve çevrelerinde Suriyelilerin ve Arap kökenli Türklerin bulunmasının, yardımcı olmaktadır. Bu daha ziyade, mülteci deneyimini kültürel ve mekânsal bağlamlar içinde ele alan ve sürgün sürecinin sosyal ve duygusal boyutlarını vurgulayan Suriyelilerin görüşlerini yansıtmaktadır. Ama bu, mültecilerin sürgün deneyimlerini anlamak ve bu deneyimlerin kişisel ve toplumsal etkilerini değerlendirmek için bize önemli bir pencere sunmaktadır.

Snel vd. (2006:. 291) ev sahibi ülkede sosyo-kültürel ulusaşırı faaliyetleri köken ülke ile ilgili organizasyonlara üyelik, hemşerilerle toplantılara katılma ve kültürel etkinlikleri ziyaret kapsamında tanımlamaktadır. Sosyokültürel ulusaşırı aktiviteler yalnızca bireysel sosyalleşme, karşılıklı yardım ya da ritüeller (Itzigsohn & Saucedo, 2002, s. 768) değil kurumsal aktiviteler de olabilmektedir.

Göçmenler çeşitli türden havalelerle hem parasal kaynakları hem de köken ülkelerindeki sosyal hayatı ve kültürü kalıcı olarak değiştirebilecek değerleri, bilgileri ve sosyal uygulama paternlerini de aktarmaktadır (Castles vd., 2014). Peggy Levitt'i sosyal havale dediği köken ülkeye gönderilen sosyal içerikli şeyler "yerel düzeyde, göç odaklı kültürel yayılma biçimi" sağlamaktadır (Levitt 1998: 926). O, sosyal havaleleri, ulusaşırı toplulukların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynayan yerel düzeyde farklı kültürlerin karıştırılması ve iç içe geçmesinin bir biçimi olarak yorumlamaktadır. Suriyelilerin ülkelerindeki yakınlarına parasal, sosyo-kültürel ve hatta politik havaleleri yaklaşık 13 yıldır devam etmektedir. Finansal ve sosyal havaleler sayesinde zorunlu göçmenlerin geldikleri yerelliklerin Türkiye'ye bağlandığı ileri sürülebilir.

Bazı yerel bağlamlarda, ekonomik tercihlerin ve aktörlerin çeşitliliği, yerel halka savaş ekonomisinin farklı alanlarında faaliyet göstererek başa çıkma stratejileri geliştirme fırsatı sunmaktadır. Bu durum, savaş ekonomisinin dinamiklerine uyum sağlayabilme ve farklı ekonomik alanlarda etkin bir şekilde faaliyet gösterebilme yeteneğinin, yerel halk için önemli bir strateji olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, misafir emek göçmenlerinden farklı olarak zorunlu göçmenler, yerleştikleri ülkenin siyasi kurumlarına katkıda

bulunmaktadır (Glick-Schiller vd., 1995: 48). Bu tür ulusaşırı faaliyetler, göçmenlerin başlangıç ülkeleriyle çoklu bağlantılar, ilişkiler ve ağlar geliştirmelerine ve sürdürmelerine olanak tanımakta ve onları trans-göçmenlere dönüştürmektedir (Glick-Schiller vd., 1992: 2). Ayrıca, bu faaliyetler göçmenlerin kendi toplumlarına yatırım yapmalarına veya köken ülkeleriyle ilgili siyasi çalışmalara katılmalarına imkân sağlamaktadır (Pries, 1999). Siyasi nedenlerle köken ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerin, ikamet ettikleri yeni ülkede politik olarak daha aktif olma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Ancak, bu durum her zaman geçerli değildir; zira birçok birey, yaşadıkları travmatik kaçış deneyimleri nedeniyle varış ülkesindeki politik çalışmalara ilgisiz kalabilmektedir. Buna karşılık, işçi göçmenler, mesafe ile birlikte politikleşme eğilimi göstermektedir.

Suriyeli göçmenlerin ulusaşırı faaliyetleriyle anavatanlarıyla güçlü bağlarını sürdürdüklerini ve aynı zamanda ev sahibi ülke ile giderek derinleşen ilişkiler kurdukları söylenebilir. Bu aynı zamanda Türkiye tek çıkış kapısı olduğu için geride kalan Suriyeliler için de geçerlidir. Göçmenler, geleneklerini, kutlamalarını, kıyafetlerini ve gastronomilerini koruyarak kimliklerini yaşatmakta ve bu unsurların muhafaza edildiği Suriyeli topluluklarda yaşamaktadır. Bu durum, göçmenlerin ulusaşırı faaliyetlerini devam ettirmelerini ve iki toplum arasında köprüler kurmalarını sağlamaktadır. Analizler, zamanla ilgili faktörlerin, özellikle ikamet yıllarının, ulusaşırı faaliyetlere katılım üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak, ikamet süresi arttıkça ulusaşırı faaliyetlere katılımda azalma görülmektedir. Bu da göçmenlerin ulusaşırı faaliyetler ve bağlarını anlamak için çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Göçmenlerin entegrasyon süreçlerinin başarılı bir şekilde desteklenmesi için göç politikalarının hem ekonomik hem de sosyal entegrasyonu göz önünde bulundurarak tasarlanması ve ulusaşırı faaliyetlerin teşvik edilmesi önemlidir.

Üçüncü araştırma problemi ise Türkiye'deki Suriyeli zorunlu göçmenlerin entegrasyon süreci ve bunun ulusaşırı faaliyetler tarafından nasıl etkilendiğini anlamayla ilgilidir. Tezin altıncı bölümünde, Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türkiye'deki yeni hayatlarına nasıl uyum sağladıkları ve entegrasyon sürecinde karşılaştıkları zorluklar ele alınmıştır ve Suriyelilerin yerel entegrasyonunu etkileyen başlıca faktörler ve bu süreçte geliştirdikleri uyum stratejileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Çalışma, Suriyeli göçmenlerin entegrasyon sürecinin tek tip ve homojen olmadığını, bireysel ve topluluk düzeyinde çeşitli dinamiklerin etkisi altında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde farklılıklar gösteren deneyimlerinin ve

stratejilerinin, göç öncesi ve sonrası yaşadıkları deneyimlere, sahip oldukları beşerî ve kültürel sermayeye ve ev sahibi toplumun tutumlarına bağlı olarak değiştiği vurgulanmaktadır.

Araştırmaya katılan Suriyeliler, entegrasyon için tek bir tanım yapmamakta ve birden fazla kültürleşme stratejisine yönelmekte, ama genellikle, ayrılma veya ayrışma eksenli bir kültürleşme stratejisine yakın durmaktadır. Türkiye'deki yasal statülerinin muğlaklığı hem zorunlu göçmenleri hem de Türk toplumunu negatif yönde etkileyerek bu stratejinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Zorunlu göçmenlerin geçici koruma statüsüne sahip olmalarının yarattığı belirsizlik hem Suriyelilerin entegrasyonunu zorlaştırmakta hem de ev sahibi toplumun onlara yönelik olumsuz tutumlarını pekiştirmektedir. Bu strateji, göçmenlerin sosyal entegrasyonunu zorlaştırmakta ve ev sahibi toplum ile zorunlu göçmenler arasındaki karşılıklı güvensizlik ve sosyal mesafeyi artırmaktadır. Öte yandan vatandaşlık elde etme, ülkesine dönme umudunu yitirme, çocuklar için gelecek kaygısı, emek piyasasında kendine yer bulma vb. faktörler, Suriyelilerden bazılarının zorunlu olarak entegrasyon stratejisini benimsemesine yol açmıştır. Bu, Türkiye'deki Suriyelilerin geçici koruma statüsünden vatandaşlığa, çifte vatandaşlığa, mülteciliğe veya oturum izinli göçmene doğru bir değişim göstermesi durumunda entegrasyona yönelebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Çalışmada sosyal entegrasyon açısından Hatay'da ikamet eden Suriyeliler arasında kültürel adaptasyonun, sosyal konumlanmanın, etkileşimin ve kimliklenmenin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sosyal entegrasyon boyutlarının her biri, entegrasyon için bir engel demektir. Yerli halka ilişkin kültürel bilgi eksikliği ve Türkçe yetersizliği, Suriyelilerin kültürel olarak adapte olmalarını zorlaştırmaktadır. Bunlar zorunlu göçmenlerin sosyal ve kurumsal ilişki kurma ve sürdürme becerilerini olumsuz etkilemektedir. Suriyeli zorunlu göçmenlerin yasal geçici statüleri, Türklerin Suriyelileri toplum içinde ve emek piyasasında düşük bir pozisyonda konumlandırması, hatta çoğu kere yabancı düşmanlığına varacak şekilde dışlaması, Suriyelilerin kendilerini sosyal olarak konumlandıramamasına, yerli halkla etkileşim seviyesinin azalmasına ve kendilerini Türk toplumundan izole ederek içe kapanmasına neden olmuştur. Diğer taraftan da geçici statünün fiilen kalıcı olarak algılanması, başlangıçta Suriyeli sığınmacıları misafir olarak gören Türk halkının onlara karşı tepkisini artırarak bir nefret dilinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Böylece zorunlu göçmenler ile ev sahibi toplum arasında duygusal bağların gelişmesini ve kendilerini güvende

hissetmelerini engellenmiş, Suriyeliler açısından yeni yere ve topluma aidiyet geliştirme zorluğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, Suriyeli zorunlu göçmenlerin entegrasyonunu azaltan faktörlerden ikisi bilhassa öne çıkmaktadır. Bunlar, dil yetersizliği ve geçici koruma statüsünde olmadır. Dil yeterliliği, ekonomik, sosyal ve kültürel uyum sürecinin temelini oluşturan önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, Türkçenin öğrenilmesi, Suriyelilerin toplumsal uyumlarının sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir (Çetin, 2016). Suriyelilerin (özellikle erkeklerin) Türkçeyi öğrenme motivasyonlarının arkasında yatan temel etmenlerden biri, işgücü piyasasına dahil olma arzularıdır (Çetin, 2016). Zira Türkçeyi öğrenmeme, zorunlu göçmenlerin günlük hayatta ve iş piyasasında etkin bir şekilde yer almalarını engellemektedir. Hatay'da bir kısım yerel halkın gündelik hayatta ağırlıklı olarak Arapça konuşması, bir yandan Suriyelilerin ev sahibi toplumun resmi dilini öğrenmesini engellerken diğer yandan da Türkçeyi uygulamada ihtiyaç olmaktan çıkarmıştır.

Espin (2006), yeni bir dilde işlev görmeyi öğrenmenin yeni göçmenler için en önemli ve zorlu deneyimlerden birini oluşturduğunu belirterek yeni dile zorla dalmanın göçmenlerin eski dil topluluklarını kaybetmeleri ve yeni, tanıdık olmayan bir topluluğun parçası olmaya çalışmaları nedeniyle kimlik dönüşümüyle yakından ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca o, yeni bir dil ile yaşamanın, göçmenler tarafından kimliklerine yönelik bir tehdit ve gerçek duygularından kopukluk olarak algılanabileceğini savunmuştur. Morrow (1997) ise bu duruma genellikle psikolojik olarak geride kalanlardan uzaklaşma ve sonunda ülkelerine geri dönememe korkusunun eşlik ettiğini, bu nedenle göçmenlerin yeni bir dil edinmeye direnebileceklerine vurgu yapmıştır.

Suriyeli zorunlu göçmenler, entegrasyon sürecinde ciddi zorluklarla karşılaşmakta ve bu zorlukları aşmak için çeşitli uyum taktikleri geliştirmektedir. De Certeau'nun "zayıf olanın sanatı" olarak adlandırdığı bu taktikler, göçmenlerin yeni yaşam alanlarında hayatta kalma ve uyum sağlama çabalarını yansıtmaktadır. Bu taktikler, ev sahibi toplumla yüzeysel ilişkiler kurma, iyi insan imajı yaratma ve yerel halkla etkileşime girme gibi pratikleri içermektedir. Ancak bu taktikler, göçmenlerin gerçek anlamda entegre olmalarını sağlamaktan ziyade, geçici çözümler sunmaktadır. Literatürde Suriyelilerin entegrasyonu yoğun olarak çalışılan konulardandır. Suriyelilerin entegrasyonu, Türkiye'nin yakın gelecekte en çok odaklanması gereken meselelerden biridir. Bu çalışmada, daha önce literatürde pek fazla çalışılmamış olan etnik kimliğin entegrasyon sürecine etkisi olup olmadığı irdelenmiştir. Entegrasyon süreçlerinin sadece göçmenlerin çabalarıyla değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun ve

politikaların desteğiyle de şekillendiğini göstermektedir. Göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırmak için, dil öğrenme fırsatlarının artırılması, geçici koruma statüsüne ilişkin belirsizliklerin giderilmesi ve ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik tutumlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu yönde atılacak adımlar, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki entegrasyon süreçlerine olumlu katkılar sağlayacak ve toplumsal uyumu güçlendirecektir.

Entegrasyon, mevcut kitlesel mülteci hareketini yönetme sorununun üstesinden gelmek için Türkiye toplumu tarafından anlaşılması gereken acil bir konu haline gelmiştir (Şimşek, 2019). Bu sonuçlar, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini desteklemek amacıyla geliştirilebilecek politikalar ve stratejiler için önemli bilgiler sağlamaktadır. Mülteci meselesine bu perspektiften bakıldığında; entegrasyon süreçlerinin daha etkin ve kapsayıcı olabilmesi için gerçekçi öneriler geliştirmek mümkündür. Üretilecek ve uygulanacak politikalar, esas olarak insancıl bir yaklaşıma doğru evrilmelidir. Zorunlu göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde kendilerini güvende hissetmeleri, sınır dışı edilmeyeceklerini bilmeleri ve haklara erişimlerinin sağlanması, entegrasyon süreçlerinin başarılı bir şekilde devam etmesi için önemlidir. Aynı zamanda, bu durum, ev sahibi toplum bireyleri ile mülteciler arasında sosyal köprülerin kurulmasını da teşvik edecektir.

Göçmen entegrasyonu ile ulusaşırıcılık ilişkisi, mültecileri kabul eden toplumdaki koşullar, sınır ötesi hareketliliğin önündeki engeller, güvensiz göçmenlik statüsü ve haklara erişim eksikliği nedeniyle mültecilerinkinden farklı olabilir. Ama yine de “mültecilik”, entegrasyon süreçlerinin ve ulusaşırı faaliyetlerin birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu analiz etmede çok önemlidir. Bu araştırmada Türkiye ile Suriye arasındaki ulusaşırı faaliyetlerin, zorunlu göçmenlerin entegrasyonunu hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu tür faaliyetler, bir taraftan Türkiye’deki Suriyelilerin sosyal izolasyonu aşma ve ekonomik olarak hayatta kalma stratejileri olarak işlev görebilirken, aynı zamanda entegrasyon süreçlerini yavaşlatan birer engel de oluşturabilmektedir. Bu sonuç, ulusaşırı faaliyetlerin, zorunlu göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu karmaşık bir şekilde etkileyebileceğini ve bu süreçlerin başarılı bir entegrasyon için hem fırsatlar hem de zorluklar barındırdığını ortaya koymaktadır.

Ulusaşırı faaliyetlerin göçmen ağları aracılığıyla Suriyelilerin bağlarını güçlendirerek dayanışmayı artırdığı ve bunun bireysel ya da akrabalık bağlarının ötesine geçerek "Suriyeli ulusaşırı topluluğu" oluşturabileceği ifade edilebilir. Ayrıca, vatandaşlığın mülteciler için geri dönülecek bir ülke olmaması, güvenlik sağlaması, gelecek güvencesi sunması ve haklara eşit erişimin güvencesi olması nedeniyle başarılı entegrasyon için önemli bir unsur olduğu

sonucuna da varılmıştır. Vatandaşlığın, güçlü bir pasaporta sahip olma, eşit hissetme, daha iyi iş bulabilme, belirsizlikle başa çıkma, geri gönderilme riskini azaltma ve haklarının garanti altına alınması açısından mülteciler için kritik öneme sahip olduğu belirlenmiştir. Mülteciler için köken ülkeye dönüş, zorunlu göçe neden olan koşulların genellikle devam etmesi nedeniyle genellikle bir seçenek olarak bulunmamaktadır. Suriye'de hala süren savaş, geri dönüş düşüncesine ilişkin belirsizliği artırmaktadır. Bununla birlikte, Suriye'de aile bireyleri olanların geri dönüş niyetinin daha yüksek olduğu ve başarılı ekonomik entegrasyonun her zaman geri dönüş niyetini azaltmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, mültecilerin entegrasyon süreçlerini ve ulusaşırı bağlarını anlamada önemli bilgiler sunmaktadır.

Ulusaşırıcılığın entegrasyona yardım edip etmediği sorusuna, Türkiye'deki zorunlu göçmenler üzerinden incelenmiştir. Zorunlu göçmenler için ulusaşırı faaliyetler, göç sürecinin doğal bir parçası olarak görünmekte ve bu faaliyetlerin hedef ülke entegrasyonunu engellemediği tespit edilmiştir. Ancak zamanla, göçmenlerin köken ülke olan bağlarında zayıflama eğilimi gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, birinci nesil göçmenler için anavatanla bağları sürdürmek ve hedef ülkeye entegre olmak eşzamanlı süreçler olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, ulusaşırı faaliyetlerin hedef ülkedeki daha düşük entegrasyonla ilişkilendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Ancak, göçmenlerin sahip oldukları beşerî ve kültürel sermayenin, alıcı toplumda karşılaştıkları fırsatlar ve kısıtlamaların, anavatanla sürdürdükleri bağlardan daha önemli olduğu da belirlenmiştir. Bu bağlamda, ulusaşırı faaliyetlerin ve alıcı topluma entegrasyonunun doğrudan rekabetçi olmadığı ancak seçici bir ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Zira bu, mültecilerin kendi entegrasyon anlayışlarını ve deneyimlerini devletin muhtemel entegrasyon politikalarına katma mecburiyetinden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, göçmenlerin ulusaşırı faaliyetleri, ev sahibi toplum içindeki entegrasyonları ile ters orantılı olmadığı ve bu iki sürecin birbirini tamamlayıcı olduğu bulgusu önemlidir. Dolayısıyla, çift bağlılık meselesinin ulusaşırı faaliyetleri dâhil, göçmenler ve çifte vatandaşlığa sahip olanlar için farklı bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Entegrasyonun sosyo-kültürel ölçütleri, ekonomik kaynaklar ve yapısal entegrasyonun önemi, ulusaşırı faaliyetleri katılım için fırsatların ve motivasyonların entegrasyon boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, zorunlu göçmenlerin ulusaşırı faaliyetlere katılımının ve Türk toplumuna entegrasyonunun rekabetçi olmadığını, ancak zamanla birbirlerini etkileyen seçici bir ilişkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenlerin entegrasyonunun ulusaşırı faaliyetlere katılımları için önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, ekonomik ve

yapısal entegrasyona odaklanan kalkınma amaçlı göç politikalarının geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu tür politikalar, göçmenlerin hem anavatanlarıyla olan bağlarını sürdürmelerine hem de ev sahibi topluma daha etkili bir şekilde entegre olmalarına yardımcı olabilir. Bu yaklaşımlar, göçmenlerin sosyal uyumlarını desteklerken aynı zamanda iki toplum arasındaki sosyal ve kültürel bağları da güçlendirebilir.

Son olarak Hatay'da yaşayan Suriyeli zorunlu göçmenlerin gelecek planlarının hem entegrasyon hem de ulusaşırı faaliyetlere katılımlarını derinden etkileyeceğini belirtmek gerekmektedir: Onlar, yeniden başka bir ülkeye göç mü edecek? Suriye'ye geri mi dönecekler? Yoksa Türkiye'de mi kalacaklar ve yeni vatanları burası mı olacak? Suriye'deki çatışma sona ererken, ülke içindeki Suriyelilerin ihtiyaçları da değişmektedir. Şiddet ve güvensizliğin zorluklarıyla başa çıkmaktan, Suriyeliler şimdi kendilerini, yakın aile çevrelerini ve yerel çevrelerini nasıl yeniden inşa edeceklerine bakmaktadır. Mülteciler, Suriye'ye geri dönüp dönemeyeceklerine veya ev sahibi ülkelerde uzun vadeli plan yapıp yapamayacaklarına karar verme ihtimalini tartmaktadır.

Başka grupların zorunlu veya değil geçmişteki göç deneyimleri incelendiğinde; savaş sona erse bile tüm Suriyeli göçmenlerin anavatanlarına geri dönmelerinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 1960'lı yıllarda birçok Türk göçmen geçici olarak çalışmak üzere Almanya'ya gitmiş, ama önemli bir kısmı ülkelerine geri dönmemiştir (Uçar İlbuğa, 2006: 120). Zor bir dönemden geçen ve iş gücü açığını kapatmak için yabancı işçilere ihtiyaç duyan Almanya, Türklerin daha uzun süre kalmaları için daha iyi koşullar yaratmıştır. Ancak 1970'lerde şartlar değişse ve yeni göçmen akışlarına izin verilmese de Almanya'da sayıları yaklaşık 3 milyonu aşan Türk göçmenlerin çoğu, Türkiye'de bir savaş olmamasına rağmen kalıcı olarak geri dönme niyetinde değildir. Almanya'ya göç eden Türk işçilerin deneyimlerinden yola çıkarak, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de uzun süre kalma olasılıklarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin entegrasyon süreci, sadece yasal ve ekonomik entegrasyonu değil, aynı zamanda sosyal uyumu da gerektirmektedir. Bu durum, Suriyeli mültecilerin hem anavatanlarıyla bağlarını sürdürmelerine hem de ev sahibi toplumla uyum içinde yaşamalarına olanak tanıyacak stratejilerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Özetle bu çalışmanın bulguları, Suriyeli mültecilerin entegrasyon sürecinin, uzun vadeli bir perspektifle ele alınması ve entegrasyon stratejilerinin sosyal uyumu da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abbasoğlu Özgören, A., & Arslan, H. (2021). Syrians in labour: A matter of integration through informality. In Alanur Çavlin (Ed.), *Syrian Refugees in Turkey: A Demographic Profile and Linked Social Challenges*, (pp.123-140). London and New York: Routledge.

Abdulrezzak, A. 14 Eylül (2014). Araba kaçakçıları çok büyük kazançlar elde ediyor. El-Arabi el-Jadeed.

AFP. 09 November (2022). Captagon connection: how Syria became a narco state. The New Arab Staff & Agencies.

Adıgüzel, O. H., & Hepkon, Z. (2023). İki dünya arasında: Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin medya kullanım eğilimleri. *Etkileşim*, 12, 60-83.

Ager, A. & Strang, A. (2004). Indicators of Integration: Final Report., Home Office Development and Practice Report 28, London Home Office Google Scholar Google Preview World Cat COPAC.

Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies,* 21(2): 166-191.

Aksoy, A. & Robins, K. (2008). Banal transnationalism: The difference that television makes. http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-02-08%20Robins.

Al-Ali, N., Black, R. & Koser, K. (2001a). The limits to 'transnationalism': Bosnian and Eritrean refugees in Europe as emerging transnational communities. *Ethnic and Racial Studies,* 24(4), 578-600.

Al-Ali , N., Black, R. & Koser, K. (2001b) Refugees and transnationalism: The experience of Bosnians and Eritreans in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 27(4), 615-634.

Alagöz, C. (1944). Coğrafya gözüyle Hatay. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 2(2), 203-216.

Al-Sharmani, M. (2004). Refugee livelihoods: Livelihood and diasporic identity constructions of Somali refugees in Cairo. UNHCR Evaluation and Policy Analysis Unit, New Issues in Refugee Research, Working Paper 104. 10.12.2023 tarihinde https://www.unhcr.org/media/refugee-livelihoods-livelihood-and-diasporic-identity-constructions-somali-refugees-cairo adresinden erişildi.

Ampah, G.A. (2023). Reverse remittances. In Franklin Obeng-Odoom (Ed.), *Handbook on Alternative Global Development,* (pp.198–214). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Anthias, F. (2006). Belongings in a Globalising and Unequal World: rethinking translocations. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/265280705

Antonsich, M. (2010). Searching for belonging: An analytical framework. *Geography Compass,* 4(6), 644-659.

Appadurai, A. (1997). *Modernity at Large Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Artı Gerçek (2022). Suriye-Türkiye Sınır Bölgesinin Yeniden Şekillenmesi: 1930'lardan günümüze Suriye-Türkiye ilişkileri. 6.11.2023 tarihinde https://artigercek.com/guncel/suriye-turkiye-sinir-bolgesinin-yeniden-sekillenmesi-1930-lardan-gunumuze-suriye-205175h. Adresinden alındı.

Atalay, I. (2011). Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu, Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.

Atasoy, A., Geçen, R. & Korkmaz, H., (2012). Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay)-Suriye Sınırı. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi-TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde, (s.107-119). Ankara: TÜCAUM.

Awad, I. (2014). Population movements in the aftermath of the Arab awakening: the Syrian refugee crisis between regional factors and state interest. In O. Grech, & M. Wohlfeld (Eds.), Migration in the Mediterranean: Human Rights, Security and Development Perspectives, (pp. 24-39). Msida: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies.

Badassa, Lortta (2016). Mobilitesi and Communicator Technologies: Transformen çare in familya life. Ih: Kilken, Macellan; Macellan, Eda (Hg.): *Familya Life in an Age of Migration and Mobilite. Global Perspektifse Perspektifse they Life Course*. Landon: Parafe Macmillan, S. 19–42.

Badassa, L. (2008). Missin Kin and Login tok be Teğetler: Emtiansa and they construction of CoV-presence in transnational CoV. *Journal of Intercultural Studies,* 29 (3), 247-266.

Barsky, Robert F. (2000). *Arguing and Justifying: Assessing the Convention Refugees' Choice of Moment, Motive and Host Country*. Aldershot: Ashgate.

Basch, L., Glick Schiller, N., & Szanton-Blanc C. (1994) *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, PA: Gordon and Breach.

Bauböck R. & Faist, T. (Eds.) (2010). *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bayram, Ç (2017). Türkiye siyasi coğrafya literatirünün (kitap) analizine yönelik bir deneme http://www. Pegem. Net/kitabevi/211503-Turkiye-Cografyasi-Arastirmalari-Prof-Dr-Mesut-Elibuyuk-e-Armagan-kitabi.

Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology*, 46, 5-68.

Berry, J.W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. In A. Padilla (Ed.), Acculturation: Theory, Models and Findings, (pp. 9-25). Boulder: Westview.

Berry, J.W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. International Journal of Intercultural Relations, 29: 697-712.

Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology,* 55(3), 303-332.

Betts, A., Bloom, L., Kaplan, J. & Omata, N. (2017). *Refugee Economies: Forced Displacement and Development*. Oxford: Oxford University Press.

Bloch, A. (2004). Labour market participation and conditions of employment: A comparison of minority ethnic groups and refugees in Britain. *Sociological Research*, 9, 15-33.

Bloch, A. (2007). Refugees in the UK labour market: The conflict between economic integration and policy-led labour market restriction. *Journal of Social Policy,* 37, 21-36.

Bloch, A. & McKay, S. (2015). Employment, social networks and undocumented migrants: The employer perspective. *Sociology*, 49(1), 38-55.

Bilger, V., Hofmann, M. & Jandl M., (2006). Human smuggling as a transnational service industry: Evidence from Austria. *International Migration*, 44(4), 59-93.

Bilgili, O. (2015). Economic integration to send money back home? *Journal of Immigration and Refugee Studies,* 13(4), 379-400.

Bishku, B.M. (2012). 42. Turkish-Syrian relations: A checkered history. *Middle East Policy,* 19(3), 36-53.

Boccagni, P. (2015): Burden, blessing or both? On the mixed role of transnational ties in migrant informal social support. In: *International Sociology,* 30(3), 250-268.

Boyd, M. (1989). Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review*, 23(3), 638-670.

Bradatan, C., Popan, A., & Melton, R. (2010). Transnationality as a fluid social identity. *Social Identities*, 16(2), 169-178.

Brettell, C., & Hollifield, J. F. (2015). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York: Routledge.

Breen, L.J. (2007). The researcher 'in the middle': Negotiating the insider/outsider dichotomy. *The Australian Community Psychologist*, 19(1), 163-174.

Burrell, K. (2003). Small-scale transnationalism: Homeland connections and the Polish "community" in Leicester. *International Journal of Population Geography,* 9*,* 323-335.

Bürkner, H.-J. (2006). Regional development in times of economic crisis and population loss: The case of East Germany's Eastern Border Region. In Scott, J.W. (Ed.), EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion, (pp.207-215). Aldershot: Ashgate Publishing.

Campbell, E.H. (2006). Urban refugees in Nairobi: Problems of protection, mechanisms of survival, and possibilities for integration. *Journal of Refugee Studies*, 19(3): 396-413.

Careja, Romana; Emmenegger, Patrick (2012): Making Democratic Citizens: The Effects of Migration Experience on Political Attitudes in Central and Eastern Europe. In: *Comparative Political Studies,* 45(7), S. 871–898.

Carling, J. & Bivand-Erdal, M. (2012). How does conflict in migrants' country of origin affect remittance-sending? Financial priorities and transnational obligations among Somalis and Pakistanis in Norway. *International Migration Review,* 46(2), 283–309.

Carling, J. & Hoelscher, K. (2013). The capacity and desire to remit: Comparing local and transnational influences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 939-958.

Castles, S., Korac, M., Vasta, E. & Vertovec, S. (2002). Integration: Mapping the Field. Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Castles, S. and de Haas, H. & Mark J. M. (2014). *The Age of Migration International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan.

Cengiz, D. (2020). Antakya'daki Suriyeli mültecilerin mekânsal toplanması/ayrışması: Örüntüler, süreçler ve sonuçlar. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cengiz, D., & Özgür, E. M. (2021). Suriyeli Mültecilerin Antakya'daki Mekânsal Ayrışma Örüntüsünün Haritalanması. *Göç Dergisi,* 8(2), 347-364.

Chauvet, Lisa; Gubert, Flore; Mesplé-Somps, Sandrine (2016). Do migrants adopt new political attitudes from abroad? Evidence using a multi-sited exit-poll survey during the 2013 Malian elections. *Comparative Migration Studies,* 4(19), 1–31.

Cheung, S.Y. & Phillimore, J. (2014). Refugees, social capital and labour market integration in the UK. *Sociology,* 48(3), 518-536.

Courtois, Cedric, Peter Mechant, Lieven De Merez, and Gino Verleye. 2009."Gratifications and Seeding Behavior of Online Adolescents. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 15(1), 109–137.

Christou, W. (2020). Economic disaster looms as Coronavirus lockdowns reduce remittances to Syria. Syria Direct, 12 April. https://syriadirect.org/news/coronavirus-reduces-remittances-and-threatens-to-upend-syria%E2%80%99s-economy.

Cohen, J.H. & Sirkeci, İ. (2011). *Cultures of Migration: The Global Nature of Contemporary Mobility.* Austin: University of Texas Press.

Courtois, C., Mechant, P., De Merez, l. and Verleye, G. (2009). Gratifications and seeding behavior of online adolescents. *Journal of Computer-Mediated Communication* 15(1), 109–137.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), BCA 030.10.180.244.6.4.1938.

Çalışkan, A. (2021). Uluslararası göçün karşılaştırmalı bir analizi: göçmen kaçakçılığı suçu üzerine tespitler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1187-1207.

Çetin, İ. (2016). Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların sosyal ve kültürel entegrasyonu. Sosyoloji Dergisi (34), 197-222.

Da Lomba, S. (2010). Legal status and refugee integration: A UK perspective. *Journal of Refugee Studies,* 23(4), 415-436.

Danzer, A.M. & Ulku, H. (2011). Integration, social networks and economic success of immigrants: A case study of the Turkish community in Berlin. *Kyklos ,*64, 342-365.

Datta, Kavita; McIlwaine, Cathy; Wills, Jane; Evans, Yara; Herbert, Joanna; May, Jon (2007): The new development finance or exploiting migrant labour? Remittance sending among low-paid migrant workers in London. *International Development Planning Review* 29 (1), 43–67.

De Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi-1*. Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost Kitabevi.

Dekker, B. & Siegel, M. (2013). *Transnationalism and Integration: Complements or Substitutes?*. UNI-MERIT Working Paper Series no.71, Maastricht University.

Deniz, A. (2018). Rusya-Türkiye Göç Sistemi: İstanbul'da Karma Evlilikler ve Ulusaşırı Pratikler. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

De Paola, M. & Brunello, G. (2016). Education as a tool for the economic integration of migrants. IZA Discussion Paper No. 9836.

De Bel-Air. F. (2016). Migration Profile: Jordan. Migration Policy Center. https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/44065/MPC_PB

Diddi, Arvind, and Robert LaRose. 2006."Getting Hooked on News: Uses and Gratifications andthe Formation of News Habits among College Students in an Internet Environment." Journal of Broadcasting and Electronic Media 50 (2): 193–210.

Díaz-Briquets, S. ve Péréz-López, J. (Yaz 1997). Refugee remittances: Conceptual isuues and the Cuban Nicaraguan experiences. *International Migration Review*, 31, 411-437.

Dotan, J. & Cohen, A. A. (1976). The uses of mass media in war and peace: Israel 1973-74. *Communication Research*, 3, 393-402.

Erdal, M.B. (2013). Migrant transnationalism and multi-layered integration: Norwegian-Pakistani migrants own reflections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 983-999.

Erdal, M.B. & Oeppen, C. (2013). Migrant balancing acts: understanding the interaction between integration and transnationalism . *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6): 867-884.

Erdoğan, M.M. (2018). Syrians in Turkey: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey, p. 13-30. https://doi.org/10.4000/anatoli.652

Erdoğan, M. M (2020). Turkey: Syrians Barometer 2020 - A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey

Erdoğan, M. M. (2017). Syrians-Barometer: A Framework for Achieving Social Cohesion With Syrians in Turkey. Ankara: Hacettepe University.

Erdoğan, M.M. (2021). Improving Syrian Refugee Inclusion in the Turkish Economy how can the ınternational community help? world refugee & mıgratıon councıl research report.

Erdoğan, M.M. (2022). *Suriyeliler Barometresi-2021: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap.

Esser, H. (2001). Integration und Ethnische Schichtung [Integration and Ethnic Stratification]. Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung [Mannheim Centre for European Social Research].

Esser, H. (2002). *Soziologie. Spezielle Grundlagen. Band 2: Die Konstruktion der Gesellschaft.* Frankfurt. /New York: Campus-Verlag

Esser, H. (2009). Pluralisierung oder Assimilation? Effekte der multiplen Inklusion auf die Integration von Migranten [Pluralization or Assimilation? Effects of Multiple Inclusion on the Integration of Immigrants]. *Zeitschrift für Soziologie [Journal for Sociology]* 38(5), 358-378.

Espin, M. (2006). Gender, sexuality, language, and migration. In R. Mahalingam (Ed.), *Cultural psychology of immigrants*. 241-258. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

European Council (2011). European Council (23/24 June 2011): Conclusions. 30 Kasım 2023 tarihinde http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2023%202011%20INIT adresinden erişilmiştir.

Faist, T. (1999). Developing transnational social spaces: the Turkish–German example. In Ludger Pries (ed.), *Migration and Transnational Social Spaces*, (pp. 39–69). Aldershot: Ashgate.

Faist, T. (2000). Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies,* 23(2): 189-222.

Faist, T. (2010). Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? In R.Bauböck & T. Faist (Eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods,* (pp.9-34). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Faist, T., Fauser, M., and Reisenauer, E. (2013). Das Transnationale in der Migration. Eine Einführung. Weinheim und Basel: Beltz Juventa (Grundlagentexte Soziologie).

Faist, T. and Özveren, E. (2017). *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions.* Oxon: Routledge.

Ferguson, D.A., and Perse, E.M. (2000). The World Wide Web as a FunctionalAlternative to Television. *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 44: 155–174.

Flanagin, A., and Metzger, M. (2001). Internet use in the contemporary media environment. *Human Communication Research*, 27, 153-181.

Flynn, D. (1997). 'We are the border': Identity, exchange, and the state along the Bénin-Nigeria border. *American Ethnologist*, 24: 311-330.

Foster, R. (2006). Tracking globalization: Commodities and value in motion. In C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, S., M. Rowlands, & P. Spyer (Eds.), *Handbook of Material Culture* (pp. 285–302). Sage Publications Ltd.

Gielis, R. (2009). Borders make the difference: Migrant transnationalism as a border experience. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100(5), 598–609.

Gilles, P., Koff, H., Maganda, C. & Schulz, C. (Eds.) (2013). *Theorizing Borders Through Analyses of Power Relationships*. Brussels: Peter Lang.

Gillespie, Marie; Ampofo, Lawrence; Cheesman, Margaret; Faith, Becky; Iliadou, Evgenia; Issa, Ali et al. (2016): Mapping Refugee Media Journeys. Smartphones and Social Media Networks. The Open University/France Médias Monde (Research Report).

Gillespie, M., Osseiran, S., & Cheesman, M. (2018). Syrian refugees and the digital passage to Europe: smartphone infrastructures and affordances. *Social Media and Society*, 4(1), 1-12.

Glick-Schiller, N., Basch, L., & Szanton-Blanc, C. (1992). Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered. New York: New York Academy of Sciences.

Glick-Schiller N., Basch L. & Blanc-Szanton, C. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. Anthropological Quarterly, 68(1): 48-63.

Glick-Schiller, N. & Wimmer, A. (2002). Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), 301–334.

Greschke, Heike; Dreßler, Diana; Hierasimowicz, Konrad (2017): Die Mediatisierung von Eltern-Kind-Beziehungen im Kontext grenzüberschreitender Migration. In: Krotz, Friedrich; Despotović, Cathrin; Kruse, Merle-Marie (Hg.): Mediatisierung als Metaprozess.

Grix, J. (2010). *The Foundations of Research*. (Second edition). London: Palgrave Macmillan.

Gottmann, J. (1961). *Megalopolis: The Urbanized Northeastern Seaboard of the United States*. New York: Twentieth Century Fund.

Görland, S. O. ve Arnold, S. (2022). "Without It, You Will Die" Smartphones and Refugees' Digital Self-Organization. In E. Balkan & Z. Kutlu Tonak (Eds.), *Refugees on the Move: Crisis and Response in Turkey and Europe,* (pp.239–261). Berghahn Books.

Gözcü, A. & Çakmak, F. (2019). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin güney sınırında gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 683-714.

Guarnizo, L.E. (2003) The Economics of Transnational Living. *International Migration Review,* 37(3), 666-699.

Guarnizo, L.E. (1997). The emergence of a transnational social formation and the mirage of return migration among Dominican transmigrants. *Identities*, 4(2), 281-322.

Guarnizo, L.E. & Diaz, L.M. (1999). Transnational migration: A view from Colombia. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 397-421.

Habib, N. (2016): Eine der größten Herausforderungen. Nisren Habib über die syrische Familie in Zeiten von Krieg und Flucht. *WZB Mitteilungen,* (153), 25–27.

Hammond, L. (2010). Obliged to give: Remittances and the maintenance of transnational networks between Somalis at home and abroad. *Bildhaan,* 10, 125–151.

Hammond, L. (2013). Somali transnational activism and integration in the UK: mutually supporting strategies. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 39(6), 1001–1017.

Hannerz, U. (1998). Transnational research. In B.H. Russell, (Ed.), *Handbook of Methods in Cultural Anthropology,* (pp. 235–256). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Haridakis, P., and Hanson, G. (2009). Social Interaction and Co-Viewing with YouTube: Blend-ing Mass Communication Reception and Social Connection. Journal *of Broadcasting andElectronic Media,* 53, 317–335.

Herbert, S. (2000). For ethnography. *Progress in Human Geography*, 24(4), 550-568.

Hinnebusch, R. Tür, Ö. (Eds) (2013). *Turkey-Syria Relations: Between Enmity and Amity.* (1st ed.). Routledge.

Horst, C. (2006a) Refugee livelihoods: continuity and transformations. *Refugee Survey Quarterly,* 25(2), 6-22.

Horst, C. (2006b). Buufis amongst Somalis in Dadaab: the transnational and historical logics behind resettlement dreams. *Journal of Refugee Studies*, 19(2): 143-157.

Hülür, A.B., Ekinci, Y. & Deniz, A.Ç. (2021). Surviving through tactics: The everyday life of Syrian refugees in Turkey. *Poligrafi,* 26(101/102), 93-124.

İçduygu, A. and Akçapar, Ş. (2016). Migrant smuggling in Turkey. In M. McAuliffe and F. Laczko (Eds.), *Migrant Smuggling Data and Research: A Global Review of the Emerging Evidence Base*, (pp. 137-160). Geneva: International Organization for Migration.

İtzigsohn, J. and Saucedo, S.G. (2002) 'Immigrant incorporation and sociocultural transnationalism', International Migration Review, 36 (3), 766–98.

İZTO, (2006). "Suriye Arap Cumhuriyeti. http://www. izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/suriye_ra- por_4-17-2012%2010-51-46%20am.pdf, s. 8

Jacobson, M.F. (1995). *Special Sorrows: The Diasporic Imagination of Irish, Polish, and Jewish Immigrants in the United States.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Jordan Times, (2020). Plan for the Syria Crisis 2020-2022. The Hashemite Kingdom of Jordan Ministry of Planning and International Cooperation.

Karcı Korfalı, D. & Şenol Sert, D. (2019). Debating the dual citizenship: Integration nexus in Turkey. *Uluslararası İlişkiler,* 16(64), 93-106.

Kaçar-Tunç, G. (2020), Nitel araştırmalarda konumsallık ve düşünümsellik: Yakınlık ve mesafe arası müzakere, *Humanitas*, 8(16): 249-266.

Karabağ, S. (1998). Sınır ticareti ve Iğdır örneği. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 18(1): 5-22.

Karabağ, S. (2004). Jeopolitik Açıdan Sınırlar. Pegem Akademi yayıncılık, Ankara, pp.143.

Kaymaz, T. & Kadkoy, O. (2016). Syrians in Turkey—The Economics of Integration. Al Sharq Forum, https://bit.ly/3726FDj.

Kahya, Y. (2015). Suç Teorileri Işığında Türkiye'de Kaçakçılık Olgusu: Toplumsal Nedenleri, Boyutları ve Algısı. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (3), 159-178.

Kaufmann, Katja (2016): Wie nutzen Flüchtlinge ihre Smartphones auf der Reise nach Europa? Ergebnisse einer qualitativen Interview-Studie mit syrischen Schutzsuchenden in Österreich. In: *SWS-Rundschau* 56 (3), S. 319–342.

Kaya, İ. (2006). Avrupalı Türkler: Misafir işçilikten Avrupa vatandaşlığına. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 19, 149-166.

Kaya, A. (2020). Working Papers Global Migration: Consequences and Responses. *Respond Deliverable*, 4(1).

Kayaoğlu, A., Şahin-Mencütek, Z. & Erdoğan, M.M. (2021). Return aspirations of syrian refugees in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies,* 20(4), 561-583.

Kaymaz, T & Kadkoy, O (2016) "Syrians in Turkeyhe Economics of Integration," Al Sharq Forum, https://bit.ly/3726FDj, 5.

Kelly, P. & Lusis, T. (2006). Migration and the Transnational Habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning A,* 38(5): 831-847.

Kessler, Christl; Rother, Stefan (2016). Democratization through Migration? Political Remittances and Participation of Philippine Return Migrants: Lexington Books.

Khalifa, N. (24 Şubat 2021) "Tarihimizin Geri Kalanını Koruyor Muyuz Yoksa Harabelere Ağlıyor Muyuz? İdlib Harabeleri, Unutulan Listelerdeki Medeniyetler" (Arapça), Enab Baladi, https://bit.ly/352HW3C.

Knomad (2020). 'COVID-19 Crisis Through a Migration Lens'. Migration and Development Brief 32. http://documents1.worldbank.org/curated/en/989721587512418006/pdf/COVID-19-Crisis-Through-a-Migration-Lens.pdf.

Kolossov, V. (2005). Border Studies: Changing perspectives and theoretical approaches. *Geopolitics*, 10(4), 606-632.

KOM Daire Başkanlığı (2014). Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu. Ankara: KOM Yayınları.

KOM Daire Başkanlığı (2011) Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu, Ankara: KOM Yayınları.

Korac, M. (2003). Integration and how we facilitate it: A comparative study of the settlement experiences of refugees in Italy and the Netherlands. *Sociology*, 37(1), 51-68.

Koser-Akçapar, S. & Şimşek, D. (2018). The politics of Syrian refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship. *Social Inclusion*, 6(1), 176-187.

Koser, K. (1997). Social networks and the asylum cycle: The case of Iranians in the Netherlands. *International Migration Review,* 31(3), 591-611.

Koser, K. (2007). Refugees, transnationalism and the state. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 33(2), 233-254.

Koyuncu, A. (2018). Misafirlikten vatandaşlığa: Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler. *Middle East Journal Of Refugee Studies,* 3(2), 171-195.

Kozman, C., & Melki, J. (2018). News Media Uses During War: The case of the Syrian conflict. *Journalism Studies*, 19(10), 1466-1488.

Kramsch, O.T. (2010). Regulating European borders: A cultural perspective. In Veggeland, N. (Ed.), *Innovative Regulatory Approaches: Coping with Scandinavian and European Policies*, (pp.71-84). New York: Nova Science Publishers.

Krissman, F. (2005). Sin coyote ni patron: Why the "Migrant Network" fails to explain international migration. *International Migration Review*, 43(4), 167-194.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. (3.Baskı), İstanbul: Bağlam.

Lacroix, T. (2013). Collective remittances and integration: North African and North Indian comparative perspectives. *Journal of Ethnic and Racial Studies*, 39(6), 1019-1035.

Lefebvre, H. (1972). Espace et Politique: Le Droit à la Ville II. Paris: Anthropos.

Levitt, P. (2001). Transnational migration: Taking stock and future directions. *Global Networks*, 1(3), 195–216.

Levitt, P., DeWind, J. & Vertovec (2003). International perspectives on transnational migration: An introduction. *International Migration Review,* 37(3), 565–575.

Levitt, P., & Jaworsky, B. N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology,* 33(1), 129-156.

Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.

Lewis, H. (2010). Community moments: Integration and transnationalism at ‘‘Refugee’’ parties and events. *Journal of Refugee Studies,* 23(4), 571-588.

Leung, L. (2009). User-generated Content on the Internet: An examination of gratifications, civic engagement and psychological empowerment. *New Media and Society*, 11 (8),1327-1347.

Lewis, H. (2010). Community moments: Integration and transnationalism at ‘‘refugee’’ parties and events. *Journal of Refugee Studies,* 23(4), 571-588.

Lındley, A. (2010). *The Early Morning Phonecall. Somali Refugees' Remittances*. New York: Berghahn Books.

Lima, A. (2010). Transnationalism: A new mode of immigrant integration. The Mauricio Gastón Institute, University of Massachusetts, Boston 10.05.2024 tarihinde http://www.bostonplans.org/getattachment/b5ea6e3a-e94e-451b-af08-ca9fcc3a1b5b/ adresinden erişildi.

Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration. In: George K. Zollschan and Walter Hirsch (Eds), *Explorations in Social Change,* London: Routledge and Kegan Paul.

Luster, Tom; Qin, Desiree; Bates, Laura; Johnson, Deborah; Rana, Meenal (2009). The lost boys of Sudan: Ambiguous loss, search for family, and reestablishing relationships with family members. *Family Relations* 57 (4), 444-456.

Lucas, Robert E. B.; Stark, Oded (1985): Motivations to Remit: Evidence from Botswana. *Journal of Political Economy* 93(5), 901-918.

Madianou, M. (2016a): Ambient co-presence: transnational family practices in polymedia environments. *Global Networks,* 16(2), 183-201.

Madianou, M. (2016b). Polymedia Communication among transnational families: What are the long-term consequences for migration? In Kilkey, Majella; PalengaMöllenbeck, Ewa (Hg.): Family Life in an Age of Migration and Mobility. Global Perspectives through the Life Course. (pp.71–93). London: Palgrave Macmillan.

Maitland, C. and Xu, Ying (2015). A Social Informatics Analysis of Refugee Mobile Phone Use: A Case Study of Za’atari Syrian Refugee Camp. TPRC 43: The 43rd Research Conference on Communication, Information and Internet Policy Paper.

Mallett, Richard; Hagen-Zanker, Jessica (2018): Forced migration trajectories: an analysis of journey- and decision-making among Eritrean and Syrian arrivals to Europe. *Migration and Development* 7 (3), 341–351.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1998). Worlds in Motion: Understanding lntemational Migration at the End o/ the Millennium. Oxford: Clarendon Press.

Marshall, TH. (2009): Marshall’s *“Citizenship and Social Class”* And Contemporary Welfare Reconfiguration Get access Arrow https://doi.org/10.1093/acprof:os/9780199754045.003.0009.

Matthiesen, U. & Bürkner, H-J. (2001). Antagonistic structures in border areas: Local milieux and local politics in the Polish-German twin city Gubin/Guben. *GeoJournal*, 54, 43–50.

Mazzucato, V. (2004). Transcending the nation: Explorations of transnationalism as a concept and phenomenon. In D. Kalb, W. Pansters & H. Siebers (Eds.), Globalisation and Development: Themes and Concepts in Current Research. (pp. 131-162). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Mazzucato, V. (2009). Informal insurance arrangements in Ghanaian migrants' transnational networks: The role of reverse remittances and geographic proximity. *World Development,* 37(6), 1105–1115.

Mazzucato, V. (2011). Reverse remittances in the migration–development nexus: two-way flows between Ghana and the Netherlands. *Population, Space and Place,* 17(5), 454–468.

McKeary, M. & Newbold, B. (2010). Barriers to care: The challenges for Canadian refugees and their health care providers. *Journal of Refugee Studies,* 23(4): 523–545.

Meeteren van, M. and Pereira, S. (2013). *The differential role of social networks: Strategies and routes in Brazilian migration to Portugal and the Netherlands*. Norface Research

Melki, Jad. January (2016) Syria Audience Research. https://www.researchgate.net/publication/335975401

Metintaş, M. (2019). Ankara Antlaşmasının Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılması. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi,* 2(5): 1-26.

Mirdal, G. M., & Ryynänen-Karjalainen, L. (2004). *Migration and Transcultural Identities*. Strasbourg, FR: European Science Foundation.

Mobrand, E. (2012): Reverse Remittances: Internal Migration and Urban-to-Rural Remittances in Industrialising South Korea. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 38 (3), 389–411.

Morrow, N. (1997). Language and identity: Women's autobiographies of the American immigrant experience. *Language and Communication, I* 7(3), 177-185.

Munshi, K. (2003). Networks in the Modern Economy: Mexican Migrants in the U. S. Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(2), 549–599.

Murphy, E.J. (2006). Transnational ties and mental health. In R. Mahalingam (Ed.), *Cultural Psychology of Immigrants,* (pp.79-92). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Mouzelis, N. (2008). Social and system integration: Lockwood, Habermas and Giddens. In *Modern and Postmodern Social Theorizing: Bridging the Divide* (pp. 97-106). Cambridge: Cambridge University Press.

Nedelcu, M., and Wyss, M. (2016). 'Doing family' through ICT-mediated ordinary co-presence: transnational communication practices of Romanian migrants in Switzerland. *Global Networks,* 16(2), 202–218.

Newman, D. (2011). Contemporary research agendas in border studies: An overview. In Wastl-Water D. (Ed.), *Ashgate Research Companion to Border Studies*, (pp. 33-47). Aldershot, Hampshire, UK: Ashgate Publishing.

Neuman, W.L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1*. İstanbul: Yayın Odası.

Neuman, W. L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. (Seventh Edition). Harlow: Pearson.

North-West Syria: Cross-border Humanitarian Response Fact Sheet (September and October 2021)," UNHCR, November 30, 2021, https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/north-west-syria-cross-border-humanitarian-response-fact-sheet-3.

Nowicka, M. (2007). Mobile locations: Construction of home in a group of mobile transnational professionals. *Global Networks,* 7(1), 69-86.

Ong, A., Nonini, D. and Godley, M.R. (Eds) (1997). *Ungrounded Empires: The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism.* New York: Routledge.

Opas, M.E.; McMurray, D.A. (2015). Under the Gaze of the State: ICT use and state surveillance of Eritrean Refugees in Italy. *Refugee Survey Quarterly,* 34, 105-125.

Ortiz, L.V. and Contreras, O. F. (2011). Mexican Voices of the Border Region: Mexicans and Mexican Americans Speak about Living along the Wall. Temple University Press.

Østergaard-Nielsen, E. (2003). The politics of migrants' transnational political practices. *International Migration Review,* 37(3), 760-786.

Özgen, H. N. (Aralık 2011). Sınırda Kaçakçı Olmanın Antropolojik Tarihi. NTV Tarih, 24-27.

Özgür, E.M. (2018). Küresel göçün sosyo-mekânsallığı: Ulusötesi mekânlar/yerelötesi yerler, topluluklar ve kimlikler. *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 16(1), 1-35.

Özgür, E.M. (2020). Göç, ikametgâh ayrışması ve entegrasyon: Türk kentleri için bir değerlendirme. *Coğrafya Dergisi*, 41, 221-240.

Özgür, E.M. ve Alahmad, A. (2024). Zorunlu Göçmenler ve Entegrasyon: *"Suriyelilerin topluma adapte olabilmesi için bu ülkedeki hukuki statüsü değiştirilmeli"*. *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 22(1), 71-102.

Öztaş, F. ve Işık, Ö.F. (2022). Gaziantep'te Suriyeliler: Din, kimlik, entegrasyon. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 9(2), 627- 659.

Öztürk, N. (2006). Türkiye'de sınır ticaretinin gelişimi, ekonomik etkileri, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 2(3): 107-127.

Paasi, A. (2012). Border studies reanimated: Going beyond the territorial/relational divide. *Environment and Planning A,* 44(10), 2305-2309.

Panagakos, N. (18 June 2004): *Creating Transnational Families in The Greek Diaspora.* https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2004.00095.x

Papacharissi, Z., and Rubin, A.M.(2000). Predictors of Internet Use. *Journal of Broadcastingand Electronic Media*, 44 (2), 175–196.

Parker, B., and Plank, R. E. (2000). A uses and gratifications perspective on the internet as a new information. *American Business Review,* 18(2), 43-49.

Pérez-Armendáriz, Clarisa; Crow, David (2010). Do migrants remit democracy? International migration, political beliefs, and behavior in Mexico. *Comparative Political Studies* 43(1), 119-148.

Phillimore, J. (2012). Implementing integration in the UK: Lessons for integration theory, policy and practice. *Policy and Politics,* 40(4), 525–545.

Phillimore, J. & Goodson, L. (2006). Problem or opportunity? Asylum seekers, refugees, employment and social exclusion in deprived urban areas. *Urban Studies*, 43(10), 1715-1736.

Portes, A. (1996a). Global villagers: The rise of transnational communities. *American Prospect,* 25, 74–77.

Portes, A. (1996b). Transnational communities: Their emergence and significance in the contemporary world-system. In R. P. Korzeniewicz & W. C. Smith (Eds.), Latin America in the world-economy (pp. 151–168). Westport: Greenwood Press.

Portes A. (1997). Globalization from below: The rise of transnational communities. Smith and R.P. Korczenwicz (Eds.), *Latin America in the World Economy*, (pp. 151-168). Westport, CN: Greenwood Press.

Portes, A. (2001). Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks,* 1(3), 181-194.

Portes, A. (2003). Conclusion: Theoretical convergencies and empirical evidence in the study of immigrant transnationalism. *International Migration Review,* 37(3), 874-892.

Portes A. (2009). The Adaptation of the Immigrant Second Generation in America: A Theoretical Overview and Recent Evidence. Pages 1077-1104 | Published online: https://doi.org/10.1080/13691830903006127

Portes, A., Luis E.G., & Patricia L. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217–237.

Portes, A., Guarnizo, L.E. & Haller, W.J. (2002). Transnational entrepreneurs: an alternative form of immigrant economic adaptation. *American Sociological Review,* 67(2), 278–298.

Pries, L. (1999), Die Transnationalisierung der sozialen Welt und die deutsche Soziologie https://www.jstor.org/stable/40878285

Ranga, D. (2003): Sub-region Differentials in Migration and Remittances in Zimbabwe between 1988-90 and 1996-98. *Eastern Africa Social Science Research Review,* 19(2), 55–74.

Robert R. Alvarez, Jr. (1995). The Mexican-Us Border: The Making of an Anthropology of Borderlands. Annual Review of Anthropology, Vol. 24, pp. 447-470 (24 pages) Published By: Annual Reviews.

Rottmann, S.B. (2020). *Integration: Policies, Practices and Experiences: Turkey Country Report*. RESPOND- Multilevel Governance of Mass Migration in Europe and Beyond Project (#770564, Horizon2020) Working Paper Series, 2020/50. 01.01.2024 tarihinde https://www.respondmigration.com/ adresinden alındı.

Rouse, R. (1991). Mexican migration and the social space of postmodernism. *Diaspora A Journal of Transnational Studies* 1(1), 8-23.

Rowe, W. E. (2014). Positionality." In Coghlan, David and Mary Brydon-Miller (Eds.), *The Sage Encyclopedia of Action Research,* (pp. 627- 628). London, UK: Sage.

Sanchez, G. (2015). *Human Smuggling and Border Crossing.* London and New York: Routledge.

Saifan, S. (2015). The roots of the regimecurrent and previous alliances. Al-Araby al-Jadeed. 11 March 2015. Accessed 19 August 2016.

Sara, F. 16 Aralık (2021). Esad rejiminin Captagon ticareti, Şarku'l Avsat.

Schapendonk, J. (2012). Turbulent trajectories: African migrants on their way to the European Union. *Societies,* 2, 27–41.

Scott, S. & Carthledge, K. (2009). Migrant assimilation in Europe: a transnational family affair. *International Migration Review*, 43 (1), 60-89

Scott, J.W. (2011). Borders, border studies and EU enlargement. Wastl-Water D. (Ed.), *Ashgate Research Companion to Border Studies,* (pp. 123-142). Aldershot, Hampshire, UK: Ashgate Publishing.

Scott, J.W. (2012). European politics of borders, border symbolism and cross-border cooperation. In T. Wilson, and H. Donnan (Eds.), *A Companion to Border Studies,* (pp. 83-99). Hoboken, NJ: Blackwell Publishing.

Seale, P. (1993). "Interview with President Hafez al-Assad." Journal of Palestinian Studies. Vo. 22. No.2. p.120 48 Batatu, Hanna. "Syria's Peasantry, the Descendants of Its Lesser Rural Notables, and Their Politics." Princeton University Press. p.396.

Shao, G. (2009). Understanding the appeal of user-generated media: A uses and gratification perspective. *Internet Research*, 19(1), 7–25.

Simmel, G. (1997). The sociology of space. In Frisby, D. and Featherstone, M. (Eds), *Simmel on Culture: Selected Writings*, (pp. 137-170). London: Sage.

Simonsen, K. (2018). What it means to (not) belong: A case study of how boundary perceptions affect second-generation immigrants' attachments to the nation. *Sociological Forum,* 33(1), 118-138.

Sigona, N., Gamlen, A., Liberatore, G. & Kringelbach, N. K. (2015). *Diasporas Reimagined. Spaces, Practices and Belonging*. Oxford Diasporas Programme.

Skey, M. (2013). Why do nations matter? The struggle for belonging and security in an uncertain world. *The British Journal of Sociology,* 64(1), 81-98.

Skrbiŝ, Z. (1999). *Long distance nationalism: Diasporas, homelands and identities*. Aldershot, England: Ashgate.

Skrbiš, Z. (2008). Transnational families: Theorising migration, emotions and belonging. *Journal of Intercultural Studies*, 29(3), 231-246.

Smyth, G., Stewart, E., & Da Lomba, S. (2010). Introduction: Critical reflections on refugee integration: Lessons from international perspectives. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 411-414.

Snel, E., Engbersen, G., & Leerkes, A. (2006). Transnational involvement and social integration. Global Networks, 6(3), 285308.

Sönmez, Z. (2017). The role of social networks in the movement of Syrian refugees to neigbouring countries. İnsamer. 1-7

Stark, O. (1991). Migration incentives, migration types: the role of relative deprivation. *The Economic Journal,* 101, 1163-1178.

Strüver, A. (2005), Stories of the 'Boring Border': The Dutch-German Borderscape in People's Minds, Münster, LIT-Verlag.

Sturge, G., Bilgili, O. & Siegel, M. (2016). Migrants' capacity as actors of development: do skills matter for economic and social remittances. *Global Networks,* 16(4), 470-489.

Şahin-Mencütek, Z. (2020). Emerging transnational practices and capabilities of Syrian refugees in Turkey. *Migration Letters,* 17(1), 125-138.

Şahin-Mencütek, Z. (2019). Encouraging Syrian return: Turkey's fragmented approach, Refugee Studies Centre, Oxford Department of International Development.

Şahin, Ş. & Sönmez, M. Emin, (2022). Suriyeli sığınmacıların entegrasyon eğilimleri: Gaziantep sehri örneği. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1-13.

Şenay, B. (2010). Ulusaşırı toplumsal alanlar, ulusaşırı kimlikler: Avustralyalı Türkler örneği. R.O.Dönmez, P.Enneli ve N. Altuntaş (Eds.), *Türkiye'de Kesişen ve Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler* içinde (s.255-287). İstanbul: Say.

Şimşek, D. (2018). Integration processes of Syrian refugees in Turkey: 'Class-based integration'. *Journal of Refugee Studies,* 33(3): 537-554.

Şimşek, D. (2019). Türkiye'de Suriyeli mülteci entegrasyonu: Zorlukları ve olanakları. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi,* 4(2), 172-187.

Şimşek, D. (2019). Transnational activities of Syrian refugees in Turkey: Hindering or supporting integration. *International Migration,* 57(2): 268-282.

Şimşek, D. (2020). Integration processes of Syrian refugees in Turkey: 'Class-based integration'. *Journal of Refugee Studies,* 33(3), 537-554. https://doi.org/10.1093/jrs/fey057

Taş, E. N. (2020). Göçün güvenlikleştirilmesi çerçevesinde Meksika duvarı örneği. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı, Göç, 59-70 https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/58716/819387

Taylor, J. E. (1999). The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittance in the Migration Process. International Migration, 37: 63-88.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2023). *Suriye Ülke Profili*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

Terry, Donald F. (2005): Remittances as a Development Tool. In: Terry, Donald F. Wilson, Steven R. (Hg.): Beyond Small Change: Making Migrant Remittances Count. Washington, DC., S. 3–21.

Tilley, C. (2006). Objectification. In C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands & P. Spyer, (Eds.), Handbook of Material Culture (pp. 60-73). SAGE Publications Ltd.

Timmons, J.A. (1978). Characteristics and role demand of entrepreneurship. American Journal of Small Business, 3(1), 5-17.

Tomlinson, F. & Egan, S. (2002). From marginalization to (dis)empowerment: Organizing training and employment services for refugees. *Human Relations,* 55(8), 1019-1043.

Tokmajyan, A. (2016). *The War Economy in Northern Syria*. Shattuck Center for Conflict, Negotiation and Recovery (Central European University School of Public Policy), 10. 5.09.2023 tarihinde https://www.thealeppoproject.com/wp-content/uploads//12/War-Economy-2.pdf adresinden erişildi.

TUNÇ, A. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 29-63.

Tümtaş, M.S. (2018). Toplumsal dışlanmadan vatandaşlık tartışmalarına Suriyeli kent mültecileri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,* 37, 26-47. https://doi.org/10.25294/auiibfd.420796

Uçar İlbuğa, E. (2006). Almanya'da Göçmen Türkler ve Ana Dilde Medya Kullanımı. *Kilad (Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi)*. 117-138.

Unutulmaz, K.O. (2017). Integration of Syrians: politics of integration in Turkey in the face of a closing window of opportunity. In D. Eroğlu-Utku, K.O. Unutulmaz, & İ. Sirkeci (Eds.), *Turkey's Syrians: Today and Tomorrow* (pp. 213–236). Londra: Transnational Press.

Unutulmaz, K.O. (2022). Suriyelilerin uyumunda bugün ve yarın: Toplumsal algıların dönüşümü ve yönetimi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 1-23. doi:10.46928/iticusbe.1100192

Urry, J. (2003). Social networks, travel and talk. *British Journal of Sociology*, 54(2), 155-175.

Uzan, Y., & Akgül, D. (2022) Türkiye'nin Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadelesi ve Suriyeli Düzensiz Göçmenler Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 6(1), 201-222.

van Houtum, H. (2005). The geopolitics of borders and boundaries. *Geopolitics*, 10(4): 672-79.

Valenta, M. & Bunar, N. (2010). State assisted integration: Refugee integration policies in Scandinavian welfare states: The Swedish and Norwegian experience. *Journal of Refugee Studies,* 23(4): 463-483.

Vah, M. & Luksic-Hacin, M. (2008). Contemporary implications of multiculturalism policies for European welfare states. *Two Homelands*, 28, 7-21.

Van Houtum, H. & van Naerssen, T. (2002). Bordering, ordering, and othering. *Journal of Economic and Social Geography,* 93(2): 125-136.

Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Journal of Ethnic and Racial Studies,* 22(2), 447-462.

Vertovec, S. (2000). Religion and Diaspora. Institute of Social & Cultural Anthropology. University of Oxford.

Vertovec, S. (2003). Migration and other modes of transnationalism: Towards conceptual cross fertilisation. *International Migration Review*, 37(3): 641–665.

Vertovec, S. (2004). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review*, 38(3): 970-1001.

Vertovec, S. (2004). Trends and Impacts of Migrant Transnationalism. Centre on Migration, Policy and Society Working Paper No. 3. Oxford: University of Oxford.

Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. London/New York: Routledge.

Vidal de la Blache, P. (1908). *La France: Tableau Géographique*. Paris: Librairie Hachette.

Vrecer, N. (2010). Living in limbo: Integration of forced migrants from Bosnia and Herzegovina in Slovenia. *Journal of Refugee Studies,* 23(4), 484-502.

Yazigi J. (2014). Syria's war economy. Brussels, Belgium: European Council on Foreign Relations.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (6.Baskı), Ankara: Seçkin.

Yiftachel, O. (1999). Between nation and state: "Fractured" regionalism among Palestinian-Arabs in Israel. *Political Geography,* 18(3): 285-307

Zhang, S., 2007, Smuggling and trafficking in human beings: All roads lead to America, Praeger, Westport.

Wahlbeck, Ö. (1999). *Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*, London: Macmillan.

Wall, M., Otis Campbell, M. And Janbek, D. (2016). Syrian refugees and information precarity. In: *New Media & Society* 19 (2), S. 240–254.

Wilding, R. (2006). Virtual intimacies? Families communicating across transnational contexts. In: *Global Networks* 6 (2), S. 125–142.

Weber, M. (2017). *Sosyal Bilimler Metodolojisi* (3. basım). (V. Saygın Öğütle, Çev.). İstanbul: Küre. (Orijinal çalışma basım tarihi 1949).

Williams, L. (2006). Social networks of refugees in the United Kingdom: Tradition, tactics and new community spaces. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32(5), 865-879.

Wong, L.L. (1997). Globalization and transnational migration: A study of recent Chinese capitalist migration from the Asian Pacific to Canada. *International Sociology*, 12(3), 329-351.

Woods, A. (2016). *Urban Refugees: The Experiences of Syrians in Istanbul.* İstanbul: Istanbul Policy Center.

İNTERNET KAYNAKLARI

Anadolu Ajansı 19 Mar 2023, https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/deprem-sanayicinin-kalifiye-is-gucunu-de-vurdu/2849815, Erişim tarihi: 15.12.2023.

Bab El-Hava sınır kapısı, (2022). Resmî web sitesini. https://www.babalhawa.net/, Erişim tarihi: 25.09.2023.

BBC NEWS TÜRKÇE (2013, 13 Mayıs). Reyhanlı saldırıları: 7 Soruda Olup Bitenler. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130513_reyhanlida_ne_oldu adresinden alındı. Erişim tarihi: 10.12.2023.

Göç İdaresi Başkanlığı (https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler, erişim: 15.02.2024).

Göç İdaresi Başkanlığı Veri Tabanı (https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler, Erişim: 15.02.2024.

Hamidi, İ. (2019). "Şarku'l Avsat Adana Anlaşması'nın Metnini Yayınlıyor… Ankara ve Şam Arasında 10 Karşılıklı Taviz", Şarku'l Avsat, 26 Ocak 2019, https://bit.ly/3tsw6tR. Erişim: 18.12.2022.

Hürriyet (2002, 16 Ağustos). Motorine sınır ticareti yasağı. https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/motorine-sinir-ticareti-yasagi_ID424884/ adresinden erişildi. Erişim tarihi: 10.12.2023.

Jandarma Genel Komutanlığı Veri Tabanı, (https://www.jandarma.gov.tr/veriler, Erişim: 15.02.2024.

Milli Savunma Bakanlığı (2023, 1 Aralık). Mayın Faaliyeti Hakkında Merak Edilenler: Türkiye-Suriye sınırındaki mayınlı alanlar ne durumdadır? https://www.msb.gov.tr/Mafam/icerik/mayin-faaliyeti-hakkinda-merak-edilenler adresinden alındı. Erişim tarihi: 1.12.2023.

Suriye Geçici Hükûmet karar 2, (2022) https://bit.ly/3rSexSF. Erişim tarihi: 18.11.2023.

Suriye Arap Cumhuriyeti Parlamentosu'nun resmî web sitesi. "509 sayılı Otomobil İthalat Gümrük Vergileri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname." 2010. Erişim tarihi: 18.08.2023.

Swann, S. (2 May 2019) "Antiquities Looted in Syria and Iraq Are Sold on Facebook," BBC News, https://bbc.in/3u102eX, Erişim tarihi: 02.01.2024.

Şahin, S. (2022) Bayram izni kaldırılan Suriyeliler, gönüllü geri dönüşe teşvik edilecek, Anadolu Ajansı web sitesinde, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bayram-izni-kaldirilan-suriyeliler-gonullu-geri-donuse-tesvik-edilecek/2576076, Erişim tarihi: 06.11.2023.

T.C. Yozgat Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü (2016, 28 Ocak). Ülkemiz ile Suriye Arasındaki Vize Muafiyeti Anlaşmasının Yürürlükten Kaldırılması, https://yozgat.goc.gov.tr/ulkemiz-ile-suriye-arasindaki-vize-muafiyeti-anlasmasinin-yururlukten-kaldirilmasi adresinden alındı, Erişim tarihi: 02.12.2023 tarihinde.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2023, 15 Kasım). Ülkelere göre dış ticaret istatistikleri, 1980-2022. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1 adresinden erişildi, Erişim tarihi: 15.11.2023.

UNESCO (2019). Enforcing the right to education of refugees: A policy perspective. Working Papers on Education Policy No.8. https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/190208eng.pdf, Erişim tarihi: 25.10.2023.

UNHCR (2014). The Integration of Refugees: A Discussion Paper. United Nations, High Commissioner for Refugees-UNHCR, https://www.unhcr.org/cy/wp content/uploads/sites/41/2018/02/ integration_discussion_paper_July_2014_EN.pdf adresinden alındı, Erişim tarihi: 30.10.2023.

UNHCR-Global trends in forced displacement. (2021). https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2021, s.7. Erişim Tarihi: 23.08.2023

Ekler

EK-1: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Araştırmanın Adı: " Sınırlar, Ulusaşırıcılık ve Entegrasyon: Türkiye ile Suriye Sınırının İki Yakasındaki (Hatay ve İdlib'deki) Suriyelilerin Ulusaşırı Faaliyetleri"

A. Giriş Bölümü:

Sayın Katılımcı,
Sizden Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı bünyesinde yürütülen ve yukarıda başlığı verilen bir doktora tez araştırmasına gönüllü katılımcı olmanızı istiyoruz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz."

B. Bilgilendirme Bölümü:

1.Çalışmanın amacı nedir?

Türkiye, 2011'den beri Suriye'de devam eden savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmış mültecileri kabul ediyor. Küresel Kuzey'deki mültecilerin ulusaşırı faaliyetleri uzun süredir incelendiği halde, yerinden edilmiş insanların çoğuna ev sahipliği yapan Küresel Güney'de bu faaliyetler, henüz yeteri kadar akademik ilgi görmemiştir. Bu sebeple araştırmam, zorunlu olarak Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin Hatay-İdlib arasında ortaya çıkan ulusaşırıcılık pratiklerine entegrasyon bağlamında odaklanıyor. Tez çalışması, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin, entegrasyonu bir hayatta kalma mekanizması olarak algıladıkları ve bilhassa güvenli olmayan yasal statüleri (geçici koruma) ve onları kabul eden ülkede haklara erişim eksikliği ile karşı karşıya kaldıklarında, yeni bir topluma uyum sağlamak için ulusaşırı faaliyetleri bir strateji olarak kullandıkları iddiasını, Türkiye'nin Hatay ili ile Suriye'nin rejim muhaliflerinin toplandığı İdlib vilayeti arasındaki ulusaşırı faaliyetler bağlamında soruşturmayı amaçlıyor.

2.Çalışmaya katılma koşulları nelerdir?

a)Araştırmaya katılmaya gönüllü olma ve onay verme
b) Hatay ve İdlip'te ikamet ediyor olma
c) 18 yaş üzerinde olma

3.Çalışma kapsamında nasıl bir uygulama yapılacaktır?

Çalışma kapsamında farklı yaş gruplarından Hatay'da ve İdlip'te yaşayan Suriyelilerle görüşülecek onlara mültecilik, entegrasyon ve ulusaşırı faaliyetlere ilişkin yarı-yapılandırılmış sorular sorulacaktır. Katılımcılarla gerçek ve sanal ortamda gerçekleştirilecek mülakatlar yoluyla sağlanan bilgiler, içerik analizine tabi tutulacak, verilerin kavramsallaştırılmasına ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır.

4.Araştırmaya kaç katılımcı dâhil edilecektir?

Araştırmaya 75 gönüllünün dâhil edilmesi planlanmaktadır, ancak bu sayı araştırmanın gidişatına göre bazı küçük oynamalar gösterebilir.

5.Bir katılımcının bu araştırmanın gereklerini yerine getirebilmek için harcayacağı süre ne kadardır?

Yapılan görüşmeler yaklaşık 30 ile 40 dakika arasında zaman alabilir.

6.Katılımcılar, araştırmaya katılmaları halinde hangi risklerle karşılaşabilirler?

Gönüllüler araştırmaya katılması halinde herhangi bir riskle karşılaşmayacaktır.

7.Katılımcılar, araştırmaya katılmayı kabul etmemeleri ya da araştırmadan ayrılmaları durumunda herhangi bir olumsuz sonuçla karşı karşıya kalır mı?

Araştırmaya katılmak ve yapılan görüşmelerin araştırma kapsamında kullanılması tamamen katılımcının rızasına bağlıdır. Katılımcı istemediği durumda araştırmaya katılmayabilir veya istediği zaman araştırmadan ayrılabilir.

8.Katılımcılara bu araştırmaya katıldıkları için bir ücret ödenir mi?

Araştırmanın katılımcıları araştırmacıdan verdikleri bilgilerin karşılığında herhangi bir ücret talep edemez ve araştırmacı size herhangi bir ücret teklif edemez ve ödeyemez.

9.Görüşmenin kaydedilmesi için temel yöntemler nelerdir?

Ses Kayıt cihazı kullanacak.

C. Güvence Bölümü

Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.

D. Onay Bölümü:

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllü katılımcılara verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için bana yeterince zaman tanındı.

Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

EK-2: Hududa (Sınıra) İlişkin Mülakat Soruları

2.1.Savaştan Önce Hudut

Savaştan önce Suriye-Türkiye hududu sizin için bir mânia (engel) teşkil ediyor muydu? Yoksa iki ülke arasında münasebetler kolaylıkla kurulabiliyor muydu? Savaş öncesinde iki tarafın insanlarının hudut intikallerini (geçişlerini), iktisadi, içtimai, kültürel münasebetlerini (ilişkilerini) anlatır mısınız?

- *Hudut nasıl geçilirdi?*
- *Geçişte ne tür zorluklar yaşanırdı? Bu zorluklar nasıl aşılırdı? İnsanlar ne tür stratejiler geliştirirdi?*
- *Savaştan önce hudut geçişlerinde insanlara kimler, ne tür kolaylıklar sağlıyordu? Hudut geçişlerini kolaylaştıran aracı insanlar var mıydı? Bunlar insanlara hangi konularda yardımcı oluyordu?*
- *Savaştan önce iki tarafın insanlarından kimler karşılıklı olarak geçiş yapıyordu?*
- *Savaştan önce geçişler hangi sıklıkta oluyordu?*
- *Savaştan önce iki tarafın insanları (resmi ve gayri resmi olarak) neler getiriyordu, neler götürüyordu?*
- *Savaştan önce Suriye'den Türkiye'ye hangi mallar, eşyalar, araçlar getiriliyordu? Bu mallar burada kimlere satılıyordu?*
- *Savaştan önce Türkiye'den Suriye'ye hangi mallar, eşyalar, araçlar götürülüyordu? Bu mallar orada kimlere satılıyordu?*
- *Savaştan önce hudut şimdi iki tarafın insanlarını birbirinden tamamıyla ayırıyor muydu? Savaştan önce hudut sizin için ne anlam ifade ediyordu?*
- *Savaştan önce hududun iki tarafındaki insanların akraba olması ilişkileri nasıl etkiliyordu?*
- *Savaştan önce hudut, iki tarafın insanlarının iktisadi ve içtimai hayatlarını nasıl etkiliyordu?*
- *Savaştan önce İdlib'de kaç kişi ya da aile bir gelir kaynağı olarak sınır ticaretinden fayda sağlıyordu?*
- *Türkiye tarafında kaç kişi ya da aile bir gelir kaynağı olarak sınır ticaretinden fayda sağlıyordu?*
- *Sınır ticareti İdlib'i ve Hatay'ı nasıl etkiliyordu?*
- *Suriye ile Türkiye arasındaki sınır ticaretinin yıllık hacmi ne kadardı? Değer olarak yaklaşık ne büyüklükte bir ticaret yapılıyordu?*

- *Bu ticaret, hududun iki tarafındaki insanlar için nasıl bir öneme sahipti?*

2.2. Savaştan Sonra Hudut

Savaştan sonra Suriye-Türkiye hududu iki tarafın insanları arasındaki münasebetleri nasıl etkiledi? Savaş sonrasında iki tarafın insanlarının hudut intikallerini (geçişlerini), iktisadi, içtimai, kültürel münasebetlerini (ilişkilerini) anlatır mısınız? *Açık Kapı Politikasının uygulandığı ve yakın zamanlarda sınır kontrollerinin artırıldığı dönemleri ayrı ayrı değerlendirir misiniz?*

- *Hudut şimdi nasıl geçiliyor?*
- *Hudut geçişlerinde ne tür zorluklar yaşanıyor? Bu zorluklar nasıl aşılıyor? İnsanlar ne tür stratejiler geliştiriyor?*
- *Hudut geçişlerinde insanlara kimler, ne tür kolaylıklar sağlıyor? Hudut geçişlerini kolaylaştıran aracı insanlar var mı? Bunlar insanlara hangi konularda yardımcı oluyorlar?*
- *İki tarafın insanlarından kimler karşılıklı olarak geçiş yapıyorlar?*
- *Geçişler hangi sıklıkta oluyor?*
- *Sınır kapılarının karşılıklı serbest geçişlere açılmasının İdlib'deki aileler üzerinde nasıl etkileri olmuştur?*
- *İki tarafın insanları (resmi ve gayri resmi olarak) neler getiriyor, neler götürüyorlar?*
- *Suriye'den Türkiye'ye hangi mallar, eşyalar, araçlar getiriliyor? Bu mallar burada kimlere satılıyor?*
- *Türkiye'den Suriye'ye hangi mallar, eşyalar, araçlar götürülüyor? Bu mallar orada kimlere satılıyor?*
- *Sınır ticareti kapsamında ihracat ve ithalatı yapılamayacak ürünler nelerdir?*
- *Sınır ticaretinde resmi olarak nasıl bir prosedür tatbik ediliyor?*
- *Sınır ticaretinde gayri resmi ne tür prosedürler tatbik ediliyor?*
- *Sınır ticaretinde değer, miktar ve zaman bakımından ne tür sınırlamalar vardır?*
- *Suriye ile Türkiye arasındaki sınır ticaretinin yıllık hacmi ne kadardır? Değer olarak yaklaşık ne büyüklükte bir ticaret yapılıyor?*
- *Bu ticaretin hududun iki tarafındaki insanlar için önemi nedir?*
- *Hudut şimdi iki tarafın insanlarını birbirinden tamamıyla ayırıyor mu?*
- *Hududun iki tarafında da Suriyelilerin olması ilişkileri nasıl etkiliyor?*
- *Hudut şimdi sizin için ne ifade ediyor?*
- *Hudut, iki tarafın insanlarının iktisadi ve içtimai hayatlarını nasıl etkiliyor?*

- *İdlib'de kaç kişi ya da aile kendilerine bir gelir kaynağı sağlamak için sınır ticaretinden fayda sağlıyor?*
- *Türkiye tarafında kaç kişi ya da aile kendilerine bir gelir kaynağı sağlamak için sınır ticaretinden fayda sağlıyor?*
- *Bu kişiler kimler? Suriyeli mi? Yoksa aralarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da var mı? Ya da başkaları?*
- *Sınır ticareti İdlib'i ve Hatay'ı nasıl etkiliyor?*
- *Türkiye ile Suriye arasındaki duvar inşasından sonra, hudutta neler değişti?*
- *Bu duvarı geçmek için ne tür yeni dinamikler ortaya çıktı?*

EK-3: Hatay'daki Suriyeli Zorunlu Göçmenler Yöneltilen Görüşme Soruları

Entegrasyon

1)Türkiye'de yaşayan bir mülteci olarak uyum/entegrasyon (intibak), kelimesinden siz ne anlıyorsunuz? Size göre intibak ne demek?

2)Buradaki yerli halka sosyal ve kültürel olarak intibak edebildiniz mi? Geldiğinizden beri Türkiye'ye ve Türk toplumuna intibak konusunda ne kadar mesafe kat ettiniz?

- Sosyal ve kültürel intibakınızı zorlaştıran veya kolaylaştıran amiller nelerdir?
- Sosyal ve kültürel olarak intibak edebilmek için siz neler yapıyorsunuz?
- Hatay dışında Türkiye'nin başka bir şehrinde yaşasaydınız intibakınız nasıl olurdu? Burada olmanızın intibakınız açısından nasıl bir fark meydana getirdiğini düşünüyorsunuz?
- Savaş öncesindeki Türkiye ile irtibatlarınız ve burada Arap kökenli yerli halkın oluşu intibakınıza nasıl tesir etti?

3)Ekonomik olarak buradaki işgücü piyasasına intibak edebildiniz mi?

- Burada siz ve diğer aile mensupları ne iş yapıyorsunuz?
- İşinizi nasıl tesis ettiniz (buldunuz?)
- Hangi şartlar altında iş yapıyorsunuz (çalışıyorsunuz)?
- Türk vatandaşlarıyla mukayese ettiğinizde çalışma hayatınızda onlardan ne tür farklılıklar olduğunu gözlüyorsunuz?
- (*Katılımcı başka birinin yanında ücretli olarak çalışıyorsa:* Düzenli, sigortalı ve hak ettiğinizi alarak çalışabiliyor musunuz?) Çalışma ortamından bahseder misiniz?
- İktisadi intibak konusunda geçmişte ne gibi zorluklar yaşadınız? Halen ne gibi müşküller yaşıyorsunuz?
- İktisadi olarak buraya intibak edebilmek için neler yapıyorsunuz? Burada geçiminizi sağlamak için ne tür stratejiler uyguluyorsunuz?

4)Yasal statünüz (geçici koruma statüsü) ve ülkenize geri gönderilme fikri, Türkiye'ye intibakınıza nasıl tesir ediyor?

- Size başka bir statü (mesela vatandaşlık) verilseydi neler değişirdi?

5)Türk devletinin sizin sosyal, kültürel ve ekonomik intibakınıza dair neler yaptığını düşünüyorsunuz?

6)Sosyal, kültürel ve ekonomik intibakınız için Hatay'ın yerli halkının size ne tür destekleri veya engellemeleri oluyor?

- Zaman içinde bunda bir değişiklik oldu mu?

7)Türk toplumuna ve ikamet ettiğiniz şehre iktisadi ve içtimai olarak daha kolay intibakınız için neler yapılmasını isterdiniz?

8)Türkiye'ye intibakınız artıyorsa; bu ülkenize (İdlib'e) geri dönüş konusundaki düşüncelerinizi nasıl etkiliyor?

Ulusaşırı Faaliyetler

9)Suriye'deki akrabalarınız ve arkadaşlarınızla telefon ya da internet aracılığıyla irtibat halinde misiniz?

- Onlarla ne zamandan beri, hangi sıklıkta konuşuyorsunuz?
- Daha ziyade neler hakkında konuşuyorsunuz?
- Bu tür bir irtibat size neler sağlıyor?

10)Suriye'deki akrabalarınız ve arkadaşlarınızla sosyal medyada iletişim halinde misiniz (muhabere ediyor musunuz)?

- Bu mecrada neler paylaşıyorsunuz?
- Sosyal medya mecrasında haberleşme size neler sağlıyor?

11)Suriye'deki televizyon ve radyo kanallarını izliyor musunuz?

Neler izliyorsunuz? Bu size ne sağlıyor?

12)İdlib' ya da Suriye'nin başka bir bölgesine gidip geliyor musunuz?

- *Gidiyorsanız*; ne zaman ve niçin gidiyorsunuz?
- Orada ne kadar kalıyorsunuz ve neler yapıyorsunuz?

13)Suriye ile sağladığınız bütün bu irtibatlar, size nasıl tesir ediyor? Neler hissediyorsunuz?

14) Suriye'deki akrabalarınıza veya arkadaşlarınıza para gönderiyor musunuz?

- Aylık ne kadar ve hangi yollardan, kime para gönderiyorsunuz?

- Bu para orada ne için kullanılıyor?

15) Suriye'ye para dışında başka neler gönderiyor musunuz?

16)Suriye'deki veya başka ülkelerdeki yakınlarınız size neler (para, eşya, vb) gönderiyor?

17)İdlib'de, Hatay'da ya da başka yerlerde ev, dükkân veya arazi almak gibi teşebbüslerde bulunuyor musunuz?

18) İdlib veya Suriye'nin başka yerleri ile iş ve ticaret yapıyor musunuz?

- Ne tür bir iş veya ticaret yapıyorsunuz? Yaptığınız işten ve bu işi nasıl yaptığınızdan bahseder misiniz?
- Bu işe ne zaman ve nasıl başladınız?
- Kendiniz mi başladınız? Kimlerden yardım aldınız? Önceden ticari irtibatlarınız var mıydı?
- Halen iki ülke arasındaki iş ve ticaretiniz hangi seviyeye ulaştı?
- Yaptığınız bu iş ve ticaret, size ve yakınlarınıza neler sağladı?
- İki taraf arasında bir köprü kurduğunuzu düşünüyor musunuz?
- Bu faaliyetlerin iki taraf için ne tür faydalar sağladığını düşünüyorsunuz? İki tarafta neleri değiştiriyor?
- İstikbal için ticari hedefleriniz nelerdir?
- Hatay ile İdlib arasındaki ticaretin ve umumi olarak ilişkilerin istikbalini nasıl görüyorsunuz?
- Yasal statünüz (geçici koruma statüsünden) farklı olsaydı, yine bu işleri yapar mıydınız?

19)Suriye ile Türkiye arasında yaptığınız iş ve ticareti, *bir gün ülkeme geri döneceğim ama şimdi geçimimi sağlamalıyım* diye mi yapıyorsunuz? Yoksa *yakın zamanda geri dönüş ihtimali görmediğinizden, burada kendinizin ve ailemin geleceğini tesis edeyim,* diye mi yapıyorsunuz? Neler söylemek istersiniz?

20)Umumi olarak geldiğiniz yer (İdlib) ile irtibatlı olmak, buraya intibakınıza müspet ya da menfi olarak nasıl tesir ediyor?

21)Bu faaliyetler, İdlib'de yaşayan insanların hayatına nasıl tesir ediyor?

22)Suriye'nin (İdlib'in) istikbali için rejime karşı mücadele edenlere ne tür maddi ve manevi yardımlar yapıyorsunuz?

- Buradaki mücadeleye Türkiye'den gelip katılanlar oluyor mu?

23)Hatay'daki Suriyeli mülteci derneklerinin veya Türk yardım kuruluşlarının faaliyetlerine dâhil oluyor musunuz?

- Bu müesseselerde ne tür faaliyetlere dâhil oluyorsunuz?

24) Suriye’nin istikbaliyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

25) Ülkenize dönmek ya da burada kalmak konusunda neler düşünüyorsunuz?

Verdiğiniz malumatlar için teşekkür ederim.

Ek-4: İdlib'deki Akrabalara Yönelik Görüşme Soruları

1) Ailede Türkiye'ye göç etmeyen ve İdlib'de kalan kaç kişi var? Siz akrabalarınız gibi neden Türkiye’ye gitmediniz?

2)Burada geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

3) Türkiye’deki akrabalarınız ve arkadaşlarınızla telefon ya da internet aracılığıyla irtibat halinde misiniz?

- Onlarla ne zamandan beri, hangi sıklıkta konuşuyorsunuz?
- Daha ziyade neler hakkında konuşuyorsunuz?
- Bu tür bir irtibat size neler sağlıyor?

4) Türkiye’deki akrabalarınız ve arkadaşlarınızla sosyal medyada iletişim halinde misiniz (muhabere ediyor musunuz)?

- Bu mecrada neler paylaşıyorsunuz?
- Sosyal medya mecrasında haberleşme size neler sağlıyor?

5) Türkiye’deki televizyon ve radyo kanallarını izliyor musunuz?

Neler izliyorsunuz? Bu size ne sağlıyor?

6)Hatay’a ya da Türkiye’nin başka bir bölgesine gidip geliyor musunuz? Türkiye'deki akrabalarınızı ziyaret ediyor musunuz?

- *Gidiyorsanız*; ne zaman ve niçin gidiyorsunuz?
- Orada ne kadar kalıyorsunuz ve neler yapıyorsunuz?

7) Türkiye ile sağladığınız bütün bu irtibatlar, size nasıl tesir ediyor? Neler hissediyorsunuz?

8) Türkiye’deki akrabalarınıza veya arkadaşlarınıza para veya başka şeyler gönderiyor musunuz?

- Kime, ne kadar ve hangi yollardan, para gönderiyorsunuz?
- Para dışında başka neler gönderiyor musunuz?
- Neden bunları gönderiyorsunuz?

9) Türkiye’deki veya başka ülkelerdeki yakınlarınız size neler (para, eşya, vb) gönderiyor?

- Hatay'daki akrabalarınız size para gönderiyor mu?
- Para gönderiliyorsa; parayı nasıl kullanıyorsunuz?
- Türkiye'deki akrabalarınızın gönderdiği havaleler ihtiyaçlarınızı için yeterli mi?

- İdlib'de ya da Suriye'nin başka yerlerinde ev, dükkân veya arazi almak gibi teşebbüslerde bulunuyor musunuz?
- Gönderilen paralar, İdlib'de yeni bir iş inşasına yardımcı oluyor mu?
- Para havalelerini nasıl, hangi sıklıkta ve ne kadar alıyorsunuz?

10)Akrabalarınızın Türkiye'deki ikameti, iktisadi olarak size nasıl tesir etti?

11) Hatay'da ya da Türkiye'nin başka yerlerinde ev, dükkân veya arazi almak gibi teşebbüslerde bulunuyor musunuz? Neden?

12) Hatay veya Türkiye'nin başka yerleri ile iş ve ticaret yapıyor musunuz?

- Ne tür bir iş veya ticaret yapıyorsunuz? Yaptığınız işten ve bu işi nasıl yaptığınızdan bahseder misiniz?
- Bu işe ne zaman ve nasıl başladınız?
- Kendiniz mi başladınız? Kimlerden yardım aldınız? Önceden ticari irtibatlarınız var mıydı?
- Halen iki ülke arasındaki iş ve ticaretiniz hangi seviyeye ulaştı?
- Türkiye'den Suriye'ye giren mallar nelerdir? Türkiye dışında başka ülkelerden mal geliyor mu? Hangi ülkelerden, ne tür mallar geliyor?
- Yaptığınız bu iş ve ticaret, size ve yakınlarınıza neler sağladı?
- İki taraf arasında bir köprü kurduğunuzu düşünüyor musunuz?
- Bu faaliyetlerin iki taraf için ne tür faydalar sağladığını düşünüyorsunuz? İki tarafta neleri değiştiriyor?
- İstikbal için ticari hedefleriniz nelerdir?
- Hatay ile İdlib arasındaki ticaretin ve umumi olarak ilişkilerin istikbalini nasıl görüyorsunuz?
- Suriyeliler Türkiye'de ikamet etmeseydi, aynı şekilde ve cesamette iş ve ticaret yapabilir miydiniz?

13)Suriye ile Türkiye arasında yaptığınız işi/ticareti ve tesis ettiğiniz irtibatları, *bir gün ben de Türkiye'ye gidebilirim* diye mi devam ettiriyorsunuz? Yoksa *burada hayatınızı devam ettirmek için* mi yapıyorsunuz? Neler söylemek istersiniz?

14)Umumi olarak akrabalarınızın ikamet ettiği yer (Hatay) ile irtibatlı olmak, müspet ya da menfi olarak size, burada kalan diğer insanlara nasıl tesir ediyor?

15)Akrabalarınızın Türkiye'de ikamet etmesi size nasıl tesir ediyor?

16)Türkiye'de yaşamak ya da burada kalmaya devam etmek hususunda neler düşünürsünüz?

- Aile birleşiminden geçmenize izin verilseydi, siz de Hatay'a veya Türkiye'nin başka bir yerine gitmek ister miydiniz? Yoksa hep Suriye'de kalmayı mı tercih edersiniz? Neden?
- Şimdi sizi İdlib'de yaşıyorsunuz, istikbale ilişkin planlarınız nelerdir?
- Türkiye'de akrabalarınızın arkadaşlarınızın olması istikbal planlarınızı nasıl etkiliyor?

17)İdlib'in (Suriye'nin) istikbali için rejime karşı mücadele edenlere Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarınız ne tür maddi ve manevi yardımlar yapıyor?

18)Buradaki mücadeleye Türkiye'den gelip katılanlar oluyor mu?

19)Burada kalanlar Türkiye'de ikamet eden Suriyeliler hakkında ne düşünüyor?

- Mesela, burada kalanlar gidenlerin kalıp mücadele etmek yerine kaçtıklarını mı, vatana ihanet ettiklerini mi, yoksa mecbur olduklarını, şimdi geride kalanlar yardım ettiklerini mi düşünüyor? Ya da Türkiye'dekileri başka bir şekilde mi görüyorlar?
- Ülke dışındaki Suriyelilerin evlerine dönmeleri hususunda ne düşünüyorsunuz?

20)Sizce Türkiye'deki akrabalarınız oraya intibak etti mi? Siz onların halini nasıl görüyorsunuz?

- İntibak etmekte ne gibi müşküller yaşıyorlar?

21)Suriye'nin istikbaliyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

22) Akrabalarınızın İdlib'e dönmeleri ya da Türkiye'de kalmaları konusunda neler düşünüyorsunuz?

Verdiğiniz malumatlar için teşekkür ederim.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **24/05/2021**
Toplantı Sayısı : **9**
Karar Sayısı : **173**

173- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Alaa ALAHMAD**'ın "Mülteciler, Ulusaşırıcılık ve Entegrasyon: Suriyelilerin Hatay (Türkiye) İdlib (Suriye) Arasındaki Ulusaşırı Faaliyetleri" başlıklı tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Alaa ALAHMAD**'ın "Mülteciler, Ulusaşırıcılık ve Entegrasyon: Suriyelilerin Hatay (Türkiye) İdlib (Suriye) Arasındaki Ulusaşırı Faaliyetleri" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

ÖZET

Çatışma veya zulüm koşullarından kaçan insanlar, genellikle ilk olarak kendi ülkelerinin diğer bölgelerinde güvenlik arayışına girerken, önemli bir grup komşu ülkelere, daha az sayıdaki insan da daha uzak ülkelere sığınmaktadır. Eğer zorunlu olarak yerinden edilen kimselerin geri dönüşü mümkün olmazsa ve bu insanlar sığındıkları bölgelerde yerleşik hale gelmeye başlarsa; köken ve hedef bölgeler arasında karmaşık ilişkiler gelişmektedir. Suriye iç savaşı sonrasında 2011'den itibaren Türkiye'ye zorunlu göç dalgaları yaşanmış, zamanla ülkeleriyle bağlantılarını ve bağlarını sürdürmeye çalışan mülteciler, ulusaşırı bir topluluk oluşturmaya ve aynı zamanda ev sahibi topluma uyum sağlamaya çalışmıştır. İşte bu yüzden bu doktora tezinde, Türkiye-Suriye sınırının iki tarafında yaşayan Suriyelilerin ulusaşırı faaliyetlerine ve zorunlu göçmenlerin entegrasyon süreçlerine odaklanılmaktadır. Bu tezde, Türkiye-Suriye sınırının iki yakasında bulunan Hatay ve İdlib vilayetlerindeki Suriyelilerin sınır ile olan ilişkileri ve ulusaşırı faaliyetleri ve aynı zamanda bunların mültecilerin entegrasyona etkisi araştırılmıştır. Araştırmada hermenötik bir anlayış ve etnografik bir desen ile nitel araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Bu çerçevede araştırma sahasında uzun süre kalınarak katılımcı gözlemler ve yarı yapılandırılmış ve enformel görüşmeler yapılarak veriler toplanmış ve bunlar, betimsel ve içeriksel olarak analiz edilmiştir.

Böylece bu tez araştırması ilk olarak, Türkiye ile Suriye sınırının tarihsel olarak işlevini araştırmayı; sınır çalışmaları ile ulusaşırıcılık çalışmaları arasında faydalı bir ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Sınır kavramı ile göçmen ulusaşırıcılığının ruhunu, yani göçmenlerin sürekli olarak burası ile orası arasında olma, iki yer arasında sosyal-kültürel ve ekonomik köprüler inşa etme halini bir araya getirmek ve aynı zamanda da sınırın ötesinde kalanların sınır aşan faaliyetlerini açığa çıkarmak mümkün olabilir. İkinci olarak ise, Hatay'daki Suriyeli zorunlu göçmen ulusaşırı faaliyetlerinin, entegrasyonla ilişkisi, bu faaliyetlerin gerçekten mülteciler için bir başa çıkma ve hayatta kalma stratejisi olup olmadığı keşfedilmek istenmekte, mültecilerin şartlarını ön plana çıkaran farklı bir çerçeveden mülteci entegrasyonu ve ulusaşırıcılık literatürüne de katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

Çalışmanın en temel argümanı sınır bölgelerinin, bu bölgelere özgü ekonomik faaliyet biçimlerine sahip olduğu ve bu faaliyetlere katılım biçimlerinin sosyal ve ekonomik yaşam dinamiklerini şekillendirdiği ve sınır ekonomisinin bu etkilerinin en açık biçimde köken ülke ve hedef ülke arasındaki ulusaşırı faaliyetleri ile mülteci entegrasyonu ilişkisinde

izlenebileceği olmuştur. Araştırmanın sonuçları, Suriyeli göçmenlerin Suriye ve diğer ülkelerdeki Suriyelilerle sürekli temas halinde oldukları için birçok ulusaşırı faaliyette bulunduklarını da göstermektedir. Araştırmanın bulgularına göre; bazı Suriyelilerde ulusaşırı faaliyete katılım entegrasyonu engellerken, bazılarında tam tersi bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte, entegrasyon ve ulusaşırıcılığın etkileşimli olduğu ve çeşitli faktörlerin her iki süreci de etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak iki süreç birbirini tamamlayıcı olduğu için entegrasyon ile ulusaşırıcılık arasında olumlu bir etkileşim olduğu sonucu ağır basmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sınırlar, Ulusaşırıcılık, Entegrasyon, Suriyeliler, Türkiye

ABSTRACT

When people flee conflict or persecution, most of them typically seek safety inside their own country. However, a significant number also seek refuge in neighboring countries, and a smaller number seek asylum in more distant countries. If forcibly displaced individuals are unable to return and begin to settle in their areas of refuge, complex relationships emerge between the origin and destination regions. Since the start of the Syrian civil war in 2011, many displaced Syrians have sought refuge and settled in Turkey. Over time, these Syrians have tried to maintain connections with their home country, forming a transnational community while also working to integrate into Turkish society. This doctoral thesis focuses on the transnational activities of Syrians living on both sides of the Turkey-Syria border and the integration processes of forced migrants. The thesis explores the relationship and transnational activities of Syrians in the Hatay and Idlib provinces on both sides of the Turkey-Syria border and investigates their impact on refugee integration. This study employs a hermeneutic approach and ethnographic methods. Adopting a qualitative research design, data were collected through participant observation and semi-structured and informal interviews conducted during an extended period of fieldwork. They were analyzed descriptively and thematically.

The primary goal of this thesis research is to examine the historical understanding of the function of the Turkey-Syria border, drawing from border studies and transnationalism studies. Specifically, the thesis will use the concept of borders and the spirit of migrant transnationalism to explore the constant state of being between two places, building social, cultural, and economic connections and to uncover the transborder activities of those beyond the border. Additionally, the study aims to investigate whether the transnational activities of Syrian forced migrants in Hatay serve as coping and survival strategies for refugees. Therefore, the thesis seeks to contribute to refugee integration and transnationalism literature from a new perspective that focuses on the experiences of refugees.

The study's main argument is that border regions have specific forms of economic activity, which in turn shape the dynamics of social and economic life. The effects of border economies are most clearly observed in the relationship between transnational activities and refugee integration between the origin and destination countries. The findings of the study

also indicate that Syrian migrants engage in many transnational activities due to their continuous contact with Syrians in Syria and other countries. The study's findings suggest that while participation in transnational activities hinders integration for some Syrians, for others it produces nuanced outcomes, including facilitators of integration. However, since the two processes complement each other, the predominant conclusion is that there is a positive interaction between integration and transnationalism.

Keywords: Borders, Transnatıonal, Integration, Syrians, Türkiye